

Numizmatički časopis **dinar**

Izdaje Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

22
2004

cena 200 dinara

Unikat iz kolekcije Slobodanke Stojaković

Novčarstvo
Đurđa Balšića

Cene metalnog i papirnog novca
Srbije, Crne Gore i Jugoslavije
1848-2003

FORMAT NUMIZMATIČKE BIBLIOTEKE **LIBRARY EDITION** English summaries

ZBIRKA
dr Milana Stojanovića
na internetu

<http://homepage.swissonline.ch/swissdoct/>

Najpovoljnija numizmatička ponuda na području
Državne zajednice Srbije i Crne Gore

STANISAVLJEVIĆ

+381 - 063 / 200-887

numdragan@ptt.yu

eksluzivno vam nudi

NOVAC CELOG SVETA

a posebno vrlo atraktivne primerke novca iz tzv.

EGZOTIČNIH ZEMALJA

Afrike, Azije, Okeanije, Južne Amerike, Karipskih država...

... ali, ipak - najpre ćemo vam ponuditi ono što je nama najdraže - naš sopstveni novac kovan u srebru i zlatu. Nudimo vam POVOLJNIJE nego ikada sledeće komplete jubilarnog novca SFRJ u originalnim de lux prezentacionim kutijama NBJ:

- ❖ Prigodni novac ŠAHOVSKA OLIMPIJADA, 1990. Zlatnik i 2 srebrna apoena. Cena: 7500 din. (110 €)
- ❖ Isto, ali samo srebrni primerci (2). 1500 din. (22 €)
- ❖ Prigodni 1981- SPENS, stoni tenis, Ag 3 kom. 1500 din. (22 €)
- ❖ Prigodni 1982. kajak i kanu (PESK) Ag 2 kom. RR (Iskovano samo oko 1000 primeraka od 36.000 planiranih. 2500 din. (35 €)
- ❖ Samit nesvrstanih u Beogradu 1989. Ag 2 kom. Din. 1400 (20 €)
- ❖ Tito, 200 din. 1977. srebro (bez kutije). 150 din. (2 €)
- ❖ Prigodni, skijanje (PLANICA) Ag 500 din. 1985. 300 din. (7 €)

i to nije sve, ima još mnogo, mnogo lepih stvari, pozovite i proverite!

NUDIMO TAKOĐE METALNI I PAPIRNI NOVAC SRBIJE, CRNE GORE, JUGOSLAVIJE I SVIH ZEMALJA NASLEDNICA, TAKOĐE KOVANI I PAPIRNI NOVAC AUSTROUGARSKE, NEMAČKE, BUGARSKE, RUSIJE I DRUGIH ZEMALJA EVROPE I SVETA.

Takođe OTKUPLJUJEMO sitni (metalni) opticajni novac Evrope, Amerike i Australije po povoljnom kursu!

A sada - MALA PONUDA "EGZOTIKE" SA TRENUTNOG LAGERA:

BARBADOS. Komplet 6 primeraka, od 1 ¢ do 2 \$ 1983. Proof. 8 €
KAJMANSKA OSTRVA. 4 kom. 1974-1979, od 1 do 25 ¢. Proof 2 €
JAMAJKA. Komplet, 1 do 25 ¢ 1971-1974. 5 kom. Proof. 2 €
BRITANSKA DEVIČANSKA OSTRVA. 5 kom. 1-50 ¢. Proof. 5 €
PANAMA. Komplet 5 novčića, 1 c. do 1/2 balbao. Proof. 4 €
PANAMA. Specijalni komplet 1 c. do 1/2 balbao 1975. Proof. 5 €
BRAZIL. 7 kovanica sa prikazima životinja, 5-1000 kruzeirosa. Unc. 2 €
ČILE. Komplet 1991-2003, 6 kom. 1-500 pezosa. Uncirculated. 3 €
URUGVAJ. 5 novčića od 10 centesimosa do 2 pezosa. Unc. 2 €
TRINIDAD I TOBAGO. 1 \$ 1973. Proof, crown size. 3,50 €
NOVI ZELAND. Komplet 6 novčića, od 1 do 50 ¢ 1981. Proof. 2 €
NAMIBIJA Komplet 5 kom. 5 ¢ - 5 \$ 1981. Proof. Samo 3 €

Plus

mnogi pojedinačni primerci novca iz svih krajeva sveta:
ZAIR, HOLANDSKI ANTILI, MAURICIJUS, MIJANMAR,
UGANDA, LAOS, TAJVAN, UZBEKISTAN, NIGERIJA...

KUPUJEMO metalni i papirni novac, medalje, plakete i ordenje, vojne oznake i dr. predmete militarije, dinastijske i vojne fotografije, ukaze, pribor i stručnu literaturu
NUDIMO najpovoljnije cene i otkup u gotovom.

Napokon, ako vam treba AMBALAŽA, javite se - nudimo po vrlo razumnoj ceni listove za metalni novac sa kartonskim ulošcima 5x5 cm, svaki list sadrži po 20 novčića.

Iz dalekog sveta numizmatičke egzotike („Tragači“)

Za izdavača

MILADIN MARKOVIĆ, predsednik
Srpskog numizmatičkog društva
e-mail: marmi@eunet.yu

Glavni i odgovorni urednik

RANKO MANDIĆ
e-mail: mandicr@eunet.yu

Članovi Redakcije

NENAD BJELOŠ
RANKO MANDIĆ
RISTA MILETIĆ
NEBOJŠA MITROVIĆ
SLAVIŠA ŽIKIĆ

Lektor i korektor

Prof. Slaviša Žikić

Engleski rezime tekstova

Ranko Mandić
English summaries by the editor

Adresa Redakcije

Makedonska br. 21
11000 Beograd, Srbija
Tel. +381 (011) 322-1972
e-mail: numiserb@yubc.net

Žiro-račun:

205-69617-78 Srpsko numizmatičko
društvo – Beograd

Tehničko uređenje i DTP

Tatjana Velimirović

Štampa

GTP „PANGRAF“ d.o.o.
Beograd, Stanka Paunovića 49
Tel. 332-9166

Tiraž: 1000 primeraka

Stavovi i mišljenja autora tekstova i priloga ne moraju predstavljati stavove i mišljenja redakcije „dinar“.

Redakcija zadržava pravo manjih intervencija u tekstu, podrazumevajući da se integritet celine i detalja mora poštovati. U slučaju potrebe za većim intervencijama, redakcija će obavezno konsultovati autora teksta pre objavljivanja.

Na osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Srbije br. 413-00-649/2001-04 numizmatički časopis „dinar“ jeste proizvod iz člana 11 stav 1 tačka 8 Zakona o porezu na koji se ne plaća porez na promet.

Primerak broj:

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO BEOGRAD

Osnivačka skupština Srpskog numizmatičkog društva održana je 10. aprila 1956. godine. Nakon toga je Rešenjem Sekretarijata za unutrašnje poslove Narodne Republike Srbije br. 7699 od 16. V 1956. godine odobreno osnivanje i rad SND sa sedištem u Beogradu, i područjem delatnosti na teritoriji NR Srbije, a prema podnetim Pravilima sa programom.

Najnoviji Statut Srpskog numizmatičkog društva odobren je od strane Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, Sekretarijat u Beogradu, Rešenjem br. 212-1-603/96 od 7.3.1997. godine.

Za zasluge i uspehe postignute u razvijanju i unapređenju numizmatike, Srpsko numizmatičko društvo odlikovano je Ukazom Predsedništva SFRJ br. 1 od 18. januara 1982. godine ORDENOM ZASLUGA ZA NAROD SA SREBRNOM ZVEZDOM.

Sastanci Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu održavaju se od svog osnivanja pa do danas svakog utorka. Sastanci se danas održavaju utorkom u Beogradu u ulici Sv. Save br. 16-18 (II sprat) od 15 do 18 časova. Na ovim sastancima možete:

- ➔ da se učlanite u Srpsko numizmatičko društvo
- ➔ da razmenjujete numizmatički materijal
- ➔ da izvršite procenu numizmatike
- ➔ da nabavite stručnu numizmatičku literaturu
- ➔ da uspostavite kontakte sa više od 200 numizmatičara koji redovno prisustvuju sastancima svakog utorka
- ➔ da se konsultujete sa najpriznatijim stručnjacima iz pojedinih oblasti numizmatike
- ➔ da izvršite pretplatu ili kupiti stare brojeve SND časopisa
- ➔ da nabavite potrebnu numizmatičku opremu i pribor
- ➔ da se družite sa ljudima koji, kao i vi, vole NUMIZMATIKU

PRISTUPNICA

za upis u Srpsko numizmatičko društvo*

Ovim podnosim zahtev za prijem za:

- ☐ REDOVNOG člana Srpskog numizmatičkog društva
- ☐ DOŽIVOTNOG člana Srpskog numizmatičkog društva

O sebi dajem niže navedene podatke:

Ime i prezime: _____
Ulica i broj _____ Pošt. broj _____
Mesto _____ Zemlja _____
Datum rođenja _____ Zanimanje _____

Poseđujem numizmatičku zbirku iz niže navedene oblasti:

☐ Antička numizmatika	☐ Srednjovekovna numizmatika
☐ Moderni metalni novac	☐ Medalje i plakete
☐ Žetoni	☐ Notafilija (papirni novac)
☐ Akcije i druge hartije od vrednosti	☐ Faleristika (odlikovanja)
☐ Militarija i značkarstvo	
☐ Ne posedujem zbirku – numizmatikom se bavim radi izučavanja	

Označiti znakom „x“ jednu ili više oblasti koje se odnose na vaš numizmatički interes - aktivnost.

Datum _____ Potpis ** _____

* Redovna članarina za 2004. godinu iznosi 700 dinara (10 evra). Za decu i omladinu do 17 godina starosti, članarina je 50% tog iznosa;

Doživotna članarina iznosi 10.000 dinara (150 evra).

** Za maloletne osobe Pristupnicu potpisuje jedan od roditelja ili staratelja.

Antička numizmatika

- 6 *Dušan Kovačev*: ISTOČNICI NUMIZMATIKE NA DREVONOM ISTOKU
- 9 NALAZ NOVCA PLEMENA DERONI (*Kompilacija urednika*)
- 12 *Slavoljub Petrović*: NOVAC FILIPA I POVODOM PROSLAVE 1000 GODINA RIMA
- 14 *Rista Miletić*: NOVAC IMPERATORA TRAJANA
- 18 *Rista Miletić*: KONTRAMARKE NA ANTIČKOM NOVCU

Srednjovekovna numizmatika

- 22 *Slobodanka Stojaković*: NOVČARSTVO ĐURĐA BALŠIĆA
- 27 *Miroslav Jovanović*: NALAZ RAŠKOG ŽIGOSANOG NOVCA U BUGARSKOJ
- 31 *Ranko Mandić*: KOVALI SU NOVAC I GRADILI MANASTIRE III – Kralj Milutin
- 34 *Vojislav T. Jovanović*: NOVE VRSTE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA
- 35 PREDAVANJA NA KOLARCU (*redakcija*)

Moderna numizmatika:

- 36 *Aleksandar Brzić*: ANDREAS NEUDECK - NAJPOZNATIJI GRAVER SRPSKOG NOVCA
- 38 CENE NAŠEG METALNOG NOVCA 1868–2003
- 43 SVETSKE DRŽAVE I TERITORIJE KOJE DANAS IZDAJU NOVAC (*R. Mandić – S. Žikić*)
- 46 NOVA IZDANJA NOVCA U SVETU 2003. GODINE (*redakcija*)
- 48 EVRO – Novac Evropske unije – KATALOG (*A. Velimirović*)

Notafilija

- 50 CENE NAŠEG PAPIRNOG NOVCA 1848–2003 (*D. Stanisavljević*)
- 53 *Nebojša Mitrović*: PRVE SRPSKE BANKNOTE XXI VEKA
- 54 *Zbyšek Šustek*: GRAFIČKI ELEMENTI NA NOVČANICAMA DF JUGOSLAVIJE.
- 58 20 US DOLARA 2004. U NOVIM BOJAMA (*redakcija*)
- 59 *Ranko Mandić*: FANTAZIJSKE NOVČANICE U JUGOSLAVIJI 1990–1992 – II
- 64 *Amir Sulejmanagić*: NOVČANE PRILIKE U BOSNI I HERCEGOVINI 1992–1998
- 69 *Jurgen Klotz*: MOSTARSKI MOST

Medaljerstvo

- 71 *Aleksandar Brzić*: JEDNA RETKA BELGIJSKA MEDALJA SA SRPSKOM TEMOM
- 72 *Ljubomir Stevović*: 100 GODINA OD PRVOG KONGRESA SRPSKIH LEKARA I PRIRODNJAKA
- 73 *Jugoslav Miletić*: JUBILEJI SENJSKOG RUDNIKA
- 74 *Branko Jevtić*: MEDALJA PRISAJEDINJENJA VOJVODINE MAĐARSKOJ 1941.

Faleristika

- 75 *Nenad Bjeloš, Stevan Radan i Ranko Mandić*: ZNAMENJA DRUŠTVA ZA NEGOVANJE TRADICIJA NAŠIH OSLOBODILAČKIH RATOVA – I
- 81 DŽEKSON SE KITI SRPSKIM ORDENOM (*redakcija*)
- 82 ORDEN BR. 3 – Prikaz
- 84 *Ranko Mandić i Lazar Gerić*: RUSKO-SRPSKA FALERISTIKA – IV deo
- 87 *Radomir Stolica*: ORDEN VITEŠKOG MAČA
- 89 *Slobodan Homen*: MEDALJE DRUŠTVA DUŠAN SILNI

Vojne i druge oznake

- 89 *Radomir Stolica*: OFICIRSKI ZNAK MAČEVALAČKOG DRUŠTVA DUŠAN SILNI
- 92 *Nenad Bjeloš*: PRVI FISKULTURNI SLET JUGOSLOVENSKE ARMII I MORNARICE
- 95 Prikazi knjiga
- 97 Numizmatičke knjige Narodne banke Republike Makedonije
- 100 Izložbe
- 102 Numizmatičke aukcije *A. Brzić*
- 106 Numizmatičko kolekcionarstvo
- 109 Informacije SND

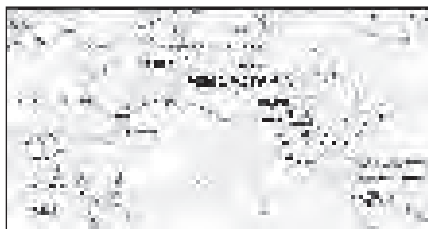
DUŠAN KOVAČEV

ISTOČNICI NUMIZMATIKE NA DREVNOM ISTOKU

Rađanju novca prethodila je standardizacija mera za težinu, o čemu svedoče Svete Knjige drevnog Istoka i Hamurabijev zakonik

Za onoga koga zanima sam nastanak novca u njegovim iskonskim vidovima, bavljenu numizmatičkom naukom počinje negde u drugom milenijumu pre Hrista, od kada, u pisanim dokumentima, možemo naći savršeno standardizovan sistem mera za težinu na drevnom Istoku. Njemu je prethodio mnogo ranije usvojen standard, oko 4000 godina pre Hrista, po kojem je kao pramera za težinu uzeta težina jednog zrna pšenice, s obzirom da je njegova težina bila gotovo uvek ista. Analogno godini od 360 dana, prihvaćeno je da osnovna mera za težinu srebra bude uteg težine 360 zrna žita. Dakle, poreklo novca treba tražiti u drevnim mernim jedinicama za metal, koje preko asirskih mera sežu do težinskih mera Sumera i Akada.¹ S obzirom da numizmatika pod prvim novcem iz perioda od oko 1500 godina pre Hrista smatra male pljosnate pločice sa sporadičnim žigovima i likovnim predmetima, koje se teško razlikuju od pečata ili tegova, velika je teškoća definisati precizno pojam novca. Elementi koji ulaze u pojam novca se često sve do danas nalaze i u drugim predmetima, tako da je često teško u drevnim predmetima odrediti koje je od njih novac, a ne nešto drugo. S druge strane, ekonomske, imovinsko-pravne, fizičke i druge odlike novca veoma su različite prirode. Na svu sreću, domaći numizmatičar je imao priliku da se upozna s jednostavnom i jasnom literaturom², bez nepotrebnih digresija, proizvoljnosti i fantastike.

Kod nas je srazmerno malo interesovanja za drevnu numizmatiku. Naš domaći numizmatičar nema priliku da se susretne sa novčićima iz tog vre-

Sl. 1. Drevne države u međurečju – Sumer i Akad

mena, a literatura o njoj je strana i teško dostupna. Najzad, zbog složenosti materije, potrebno je poznavati arheologiju, istoriju i religiju onog perioda, što je samo po sebi teško, jer nam dostupni izvori po pravilu daju samo fragmentarnu sliku stvarnosti. Ipak, ništa u numizmatici nema onu zanimljivu tajanstvenost kao numizmatika drevnog doba. Bilo da je posmatramo kao arheološku vrednost, predmet kolekcionarstva ili kao umetničko delo, najzanimljiviji je dug i mukotrpan put u kome su se mnogi elementi stekli u jedinstven pojam novca. U konkretnoj istorijskoj stvarnosti, taj se pojam često razlikuje od opšteg, a često liči na srodne pojave u zavisnosti od uloge koju vrši. Najzad, radi se o dobu kad je sve rudimentarno, srodno i blisko.

Elementi pojma novca javili su se kad i organizovano ljudsko društvo, čim su ljudi počeli da koriste maštu i misle u apstraktnim kategorijama. Od kada priziva Boga čovek želi i bogatstvo, imovinsko blago koje njemu pripada. Još od praištorskih vremena razumni čovek je pravio idole onoga što je bila njegova imovina. Idole je pravio od onoga što je trebalo da obezbedi trajnost i obeležavao ih je svojim znakom ili žigom. Ove „utvari“³ imale su pre svega magijsku i kultnu ulogu, ali je njome bio obuhvaćen i pravno-imovinski značaj tog pojma. U davno doba, kod ljudi još nisu poznavali tačan značaj izjave volje u pravnom prometu, punovažna je bila ona trgovinska predaja pokretnosti gde se prenosila i državina magijskog predmeta koji je bio sedište „duše“ ili „boga“ stvari. Saglasnost volja imaonika bila je sporedna. O ovome nam Sveto pismo daje jasne primere.⁴ Čitav drevni Istok je prožet idejom da je božanstvenost boga, odnosno bogougodnost čoveka, očigledna u odnosu čoveka i Boga koji mu podaruje imovinu na ovome i onome svetu. Do dan danas je, i među nama skoro mistično drag čovek „batlija“ kome s bogatstvom „ide od ruke“, i takvoga uzimaju rado za položenika, gosta, kuma i prijatelja. Ali, u davno doba nije bilo moguće imati vlasništvo nad zemljom kao profano bogatstvo. Kada Sveto pismo opisuje Jakovljevo bogatstvo, ne navodi tu njive i pašnjake: „I tako se taj čovek obogati vrlo, te imaše mnogo stoke i sluga i sluškinja i kamila i magaraca“ (I Moj. 30; 43). Ipak, isti izvor govori o blagostanju nad obradivom zemljom, mada se po svemu sudeći radi o nekom obliku plemenske, kolektivne svojine: „...Zemlja vrijedi četiri stotine sikala⁵ između mene i tebe...“ (I Moj.

¹ Sumer je narod po kome se zvala oblast na međurečju Tigra i Eufrata na jugu, u Bibliji se pominje kao zemlja Senar. Akad je ime grada - države koji je vladao južnim dvorečjem.

² Lep primer je knjiga Žana Babelona „Antička numizmatika“, objavljena kod nas 1970.

³ Izraz je crkvenoslovenski i odnosi se na stvari namenjene bogoslužbenoj i kultnoj upotrebi. Odgovara pojmu *res religiosa* u rim. pravu koje su međutim bile van prometa (*extra commercium*). Drevni istok ne poznaje ovakvu sekularizaciju.

⁴ Na primer krađa roditeljskog blagoslova kojom je Jakov preotelo prvenstvo od brata Isaka. Ceremonija blagoslova ima dejstvo bez obzira što je davalac blagoslova u zabludi o ličnosti. Volja njegova je irelevantna.

⁵ Događaji u vezi sa Josifom i Avramom zbivaju se verovatno negde oko XVIII v. pre H, a otud odakle se širilo akadsko pismo, u Hanan su mogle doći i njegove mere.

23; 13-20). Da se vratimo, međutim, na promet pokretnosti. U istoj knjizi se navodi zanimljiv primer raskida ugovorene zadruge Jakova i njegovog tasta Lavana, čiju je pravosnažnost obezbedila Jakovljeva supruga Rahilja, ukravši od oca idole, znamenja i dušu njegovog prava vlasništva nad bogatstvom (*I Moj. 31; 24-53*). Oduvek je bilo jasno šta je to bogatstvo, kao što su oduvek postojale utvari koje su bile duša bogatstva, mada nisu stvarno imale nikakvog upotrebnog značaja. Ovo svojstvo je na tržištu kasnije suvereno poneo novac. Ali bogatstvo je, kao što se takođe vidi, teško bilo čuvati od otimačine.

Razvoj organizovanog agrarnog društva u velike gradske zajednice stvorilo je centre organizovanog zemljoradničkog privređivanja, a time velike riznice i skladišta za čuvanje raznih dobara, pod zaštitom javnih vlasti. Tada je postalo važno vladati veštinom merenja i popisivanja bogatstva. Već stari Sumeri su se upuštali u ovo, što znamo blagodareći očuvanom akadskom jeziku. Davni vladari, zakonodavci Ur-Namuovog zakonika (*XXII-XXI v.*)⁶ i Bilalovog⁷ zakonika zapisali su osnovne merne jedinice Akada. Prvi zakonik navodi svog tvorca, sumerskog vladara Ur-Namu kao tvorca osnovnih mera, među kojima su mere za bronz i srebro⁸, a iste poznaju i kasniji Bilalov zakonik. Ur-Namu navodi vrednost u razmeri različitih mera, imajući u vidu razna dobra neophodna za život tadašnjeg stanovništva; napr. po čl. 1 Ur-Namuovog zakonika: „Jedan *kuru* žita – jedan *šiklu* srebra; tri *kva* dobrog ulja – jedan *šiklu* srebra. Jedan *seah* i pet *kva* masti – jedan *šiklu* srebra. Četiri *seaha* rečnog ulja – jedan *šiklu* srebra. šest *manu* vune – jedan *šiklu* srebra. Dva *kuru* soli – jedan *šiklu* srebra (...) Tri *manu* bakra – jedan *šiklu* srebra. Dva *manu* čistog bakra – jedan *šiklu* srebra.“

Nama je, naravno, veoma značajno to, što se među pomenutim robama pojavljuje, kao ekvivalent, jedan *šiklu* srebra. U njemu je izražena i vrednost bakra (odn. bronz), ali već ovde je upadljivo nešto čime će se odlikovati staroavilonski poredak mera – nedostatak

Sl. 2. Hamurabijev zakonik - stela koja se sada nalazi u Luvru, Pariz.

zlata u regulativi. Ipak, srebrni *šiklu*, i pored vanrednog značaja, nije jedini ekvivalent. Već u čl. 2, istog zakona, se određuju i razmere međusobno prema sopstvenim vrednostima (*kva, seah i ša-nišatim*⁹). Zakonodavac pokazuje i tendenciju da određuje cene uopšte. Tako obuhvata mnoge obavezne prestacije i izdvaja trgovinske odnose od posebnog značaja. Slično je s deliktima; pominju se i posebni službenici koji su bili vršioци nadzora i merenja (*tamkarum* i *sabitum*). Treba pored svega imati u vidu da se zakonodavac verovatno uzdržao od neposredne regulacije onoga za čim nije imao interesa.

Zakonici su velika retkost u onovremenim izvorima, dok dominiraju spiskovi hramovnih i dvorskih bogatstava. Doba borbi gradova za ovladavanje nad prostorom koji se danas zove Staroavilonskim carstvom, okončano

je pod vlašću Amorejaca¹⁰. Osnivač njihove dinastije, Hamurabi, ostavio nam je jedinstveni zakonik, koji nam dalje (*XVIII v.*) pruža uvid u razvoj mernog sistema. Ovaj zakonodavac je zatečene odnose poštovao, i moguće je da su ovako poštovani i propisi lokalnih vladara koji su ranije doneti. Stil obimne Hamurabijeve tvorevine jasno stavlja do znanja da ne pretenduje na regulaciju cele stvarnosti na jednom nivou opštosti, već se tiče određenih spornih situacija. Skoro svaki propis počinje uslovnom rečcom „ako...“ Osim toga, nema posebnog propisa o merama, jednostavno uzima postojeće mere. Razlike u jeziku su, donekle, našle mesto u označavanju mera, ali je sistem ostao u osnovi isti. Orijentalna despotija nije trpela partikularizme, i birokratima je u interesu bio jedinstveni sistem mera. Ona je već u punoj meri vršila monetarnu vlast, osim u onoj koja je nama najbitnija: emitovanje kovanog novca. Vlast je razmeravala vrednosti prema srebrnoj meri, iako ni Hamurabijev zakonik ne pominje zlato. Valja znati da je masovna upotreba gvožđa tek počinjala u ovom dobu. Egipat je, na primer, tek nakon dva veka počeo da koristi bronz, a i to masovno tek kad su isterani Hiksi. Mere za težinu u staroavilonskoj civilizaciji poznaju vrlo krupne vrednosti u heksadecimalnom sistemu. Najveća mera zvala se *bilu* (30,5 kg) i sastojala se od 60 *manu* (505,0 g), a ova od 60 *šiklu* (8,416 g) koji se delio na 20 *še* (0,467 g) – doslovno – „zrno pšenice“. Srebrni *šiklu* kasnije poznat kao „*šekel*“ i *še* kod Hamurabija su najznačajnija sredstva plaćanja, a on je u meri prema određenom broju *še* propisao dnevnice za čitav niz zanimanja (čl. 274): lekar, juvelir, pečatorezac, ciglar, zidar, tkalac, teslar, kovač, kožar...; što je značilo uplitanje u značajan segment radnih odnosa.

⁶ Date vremenske odrednice tiču se prehršćanske ere. Ur-Namu je vladar Ura, haldejskog grada iz kojeg je kasnije Avram, prema navodima Biblije, s porodicom krenuo na Zapad.

⁷ Vladar grada Etnume.

⁸ Fragmenti govore o ovim merama: sila (mera bronz), manu i šiklu (za srebro). Govori se i o odnosu prema mini, ali je tekst dosta oštećen.

⁹ Izgleda da je ša-nišatim takođe neka mera zapremine.

¹⁰ Istorija smatra Jevreje ogrankom Amorejaca i zato je metodološki ispravno da se oslanjamo na Bibliju kao izvor za tumačenje nedovoljno jasnih pojava kako je ona znatno mlađi pisani dokument.

Zakonodavac navodi i druge mere. Zapremine se merila u *kuru*¹¹ (1 *kuru* – 300 *ku*), što je stara akadaska mera. Ova mera značajna je zbog toga što je nju zakonodavac uzimao u obzir pri određivanju maksimalne kamate, kao i za kamatu prema šiklu srebra, gde je kamata određena na blizu 20% – za srebro (1/6 šiklu na 1 šiklu srebra (čl. 88)). Propisi o kamati su restriktivni i brojni (čl. 88-96) što pokazuje da su starovavilonski bankari odlično shvatali kapitalnu ulogu bogatstva tj. dobra koje donosi nematerijalni plod, i ovim dolazimo do srebra u ulozi kapitala samog po sebi.

Napredak se vidi i u pojavi jednog tapijskog sistema, čime su ustanovljene isprave¹² o pravu na nepokretnosti (njive). Njih je u strogo formalnom obliku sastavljao pisar - sveštenik (šangu), i ovim je bio označen predmet (nepokretnost), a žigom su ga overavali još neki javni službenici. Ova sfragistička zanimljivost još ne znači da su se pojavili ikakvi žigovi na srebrnim merama. Na to će se čekati još ceo milenijum.

Da bi se bolje razumela unutrašnja logika starovavilonskog mernog sistema, trebalo bi čitaocu izneti neka objašnjenja heksadecimalnog sistema koji je njime vladao. Logika njegovog nastanka ne može se pouzdano izvesti. Komplikovane filozofske koncepcije ukazuju na neki drevni „akadski logos“ od pedeset „me“ koji su neka višnja artefakta, koja određuju sudbinu ovozemaljskog fatalističkog sveta, kao u nekoj šahovskoj partiji. Treba, ipak, ostaviti po strani današnje intelektualne konstrukcije. Malo je verovatno da su drevni Sumeri mogli da izmisle takvu apstrakciju. Naprotiv, sujeverni Akadanin je pre bio zastrašen svojim intelektualnim dometima. Tako se objašnjava razvoj

njihovog pisma i pretvaranje njegovih znakova u kriptograme. Magijska moć pisane reči unete na glinenu tablicu mogla se upotrebiti protiv onoga na koga se odnosi¹³. Starovavilonci su se jako bojali i da napišu sopstveno ime, radije su ga izražavali numerološki.

Bilo kako bilo, verovatno je da je brojni sistem nastao kao kombinovanje brojanja prstima i matematike solarnog kalendara od 12 meseci: $5 \times 12 = 60$. Sistem od 60 znakova bio bi međutim mnogo komplikovaniji, i ovo je rešeno „pozicionim sistemom“ prema kome je neki znak mogao imati različitu brojnu vrednost u zavisnosti od „pozicije“ prema susednim znakovima. Paralele je moguće naći u Egiptu, ali su Egipćani na osnovu računanja prstima razvili decimalni sistem.

SUMMARY

ORIGINS OF NUMISMATICS ON THE ANCIENT EAST

The birth of money in ancient society has its strange record coming from Sacred Books of the East and King Hamurabi's code of laws. But much earlier, about 4,000 years before Christ, a grain of wheat was chosen to be the smallest unit for weigh. Since these grains were so uniform in weight, a number of 360 grains of wheat was chosen to be the intrinsic value of silver. Perhaps 360 days in their year, lent to the idea of easy divisibility. Such system that had been adapted in the first civilizations in ancient East, like Summerian and Akada states, was also in use some 2,200 years later at the time of the famous king Hamurabi. This King in his code of laws precisely prescribes all the units of weight, and also shows the values of many services from a physician to bricklayer, carpenter and a host of others.

The weight in ancient Babylonian civilization had been expressed in hexadecimal system, the biggest one was bilu (30.5 kg) which contained 60 manu (505.0 g), divided on 60 shiklu (8.416 g), which in turn contained 20 she (0,647 grammes). The silver shiklu (later known as shekel) and she were, according to the Hamurabi's code, the basic weights for silver. This code also stipulates other measures, same as the interest rates. Regular interest was 20% for silver, and silver was then the basic exponent of wealth.

Pieces of silver of standard weights, stamped by seals of priests (shangus) had several centuries later become the first official coins of the world.

¹¹ Neki još ovu meru zovu *GUR* ili *KUR*. Ovaj termin označava „vodu života“ ili izvor, okean... Poreklo joj je sumerska mitologija, pa je očigledno da se radi o vrlo staroj meri. Ova „voda života“ je „namu“ - božanstva koje nam je kroz Bibliju poznato pod imenom „neman“. I naša i uporedne mitologije znaju za slične mitove.

¹² Na glinenim pločama.

¹³ Oduzimanje prava vlasništva na njivu vršeno je u ceremonijalnoj formi razbijanjem ploče - tapije, čime se uništavalo pravo vlasnika na njivu (- čl. 31 Hamurabijevog zakonika.) Često se protiv neprijatelja vraćalo tako što se njegovo ime nanese kao glavni atribut na glineni fetiš kome se zatim nanese željeno zlo. Toga su se bojali drevni narodi, a tako se i danas vraća među primitivnim narodima.

¹⁴ Egipćani kako izgleda nisu ostali na godini od 360 dana. Njihova godina je imala 365 dana, a znali su i za prestupne godine. Činjenica je da je razlika u računanju lunarnog, solarnog i zemaljskog kretanja veoma važna za razvoj matematike kroz drevnu astronomiju. Zlato, srebro i bakar takođe imaju svoju ulogu u astrologiji i kosmologiji i samim tim su već zanimljive za numizmatiku.

¹⁵ Zanimljivo je da mera za površinu *IKU* (3528,5 m²) iznosi 7/8 jutra, ali se teško može povezati u sistem vezan za mere dužine.

¹⁶ Egipćani su već poznavali broj 100.000.000 i samo se uticajem egipatske matematike na Grke može objasniti pojava decimalnog sistema nominala u civilizovanom svetu.

O NOVCU PLEMENA DERONI

Sl. 1 – Primerci novca plemena Deroni u muzejskim kolekcijama (gore avers, dole revers)

Krajem prošle godine u našoj dnevnoj štampi je, senzacionalistički kao i obično, objavljeno nekoliko novinskih izveštaja iz Vranja¹ o neobično velikom nalazu jako retkog novca trakijsko-makedonskog plemena Deroni. Vranjska agencija navodi da su novčići izuzetne numizmatičke vrednosti pronađeni u dvorištu privatne kuće Radomira Anđelkovića koji je „kopajući rupu za kanalizaciju, pronašao oko 100 novčića, od koji je petnaestak razdelio komšijama, a 43 celih i nekoliko polomljenih primaraka prodao“. Navodi se zatim da je nalazač obavestio lokalni muzej tek kada je saznao da je prevaren prilikom prodaje. Usput se kaže da se radi o „srebrnjacima i posrebnim novčićima, koji datiraju iz preistorijskog (sic!) perioda“. Ne navodi se ništa o sudbini preostalih četrdesetak komada, tj.

onih koji nisu prodani ili poklonjeni. Ne znamo da li ih je policija zaplenila ili su ostali u vlasništvo nalazača, samo znamo da oni nisu dospeli u zbirku Narodnog muzeja u Vranju. Naime, gospođa Snežana Radivojević-Petrović, direktorka ovog muzeja, kaže: „To što je vlasnik kuće pronašao, to nije u našem posedu“ i objašnjava da je u njihovom vlasništvu samo 25 primeraka koji su oni sami kasnije iskopali.

Možemo, pažljivo čitajući sve navedene novinske izveštaje, zaključiti da je pomenuti Anđelković u svom dvorištu pronašao 9. jula 2003. godine tih „od 80 do 100“ (kako kaže *Politika*) primeraka novca; da je taj nalaz prijavio Muzeju tek 19. septembra, i da je, posle toga, po hitnom postupku vranjskom muzeju odobreno da obavi zaštitne arheološke i sondažne radove. Nakon toga je, u

periodu od 9. do 13. oktobra, u dvorištu iste kuće, koje je proglašeno za „lokalitet Ciganski rid u vranjskom naselju Raška“, u jami prečnika 60 do 70 santimetara naknadno pronađeno onih 25 primeraka novca, koji se sada nalaze u Muzeju.

Senzacionalno ili ne, ipak je činjenica da Narodni muzej u Vranju, nakon ove akvizicije, sada poseduje nesumnjivo najznačajniju i najveću zbirku ovog novca na svetu. (Ne računajući onih 40-tak nerazjašnjenih primeraka, koji se pominju u novinama, ali ne i njihova sudbina).

U novinskim izveštajima se navodi da je „reč o vrlo retkim komadima novca, težne između 30 i 40 grama“, te da ovi novčići plemena Deroni pripadaju grupi oktodrahmi i dekadrahmi iz peiroda od 520. do 480. godine pre Hrista. Navodi se da se jedan primerak ovog novca nalazi u Britanskom muzeju u Londonu i po nekoliko primeraka u Skoplju i Bugarskoj, te da se za onaj jedan jedini primerak koji poseduje Narodni muzej u Beogradu „sumnja da je falsifikat“. I jeste falsifikat.

¹ Prva se ogasila Agencija Vranje Press (AVP) 15.10.2003, sa izveštajem pod naslovom „Otkriveni novčići iz VI veka pre nove ere“, zatim Kurir 16.10.2003 – „Poklonio i prodao srebrnjake“, pa ponovo AVP 20.10.2003. – „Najveća kolekcija starog kovanog novca“, pa Danas 23.10.2003, „U Vranju otkriven kovani novac iz plemena Deroni“ i napokon Politika 9.11.2003, „Afera u Vranju“ i 28.12.2003. – „Zlatna groznica u Pčinjskom okrugu“.

Naša je želja da u nastavku ovog članka ukratko dopunimo i dodatno objasnimo neke od napred navedenih podataka. Kao prvo, napominjemo da su peonska (pajonska) plemena trakijsko-makedonskog porekla u 6. i 5. veku pre Hrista živela na području od današnjeg Vranja na severu, do Soluna na jugu, te u zapadnim delovima Bugarske do Sofije, i da su Deroni na tom prostoru zauzimali teritoriju oko današnjeg Štipa i zletovsko-kratovskih rudnika u Makedoniji. Za Derone se tvrdi da su osnovali Peonske državu koja je svoj puni procvat doživela u drugoj polovini IV veka pre Hrista. Najbolju studiju o ovom plemenu i peonskoj državi objavila je dr Eleonora Petrova², od koje smo preuzeli kartu (sl. 2) koju ovde objavljujemo.

Uz naslov ovog članka, na sl. 1, prikazan je osnovni tip krupnog deronskog novca, srebrne oktodrahme ili tetrastatera. Na njemu je, na aversu, prikazan bradati čovek koji vozi kola sa volovskom zapregom, sa korintskim šlemom u gornjem delu polja, dok je u donjem delu prikazan cvet, tzv. palmeta. Na reversu je *triquetrum* – tri noge u rotacionom pokretu, koje simboliziraju kretanje sunca. Svi ovde ilustrovani primerci su bez natpisa, premda su poznati i primerci na kojima se javlja ime ovog plemena, uglavnom ispisano obrnutim redom, s desna na levo, napr. . Poznat je, međutim i jedan primerak (Mušmov br. 6214) na kojem je natpis „normalan“, glasi ΔΕΡΟΝΙΚΟΣ.

Sl. 2. Teritorija peonskih plemena u 6. veku pre Hrista

Primerak iz Britanskog muzeja (sl. 1a) objavljen je u poznatom delu *Historia Numorum*³. Primerak u beogradskom Narodnom muzeju (sl. 1c) predstavlja, kao što smo već rekli, falsifikat⁴, odnosno idealnu kopiju londonske oktodrahme. Primerak na sl. 1b naveden je u poznatom katalogu Nikole Mušmova⁵, koji sadrži devet različitih primeraka deronskog novca i dva primerka za koje je on smatrao da su varvarske imitacije. Radi se, međutim, o ikonografski veoma sličnim oktodrahmama plemena Lajai (Laeaei -

ΛΑΙΑΙ), za čiju je atribuciju najzaslužniji Svoronos⁶. Jedna tetradrahma plemena Lajai nalazi se u kolekciji Narodne banke Republike Makedonije⁷, dok se jedna oktodrahma plemena Deroni nalazi u zbirci Muzeja Makedonije⁸. Kolekcija Narodnog istorijskog muzeja u Sofiji znatno je obogaćena primercima deronskog novca pronađenog u selu Sadovik 1925. godine (jedna dodekadrahma, sl. 3a, i dva statera), i ostavom od 9 deronskih tetrastatera iz sela Veličkovu 1937. godine (sl. 3b)⁹.

² Njena magistarska teza, odbranjena na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1989. godine, dopunjena je i objavljena pod naslovom „Pajonskite pleminja i pajonskoto kralstvo vo II i I milenium pred n. e.“, *Macedoniae Acta Archaeologica*, br. 12, Skopje 1990-1991, str. 9-130.

³ Barclay V. Head, *HISTORIA NUMORVM*, London 1887, te reprint izdanja iz 1911. objavljen u Chicagu 1967, str. 202, sl. 120; Kompletan tekst ove knjige sada je dostupan i na internetu, na sajtu: <http://www.snible.org/coins/hn/>; v. takođe: J. N. Svoronos & B. V. Barclay, *The Illustrations of HISTORIA NUMORVM*, Chicago 1968, tb. X, br. 6.

⁴ Ovaj primerak objavio je Balduin Saria u *Starinaru*, III serija knj. IV, za 1926 i 1927, Beograd 1928, str. 90-91 i u *Numismatische Zeitschrift*, Bd. 60, Wien 1927, str. 10. Otkriće da se radi o falsifikatu objavio je Petar Popović, u članku O „Okto-drahmi plemena Derona“ iz zbirke Narodnog muzeja, *Zbornik radova Narodnog muzeja*, knj. IX-X, Beograd 1979, str. 23-25, 1 tb.

⁵ *Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе*, Sofija 1912, str. 376-377, tb. XLVII. Engleski prevod ove knjige Nikole Mušmova takođe je dostupan na internetu, na adresi: <http://www.wildwinds.com/moushmov/>; v. takođe: H. Gaebler, *Die Münzen der Derronen*, *Zeitschrift für Numismatik*, Bd. XX, Berlin 1897; Isti, *Die antiken Münzen Nord Griechenlands*, Berlin 1935.

⁶ J.N.L. Svoronos, *L'Helénisme primitif de la Macédonie, prouvé par la numismatique*, 1919, reprint: Chicago 1979; Isti, *Numismatique de la Péonie et de la Macédonie avant les guerres médiques*, 1913.

⁷ Katarina Hristovska, *Makedonija – parite i istorijata*, Katalog na postojanata muzejska postavka na NBRM, Skopje 2002, v. prikaz u ovom broju „dinara“ na str. 99 i fotografiju korične strane na kojoj je prikazan baš taj primerak. Inače, dobra fotografija deronske oktodrahme iz zbirke Narodnog muzeja Beograd, za koju se tada nije znalo da je lažna, objavljena je na koricama dve knjige izdate povodom održavanja izložbe i simpozijuma „Kovanje i kovnice antičkog i srednjovekovnog novca“, Beograd 1975.

⁸ v. Eleonora Petrova, *Okto-drahma na Pajonskoto pleme Deroni vo zbirkata na Muzejot na Makedonija*, *Makedonski numizmatički glasnik*, br. 1, Skopje 1994, str. 9-19.

⁹ Hristo Božov i Venceslav Pejkov, *Moneti i Monetosečene prez vekovite*, Sofija 1988, str. 22-23.

Sl. 3-a) Dodekadrachma plemena Deroni iz ostave Sadovik;
b) tetrastater iz ostave Veličkovo

Sl. 4. Dva primerka iz vranjskog nalaza sa volovima okrenutim nalevo

Sl. 5. Tetraobol plemena Derorni težine 2,76 g

Sl. 6. Deronska dekadrahma težine 33,50 g

Pored primerka iz prošlogodišnjeg vranjskog nalaza na sl. 1 d, u dnevnoj štampi ilustrovano je još samo par tipova novca iz grupe od 25 primeraka (sl. 4), a koji se razlikuju po tome što je vo (E. Petrova kaže da je to – bik), okrenut na levu stranu, slično kat. br. 6219 u navedenom delu N. Mušmova. Reversi primeraka iz vranjske ostave nisu objavljeni (sem jednog), kao ni tačne dimenzije.

Manje nominale novca plemena Deroni takođe su veoma retke. Poznata su nam dva primerka u Skoplju, po jedan u kolekcijama Nikole Šeldarova¹⁰, hemiobol prečnika 16 mm i težine 0,6 g, sa govedom na obe strane novčića, i Narodne banke (tetraobol težine 1,82 g). Dva slična tetraobola plemena Deroni pojavili su se na aukciji firme Clasical Numismatic Group¹¹, oba, kao i skopski primerak, sa predstavom bika u klečećem položaju na aversu, i sa korintskim šlemom na reversu.

Pored ova dva primerka koja su bila na javnoj prodaji, poznato nam je da se još samo jedan novčić plemena Deroni nedavno pojavio na aukciji. To je srebrna dekadrahma (sl. 6) ponudjena kod firme Frank L. Kovacs¹² po ceni od 8500 US\$, odnosno 6626 evra. Još veće cene ovog novca navode se u poznatom katalogu antičkog grčkog novca londonske forme Seaby¹³ koji za deronske oktodrahme (tež. oko 40 g, oni ih nazivaju dodekadrachmama) daje cenu od 6.500 do 8.500 funti.

Očekujemo od arheologa iz vranjskog Narodnog muzeja da što skorije kompletno i stručno obrade ovaj nalaz, a naš časopis je spreman da ga objavi, bilo u vidu originalnog rada ili reprintsa.

(Kompilacija urednika)

¹⁰ Makedonija i Pajonija – Kolekcija Šeldarov, Skopje 2003, str. 22-23.

¹¹ Auction 58, September 19, 2001, lot 343, naša sl. 5 (postignuta cena US\$ 2000) i lot 344 (\$ 240).

¹² Mail bid Sale XV, 1. X 2003.

¹³ David Sear, Greek Coins and their values, Vol. 1 Europe, izd. Seaby, London (2. izd. 1975), str. 135; v. takođe M. Price and N. Waggoner, Archaic Greek silver coinage, London 1975.

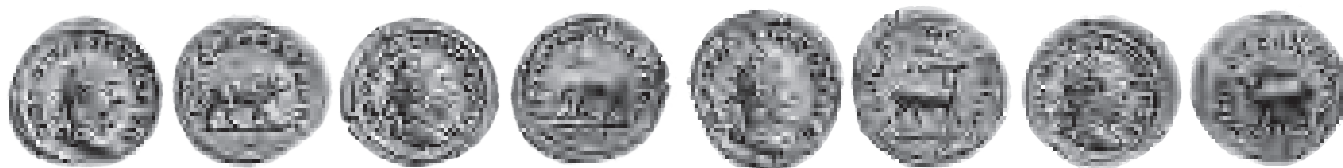
SUMMARY

ABOUT COINS OF THE THRACO-MACEDONIAN TRIBES, THE DERRONES

We have been informed by several articles in daily newspapers about the discovery of a huge quantity of extremely rare coins of the Derrones, dating from the period 520-480 BC. It was reported that the first find of „about 100 coins“ took place in July, 2003 in the courtyard of Mr. R. Anđelković in Vranje. In later excavations by the archaeologists of the National Museum of Vranje another 25 coins had been excavated on the same locality. Before this important find, only one octadrahm of this ancient tribe was known in the British Museum (Fig. 1a), not many pieces in Bulgaria (one of them is illustrated on Fig. 1b), just a few pieces in Macedonia, one specimen in Belgrade (which is a modern forgery, Fig. 1c). Detailed data on the Vranje hoard (Figs. 1d and 4 a and b) have not been published yet, except for the mentioned reports in the daily press. On recent auctions only two tetraobols of the Derrones had been offered (Fig. 5) and a dekadrahm (Fig. 6). After this preliminary report, we do expect from the archaeologist of the National Museum of Vranje to publish a detailed scientific report on this extremely important coin hoard.

SLAVOLJUB PETROVIĆ

NOVAC FILIPA I POVODOM PROSLAVE 1000 GODINA RIMA

a) lav

b) vučica

c) jelen

d) antilopa

Sl. 1. Prigodni novac Filipa I povodom 1000godišnjica Rima sa prikazima divljih životinja na reversu

Još u doba Rimske republike novac je osim ekonomske imao i veliku ulogu kao političko propagandno sredstvo. Ovaj svoj značaj novac je još više povećao tokom carstva. Zahvaljujući prikazima na njemu, do podanika širom carstva stizale su informacije o promeni na prestolu, godini vladavine cara, upoznawali su carevu porodicu, a i lik budućeg cara. Novac je poprimio ulogu mas-medija koji je informisao nepismene mase o važnim političkim i društvenim zbivanjima.

Jedan od takvih događaja je i proslava 1000-godišnjice večnog grada, Rima, za vreme Filipa I. Pre njega, mnogo skromnije, Klaudije (41-54.) je proslavio 800-godišnjicu, a Antonin Pije (138-161) 900-godišnjicu Rima. Ovo je ujedno bila idealna prilika da se organizuju igre. Nakon svega, igre su bile prilika da narod zaboravi svoje brige, a to je bio i način da se iskaže naklonost prema caru. Većina Rimskih careva uvidala je da je iskazivanje naklonosti naroda i vojske jednako produžavanju svoga života.

Prema računanju Marka Terencija Varona, osnivanje Rima je bilo u vreme treće godine šeste olimpijade (754-753 g. pre n.e.) Kojim metodom se koristio pri ovom proračunu nije poznato, ali je on bio prihvaćen pa je proslava 1000-godišnjice Rima padala u vreme od 21. aprila 247. do 21. aprila 248. godine.

Događaj je proslavljen veličanstveno, pošto je počinjalo novo doba. Inače, ove igre su bile poznate kao sekularne igre. Sledeće igre po pravilu nisu se smele održate do 314. godine. Kako je carstvo

u međuvremenu 313. godine Milan-skim ediktom prihvatilo hrišćanstvo, kao državnu religiju, ove igre održane 248. godine su poslednje poznate.

Car Filip I Arapin (*Marco Iulius Philippus* 244-249) je iskoristio ovu jedinstvenu priliku da bi naglasio večnost „božanskog Rima“, ali i da bi glorifikovao svoju vlastitu dinastiju kao donosioca novog doba, veličanstvenim igrama. Tačno trajanje proslave nije zabeleženo. Moguće da je proslava trajala više nedelja. U svakom slučaju, bez obzira koliko je trajala proslava je počela tradicionalnom religijskom svetkovinom *Ludi Saeculares*. To je bila jedna od najsvečanijih rimskih svetkovina koja se slavila samo jednom u 100 godina.

Igre su održavane u *Circus Maximus-u*, najvećem Rimskom cirkusu, i u njima je učestvovalo na hiljade divljih životinja dovedenih iz svih krajeva ogromnog carstva. Igrom sudbine, životinje su u Rim počele da se dovode još u vreme cara Gordijana III (238-244.) za njegov planirani trijumf povodom pobeđe nad Persijancima 243. Međutim, on je 244. godine ubijen od strane pretorijanskog prefekta Marka Julija Filipa, koji je zbog svog porekla dobio nadimak Arapin, i koji je postao car.

Pored igara i religiozne ceremonije, proslavu je pratilo i deljenje poklona građanima Rima u obliku novca. Ovaj oblik darivanja nazivan je *congiarium*. Ovo je bio još jedan oblik da car podigne svoju popularnost među narodom, i na taj način osigura, bar privremeno, na-

klonost naroda i vojske, a samim tim nastavak svoje dinastije. Po svoj prilici glavna ceremonija proslave održana je krajem 247. godine, obzirom da je Filip I do tada bio na ratištu u Dakiji.

Povodom ove proslave izdate su tokom 248. godine dve serije komemorativnog novca. Na prvoj seriji novca na reversu su prikazane životinje ili cipus, dok je okolo na svom novcu istovetni tekst: SAECVLARES AVGG (sekularne igre avgusta). Ispod prikaza nalaze se oznake šest oficina Rimske kovnice.

Za Filipa I novac su kovalе 1, 2, 5. i 6. oficina. Na aversu je prikazano poprsje Filipa I sa zrakastom krunom oko kojeg je tekst IMP PHILIPPVS AVG. Na reversu su prikazane životinje: lav, vučica, jelen ili antilopa koja korača na levu ili desnu stranu.

Sl. 2. Predstava nilskog konja na novcu Otacilije Severe

Za Otaciliju (*Marcia Otacilia Severa*), njegovu ženu, radila je 4. oficina. Na aversu novca je poprsje carice okrenuto na desnu stranu i natpis OTACIL SEVERA AVG. Na reversu je prikaz nilskog konja koji se javlja u dve varijante. Kod jedne varijante glava nilskog konja je po-

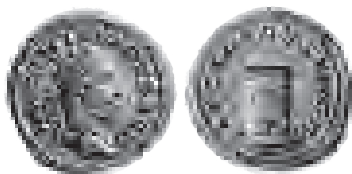
dignuta a kod druge spuštenu, okolo je tekst a ispod broj IIII, oznaka oficine.

Komemorativni novac za njihovog sina Filipa II (*Marcvs Ivivs Secervs Philippvs*) kovala je treća oficina. Na aversu je poprsje mladog avgusta bez brade i tekst IMP PHILIPPVS AVG. Na reversu je slika koze, tekst i oznaka treće oficine.

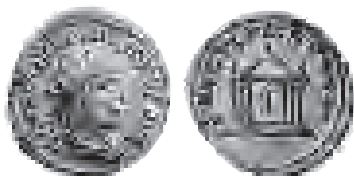
Sl. 3. Prigodni novac Filipa II sa prikazom koze na reversu

Novac sa cipusom kovan je samo za Filipa I. Na aversu je uobičajen prikaz i tekst. Na reversu je standardni tekst i cipus, koji može biti širi ili už, sa natpisom COS III bez oznake radionice (oficine).

Sl. 4. Novac Filipa I sa cipusom

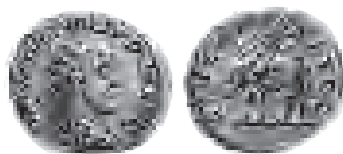
Na drugoj seriji novca na aversu je poprsje Filipa I, koje može biti okrenuto na desnu ili levu stranu, sa tekstom IMP PHILIPPVS AVF ili IMP M IVL PHILIPPVS AVG. Na reversu je prikazan hram sa 6 stubova dok je u centru statua Rome. Okolo je natpis SAECV-LVM NOVVM (Novo doba).

Sl. 5. Prigodna izdanja sa natpisom „Saeculum novum“ – Novo doba

U zavisnosati od tumačenja, na novcu je prikazan hram Jupitera na Kapitolu ili boginje Rome. Ova boginja poštovana je kao zaštitnica grada Rima i njena godišnjica je proslavljana isti dan kada i godišnjica osnivanja grada. Za ovaj novac se veruje da je izdan kako

bi se sačuvala uspomena na igre, ali i da bi se najavili bolji dani za Rim. Ovaj tip novca je relativno redak u odnosu na druga komemorativna izdanja kovana za ovaj jubilej. Pojedini tipovi gore navedenog novca, vučica ili nilski konj, emitovani su i u bronzanim nominalama Filipa I.

Sl. 6. Antoninijani Filipa I sa prikazom slona

Ponekad se sreće i mišljenje da su antoninijani Filipa I, na kojima je prikazan slon sa vodičem, takođe kovani povodom ove proslave. Kovana su dva tipa ovog novca. Kod jednog je na aversu natpis IMP PHILIPPVS AVG, a kod drugog IMP M IVL PHILIPPVS AVG. Na reversu je natpis AETERNITAS AVGG (Večnost avgusta). Ovaj novac sa sa proslavom povezuje na osnovu reversne predstave ukazujući na „slonovu dugovečnost i neizbrisivo pamćenje“.

SUMMARY

COINAGE OF PHILIP I COMMEMORATING THE 1000th ANNIVERSARY OF ROME

It had been calculated by Marcus Terencius Varon that the foundation of Rome took place in the third year of the Sixth Olympic games (754-753 BC). As it happened that the 1000th Anniverasy of Rome was celebrated during the rule of emperor Philip I the Arabian (244-249), he wanted to commemorate the beginning of the new era (*saeculum novum*) on his coins, which he gave away as gifts to the citizens of Rome. That custom of giving bestowals was known as *congiarium*. For the occasion of grand celebrations in Circus Maximus, thousands of wild animals had been brought from all parts of the Empire. Images of those animals - lions, she-wolves, gazettes, stags (elks?), antelopes etc - were placed on coins (Fig. 1), along with inscription SAECVLARES AVGG (Secular games of the Augustus). On obverse is the bust of the emperor with rayed crown and inscription IMP PHILIPPVS AVG.

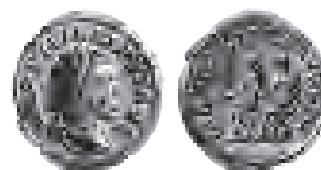
Anniversary was also commemorated on coins issued on behalf of Philip's wife Marcia Otacilia Severa and son Philip II, with reverse images of hippopotamus (Fig. 2) and a goat (Fig. 3) respectively. Coins depicting cippus (raised stone with commemorative inscription, differed from the column) is illustrated on Fig. 4, commemorative inscription, „New Age“ - *Saeculum novum* (Fig. 5), and coin with effigy of an elephant, symbol of eternity, on Fig. 6. Finally, a *congiarium* issue of Philip I with inscription LIBERALITAS AVGG (generosity of the emperor) is illustrated on Fig. 7.

Primetno je i odsustvo bilo kakvih religioznih obeležja na svom ovom novcu što dokazuje da je Filip I bio blag i tolerantan kada je u pitanju religija.

Kongiarum (*congiarium*), koji je ovim povodom držao Filip I, obeležen je na novcu njegovog sina Filipa II. Na reversu ovog novca prikazana je scena na kojoj Filip I i Filip II sede jedan pored drugog dok je okolo tekst LIBERALITAS AVGG III (Darežljivost avgusta). Na aversu je poprsje Filipa II okrenuto nadesno i titularni natpis IMP PHILIPPVS AVG.

Ipored organizovanja proslave i darežljivosti Filipa I i njegovog sina prema narodu Rima, što je zabeleženo i na novcu, njihova vladavina se uskoro završava. Već naredne 249. godine Filip I gine u bici kod Verone, a pretorijanci u Rimu ubijaju njegovog dvanaestogodišnjeg sina.

Sl. 7. Kongiarum izdanje Filipa II sa natpisom „Darežljivost cara“

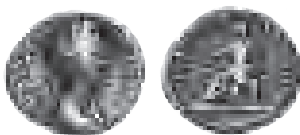
NOVAC IMPERATORA TRAJANA (98–117)

MARCVSVLPIVSTRAIANVS je rođen oko 53 godine u rimskoj provinciji Betika (Baetica) na jugu današnje Španije prema Gibraltaru. Njegov otac istog imena (Marcvs Vlpivs Traianvs) bio je jedan od zapovednika LEGIO X FRETENSIS u judejskom ratu 70. godine, a potom senator, konzul i upravitelj provincije Azije i Sirije. O majci Marcijani nema mnogo podataka, ali se u nekim savremenim istorijskim delima (The Roman Emperors by Michael Grant, London 1985), Trajanovo ime pominje kao MARCIVS, što sigurno dolazi od imena njegove majke, kao što je i Trajanova sestra dobila ime po majci – MARCIANA, a po ocu VLPIA

Usvojenje Trajana od strane imperatora Nerve usledilo je pre svega iz političkih razloga. Naime, kao namesnik Germanije, Trajan je uživao popularnost u vojnim krugovima, a i njegove veze sa senatorima nisu bile beznačajne. Drugi razlog je bio što imp. Nerva nije imao potomaka, a na svoje bliže ili dalje rođake nije mogao da se osloni... Njegov izbor je bio najbolje moguće rešenje za Imperiju i dugo posle smrti i jednog i drugog u Senatu se govorilo novom vladaru „FELICIOR AVGVSTO, MELIOR TRAIANO“ (Budi srećniji od Avgusta, a bolji od Trajana).

Njegova supruga POMPAEA PLOTINA (negde POPAEA), sklona epikurejskoj filozofiji, bila je pravi oslonac njegove vlasti, mada je njihov brak bio bez dece. Iz pieteta prema ovoj umnoj ženi izlaganje o emisioj delatnosti imp. Trajana započecemo baš sa novcem na kome se pojavljuje njen lik. Novac za Plotinu kovan je u strukturi:

- aureus i kvinar u zlatu
- denar i kvinar u srebru
- sestercijus u bronzi

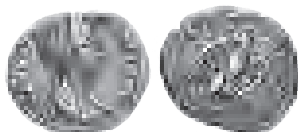

Sl.1. AR denar

Av. PLOTINA AVG IMP TRAIANI;
Rv. CAES AVG GERMA DAC COS VI PP

Na većini kovanja za Plotinu na reversu je predstava Veste, mada se rede pojavljuje i PVDICITIA (denar i aureus) i MINERVA

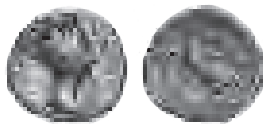
(Au kvinar). U izuzetno retko kovanje spada aureus sa bistama Plotine i Nerve na reversu uz natpis: DIVI NERVA P ET PLOTINA AVG IMP TRAIAN. Još dve žene pojavljuju se na novcu imp. Trajana. Jedna je već pomenuta Marcijana, sestra avgustova, i kovanja za nju je teško datovati, jer samo jedan denar i aureus su kovani za njenog života sa natpisom Av. MARCIANA AVG SOROR IMP TRAIANI; Rv. CAES AVG GERMA DAC COS VI PP, u odsečku MATIDIA AVG F. Na reversu je predstava Marcijanine ćerke Matidije sa dva deteta levo i desno. (Izvesno je da su ta dva deteta Matidijine ćerke SABINA i RVPILIA FAVSTINA iz dva njena braka). Sve ostale emisije za Marcijanu kovane su kao konsekraciona izdanja posle 110. godine (sl. br. 2).

Sl.2. AR demar

Av. DIVA AVGVSTA MARCIANA;
Rv. CONSECRATIO

Novac za carevu sestrčinu Matidiju kovan je u nominalima: aureus, denar i sestercijus.

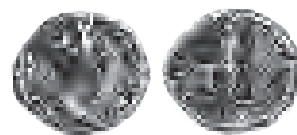

Sl.3. AR denar

Av. DIVA AVGVSTA MATIDIA
Rv. CONSECRATIO

Dovoljan je letimičan pogled na retka kovanja Marcijane i Matidije da bi se uočilo dostojanstvo i ozbiljnost portreta jedne i druge avguste. Ne treba zanemariti da to dostojanstvo i ozbiljnost diktiraju godine. Marcijana je u to vreme imala oko pedeset godina, a ni Matidija nije bila u prvoj mladosti, pa su to rimski graveri sa već poznatom veštinom portretisanja i prikazali.

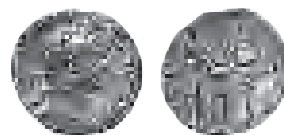
Predstava oca imp. Trajana se takođe pojavljuje na novcu. U obične i ne retke primerke spada AR denar sa natpisom na reversu

Sl.4. AR denar

Av. MATIDIA AVG DIVAE MARCIANE F
Rv. PIETAS AVG Rv. CONSECRATIO

DIVVS PATER TRAIAN, gde carski otac sedi na tronu i drži pateru i skiptar. Retki su aureusi sa bustom Trajanovog oca na reversu i natpisom DIVVS PATER TRAIAN ili DIVVS PATER TRAIANVS. Ako izuzmemo kratki vojni pohod imp. Klaudija na Britaniju, čitav prvi vek imperijalna politika na istoku i zapadu je bila defanzivna. Novo opredeljenje javlja se sa dolaskom imp. Trajana, a ono se ogleda i na novcu.

Sl.5.

Av. IMP NERVA CAES TRAIAN AVG
GERM PM TRP PP COS II

Na cistoforusu (sl.5) kovanom u Efesu ili u nekoj od azijskih kovnica pre isteka I veka, Trajanovo opredeljenje rečito govori sa reversa. Legionarski orlovi su spremni za pokret. (Ovaj tip novca je nominale 3 denara i u domenu je pretpostavki i nagađanja da li je u pitanju cistoforus ili medaljon). Titula GERM (GERMANICVS) u natpisu na aversu je dodeljena caru odmah po ustoličenju za njegove pobeđe i uspehe u ratovanju sa germanskim plemenima.

Tokom duge vladavine imp. Trajana, novac je skoro isključivo emitovala kovnica u Rimu, izuzev provincijskih kovanja i to u strukturi:

- aureus i kvinar u zlatu
- (cistoforus) denar i kvinar u srebru
- sestercijus, dipondijus, as, semis i kvadrans u bronzi i bakru.

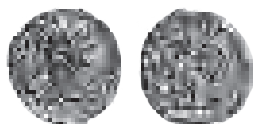
Neophodno je napomenuti i sledeća kovanja:

- „rudnički“ novac-kvadrans
- provincijski novac
- restitutivna kovanja

Može da iznenadi, ali ne i da zapanji, da jedan pedesetogodišnjak početkom II veka naše ere sanja o podvizima Aleksandra Makedonskog. Upravo to je činio imp. Trajan, uz pokušaj da te snove pretoči u stvarnost.

Prvi na udaru su bili Dačani, ratoborno pleme na levoj obali Dunava u današnjoj Rumuniji. Rat sa njima i njihovim fanatičnim vođom Decebalom započeo je 101. godine

i sa prekidima trajao sve do 105. godine. Hrabrost varvara, čije verovanje u zagrobni život je tu hrabrost i uvećavalo, stavila je na iskušenje rimske legije i prvog rimskog cara kao direktnog učesnika. Obućenost i disciplina legionara, prisustvo samog cara ali isto tako i skoro neograničene finansijske mogućnosti, dovele su do poraza dačkog vladara Decebala. Ne mogavši da preživi poraz izvršio je samoubistvo ovaj dostojni protivnik Trajanovog vojničkog genija, a Dakija je postala rimska provincija. Rat sa Dačanima zahtevao je izgradnju monumentalnog mosta na Dunavu. Radi lakših vojnih operacija kod mesta Kostol kod Kladova, Trajanov arhitekta APOLODORVS podigao je čuveni most dužine 1127 metara. Ovaj arhitektonski poduhvat predstavlja prvo premošćavanje Dunava i obeležen je i na jednom AR denaru sa personifikacijom Dunava u vidu ženske figure u vencu od trske i natpisom u odsečku DANVVIVS. (Diskutabilno je učešće 100.000 robova u izgradnji ovog objekta). Gotovo sve novčane emisije posle ovog vojnog uspeha imaće na aversu ili reversu natpis DAC (DACICVS) uz ime cara (sl.6).

Sl.6. AR denar, uvećano
Av. IMP TRAIAN AVG GERM DAC PM
TRP COS III PP;
Rv. SPQR OPTIMO PRINCIPI

Na štitu oslonjenom na palmu koji drži Viktorija u tri reda je natpis DA/CI/CA. Sličan motiv javlja se i na sestercijusu (sl.7), ali je na štitu natpis VIC/DAC.

Sl.7
Av. IMP TRAIANO AVG GERM DAC PM
TRP COS V PP
Rv. SPQR OPTIMO PRINCIPI

Reversni natpis SPQR uvažava funkciju rimskog Senata, ma kako ovo telo rapidno gubilo na značaju, dok se OPTIMO PRINCIPI odnosi na samog cara kao najboljeg među njima. Titulu OPTIMVS (najbolji) Trajan je dobio pre dačkog rata. Osvajanje Dakije i njeno prisajedinjenje Imperiji osim strateškog imalo je i ekonomski značaj. Pre svega u rudnicima Dakije je pronađeno zla-

Sl.8

Današnji izgled Trajanovog stuba u Rimu

to, a teritorija provincije je bila pogodna za kolonizaciju. Da bi puk shvatio i video značaj carevih pobeda, u samom gradu Rimu je podignut stub-obelisk visine 40 metara sa figurom cara na vrhu. Na samom stubu (sl.8) koji se pojavljuje i na novcu (sl.9) su u reljefu predstavljeni prizori iz rata sa Decebalom, most na Dunavu, rimski legionari...

Sl.9. AE as
Av. IMP CAES NERVAE
TRAIANO
AVG GER DAC TRP COS
VI PP
Rv. SPQR OPTIMO
PRINCIPI

Kako je izgledao most na Dunavu može se videti samo na bazi rekonstrukcije učinjenih prema reljefu na Trajanovom stubu. Neki autori pominju pojavljivanje tog mosta i na novcu (sl. br. 10)

Sl.10.
Av. IMP CAES NERVAE
TRAIANO AVG GER DAC
PM TRP COS V PP
Rv. SPQR OPTIMO
PRINCIPI

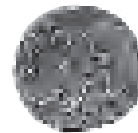
Kod opisa reversa ovog sestercijusa govori se: "...most sa dve kule na krajevima i brodom na reci..."

„most na Tibru sa dve kule ...i brodom...“ Kod rekonstrukcije most je kod jednog autora lučni, kod drugog nije. Reci Tibar više odgovara čamac nego brod, a opet po rekonstrukciji most na Dunavu je imao stubove što i zahteva dužina od preko 1000

metara. Koji je ovo most? Ma koliko pojedini autoriteti kritikovali kvalitet kovanja, plitke reversne predstave ili portret cara „koji nije menjan tokom cele njegove duge vladavine“, ne može se negirati stepen maštovitosti, bez obzira što sam car nije imao umetničkih pretenzija.

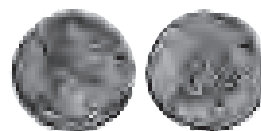
Sl.11

Sl.12

Fascinantan je car na konju koji se propinje (revers sestercijusa sl.11) i gazi vojnika Dakije, a snuždena figura personifikacije Dakije koja sedi na štitu ispred trofeja od štitova (revers sestercijusa sl.12) kao simbola pobede, rečito govori o beznadu i tuzi pokorene provincije. Nisu samo ratovi i osvajanja hranili ambiciju imp. Trajana. Njegove zasluge za dobrobit države i izgled prestonice ogledaju se i u graditeljskim poduhvatima koji su našli svoje mesto na novcu:

- FORVM TRAIANI
- VIA TRAIANA (sl. br. 13, sestercijus)
- AQVA TRAIANA
- PORTVM TRAIANI
- BASILICA VLPIA...itd...itd...

Sl.13

Av. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG
GER DAC PM TRP COS II PP
Rv. SPQR OPTIMO PRINCIPI u odsečku
VIA TRAIANA

Sl.14

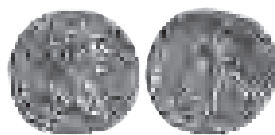
BASILICA VLPIA, današnji izgled

Trijumf nad Dačanima još je bio u toku, a imp. Trajan je već planirao novi pohod. Započeo ga je iz Antiohije Sirijske, a cilj je bila Partija. Vesti o njegovim uspesima su stizale jedna za drugom. Osvojen je Vavilon, Ktesifon, pregaženi Tigar i Eufrat...

Sl. 15. Reversi sestercijusa:
HRA M JUPITERA, HRA M HONOS

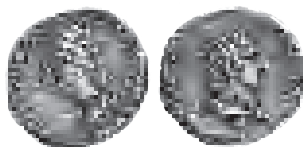
Na reversu sestercijusa sl. 16, je predstava cara između personifikacija Armenije, Tigra i Eufrata. U svom osvajачkom pohodu, car je stao na obali Persijskog zaliva. Savremenici kažu da su niz staračko lice krenule suze kada je uputio pogled ka Indiji i Baktriji. Možda je u trenutku shvatio koliko je svet veliki, život tako kratak, a vremena tako malo. Narušeno zdravlje, nemiri na osvojenim teritorijama ali i poodmakle godine zaustavili su velikog vojskovođu. Tu, ispred te velike vode, raspršili su se snovi, i tu je prvi put umro Rimljanin koji je premostio Dunav ne primećujući koliko je i ta voda večna, a on sićušan, manji od zrna peska koji je gazio na njegovim obalama.

Sl. 16
Av. *IMP CAES NER TRAIANO APTIMO*
AVG GER DAC PM TRP COS VI PP
Rv. *ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN*
POTESTATEM PR REDACTAE

Pominjanje novca kovanog za ratne uspehe i pobeđe, ne znači da uobičajena monetarna ikonografija nije bila zastupljena u emisioj politici. AEQVITAS, FELICITAS, FORTVNA, PAX, LIBERTAS, SPES, CERES... itd sa svojim atributima su uobičajena ikonografija preuzeta od prethodnika. Koliko su carska kovanja bila vezana za prestonicu toliko su provincijske kovnice Aleksandrija, Antiohija, Tir, Cezareja, Laodikeja... bile angažovane kovanjem poludrahmi, drahmi, tetradrahmi i bronzanog novca sa predstavama lokalnih ili grčkih božanstava – Tiha, Melkart, Zevs, Nika, Herkul...

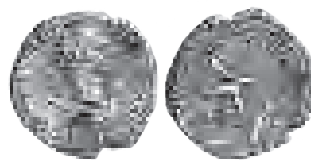
Sl. 17.

AR tetradrahma Av. bista imp. Trajana;
Rv. bista Melkarta

Natpisi na provincijskom novcu su na latinskom i grčkom jeziku. (Tetradrahma na sl. 17 spada u retke primerke novca potekle iz kovnice u Tiru). Restitutivna kovanja imp. Trajana obuhvataju:

- ponovnu emisiju nekoliko tipova republikanskih denara
- restitutivna carska kovanja denara i aureusa tipa:
- DIVVS IVLIVS
- AVGVSTVS
- DIVVS CLAVDIVS
- GALBA IMPERATOR
- DIVVS VASPASIANVS
- DIVVS TITVS
- DIVVS NERVA

Sl. 18.
AR tetradrahma Av. bista Imp. Trajana
Rv. personifikacija Antiohije i božanstva Orontesa

Kod svih ovih kovanja na aversu je predstava glave navedenog avgusta, a na reversu natpis IMP CAES TRAIAN AVG GER DAC PP REST, uz predstavu SPES, CONCORDIA, VESTA...

Poseban tip novca čine takozvana rudnička kovanja ili „rudnički novac“. U pitanju je 8 različitih, (po natpisu i predstavama), kvadransa, za koje se pretpostavlja da

SUMMARY

COINS OF EMPEROR TRAJAN (98-117)

Roman emperor MARCVS VLPIVS TRAIANVS was born in year 53 AD in Boetica, which was on south of nowadays Spain. He was adopted by emperor Nerva whom he inherited in 98 AD. In a huge opus of coins issued during Trajan's long reign, we also include coins of his wife Pompaea Plotina (Fig. 1), Plotina and Nerva; sister Marciana (Fig. 2), Marciana and her daughter Matidia (Fig. 3), Matidia consecratio issue (Fig. 4), as well as coins issued in honor of his father, with inscription „DIVVS PATER TRAIAN“.

Coins of this emperor had been minted exclusively in Rome, in the following denominations: gold aureus and quinarius; silver cistophorus and denarius; bronze and copper sestertius, dupondius, as, semis and quadrans. He also issued so called mining coins as well as the colonial and provincial coinage, which have inscriptions in Latin and in Greek.

Many of Trajan's coins commemorate his victories in wars, especially conquer of Dacia, and building bridges over Danube (Figs. 6-12), as well as his other construction activities – FORVM TRAIANI, VIA TRAIANA, AQVA TRAIANA, PORTVM TRAIANI, BASILICA VLPIA etc. (Fig. 13-15).

Conquest of Asia are commemorated on coins illustrated here by Figs. 16-18, while the posthumous issues are illustrated on Figs. 19-20.

su kao i ostali kvadransi deljeni narodu kao poklon. Reversni natpisi

- DARDANICI
- METALL VLPIANI DELM
- METALL VLPIANI PANN
- METALLI PANNONICI...

upućuju na ovaj tip kvadransa. Na aversu ovog novca je glava imp. Trajana sa lovorovim vencem uz uobičajene titule i atribute.

Na preporuku svog ličnog lekara Krotona, imp. Trajan se ukrcao na brod na putu u Rim. Pozlilo mu je tokom putovanja, te je bio prinuđen da se iskrca na Siciliji u gradu Selinunt. U tom gradu je i umro 8 avgusta 117. godine. Poštovanje koje je uživao još za života odjeknulo je i u budućnosti. Njegov imenjak imp. Trajan Decije emitovao je 250. godine dva tipa antoninijana (sl. 19 i 20).

Sl. 19
Av. *DIVO TRAIANO*
Rv. *CONSECRATIO*

Sl. 20
Av. *DIVO TRAIANO*
Rv. *CONSECRATIO*

To je bio pravi način odavanja pošte caru iz SAECVLVM AVREA.

Povratak „Jugoslaviji“
na lepom plavom Dunavu!

Srpsko numizmatičko društvo – Beograd

o r g a n i z u j e

47. MEĐUNARODNI SUSRET NUMIZMATIČARA

**Beograd, hotel „JUGOSLAVIJA“
Subota, 29. maj 2004,
od 9 do 15^h**

SND organizuje tradicionalnu nagradnu lutriju
za posetioce, a glavni zgoditak je zlatnik,

DUKAT kralja Aleksandra iz 1931. godine.

RISTA MILETIĆ

KONTRAMARKE NA NOVCU RIMSKE IMPERIJE

Kontramarka je otkovani ili urezani žig dimenzije do nekoliko milimetara, koji je naknadno, posle emitovanja, utisnut ili urezan na novčani modul. Pojavljuje se u manjem obimu već oko VI veka pre naše ere (Egina, Sicilija...)

U stručnoj i popularnoj numizmatičkoj literaturi (koje nažalost na našem jeziku ima veoma malo i uglavnom su u pitanju separati koji obrađuju ostave ili nalaze) pojavljuje se više termina za kontramarku:

Engleski	nemački	francuski
Countermark	Gegenstempel	la contre marque
Conterpoint	Schlagenmarken	counterstamped

i svi oni znače isto – kontramarka, dok se na našem jeziku često koristi i termin „kontražig“ ili jednostavno „žig“ ili pak „žigosani novac“. Do sada evidentirani oblici kontramarke na rimskom novcu su (sl.1):

Sl.1

Pravougaonik, kvadrat, trougao, krug, elipsa, poluelipsa, zasečeno elipsa. Maksimalnih dimenzija: 15x5 mm, a pojavljuju se i 10x5 mm, prečnika od 10,0 mm, 8,00 mm itd.

Unutar inkuza ovakve geometrijske slike, nalazi se motiv kontramarke, čiji broj nije evidentiran, a neki koji to jesu, nisu rastumačeni ili su tumačenja različita, bilo zbog nejasnog otiska ako je portret ili figura u pitanju, ili pak slovne oznake koje su samo date kao početna slova imena vladara, monetara, titule, ili pak POPVLVS ROMANVS (PR ?) ili PROBAVIT (PR?). Najizraženije kontramarkiranje novca evidentira se na modulima Julijevaca, i to od Avgusta i Tiberija, 14 godine naše ere, do Klaudija, 53. godine naše ere. Kontramarka se najčešće nalazi na asovima Oktavijana Avgusta, Germanika (brata imp. Klaudija), Druza (brata Imp. Tiberija) itd. Nešto ređe pojavljivanje kontramarke imamo na provincijskim kovanjima imp. Domicijana, Trajana (Mizija, Parivm), imp. Komodusa (Kilikija, Hijeropolis), da bi pod dinastijom Severa takođe kod provincijskih kovanja bilo izraženo na novčićima Septimija Severa, Julije Domne, Karakale i Gete. Međutim, kontramarkiranje se pojavljuje i pre toga, bilo na republikanskom novcu ili pak na novcu kraljevina zavisnih od Rima (sl.br.2)

Sl.2

Kraljevina Bosporus (kontramarka br.21 u grafički prikazanom delu) ASANDER 47-17 p.n.e.

AE.28,0 mm, 17,42 g. Kontramarka je ista i na aversu i na reversu.

U okviru terminologije kontramarkiranog novca egzistira pojam ligatura slova. To znači da su dva ili više slova unutar žiga međusobno povezana u vidu reči (kontramarke 3, 10, 19, 28...) Unutar slovne kontramarke javljaju se često zbog pogrešnog narezivanja kalupa greške:

- kada je žig u pozitivu a otisak u negativu (kontramarke 11, 32, 37...)
- permutacija slova takođe zbog pogrešnog narezivanja (kontramarka br.19.)

Ono što predstavlja daleko veći umetnički i estetski doživljaj je kontramarka sa predstavom biste vladara (Hadrijan, Septimije Sever, Karakala, Geta...), predstavom božanstva ili personifikacije (Nika, Hekata, Artemida, Genijus...) mitologija, flora i fauna (kaprikorn, sova, delfin, venac, grančica...) Veoma su interesantne i takozvane „legionarske“ kontramarke. Tako se, recimo na bronzanom novcu (AE 2) imp. Domicijana iz godine 84/85 pojavljuje u Judeji kontramarka LXF (LEGIO DECIMA FRETENSIS) na aversu i reversu, dok se na istom novčiću na reversu pojavljuje i druga kontramarka sa predstavom galije sa tri vesla i tri veslača u inkuznom pravougaoniku. To je jedan od amblema čuvene X legije koja je uzela učešće u osvajanju tvrđave Masade pod vođstvom Flavijusa Silve 73. godine naše ere.

Sl.3.

AE asarion 6,44 g, imp Domicijan (81-96 g) kilikija Lidija.

Av.drapirana bista personifikacije božanstva Senata;

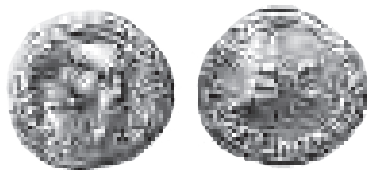
Rv.Predstava kultne statue Artemide Efeske (na slici gore je kontramarka br.15 sa predstavom boginje NIKE)

Kontramarka je stavljana i na avers i na revers (mada se ponekad zbog izlzanosti modula ne može odrediti šta je avers a šta je revers). Uobičajeni su slučajevi da je kontramarka samo na aversu ili samo na reversu, a često na jednom novčiću imamo više kontramarki (crtež, sl. br.4), tako da su zabeleženi slučajevi da se na jednom novčiću nađe čak 13 kontramarki.

Sl.4

Kontramarkiranje na modulu nije precizno definisano kao ni položaj kontramarku u odnosu na osu novčića. Ponekad je kontramarka ispred portreta (sl.br.5, kontramarka br.18)

Sl.5. Germanikus (19. g.n.e.) restitutivno kovanje pod Kaligulom (37/38 g.n.e.) AE As,
Av. GERMANICVS CAESAR T AVGVST F DIVI AVG N; Rv. C CAESAR AVG GERMANICVS PON M TR POT.

Ponekad je kontramarka na potiljku glave ili ispod brade, položena horizontalno, vertikalno ili iskošena tako da je najtačnije definisanje da je kontramarkiranje vršeno „kako padne pod ruku“.

Na isti način kako su imitirali novac Imperije, varvarska plemena na granicama kao i unutar granica imitirala su i kontramarku (kontramarku br.23, 40, 41...). To je ipak bilo jednostavnije obzirom da su bila u pitanju dva ili tri slova. Interesantno je napomenuti da u ovom slučaju imamo monetarni paradoks ili možda zanimljivost: Varvarska imitacija novca je imala po nekad zvaničnu „državnu“ kontramarku, a zvanični državni novac se pojavljuje sa varvarskom kontramarkom. Svakako u najbitnija pitanja koja zahtevaju neki odgovor spadaju ova dva:

- Zašto se vršilo kontramarkiranje novca?
- Ko je vršio kontramarkiranje?

Na bazi obavljenih razgovora sa autoritetima za antički novac, kao i na bazi veoma oskudne i neinformativne literature koja je bila dostupna, dobilo se nekoliko pre improvizovanih nego kategoričnih odgovora. Nauka kaže ne bez rezerve da se kontramarkiranje novca vršilo da bi mu se produžio rok važenja u slučajevima kada je na aversu i reversu ali i po težini vidljivo o kojoj je denominaciji reč. (Ako je kontramarka utisnuta-stavljena u vreme imp. Nerona, oko 65 godine naše ere, na novac Oktavijana Avgusta koji je mogao biti otkovana najkasnije 14 godine naše ere, to znači da je kontramarkiranjem verifikovana njegova upotrebljivost bez obzira na činjenicu da je Avgust deifikovan. I novac „bogova“ je bio podložan potvrđivanju.

U slučajevima kada je modul sa obe strane izlisan do neprepoznatljivosti, onda mu se kontramarkiranjem utvrđivala nominala (as, dupondijus, sestercijus). Kako su sve navedene denominacije imale i svoju zakonsku težinu, koja se tokom višegodišnje upotrebe snižavala, ostaje otvoreno pitanje da li moglo doći do „devalviranja“ modula, odnosno do slučaja da se od dupondijusa napravi as ili od sestercijusa dupondijus? Takav novac je vraćan u redovne novčane tokove, što je u besparici u kakvoj je uvek bila Imperija, bilo daleko jeftinije nego

kovati nove apoene. To kontramarkiranje je vršeno sporadično i ne masovno, o čemu svedoči zanemarljiv broj apoena sa istom kontramarkom u odnosu na emisiju novca.

Pitanje koje je daleko kompleksnije je ovo: Ko je vršio kontramarkiranje novca? Realno je pretpostaviti da tamo gde je kontramarka slovna: AVG, IMP, TI, CAE... kontramarkiranje je izvršio ovlašćeni državni magistrat, bez obzira na različito tumačenje nekih kontramarki, kao što je recimo PR, gde je jedno mišljenje da je to skraćenica od POPVLVS ROMANVS, a drugo od reči PROBAVIT, što znači odobreno, potvrđeno. Slična je situacija i sa zvaničnom provincijskom kontramarkom. Tako na primer kontramarka „DD“ u krugu sa veksilom između slova znači DECRETO DECVRIONVM i oznaka je lokalnog senata u gradu NAMAVSVS (danas Nim u Francuskoj) i otiskivana je na lokalnom novcu tog grada.

Problem postaje daleko veći ako se zna da broj različitih kontramarki nije utvrđen i da se stalno pojavljuju nove. To navodi na pomisao o uslovno rečeno „ličnoj“ kontramarki, koju je fizičko lice u vidu trgovca, zanatlije, brodarka, gostioničara... otiskivalo na novac i time potvrđivalo ispravnost primljenog i datog novca. Kako je sve to u domenu teoretisanja, vredno je napomenuti i zanimljiva tumačenja kontramarku:

- Na novac aktuelnog vladara ili člana carske porodice čiji se lik nalazi na novcu provincije sa određenim stepenom samouprave, lokalna vlast stavlja žig zaštitničkog božanstva ili žig kao oznaku svoje vlasti, čime se zadovoljava nacionalistički ponos i sujeta;
- Stavljanje žiga na novac kada nedostaje materijal za kovanje novog ili pak nema vremena za kovanje novog, bilo zbog rata ili zbog kratkoće života cara.
- Kontramarkiranje novca za legije koje se upućuju u novoosvojene provincije itd.

Ovo su samo neka od stručnih i laičkih razmišljanja, i zato možda na kraju treba dodati da na ovim našim prostorima novac sa kontramarkom ne uživa popularnost, te stoga nema ni popularne literature na tu temu. (U svetu čak postoje i muzeji čije su postavke isključivo novac sa kontramarkom). Likovni prikaz kontramarki u okviru ovog teksta je do sada najveći broj skupljen na jednom mestu, uz navođenje na kojem je modulu kontramarka utisnuta u slučajevima kada je to vidljivo ili uočljivo. U nekom budućem vremenu ova oblast zahteva ozbiljnu i stručnu i katalošku obradu.

SUMMARY

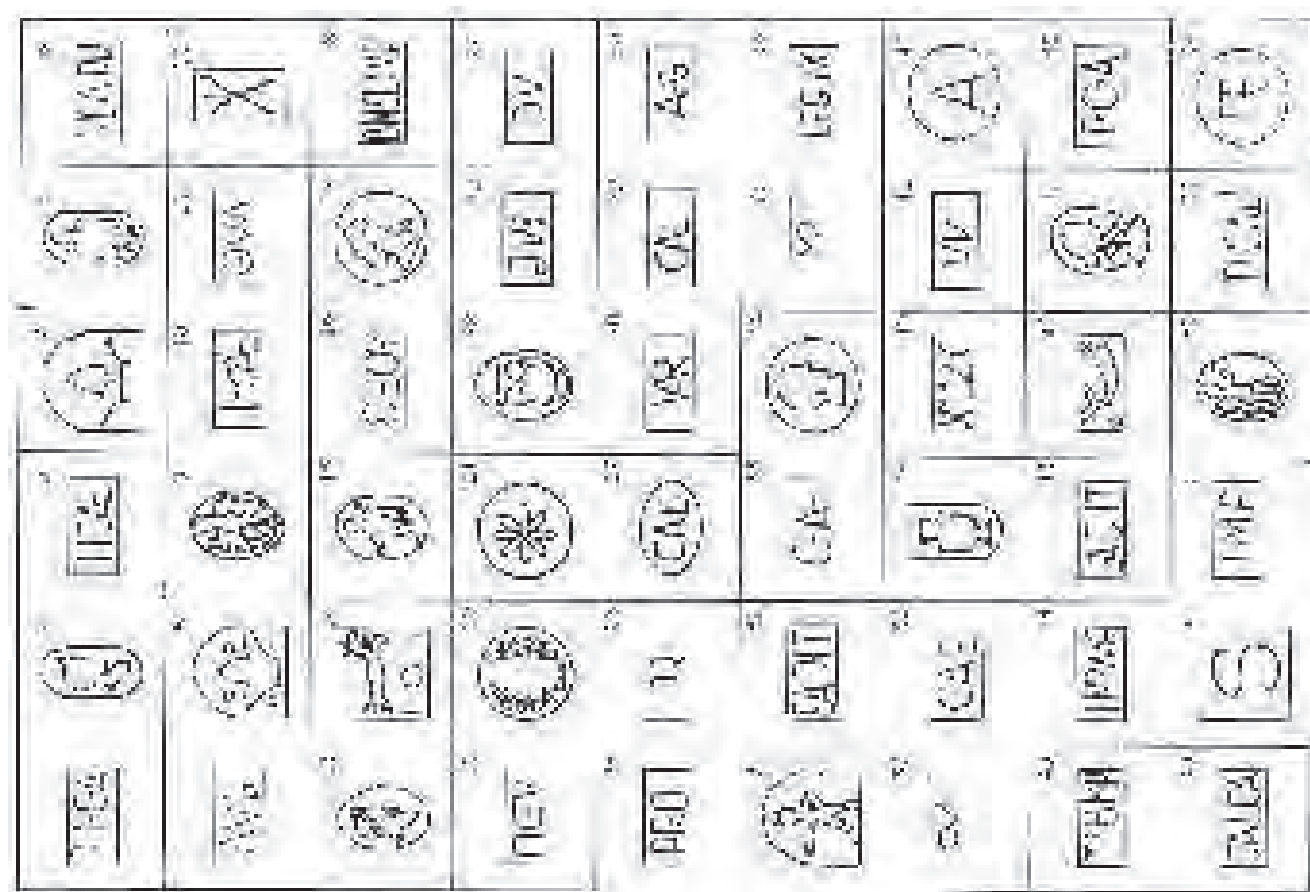
COINTERMARKS ON COINS OF ROMAN EMPIRE

Countermarks are the engraved stamps several millimeter in size, that are additionally impressed on the coin modules. We find them in smaller scale even in the 6th century BC, on some coins of Eagina, Sicily etc. Coins with countermarks we mostly find in the period starting with rule of August and Tiberius up to Claudius, i. e. in 14-53 AD.

Some of the most impressive counterstamps on Roman coins are illustrated here. Also a complete list of them is given, followed by the table containing all the countermarks described. Both the list and table are self-explanatory.

Brojevi kontramarki.

1. Oktavijan Avgust (31-14) As?
2. Julija Domna (211-217) AE. Marcijanopolis, Hekata?
3. Oktavijan Avgust (31-14 g.) As?
4. Kao broj 3, lotos?
5. Imp. Karakala (211-217) Diocezareja, Kilikija, AE 21,07 g
6. Imp. Klaudije (41-53) sesterc restitutivni
7. Oktavijan Avgust (31-14) as?
8. Kao broj 7, lotos?
9. Julija Domna (211-217) AE as 8,99 g (RIC 846)
10. Kao broj 3 i 4
11. Avgust, Tiberije, Klaudije? As? Dupondijus?
12. Imp. Karakala (211-217) Diocezareja, Kilikija, AE.
13. Septimije Sever (oko 195.) Stratonikeja, AE 17,57 g, bista cara sa lovorovim vencem na glavi.
14. Imp. Klaudije (41-53) sesterc
15. Imp. Domicijan, (81-96) asarion, Lidija, NIKA?
16. Imp. Septimije Sever (oko 195.) Stratonikeja AE 20,42 g
17. Imp. Karakala (211-217) Stratonikeja, AE 26,97 g, drapirana bista Karakale
18. Imp. Kaligula (37-41) As
19. Avgust, Tiberije, Klaudije? AS?
20. Imp. Karakala (211-217) Pergam, Mizija AE 39,7 g
21. Asander (?) (47-17) AE 17,42 g, Kraljevina Bosporus
22. Axiohos, Miletopolis, AE 7,89 g
23. Oktavijan Avgust (31-14) varvarizovani AS
24. Klaudije (41-53) sesterc
25. Nero Klaudije Druz (38 p.n.e) sesterc
26. Imp. Klaudije (41-53) As?
27. Oktavijan Avgust (31-14) As?
28. Nepoznata denominacija
29. Kao broj 27
30. Kao prethodni
31. Oktavijan Avgust (31-14) As?
32. Kao prethodni
33. Kao prethodni
34. Oktavijan Avgust (31-14) sesterc
35. Kao prethodni
36. Oktavija Avgust 31-14) As
37. Kao prethodni
38. Kao broj 32
39. Nepoznata denominacija
40. Napoznata denominacija, varvarizovan
41. Nepoznata denominacija, varvarizovan
42. Oktavijan Avgust (31-14) As
43. Nepoznata denominacija
44. Kao prethodni
45. Imp. Klaudije (41-53) As
46. Nepoznat, sesterc (?)
47. Kao prethodni
48. Imp. Klaudije (41-53) As
49. Kao prethodni (?)
50. Nepoznati kvadrans
51. Oktavijan Avgust (31-14) varvarska imitacija (?)
52. Julija Domna (211-217) 4 asarija, Marcianopolis NIKA (?)
53. Oktavijan Avgust (31-14) As, RIC 230, Lugdunum, Av. CAESAR PONT MAX, Rv. ROM ET AVG
54. Kao prethodni
55. Oktavijan Avgust i Agripa (31-14), dupondijus RIC 159, varvarizovan, Av. IMP DIVI F PP, Rv. COL NEM (kontramarka
- DECRETO DECVRIONVM – po odobrenju lokalnog senata u gradu NEMAVSVS - NIM)
56. Oktavijan Avgust (31-14) RIC 230 Lugdunum kao broj 53
57. Oktavijan Avgust (31-14) As? dupondijus? kontramarka lotos?
58. Imp. Domicijan (kovanje 84/85 AE2) kontramarka LEGIO DECIMA FRETENSIS (LXF) za Judeju i čuvenu X legiju koja je učestvovala u osvajanju tvrđave Masade 73. godine naše ere.
59. Kao gore, jedan od amblema X legije
60. Oktavijan Avgust (31-14) As
61. Kao pod brojem 60
62. Kao gore
63. Oktavijan Avgust (31-14) As, RIC 230
64. Imp. Galijen (253-268) Termesos, AE 5,45 g (pčela)
65. Imp. Septimije Sever (193-211) Lidija-Hypaipa, AE 20,28 g Artemida
66. Oktavijan Avgust (31-14) sesterc
67. Imp. Klaudije (41-53) varvarizovani as
68. Imp. Galba (68) 2 asariona, provincijsko kovanje
69. Imp. Antoninus Pius (138-160) as, predstava imp. Septimija Severa na kontramarki
70. Imp. Neron (53-68) as, RIC 543, kontramarka monogram imp. Vespazijana
71. Imp. Neron (53-68) sesterc. Rv. ANONA AVG
72. Imp. Oktavijan Avgust (31-14), sesterc, na kontramarki grifon
73. Legionarska kontramarka
74. „ „
75. „ „
76. „ „
77. „ „
78. „ „
79. „ „
80. „ „
81. „ „
82. Imp. Oktavijan Avgust (31-14) as, Lugdunum
83. „ „ as, Nemausus
84. „ „ „
85. Građanski rat 68/69 VINDEKS
86. „ „
87. „ „
88. Imp. Vespazijan (69-81) as
89. „ „
90. Imp. Klaudije (41-53) as (?)
91. Imp. Oktavijan Avgust (31-14) as, kornukopija
92. „ „ as, Lugdunum
93. „ „ as, Efes
94. „ „ as, Nemausus
95. „ „ Provincijsko kovanje, Nemausus
96. „ „ as, Lugdunum
97. „ „
98. „ „ Provincijsko kovanje, Nemausus (točak)
99. Imp. Tiberije (14-37) Identična kontramarka i na novcu imp. Kaligule
100. Imp. Oton (68/69)
101. Imp. Klaudije (41-53) dupondijus
102. Julija Domna (211-217) autonomno kovanje Lidija (kontramarka škorpija)
103. Imp. Klaudije (41-53) AE 16,94 g, Antiohija, Sirija
104. Nepoznata nominacija i vladar AE as
105. Imp. Karakala (211-217) AE 10,43 g Pisidija
106. Druz mlađi, sesterc (38-9) RIC 93
107. Imp. Oktavijan Avgust (31-14) As Lugdunum
108. Imp. Karakala, medaljon. Pergam (211-217)

SLOBODANKA STOJAKOVIĆ

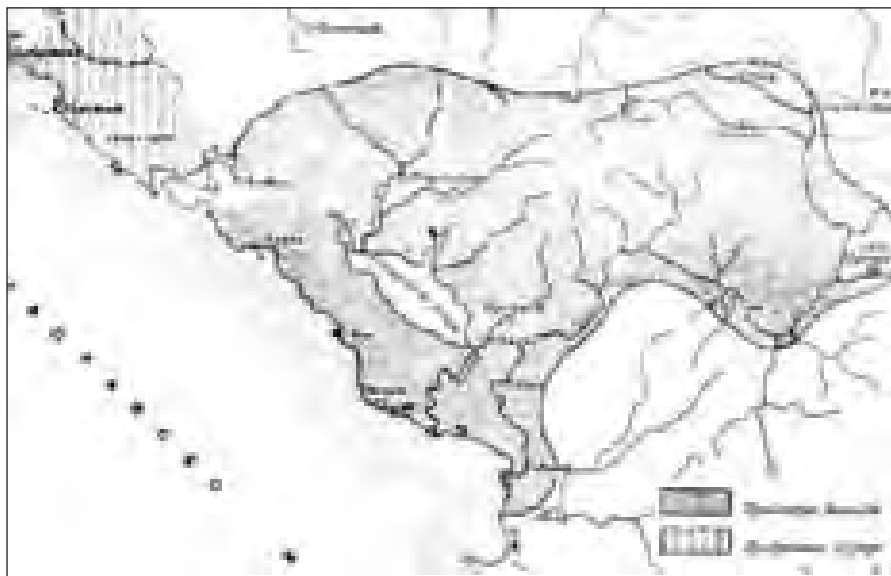
ĐURĐE I BALŠIĆ U SVETLU NOVČARSTVA

O novčarstvu Balšića pisalo se veoma malo, što bi se moglo pripisati skromnom obimu njihove produkcije novca, tj. ukupnoj količini zbirnih i pojedinačnih nalaza, kojih po slobodnoj proceni ima oko 260 komada. Najveći doprinos ovoj temi dao je poznati numizmatičar dr Ljuba Nedeljković sedamdesetih godina prošlog veka.

Ime Balšić prvi put se pominje 1360. godine u povelji cara Uroša upućenoj Dubrovniku, kojom se između ostalog kaže: „Trgovci da gredu ili na Zetu na Balšiće, a ili na državu kneza Vojislava...“. Ova porodica, koja se za relativno kratko vreme ekonomski i politički znatno uzdigla proširivši granice svoje matične oblasti i dostigavši svoj uspon upravo za samostalne vladavine Đurđa I Balšića, vladala je Zetom preko pola veka. Zbog neuobičajenog, navodno neslovenskog, prezimena Balšića neki stari autori su im na osnovu toponima „Baux“ (danas ruševine plemićkog utvrđenja kod Arla) potražili korene u Francuskoj (Farlati, Č. Mijatović). K. Jireček smatra da je njihovo francusko poreklo samo pretpostavka, a po mišljenju profesora S. Ćirkovića, Balšići najverovatnije potiču od slaviziranih Vlaha, koji su se kao ratnici – pronijari probili u redove plemstva. Najnovija istraživanja dr R. Rotkovića ukazuju na to da su Balšići potomci vidara iz sela Huma u Zeti. Oni su „izašli iz anonimnosti vjerovatno kao vidari“, što nam kazuje etimološko značenje antroponima Balšić (na staroslovenskom jeziku **Балѣ** je vidar; balbstvo = vidarstvo; staroruski **Балѣ** = vidar). Ovaj pojam bi bio u direktnoj vezi sa glavnim simbolom grba Balšića – vukom – koji kao najvažnija životinja staroslovenske mitologije poseduje između ostalog i isceliteljske moći.

Hroničar Marin Barlecije posredno saopštava da je rodonačelnik Balša bio od roda „cara Nemanje“ i da je gospodario oblašću Bojane u susedstvu Skadra.

Od Mavra Orbina saznajemo da su Balšići zetska vlastela, ali siromašna, da je rodonačelnik Balša (Baoša Zećanin)

za vreme cara Dušana držao samo jedno selo, da je imao sinove Stracimira, Đurđa i Balšu, koji su prvobitno vladali gornjom Zetom, a zatim se proširili i vladali uskim delom između Skadarskog jezera i mora. Pored Skadra oni do 1368. godine dolaze i u posed Ulcinja, Bara i Budve. Balšići su iz pragmatičnih razloga, a u cilju sprovođenja svojih političkih planova, 1369. godine prešli u katoličku veru, pri čemu je Đurđe i dalje ostao vezan za pravoslavnu crkvu starajući se za održanje njene tradicije. Poznato je da su Đurđe i knez Lazar oktobra 1375. godine po smrti patrijarha Save IV sazvali crkveni sabor u Peći radi biranja novog patrijarha, kojom prilikom je na čelo srpske crkve došao Jefrem.

Balšići su šezdesetih godina XIV veka ostvarili i srodničke veze sa Mrnjavčevićima: najstariji brat Stracimir se oženio Milicom, a Đurđe Oliverom, kćerkama kralja Vukašina. Oni se šire i prema jugu. Ženidbom najmlađeg brata Balše II Komninom, kćerkom i naslednikom despota Jovana Asena, brata Dušanove žene Jelene, dobijaju posede i na jugu današnje Albanije (Berat, Valona i Himara). Zahvaljujući drastičnom proširenju teritorija Balšići su se potpuno osamostalili. O stepenu samostalnosti Đurđa Balšića može se zaključiti iz jedne povelje Dubrovčanima od 30.XII 1373.

godine, kojom se Đurđe u svoje ime, kao i u ime brata Balše i bratanca Đurđa Stracimirovića, obavezuje da Dubrovnik može zadržati ona prava koja je uživao za vreme cara Dušana: „...i ako tko bude car gospodin Srbijem i vlastelom i zemlji srpskoj...“ Iz ovog je takođe očito da bar do tada nije priznavao ni kneza Lazara za srpskog vladara.

Po smrti cara Uroša krajem 1371. godine otpočeo je proces rasparčavanja Srpskog carstva isticanjem nekolicine oblasnih gospodara, među njima i Đurđa I Balšića. Svi oni su na ovaj ili onaj način želeli da se prikažu naslednicima loze Nemanjića, bilo po osnovu najbližeg srodstva, bilo kao zakoniti nosioci vlasti (kralj Marko) ili, pak, računajući na to pravo po srodnosti preko neke pobočne linije (knez Lazar). Želeli su da prošire granice svojih oblasti, da se nametnu kao najbolji i najzaslužniji naslednici srpskog prestola; među njima, uz kneza Lazara, najviše se istakao Đurđe Balšić. Po smrti najstarijeg brata Stracimira 1372. godine Đurđe postaje vodeća ličnost porodice Balšić. Pored kneza Lazara bio je najmoćniji i najugledniji velikaš, a oni obojica „načelstvovahu srpskom zemljom“ (M. Orbin). Istoričar Jireček navodi jedan dubrovački dokument iz 1375. godine, u kojem se kaže da je „Jura huomo furioso et che non possede ra-

son“, da je „preduzimljiv, neobuzdan i silovit“, a po Orbinu, Đurđe je bio mudar, veoma oštroman i vešt u oružju. Za vreme relativno kratkotrajne vladavine (1372-78) uspeo je da znatno proširi granice svoje oblasti. Posle Maričke bitke septembra 1371. godine i pogibije braće Mrnjavčević, Đurđe je već sledeće godine prigrabio Prizren, staru srpsku prestonicu sa dobro uhodanom kovnicom novca. Tada je „otпустиo“ svoju ženu Oliveru da bi se oženio „lepom i pametnom“ Teodorom, sestrom braće Dejanović. Posle propasti Nikole Altomanovića Đurđe 1373. godine dospeva u posed tri značajne primorske župe (Konavle, Dračevica i Trebinje). U vreme Đurđa I Zeta je bila na vrhuncu svoje moći; oblast Balšića se prostirala od Jadranskog mora obuhvatajući gradove od Ulcinja do Kotora (koji Balšići nikad nisu uspeali da osvoje) sve do pomenutih oblasti i gradova. Obogatili su se zahvaljujući ostvarivanju nekih regalnih prava Nemanjića: svetodmitarski dohodak od Dubrovnika u visini od 2.000 perpera godišnje na koji su ranije imali prava samo srpski kraljevi i carevi; tributi autonomnih gradova, carine itd. Prema M. Orbinu Balšići su se smatrali vlastelom Raške, čak srođnicima Nemanjića. Ovo se vidi iz povelje Đurđa Stracimirovića Balšića od 27. I 1386. godine kojom se Dubrovčanima potvrđuju privilegije iz doba cara Dušana i gde se između ostalog kaže: „...mojih praroditelja Simeona Nemanje prvog mirotočca srpskog i svetog Save...“. A Nemanjići su Zetu smatrali svojom kolevkom.

Po Đurđevoj smrti vladaju najmlađi brat Balša II, zatim Đurđe Stracimirović, pa Balša III, čijom smrću se završava vladavina Balšića u Zeti. Balša III je sva legitimna prava na Zetu zaveštao svom ujaku despotu Stefanu Lazareviću, na čijem dvoru u Beogradu umire 1421. godine. Autonomni gradovi Ulcinj, Drivast i Bar prelaze u ruke Venecije, a tri primorske župe su još pred kraj vladavine Đurđa I prešle u bosanske ruke.

Među oblasnim gospodarima koji su po raslojavanju srpske države počeli da kuju svoj sopstveni novac, kao najvažniji atribut vladarske moći, bili su i Balšići. Da bi se u tome uspelo, novac je morao da predstavlja nastavak raškog novčarstva, kako predstavom i ćirilničnim tekstom,

tako i težinom (župan N. Altomanović, knez Lazar, despot Dragaš Dejanović, kralj Marko, Đurđe Balšić a kasnije i drugi).

Uslovi za kovanje novca dinastije Balšić nastali su odmah po zauzimanju Prizrena. Prizren je u to vreme bio značajni privredni centar na raskrsnici puteva sa već uhodanom kovnicom. Đurđe je prvi Balšić koji je započeo sa kovanjem novca i njegove prve emisije se mogu smestiti u sredinu 1372. godine, kada uglavnom svi pomenuti oblasni gospodari paralelno kuju svoj novac, kome je glavna odlika višeredni ćirilnički natpis sa invokacijom Isusa Hrista, a po ugledu na poslednja kovanja kralja Vukašina. Novac Balšića se u srednjovekovnim aktima (Korčulanski statut) pominje kao „grossi balse vel volc“, tj. balšićki dinari ili dinari sa vukom. Novac je u početku iste metrološke osnovice. Oko 1360. godine u celoj Evropi je došlo do smanjenja proizvodnje srebra, a time do pada novčane produkcije. Ovom činjenicom se može opravdati nedostatak veće količine novčanih emisija oblasnih gospodara i pogoršanje kvaliteta kovanica. O tome svedoči minimalna ukupna količina novčane zaostavštine svih Balšića zajedno. Tako su i kovanja Đurđa I Balšića veoma skromnog obima, pri čemu neke njegove vrste predstavljaju unikate. Novac Đurđa Balšića je pronađen u ostavama Kosovo Polje, Kičevo i okolina. Pored toga bilo je i pojedinačnih nalaza nepoznatog porekla. Đurđev novac je kovan isključivo ćirilicom i prve dve njegove emisije bile su u tradiciji raškog novčarstva, počev od careva Dušana i Uroša preko kralja Vukašina, čiji je poslednji novac sa višerednim tekstom doslovno kopiran. Njegove kasnije emisije novca na sebi nose heraldički simbol – vuka sa šlemom – koji će na emisijama novca kasnijih Balšića prerasti u grb ove plemićke porodice.

Prema dosadašnjim saznanjima Đurđe je kovao šest vrsta novca plus – uslovno rečeno – jednu sedmu, o kojoj će kasnije biti reči. Pre tri decenije dr Ljuba Nedeljković je u Starinaru br XXII/71-4 objavio članak o novčarstvu Balšića, u kojem je dao kratak istorijat Balšića kao i prvu sistematizaciju i hronologiju njihovog novčarstva uz logički obrazložene istorijske i ekonomske momente, koji su

prethodili početku kovanja. Tada mu nisu bile poznate još dve Đurđeve vrste, koje su se u međuvremenu pojavile, a do danas se ubrajaju u unikatne primerke. Redosled kovanja sudeći po aversnim predstavama, težini i kvalitetu novca bio bi sledeći:

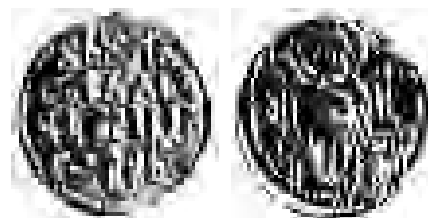
IVRSTA

AR dinar; 1,04 grama; promer 18 mm.

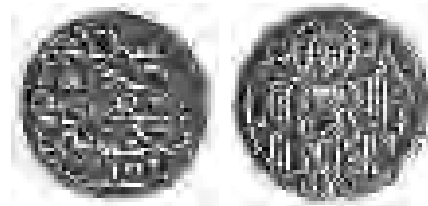
Avers: četvororedni ćirilnički natpis sa invokacijom Isusa Hrista БѢХДБ / ГДБЖГО / ВЪРНИГ• / ГРРБГ

Revers: Isus Hristos sedi na prestolu sa visokim naslonom, levo i desno oznake ✠ ☩

Radi se o unikatnom novcu u zbirci Ljube Kovačevića (sl.1). Svakako je kovan kao prvi u nizu ostalih Đurđevih vrsta. Očegledno je dosledno kopiranje poslednjih emisija kralja Vukašina sa višerednim natpisom (sl.2). Revers ovog Đurđevog novca karakterističan je za jednu podvrstu dinara kneza Lazara sa sedećim vladarem i horizontalnim natpisom (Ljubić XI-10) sa kojom je zapravo identičan (sl.3). Najverovatnije se radi o istom rezaču kalupa. Obe vrste novca nađene su kako u kičevskom tako i kosovskom nalazu.

Sl.1. Avers i revers

Sl.2. Avers i revers

Sl.3. Avers i revers

II VRSTA

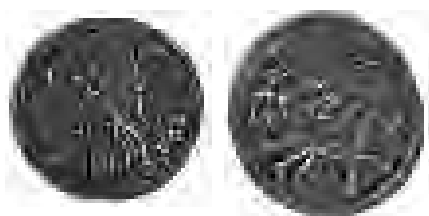
AR dinar; 0,97 grama; promer 18 mm.

Avers: četvororedni ćirilični natpis sa invokacijom Isusa Hrista **✙✙ВѦХД / БДБѦГО / ВРННГЮР / ✙ГѦ**

Revers: predstava raškog grba (šlem sa vitlom i čelenkom u vidu rozete po uzoru na mnoge vrste novca Dušana i Uroša, Ljubić II/a/b; M. Jovanović 12 od 1 do 9; vidi sl.4)

Kao što se vidi, avers je isti kao kod prethodne vrste, samo su slova drugačije stilizovana. Revers takođe predstavlja nastavak raškog novčarstva (sl.5).

Jedan ovakav primerak je nađen u kosovskoj ostavi.

Sl.4. Avers i revers

Sl.5. Avers i revers

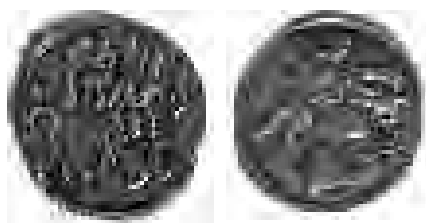
III VRSTA

AR dinar

Avers: četvororedni ćirilični natpis sa invokacijom Isusa Hrista **ВѦХДБ / ГДБѦГО / ВѦРНН / ГЮРѦГѦ**

Revers: predstava glave vuka sa isplaženim jezikom koja se oslanja o šlem zapadnog tipa, udesno. Desno do šlema predstavljeno je veliko stilizovano slovo „G“, u koje je vešto ukomponovano ćirilično slovo „Г“.

Ovakvi komadi imaju približno istu metrološku stopu prvih kovanja kneza Lazara (1,0 – 1,1 gr. i promer 18-19 mm). Kako vidimo, vučja glava predstavlja udaljavanje od raškog uzora a istovremeno i dokaz za učvršćivanje suvereniteta porodice Balšić (sl.6) – Lj II/2; J 24-3.

Sl.6. Avers i revers

IV VRSTA

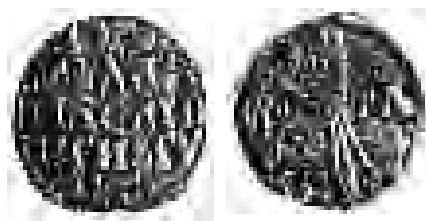
AR dinar

Avers: petoredni ćirilični natpis **•БОГО• / МБДАН / НВЕѦХН / НГНБГѦ / •РГѦ•**

Revers: vučja glava sa otvorenim čeljustima i isplaženim jezikom, plaštom i šlemom zapadnog tipa, ulevo; levo i desno do šlema **ГЮ РБГ**

Kod ove vrste, kovane najverovatnije posle 1374. godine, nailazimo na još jednu novinu koja karakteriše svojevrstnost daljih novčanih emisija Đurđa I (sl.7). Tekst sa invokacijom Isusa Hrista ustupa mesto tekstu kojim se Đurđe deklarise kao bogomdani veliki gospodin Đurđ; „najpretenciozniji Evropljanin, koji je ikada kovao novac“ komentarisao je svojevremeno gosp. S. Dimitrijević. Nije poznato da se ikoji srednjovekovni vladar ovako deklarise na svojim kovanjima.

Ova vrsta bi, sudeći po stilizaciji vučje glave i šlema sa plaštom, odnosno heraldičke oznake, predstavljala izvestan pomak ka konačnom uobličavanju grba Balšića, koji će se u potpunom obliku pojaviti na kovanjima potonjih Balšića: Balša II, Đurđa II Stracimirovića i Balše III.

Sl. 7. Avers i revers

V VRSTA

AR dinar; promer 18-19 mm.

Avers: petoredni ćirilični natpis sa invokacijom Isusa Hrista **ВѦХ(а) / БДБѦ(Г)О / ВѦРН(Н)Г / ГНБГ(Ю) / ✙РГѦ•**

Revers: vučja glava, razjapljenih čeljusti i isplažena jezika, udesno; nova stilizacija u odnosu na prethodne dve vrste. Ispod čeljusti je šlem zapadnog

tipa, ali takođe nove stilizacije. Ispod šlema je vidljiv deo velikog slova „N“, desno dole tačka. Na desnoj strani do šlema oznaka **Ѧ**.

Ovaj novac opisao je gosp. Dimitrijević u Starinaru XXII/71 (sl.8). Jedini primerak ove vrste, okrnjen za oko 1/3, nalazi se u Muzeju Slavonije u Osijeku. Vrsta predstavlja opet novu stilizaciju, kako teksta tako i vučje glave. Iako se praktično radi o 2/3 komada novca očitavanje aversa i reversa je lako moguće. Pošto leva strana reversa nedostaje, a oznaka na desnoj strani kao ni uloga velikog slova N ispod šlema nisu sasvim jasne, gosp. Dimitrijević je pretpostavio da se radi o nekoj vrsti skraćenice imena Balšić i da će se jednog dana, možda, pojavom novog ili celog primerka ove, tada novoobjavljene vrste, pokazati da li je ova pretpostavka bila tačna.

Sl.8. Avers i revers (J24-5)

VI VRSTA

Šestu vrstu ili pak, varijantu IV i V vrste u kontinuitetu kovanja Đurđa predstavlja jedan, do sada nepoznat, po svoj prilici unikatni primerak, koji ovim putem doživljava svoje prvo objavljivanje (sl.9).

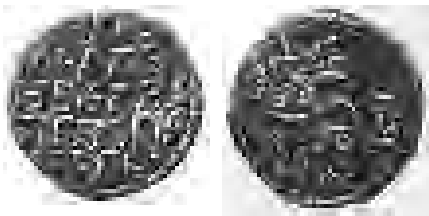
AR dinar; 0,7 g; promer 17 mm.

Avers: petoredni ćirilični natpis **•БОГО• / МБДАН / НВЕѦХН / НГНБГѦ / •РѦГѦ•**

Revers: kao kod gore pomenute V vrste: vučja glava sa široko razjapljenim čeljustima i isplaženim jezikom; šlem zapadnog tipa, desno; ispod šlema veliko „N“, a na desnoj strani oznaka **Ѧ**. Na viziru šlema vidljivo slovo „G“ sa ukomponovanim malim ćiriličnim „Г“.

Pojavom ovog komada čiji je revers identičan sa prethodno opisanom V vrstom, nisu se nažalost, ostvarile

pretpostavke S. Dimitrijevića jer na levoj strani komada ne postoje nikakve oznake, a zbog različitog teksta na aversu u odnosu na V vrstu, ovaj novac bi se mogao okarakterisati kao nova vrsta ili varijanta IV i V vrste.

Sl. 9 Avers i revers (većeg formata)

Kod ovog novca se radi o veoma dobro i pismeno izrezanom tekstu na aversu, imajući u vidu da se kalupar pri izradi kalupa strogo pridržavao gramatičkih pravila staroslovenskog jezika, kao na pr. ligature (**HS**), kontrakcije (**ГНБ**), upotrebe „tankog jer“ (b). Tim više je za čuđenje raspored reversnih oznaka (oznake), koje bi logično trebalo da sadrže neku skraćenicu za ime Đurđ. Oznaka bi mogla da predstavlja stilizovano staroslovensko slovo **Ѣ**. Ova kalupareva „poruka“ za sada ostaje tajna.

VII VRSTA

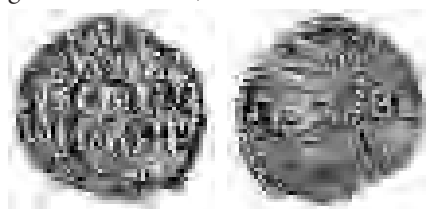
AR dinar; 0,50 gr. promer 10 mm.

Poslednje do sada poznato kovanje Đurđa Balšića (uslovno rečeno) predstavljao bi ovaj, opet unikatni, novčić u zbirci Lj. Kovačevića (Narodni muzej); Starinar XXII/71 – T II. (sl.10)

Novac predstavlja V, prednju vrstu po sistematizaciji dr. Nedeljkovića. Sudeći po težini novca i kvalitetu srebra, kao i reversu, može se smatrati poslednjim kovanjem u nizu Đurđevih kovanja. Novčić je prilično diskutabilan zbog nečitkosti teksta. Njegovom tumačenju treba prići vrlo oprezno, baš zbog unikatnosti. Po dr. Nedeljkoviću tekst bi moguće glasio: **... ΔΓΥ / ΗΓΔ / ΗΡΕΝΗΕ / ΚΡΑΔΗ** / ... Na osnovu ovako očitano teksta dr. Nedeljković zaključuje da se Đurđe poslednjih dana svoje vladavine iz političkih razloga, a usled slabljenja vlasti, deklariseo kraljem, što je malo verovatno, jer Balšići su sebe nazivali gospodom, bez obzira na početne veće aspiracije na raški presto. Da se Đurđe do svoje smrti 1378. godine deklariseo kao (veliki) gospodin vidi se iz jednog

dokumenta od 20. XII 1379. godine kojim njegov najmlađi brat i naslednik Balša II sam potvrđuje Dubrovčanima stara prava u Zeti i da treba da plaćaju kao što se činilo za života „brata gospodina Đurđa“.

Novac ima reversnu predstavu vučje glave sa šlemom, ulevo, sa natpisom **ΓΙΘ ΡΒΓ**. Stilizacija predstave je ista kao i kod vrste broj IV ovog teksta sa aversnom legendom „bogomdani veliki gospodin...“. Zahvaljujući ljubaznosti gđe Vesne Radić, višeg kustosa Narodnog muzeja, izvršeno je skeniranje i ponovno očitavanje teksta ovog novca, koji glasi: **•ΒΔΓ ♣ / ... ΗΓ...Α... / ΗΒΕΝΗΣ / ΝΙΖΔΗΘ** / •.....•. Pošto se radi o nečitljivom aversnom tekstu, koji se ne može sa sigurnošću dovesti u vezu ni sa jednom varijantom Đurđevih vrsta, zaključak bi bio da je taj tekst rezultat rada nekog nepismenog kalupara, koji je po svojoj prilici trebalo da kopira vrstu Đurđevog novca pod brojem IV ovoga članka (bogomdani veliki...).

Sl. 10. Avers i revers

Na kraju bi trebalo nešto reći o tome šta u grbu Balšića (sl. 11) simbolizuje vučja glava sa razjapljenim čeljustima isplaženog jezika, koji je od heraldičkog simbola na novcu Đ. Balšića prerastao tokom vremena u kompletan porodični grb potonjih Balšića.

Sl. 11. Grb Balšića

Vuk kao životinja vodi poreklo još iz pradavnog slovenskog paganstva, čiji je kult održan i danas u našem narodu, naročito u planinskim predelima stare Zete. U većem broju srednjovekovnih kodeksa sačuvan je katalog simbola, u kojem se razni narodi porede i poistovećuju sa određenim životinjama:

Srbin je tu predstavljen u obliku vuka, a to iz razloga što su Srbi verovali da nema razlike između njih i vukova, da između njih postoji neka mistična veza; vuk je po predanju ekvivalent čovekov, jer po dualističkim mitovima našeg naroda vuk i čovek su postali istovremeno. Prastaro je verovanje da se duša predaka i pokojnika javljaju u obliku neke životinje, a tu je na prvom mestu vuk. On je okarakterisan kao „senovita“ životinja (poseduje dušu predaka) i kao takav predstavlja najistaknutiju senovitu životinju kod Srba, jer se duša svakog Srbina može pojaviti u vučjem obliku. Iz toga su se razvile legende, mitovi i kultovi koji su se ponegde i danas zadržali. S tim u vezi postojao je običaj povorke vučara, koje nose mumificiranog vuka sa razjapljenim čeljustima i isplaženim crvenim jezikom, što neodoljivo podseća na glavu vuka sa novca Đurđa Balšića. Osim toga, vuku se zbog magične i isceliteljske moći (**ΒΔΛΒ** = vidar; **ΒΔΛΒΣΤΒΘ** = vidarstvo) odaju kultne počasti, tako da se ova životinja može označiti kao mitski zaštitnik Srba, a kao zaštitnici samih vukova u našim legendama se javljaju neki sveci, među njima i sv. Đorđe. Očigledno da je vuk, počev od pradavnih vremena imao značajnu ulogu u životu Srba i da zauzima skoro najvažnije mesto u srpskoj mitologiji. Nije čudo što se baš on kao simbol i grb našao na moneti Balšića, potomaka vidara, koji su očito dobro poznavali svoje prave korene.

Bibliografija:

1. S. Dimitrijević, *Nove serije...*, Starinar, Knj. XV-XVI/1964/66 i knj. XXII/1971-4.
2. V. Ivanišević, *Novčarstvo srednjovekovne Srbije*, Beograd 2001.
3. K. Jireček, *Istorija Srba knj.1*, Beograd 1981.
4. M. Jovanović, *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001.
5. J. Kalić, *Srbi u poznom srednjem veku*, Beograd 2001.
6. S. Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zgb 1875.
7. Lj. Nedeljković, *Novčarstvo Balšića*, Starinar knj. XXII/1971-4.
8. M. Orbin, *Kraljevstvo Slovena*, Beograd 1968.
9. Grupa autora, *Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele*, Beograd 1991.

- ## SUMMARY

ĐURĐE I BALŠIĆ IN THE LIGHT OF COINAGE

As for the coinage of Đurđe (George) I Bašić, the most prominent member of this family, it could be divided in seven groups. Type I is represented by AR Dinar, 1.04 g, dia. 18 mm. It has on obverse inscription in four lines, and on reverse image of Christ sitting on the throne with high back (Fig. 1-3). Coins of type II are represented by AR Dinar of 0.97 g and 18 mm, with inscription in four lines on obverse and Serbian coat of arms of Rascia on reverse (Fig. 4-5). AR Dinars of Type III also have inscription in old Serbian Cyrillic letters in four lines on obverse, and head of the wolf and helmet on reverse, with initial, „G“ (Fig. 6), while Type IV has inscription in five lines on obverse, on reverse head of the wolf, a helmet and name „Gyurg“ in Cyrillics (Fig. 7). Coins belonging to Type V are represented by AR Dinars which are 18-19 mm in diameter, having inscription in five lines on obverse and head of the wolf differently designed than at the previous species. The only known piece (in the Museum of Slavonia in Osijek) is damaged, it has only 2/3 of its surface (Fig. 8).

The newly discovered Type VI, or variety of the 4th and the 5th type, represents the piece that is described and illustrated for the first time in this article, and it is the only known piece of that kind up to now. It is AR Dinar, 0.7 g, dia 17 mm, with inscription in five lines on obverse (same as type IV), and the same reverse as type V, but due to the good condition (Fig. 9) we can see now the complete design of that reverse type. Finally, coins of Type VII are represented by AR Dinar of smallest size (0.5g, 10 mm). The only known piece arise from the Lj. Kovačević collection, now in the National Museum in Belgrade (Fig. 10).

At the end the description and illustration of the Balšić's coat of arms is given (Fig. 11).

PRIKAZI NAŠEG ČASOPISA U ITALIJI

■ "DINAR", maggio 2003.
Makedonska 21, 11000 Beograd.
Srbija. yearbook@olj.ki
e-mail: munika@olj.ki

Slobodan Milošević apre il processo insieme con una nuova serie di accusati dedicati alla zona internazionale del Kosovo. L'altro capo accusato è Radovan Karadžić.

re dell'incendio di conferma: sul
le guardie e sulla sfinge che
forniva riparo ai sistemi me-
dici. Appena contemporaneo
alla sua nascita, una incubatrice do-
stica, è Napoleone e alla sua
sfumata campagna in Italia
in Egitto. Nell'armata sono
desertori anche le mense rati-
onarie: il cuoco di Anagni-
di di la, ma è il cadavere di Ra-
ffaele di la, un altro desertore, la
memorazione, anche in un po-
lo di Bologna nel Mo-
nastero. Gli uomini medici
villà di la, ma anche Raimondo
Mandato il quale detiene la
memorazione del disastro, anche
con Anagni Tassano (1872-
1877). Raimondo Mandato nell'ar-
mata del titolo "De via libera
medicina" occupa a sua
biologia del figlio della me-
dica, medicina, Alessandro
M. Bardi, Herbert Erasmus e
Raimondo Mandato. Appena
ad un libro pubblicato di
biologia, il libro, nel qua-
le si trovano pubblicamente le
sue di la, sono provati di la, delle
memorie, anche, medicina, come
introdurre.

■ **ENR**, Office # 7017, Providence, RI 01101 (Designated Group). www.enr.com e-mail: rummerba@yahoo.com

Stefano del Socialisti com-
-una la parte di lavoro dedica-
-talla all'organizzazione delle set-
-te rivoluzionarie e alla prepara-
-zione degli agenti. Nel 1948 fu
-nominato direttore della divisione
-speciale di Halikarnassos, il fero-
-ce dittatore d'Egitto, e la sua
-parte di lavoro nel Medio Oriente
-fu molto diversa da quella che
-aveva nell'impero ottomano.
-Nel 1949 (1948-49) e nel 1950
-concedo ai comunisti le numerose
-missioni speciali in Europa mili-
-taria, delle legioni comuniste dei
-volontari del popolo, e dei comi-
-tati delle donne comuniste
-che hanno come bersaglio
-la F.E.T.I.S. (F.E.T.I.S. (F.E.T.I.S.)).
-Gli comunisti invadono
-le si battono contro i comunisti
-Nasrallah è che detiene la sua
-posizione ministeriale, e
-fu il primo ministro che esor-
-ta la partecipazione del popo-
-lo al servizio militare e
-alla guerra civile. Ma non si esclude
-pure la sua parte di lavoro
-comunisti di lavoro e di lavoro
-comunisti, nella sua parte di
-lavoro e di lavoro. Per il suo
-disordine, ha il governo che il
-governo è un governo e
-comunisti, nella sua parte di
-lavoro e di lavoro. Per il suo
-disordine, ha il governo che il
-governo è un governo e
-comunisti, nella sua parte di
-lavoro e di lavoro.

„CRONACA NUMISMATICA“

Napoli

No. 155 – Septembre 2003

No. 160 – Febbraio 2004

MIROSLAV JOVANOVIĆ

NALAZ RAŠKOG ŽIGOSANOG NOVCA U BUGARSKOJ

Poslednjih desetak godina u Bugarskoj je otkriveno nekoliko nalaza srpskog srednjovekovnog novca. Novac je nalažen na terenima severno od Varne, duž granice sa Rumunijom. Ti nalazi delimično su stigli i do Beograda.

Kako ne postoje pisana dokumenta o monetarnoj politici srpskih vladara, jedini domaći izvor podataka je sam novac i način gde, kako i u kojoj količini je pohranjen. Nalazači su, zbog lošeg iskustva sa policijom, jako nepoverljivi u davanju podataka te se i ovom nalazu mora prići sa dozom rezerve. Ne sme se isključiti mogućnost da su u pitanju parcijalni nalazi na raznim mestima, ili pak deo trgovačkog ostatka skupljenog iz raznih nalaza. U ovom radu tretirano je onako kako je nalazač tvrdio – da je sve nađeno zajedno i da ništa iz nalaza ne nedostaje. Jedan takav nalaz objavio je dr. Sergije Dimitrijevič¹, a drugi dr ing. Vojislav Jovanović². Sastav i kvalitet materijala ovog nalaza vrlo je blizak sa tim nalazima.

Novac je veoma lošeg kvaliteta. On nije izlisan upotrebom već loše otkovan. Dva primerka su samo žigosana, 28 su žigosani i opsečeni, 18 samo opsečeni dok je 14 primeraka i nežigosano i neopsečeno. Tekst na novcu čitljiv je u celosti samo na osam primeraka. Na 13 primeraka ono što je čitljivo je bez smisla, što odgovara lošem falsifikatu. U nalazu je 13 primeraka novca kralja Dušana, 47 cara Dušana i dva neodređena falsifikata. Nema ni jednog primerka koje mi danas nazivamo „Dušanove male vrste“.

Nas zanima ko je i zašto žigosao, ko je opsecio i najzad ko je kovao novac tako lošeg kvaliteta. I naši i bugarski pisani izvori o tome ćute. Normalno je da trgovački razlozi donesu neku stranu valutu u zemlju. Kada se raški novac u

većim količinama našao u severnoj Italiji krajem XIII veka, Venecija je više puta intervenisala kod raških vladara, a novac prekičala u svoju monetu. Grad Bolonja je u jednom vremenskom periodu dozvoljavao zvanično korišćenje tog novca u domaćem opticaju.

Po količini novca koji se pronalazi na teritoriji nekadašnje srednjovekovne Bugarske, može se zaključiti da je raški novac bio u masovnom opticaju bar jedan ograničen vremenski period od minimalno nekoliko godina. Očigledno je Bugarska centralna vlast bila slaba, odnosno samo formalna – slična stanju u Raškoj za vladara Uroša ili u Bosni za vladaricu Jelenu Grube, a i posle nje. Nameće se pretpostavka da je to bio državni novac u toj oblasti a da su mu zvaničnu formu dali lokalni velikaši žigosanjem na carinarnicama koje su oni kontrolisali.

Opsecanje novca imalo bi smisla ako bi se s tim činom novac svodio na približno istu težinu koja odgovara monetarnoj politici Bugarske ili te oblasti. To ovde nije slučaj. Zaključak je izveden na osnovu slobodne procene pošto nije bilo uslova za merenje. Zaključak potvrđuju članci S. Dimitrijevića – nežigosanih 10, opsečenih 54, ukupno 101, težina 0,65-1,47 i V. Jovanovića – nežigosanih 52, neopsečeni a žigosani 17, ukupno 154, težina 0,45-1,41. Jednovremeno su u opticaju i opsecan i neopsecan novac, kao i žigosan i nežigosan. Stiče se uticak da je opsecanje rezultat šicardija bilo da su oni sitni trgovci ili zvanični carinici koji su hteli svoj deo kolača pri tako slaboj monetarnoj kontroli.

U vreme krunisanja za cara, iz Dušanovih kovnica izlazilo je preko milion primeraka novca godišnje. Iskustvo u kovanju novca starije je od 100 godina.

Novac tog perioda koji se nalazi na drugim teritorijama solidno je otkovan. Rigorozne kazne za uhvaćene u falsifikovanju smanjuje mogućnost postojanja nezvaničnih kovnica koje rade u tako velikom obimu makar i samo za trgovinu sa Bugarskom. Nameće se kao jedino realna pretpostavka **da se novac proizvodio na licu mesta – u Bugarskoj**.

U Bugarskoj nije postojala mogućnost da neko bude uhvaćen pri falsifikovanju od strane Dušanovih službenika. Neznajanje jezika ili nepismenost kalupara je mnogo verovatnija (čime se objašnjava novac sa tekstom bez smisla). Loš kvalitet uvek ide uz niske troškove proizvodnje. Zna se da je srebro u obliku novca bilo oko 30% skuplje od samog metala. To je dovoljan motiv, uz nedostatak kontrole, kao i široke mogućnosti za plasiiranje. Manji deo novca je uvožen, jer se jedino zvaničnim uvozom mogli stvoriti potrebni politički uslovi za masovno falsifikovanje stranog novca. Samo nekoliko primeraka (računajući i nekoliko stotina primeraka žigosanog novca koje sam imao prilike da vidim) može se pripisati Prljiničevićevim kaluparima.³

Ova pretpostavka omogućava da se razume zašto pojedine vrste novca cara Dušana nema u nalazima na teritoriji njegove države, već samo na teritoriji Bugarske, na primer vrste po katalogu M. Jovanovića: 11-17, 11-18, 11-21, 11-24, 11-33, 11-34, i razne nejasne kombinacije sa predstavom cara i carice. Ona objašnjava i kako je moguće da kalupar ne poznaje grb vladara (11-24) ili da ga menja stavljanjem teksta (11-21).

¹ S. Dimitrijević, *Kontramarkirane srednjovekovne srpske i bosanske dinarke. Istorijski časopis SANU, knj. 12-13, Beograd 1961-1962.*

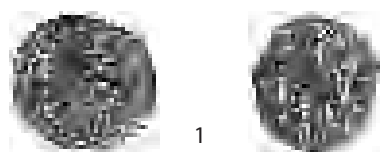
² V. Jovanović, *Ostava srednjovekovnih kontramarkiranih dinara iz okoline Varne (Bugarska). Numizmatičar br. 1, Beograd 1978.*

³ P. Prljiničević, *Uloga i značaj slovni i drugih znakova na srednjovekovnom novcu. Numizmatičar br. 4, Beograd 1981.*

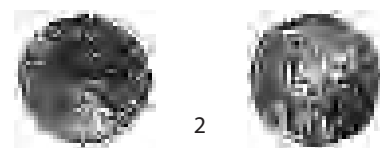
SUMMARY

A HOARD OF THE COUNTERSTAMPED SERBIAN COINS IN BULGARIA

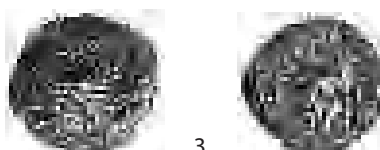
In the last ten years several hoards of Serbian mediaeval coins had been discovered in Bulgaria. This is one of those hoards, which was found north from Varna, along with the Romanian border. It contains 13 coins of Dušan Stefan as king, 47 as emperor, and 2 unidentified forgeries. Out of them 2 specimens are counterstamped only, 28 are counterstamped and clipped and 18 are clipped only. All of them are in poor quality and in most cases have corrupt inscriptions, same as all the other Serbian coins discovered in Bulgaria. It is author's opinion that the majority of those coins had not been imported from Serbia than rather minted in Bulgaria itself.

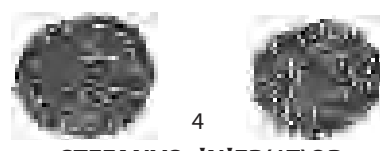
MONITAS (INPERATO)
 IIC XIC N O J(11-23)

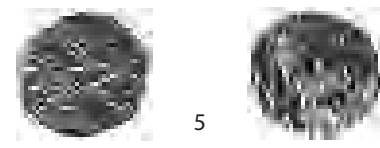
R-STEFANI (NP)ERATO
 IIC (XIC) N O J(11-20)

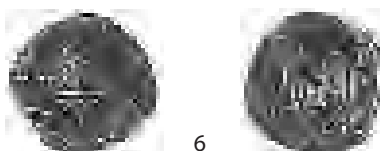
(S)TE(FANO) INPERATO
 (IIC XIC) P žig J(11-20)

STEFANVS INIER(AT)OR
 IIC XIC R O J(11-20)

(S)TEPAERV INPERATO
 IIC XIC R O J(11-20)

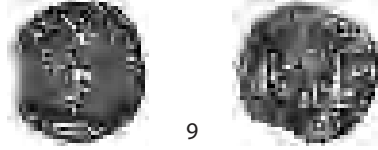
S(TEFANVS) INPER(ATO)
 (IIC) XIC (P) J(11-20)

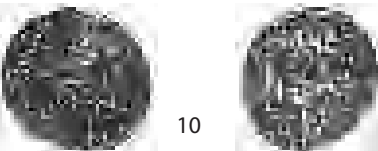
STEFANVS (INPE)RATO žig □
 IIC XIC P O J(11-20)

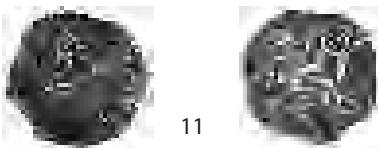
STEPANVS (INPE)RATOR žig □
 IIC XIC P O J(11-20)

ST(EFA)N I(NPE)RAT OR
 IIC XIC N O
 Ispod levog lakta I.X. • J(11-20)

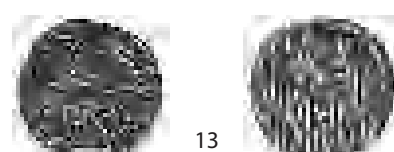
+S(T)EPAERVS IRIPERAT-O-
 IIC XIC R ? J(11-20)

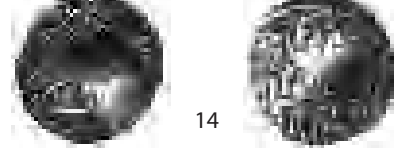
(S)TEFANO (I)NPE(RATO)
 IIC XIC N O J(11-20)
 Ispod levog lakta I.X. •

STEFAN+ INPERATO R žig □
 IIC XIC N O J(11-20)

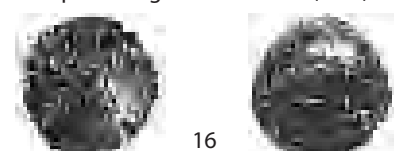
STRIVINC IN...AOR
 IIC XIC J(11-20)

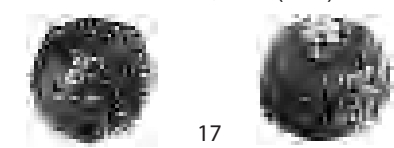
+MO(NITA) RE(X)S(TEFA) žig □
 IIC XIC ? V
 U prestolu desno *. J(11-5)

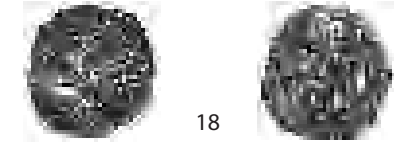
STRIVPNC CNAITO+
 IIC XIC
 Ispod levog lakta I.X. • J(11-5)

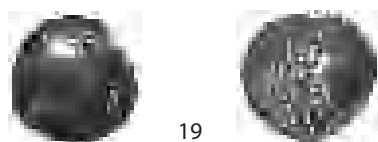
MONITA REX STEPA žig □
 IIC XIC ? J(11-5)

+MONITA (REX STEPA) žig ⊙
 (IIC) XIC J(11-5)

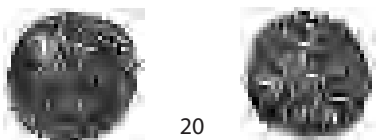

+MONITA (REXSTE)FA žig ⊙
 (IIC) XIC ? B
 Ispod levog lakta I.X. • J(11-5)

19

ST(E)FANV I(N)PE(RAT) žig ☉
 IĪ XĪ R O J(11-20)

20

+MONI(TA) REX(STEF)A
 IĪ XĪ ? (H) žig ☉
 Ispod levog lakta I.X. • J(11-5)

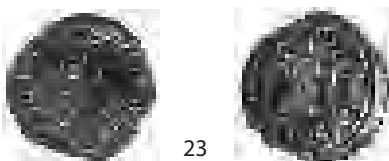
21

+MONITA REXSTefa
 IĪ XĪ H O žig ☐ J(11-5)

22

(+MONITA) REX ST(EFA)
 (IĪ XĪ) N O žig ☉
 Ispod levog lakta I.X. • J(11-5)

23

MONITAS INPE(RATOR)
 IĪ XĪ S T
 Ispod levog lakta I.X. • J(11-23)

24

+MONITA REX STEFA
 IĪ XĪ N O
 Ispod levog lakta I.X. • J(11-5)

25

STEFANVS D(EI) GR REX
 IĪ XĪ ☐ ☐ J(11-2)

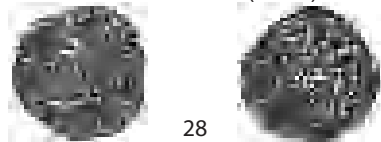
26

+STEPAN INPERAT žig ☐
 IĪ XĪ R V J(11-18)

27

×STEPAN INPERATO
 IĪ XĪ R V J(11-18)

28

×EXRI (ST)IPROI
 IĪ XĪ α I
 U podnožju prestola desno • J(11-7)

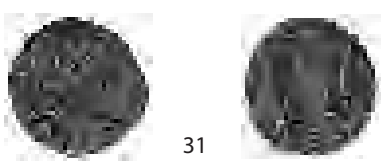
29

×RXR(ASIE ST IP ROMA)
 (IĪ XĪ) R ? æðā ☉
 U podnožju prestola desno • J(11-7)

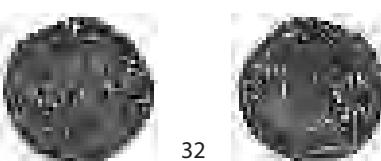
30

+REX RIA (ST IP) ROIOMA
 IĪ XĪ 6 ☐ žig ☐ J(11-9)

31

×RX·RIA T IP·ROMA
 (IĪ) XĪ R V J(11-9)

32

×RXRASIE ST IP ROMA
 IĪ XĪ R V J(11-7)

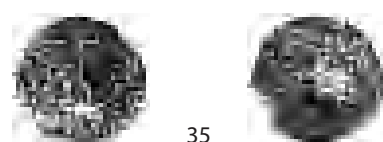
33

×R(XRA)SIE ST IP (R)OMA
 IĪ XĪ R ? žig ☐ J(11-7)

34

CTE(ΠNB) ЧРЬ
 IĪ XĪ S T žig ☉ J(11-17)

35

(IPO)RSTE(FA ELI)AIPAE
 IĪ XĪ žig ☐ J(11-35)

36

IPORSTefa EL(IAI)PAE žig ☐
 IĪ XĪ J(11-35)

37

IPORSTefa EL(IAIPA)E žig ☐
 IĪ XĪ žig ☉ J(11-35)

38

IPOR(STEFA ELIAIPAE)
 (IĪ) XĪ J(11-35)

39

...TOSAE ...
 IĪ XĪ žig ☐
 Žig dvostruko otkovan J(11-35)

40

STPKS(IM•) PERAZA žig ☐ ili ☐
 U podnožju krsta slovo R
 IĪ XĪ - T J(11-40)
 U mandorli levo i desno znaci ♣

41

STPKS IMPERATA

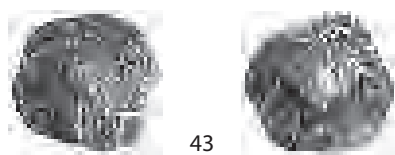
U podnožju krsta znak ♣
 IĪ XĪ T N J(11-40)
 U mandorli levo i desno znaci ♣

42

..TREI. ♣ST♠8

U podnožju krsta slovo R
 IĪ XI ãiřëããñ ICI IXI J(11-40)
 U mandorli levo i desno znaci ♣

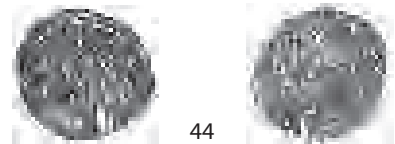

43

STPKS (IMP)ERAT

IĬ XĬ S T J(11-40)

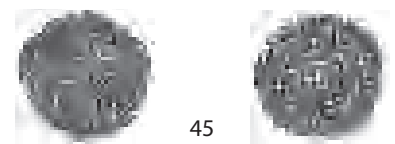
U mandorli levo i desno znaci ♣

44

.OR2N.. ELIXIPXE

IĬ XĬ J(11-35)

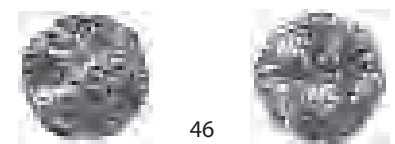

45

.... ♣INPERATOR

U podnožju krsta slovo R

IĬ XĬ 6 O J(11-33.2 ?)

46

IPOR2TE (ELIA IPAE) žig ☐

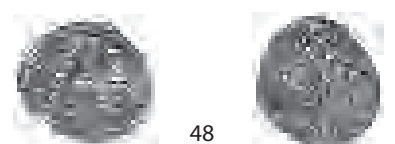
IĬ XĬ J(11-35)

47

(IPOR STE) ELIA IPAE žig ☐

(IĬ XĬ) J(11-35)

48

.ARPIS ...OSO

(IĬ) XĬ J(11-35)

U mandorli do leve ruke I.X.★

49

(IPOR STE) ELIA (IPAE)

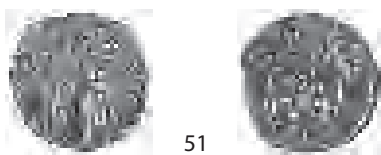
IĬ XĬ žig ☐ J(11-35)

50

.... oLEDAIDo

IĬ XĬ žig ☐ J(11-35)

51

.... ELIRTAE

IĬ XĬ J(11-35)

U mandorli do leve ruke I.X.★

52

Iϥb ŽP

IĬ XĬ R V J(11-45)

53

Iϥb ŽP

- - žig ☐ J(11-49)

54

.... (ELIA)IPAE žig ☉

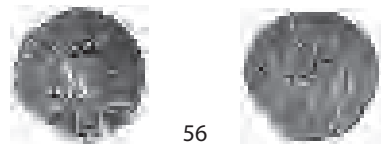
IĬ XĬ J(11-35 ?)

55

Iϥb ŽP

IĬ (XĬ) J(11-13)

56

(RXRASI)E (S)TPROMA

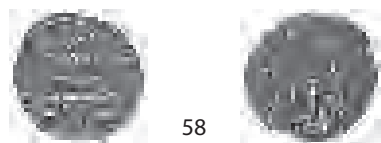
IĬ (XĬ) R V žig ☐ J(11-7)

57

+MONITA REX STEFA

IĬ XĬ N O 20/1,36 J(11-5)

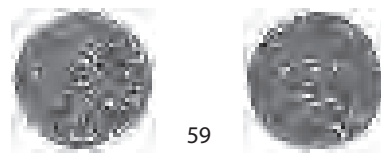

58

REX RIA ST IP ROIOMA

IĬ XĬ 6 O J(11-9)

Ispod levog lakta I.X.° 18/ 0,89

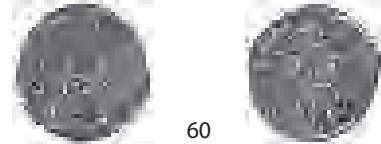

59

(N) MONITA .INPER SEFA

IĬ XĬ J(11-22)

Ispod levog lakta I.X.° 19/1,10

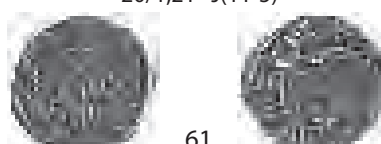

60

+MONITA REX STEFA

IĬ XĬ D O

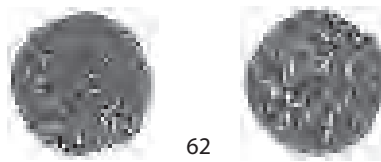
20/1,21 J(11-5)

61

+MONITA REX STEFA

IĬ XĬ H O 20/1,14 J(11-5)

62

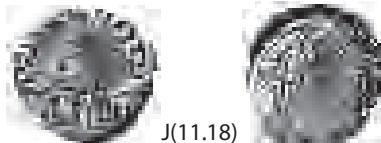
+MO(NI)TA REX STEFA

IĬ XĬ II O J(11-5)

Ispod levog lakta I.X.° 20/1,43

J(11.17)

J(11.18)

J(11.21)

J(11.24)

J(11.33)

J(11.34)

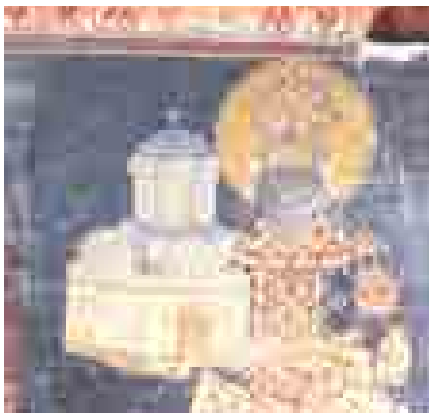
RANKO MANDIĆ

KOVALI SU NOVAC I GRADILI MANASTIRE (3)

KRALJ MILUTIN

Stefan Uroš II Milutin, srpski kralj 1282-1321, sin kralja Uroša I i kraljice Jelene, dolazi na vlast nakon što se njegov brat Dragutin uslovno odrekao prestola (do punoletstva njegovih sinova). No, jednom na vlasti, nije hteo da je ispusti iz ruku. Da bi to postigao, pomogla mu je snažna volja ali i velika brutalnost – kažu da je bio čovek bez ikakvih moralnih skrupula. Ženio se četiri puta i prema svojim ženama bio je svirep, sve dok se nije oženio Simonidom, šestogodišnjom ćerkom vizantijskog cara Andronika II.

Kao vladar imao je mnogo uspeha i znatno je proširio teritorije srpske države čija je prestonica tada bila u Skoplju. Radi svojih osvajачkih ambicija čak je držao i najamničku vojsku – Turke, Kumine i Italijane.

sl. 1

Da bi se otkupio za svoju bezskrupuloznu surovost pri postizanju državnih i ličnih ciljeva, kažu, gradio je brojne crkve i manastire – izgradio ih je ili obnovio oko četrdeset. Tim činom je barem uspeo da od srpske crkve dobije oprost grehova, čak i više – proglašen je za sveca.

Nakon što je umro i sahranjen u svojoj najznačajnijoj zadužbini, hramu posvećenom Sv. Stefanu u Banjskoj, kosti su mu dva puta premeštali. Najpre u Trepču (1389.) a zatim u Sofiju oko 1460.

godine, gde se i sada nalaze, u jednoj crkvi koja se po njemu zvala Crkva Sv. kralja, a sada se zove crkva Sv. Nedelja.

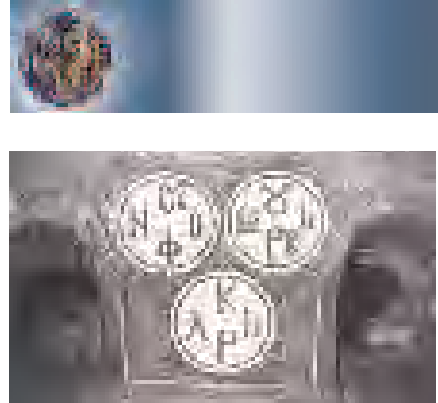
Milutin je najveći broj zadužbina izgradio u svojoj državi, ali mnoge od njih i van nje – u Sv. Gori, Solunu, Carigradu i Jerusalimu.

Na sl. 1 prikazan je kralj Milutin sa maketom male ali veoma skladne crkve, a koja se nalazi na desetak metara od Nemanjine zadužbine, Bogordodične crkve u Studenici. Milutinova čuvena zadužbina Gračanica prikazana je na našem najnovijem novcu, apoeni od 2 dinara, o čemu smo pisali u prošlom broju „dinara“, sa ilustracijom na naslovnoj strani. Iznad dvojnog prozora u zapadnom delu Gračanice nalazi se njegov „potpis“ na tri medaljona – $\sigma\tau(e)\phi(a)\nu\sigma(c)$ урешъ кр(а)лъ (sl. 2).

U Prizrenu je sveti kralj podigao Bogorodicu Ljevišku, katedralnu crkvu Prizrenske episkopije (sl. 3); u Skoplju Bogorodicu Trojeručicu i Crkvu Sv. Konstantina i Sv. Jovana Krstitelja, te manastor Sv. Georgija u Gorgu kod Skoplja i manastir Sv. Nikite, takođe u okolini Skoplja.

Od brojnih crkava i manastira koje je obnovio, svakako je najčuenija petokupolna crkva posvećena Sv. Georgiju u selu Staro Nagoričano kod Kumanova (sl. 4). Nju je sagradio vizantijski car Roman IV Diogen oko 1070. godine, a polusrušenu nju je obnovio kralj Milutin 1313. godine, i ukrasio freskama koje su živopisali njegovi dvorski slikari.

Moj prijatelj iz Štokholma, Aleksandar Saša Đorđević, za Manastir Staro Nagoričano kaže da je to „Kraljeva perla“, biser našeg srednjovekovnog slikarstva. Njegova lepa beleška o poseti ovom manastiru glasi:

sl. 2

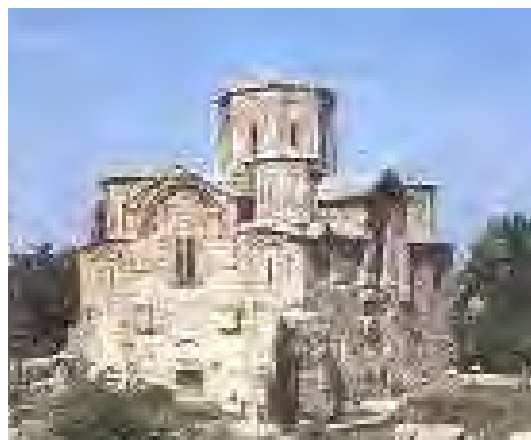
Moćni zet vizantijskog cara, muž pesmom i freskom opevane lepe Simonide, za 40 godina svoje vladavine, podiže u Srbiji i van nje 40 zadužbina – divnih manastira, svaki lepši od prethodnog.

Zidao je praukun svetoga Simeona i u Carigradu, Solunu, na Svetoj Gori je obnovio i proširio katolikon hilandarski, po Makedoniji; verovatno – i da bi se pred Bogom bar malo iskupio, za surovo činodejstvo svog ognja i mača.

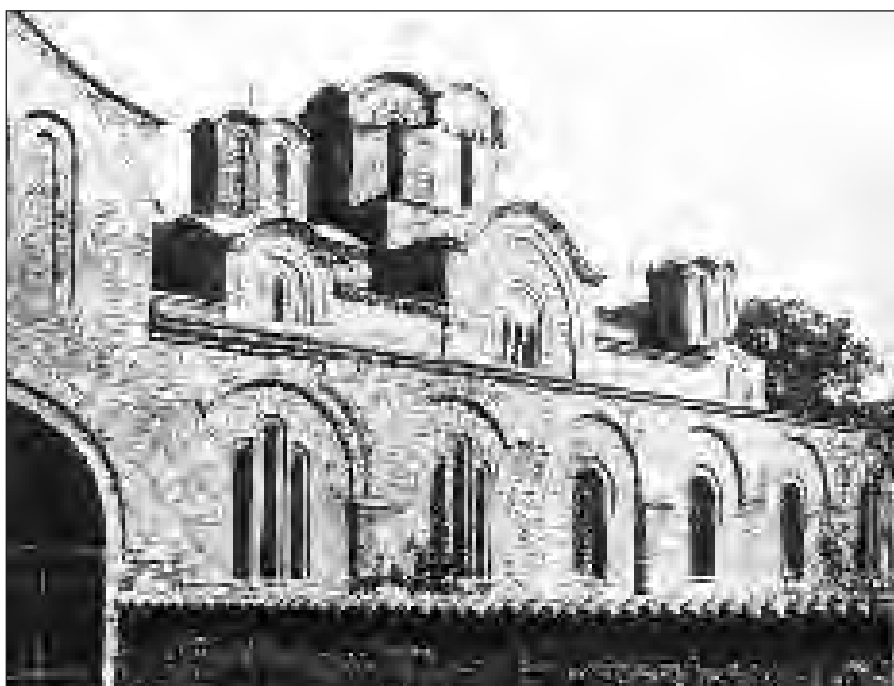
Gradio je ovaj vladar svetilišta, pa su ih onda živopisali njegovi najbolji slikari – vizantijski. Jer nisu samo španski i francuski kraljevi imali svoje dvorske slikare; imao ih je i naš kralj.

Kralj Milutin je bio najveći mecena umetnosti, koga smo ikada imali.

Jedini, od svih naših krunisanih glava, imao je svoju slikarsku školu; grupu zografa koji behu u njegovoj službi punih 25 godina, i koji za vjek i vjekova utisnuše pečat na naše – vizantijski plavim i zlatnim nadahnuto – fresko slikarstvo. Predvodnici te radionice behu Mihajlo i Eutihije, koji za razliku od većine svojih savremenika, potpisivahu svoje živopise. Slikajući zajedno preko 30 godina, ova dva monaha sa pomoćnicima, islikale vascele zidove manastira u Ohridu, Prizrenu, Žiči, Studenici, Nagoričanu i Gračanici.

sl. 4

Sl. 3

U Milutinovoj nisci od bisera, jedna od najraskošnijih riznica našeg srednjovekovnog slikarstva je – manastirska crkva sv. Đorđa u Starom Nagoričanu.

Beh letos u Skoplju, pa iskoristih priliku.

A dan beše bistar i lep – ko poručen...

... te tako; pokraj užurbanog Vardara, pa ispod srednjovekovne tvrđave, pa preko starog kamenog mosta, dosta brzo prodeš Skoplje – živ, pitoreskan grad, slovenski i po malo orijentalan.

Od Skoplja do Kumanova za pola sata auto-putem. Uz drum – pitom krajolik, bogat i znan; milina ga gledati. Pejzaž izatkan vočkama, arabeskama bostana i obiljem povrća. Naokolo bogat čilim makedonskih oranica; daju često dvostruke žetve.

Događa se da žito rađa nad zlatnim prstenjem i grivnama, grožđe nad peharima, mak nad mozaicima, a jabuke iz ruku Venera. Makedonija je puna tih susreta u vremenu. Susreta praistorije ili srednjeg veka sa sadašnjicom, susreta aveti sa životom.

Od Kumanova do Starog Nagoričana je nekoliko kilometara, uz samu granicu prema Srbiji. Put duž duvanskih polja, dosta dobar i pust. U samom centru sela, malo manastirsko domaćinstvo ograđeno kamenim zidom. Crkva je u osnovi oblika krsta, na krovu – jedna centralna kupola i 4 manje, ugaone. Zidana je do pola tes-

anim kamenom; to su ostaci starog hrama iz XI veka, koga je kralj Milutin 1313. obnovio i dozidaao, u kombinaciji kamena i opeke, a 1317-18. oslikao.

A kad uđeš...

...dok se oči navikavaju na vekovni polumrak, pred zabezeknutim posmatračem počnu, kao na filmu, da se ređaju ciklusi sa scenama iz žitija, stradanja i žuda Hrista, sv. Đorđa – patrona crkve, sv. Nikole i lokalnog sveca sv. Prohora Pčinskog.

Na freskama je predstavljeno mnoštvo likova u živom pokretu, a sve priče obiluju dramatičnim nabojem. Ne znaš gde da gledaš, i po kojem redu; sa zidova i polukružnih svodova sve se otima – u isti mah – o tvoj pogled.

Sa obe strane prastarog kamenog ikonostasa crkve iz XI veka, su ikone sv. Đorđa i Bogorodice. Unikatne su to ikone – jedine, rađene u fresko tehnici.

U oltaru, najsvetijem delu hrama, u ktitorskoj pozi i prirodnoj veličini – kralj Milutin i kraljica Simonida. Kralj ne traži svete pretke, koji bi posredovali između njega i božanstva. Ne, on sa njima komunicira lično. I kao što mu u Gračanici Hristos, po anđelima šalje krunu, tako ovde u Nagoričanu dobija pobjednički mač od svetog Đorđa.

U tom blistavom mnoštvu fresaka uzvišene lepote, sigurno jedna od najdramatičnijih je – „Ruganje Hristu“. i

gledajući Isusa kako smerno korača kroz gomilu razuzdanih ljudi i musave dece, sa nevericom čuh kako crkvom resko odjeknuše zvuci roga i timpana, pomešani sa žamorom svetine i ciklom dece. I uplaših se upečatljivosti doživljaja.

Ceo crkveni živopis imponuje lepotom kombinacija zlata i lapis lazulija, harmonijom najređih tonova okera, sive i ljubičaste; finim, čistim crtežom i rafiniranošću izraza likova, kao i plahovitim sukobom svetlosti i sene, kojim bi i sam Karavađo, chiaro-scuro čarobnjak, bio nadahnut.

Zbog svega toga, i ostalog što videh, a ne znam rečima da iskažem, smatra se da su Mihajlo i Eutihije u Nagoričanu, dostigli vrhunac svog slikarskog izraza, izravnavši se sa najslavnijim majstorima gotike toga doba.

I tako, dok pobožno stojiš pred ovom čudesnom povorkom bogova i ljudi, koji te sa manastirskih zidova mirno posmatraju; i dok silna skrušenost i skromnost obuzima tvoje biće, kao da iz kamena čujes šapat:

– „Da je delo veće od imena!“.

Tada izađoh... i spopade me jara i graja – ovozemaljska. I olakšanje.

Jer na sreću, nisu mi se maločas u crkvi prividali zvuci događaja na fresci – behu to meštani sela, koji tu, u manastirskom dvorištu veselo proslavljahu praznik, Petrovdan.

U povratku, u saobraćajnom zastoju pred Skopljem, setih se onog anđela i pomislih da uprkos bledilu njegovih krila – na njima se još uvek može leteti.

Al' tad beše kasno...

Saša Đorđević, u Skoplju 8. IX 2000. “

Gotovo isti osećaj ushićenosti i oduševljenja doživeli smo Dragan Stanišavljević i ja kada smo, 18. septembra 2003. na povratku sa numizmatičkog sastanka u Skoplju, svratili u Staro Nagoričano. Posebno smo hteli da vidimo „numizmatičku fresku“ sa naslovne strane „dinara“ br. 15, a koju je opisala Slobodanka Stojaković u članku „Srebrne grivne na freskama kao jedinstvena interpretacija novčane nagrade za Judinu izdaju“. Naša sledeća poseta svakako će biti manastiru Dečani gde ćemo, između ostalih remekdela srpskog srednjovekovnog slikarstva, moći da vidimo i „nastavak priče“ – fresku „Juda vraća srebrnjake“.

Milutinovo novčarstvo predstavlja vrlo interesantnu epizodu naše srednjovekovne numizmatike. Njegove prve vrste novca, matapani, predstavljali su veoma stabilnu monetu, sa velikom finoćom srebra i težinom od oko 2 grama, pa i više. Zbog toga je njegov novac bio rado primano platežno sredstvo i izvan Srbije, pa i u samoj Veneciji. Zato Republika Sv. Marka odlučuje 1282. godine da sve „denarius regis Rasse“ koji se zateknu u Veneciji, Dubrovniku, Zadru i drugim teritorijama pod njenom kontrolom, pretopi. Ovaj spor pominje čak i Dante u svojoj „Božanstvenoj komediji“. On tamo kaže:

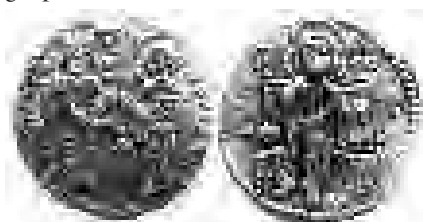
„Tamo će se prepoznati onaj iz Portugala i Norvežanin i onaj iz Raške¹ koji slabo primenjuje kalup mletački“.

(Portugalac je Dioniz Agrikola, Norvežanin je Hakon VI a „onaj iz Raške“ je kralj Milutin, Danteov savremenik).

„Uloga“ srpskog kralja u Danteovom čuvenom delu, a vezano za njegovo kovanje novca, veoma je eksploatisana tema. O ovome posebno zanimljivo piše L. Tomanović koji u članku „Jedan srpski kralj u Božanstvenoj komediji“² ustvari komentariše studiju V. Brunelli-a, profesora Velike gimnazije u Zadru³. Uskoro će Dubrovčanin Lj. Vlačić prevesti pomenuti Brunelijev rad u celosti⁴, pri čemu u svom predgovoru kaže: „Potpuno sam uvjeren, da će svaki Srbin, koji istinski srpski osjeća i ponosi se svojom slavnom prošlošću, sa živijem interesom pročitati radnju ovu, te, proučivši je, biti zahvalan profesoru Brunelli-u: što je oslobodio našega svetoga kralja Milutina od društva zlih kraljeva u Božanstvenoj komediji.“

Napomenimo još i da neki autori⁵ smatraju da Dante uopšte nije imao u vidu „svetog kralja Milutina“, nego da se tu radi o kralju Dragutinu.

Milutinova kovanja se, prema ikonografiji, mogu svrstati u četiri osnovne grupe.

Sl. 5

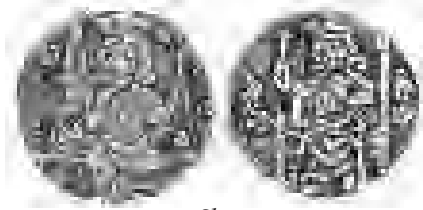
Prvu grupu sačinjavaju dinari tipa matapana (sl. 5). Na njima su u stojećem položaju kralj, levo, i Sv. Stefan, desno. Kralj ima na glavi račvastu krunu, u levoj ruci drži svitak – akakiju, a desnom prima barjak od svetitelja koji levom rukom drži jevanđelje na grudima ukrašeno sa pet dragih kamenova. Na reversu je Hristos koji sedi na prestolu.

Sl. 6

Drugú grupu predstavljaju izdanja na kojima kralj sedi na prestolu bez naslona, obučen u dugu haljinu, sa račvastom krunom na glavi. U desnoj ruci drži skiptar sa krinom na vrhu, a u levoj kuglu sa dvostrukim krstom (sl. 6). Na reversu je takođe Hristos na prestolu.

Treću vrstu predstavlja primerak sa kraljicom (sl. 7). Na aversu je kralj, kao napred, samo što u ruci drži kratak i širok mač, a u levoj zastavu. Na reversu

Sl. 7

je kraljica sa račvastom krunom i velom, u dugoj haljini sa ogrtačem, sedi na prestolu sa visokim naslonom i u desnoj ruci drži krinov cvet na dugačkoj dršci. Oko prestola su grane koje se završavaju listovima vinove loze, sa pticama na vrhu.

Sl. 8

Napokon, četvrtu grupu (sl. 8) predstavljaju dinari na kojima kralj, krunisan i u ratničkom odelu, sedi na prestolu bez naslona. U desnoj ruci drži skiptar sa krstom na vrhu, a u levoj balčak mača položenog na krilo. Na reversu je opet Hrist koji sedi na prestolu sa visokim naslonom.

SUMMARY

COINAGE AND PIOUS ENDOWMENTS OF KING MILUTIN

This is the third article in our column named „They struck coins and constructed monasteries“. Today we discuss numerous monasteries and churches, about forty of them, built or reconstructed by Serbian king Stefan Uroš II Milutin (1282-1321). One of them, (Gračanica monastery) has been depicted on the current Serbian 2 Dinara coin, while some others are illustrated in this article. A special attention has been devoted to the marvelous Serbian mediaeval fresco paintings in St. George church in Staro Nagoričano in vicinity of Kumanovo in Macedonia.

Coinage of king Milutin could be divided in four groups according to its iconography. The first group is represented by Dinars of the so called matapan type (Fig. 5), similar to the Venetian grossi. Because of its high quality, in weight and purity of silver, that coinage had been widely accepted outside Serbia, also in Venice itself. So Republic of St. Marco decided to prohibit its circulation within its territories, and that problem was even mentioned in the „Divine Comedy“ by Dante Alighieri.

The second group of coins depict the king holding scepter in one, a globe in other hand (Fig. 6); the third is a type with king on obverse and queen on reverse (Fig. 7), and finally the fourth group (attributed by some authors to Stefan Dečanski) represent coins depicting the king with sword on his lap (Fig. 7).

¹ „...e quel di Rascia, che male ha visto il conio de Venegia“. (Dante Alighieri, *Divina Commedia*, Paradiso, c. XIX, 141-142). O ovome v.: Luigi Simmetti, *Riflessi numismatici nella Divina Commedia*, *Bulletino numismatico*, Anno II, no. 3, Firenze 1965, str. 12-18; takođe v. Ljubomir Nedeljković, *Mletačka intervencija protiv raškog dinara u XIII i XIV veku*, *Zbornik Narodnog muzeja*, knj. 6, Beograd 1970, str. 287-308; te A. Luschin v. Ebengreuth, *Serbische Beischlaege venezianischer Matapans*, *Münzsammler Bd. III*, Budweis (Budjevice) 1930, str. 82-83 i prevod: *Srpske imitacije mletačkih matapana*, *Numizmatičke vijesti* br. 10, Zagreb 1957, str. 24-25.

² objavljeno u časopisu „Zora“, Mostar 1900.

³ Vit. Brunelli, *Illustrazione Storica a Dante Div. Com. Par XIX*, 140-142, Zara 1899.

⁴ Knjižica „Historičko objašnjenje stihova 140-142 Raja XIX Danteove Božanstvene Komedije“. Srpska Dubrovačka štamparija A. Pasarića, Dubrovnik 1904 (preštampano iz časopisa „Srđ“, knj. III).

⁵ Posebno v. Gregor Čremošnik, *Razvoj srpskog novčarstva do kralja Milutina*, Beograd 1933, str. 35 i Miodrag Maksić, *Koga optužuje Dante Aligijeri?*, *Numizmatičar* br. 8, Beograd 1985, str. 62-69.

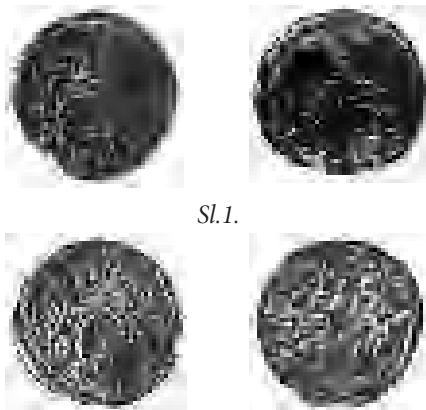
NEKOLIKO NOVIH VRSTA SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA

Godina 2001. bila je jako plodna za srednjovekovnu srpsku numizmatiku. Pojavile su se tri knjige koja svaka za sebe može da posluži kao katalog srpskog srednjovekovnog novca. One se dosta razlikuju u načinu obrade i klasifikaciji vrsta. V. Ivanišević u svom radu „Novčarstvo srednjovekovne Srbije“ obuhvatio je novac Raške bez novca jadranskih gradova koji su bili u nje-nom sastavu, a državu Srem eks kralja Dragutina i njegovog sina Vladislava, tretirao je kao deo raške države. Obradio je ostave i ono što se zna o kovnicama, a prikazao je samo vrste novca sa 330 fotografija u razmeri 1:1. M. Jovanović u knjizi „Srpski srednjovekovni novac“ obuhvata sve srpske države koje su kovale novac, kao i novac gradova koji su makar i kratko pripadali srpskoj državi. Sa 616 fotografija u razmeri 2:1 prikazao je vrste novca i nešto malo varijanti i falsifikata. Poznate slovne oznake i žigove dao je kao tabele pored fotografije vrste. S. Dimitrijević (posmrtno delo u izdanju Srpske Akademije nauka) u svojoj knjizi „Katalog srpskog srednjovekovnog novca“ publikovao je svoju zbirku u formi kataloga, dopunjenu sa 103 fotografije novčića iz drugih zbirki za vrste i varijante koje on nije posedovao. Na 1832 fotografije u razmeri 1:1 dao je sve ono što je za oko 60 godina rada na ovom polju video ili sakupio. I pored ogromnog truda nedostatak materijala onemogućio je autore da obuhvate sve vrste i varijante.

Problem sa ovom temom je što nigde nije zapisano šta je, i kad je kovano pa sad samo na osnovu onoga što je sačuvano i publikovano pravimo kataloge. Nema čvrstih argumenata za pripisivanje pojedinih vrsta pojedinim vladarima, a još manje o određivanju redosleda kovanja. Razdvajanje origina-

la kovanih u zvaničnim kovnicama, od ondašnjih falsifikata, moguće je samo na osnovu kvaliteta kovanja. Kako materijalni razlozi i ratne operacije prave zbrku, ni ta metoda nije sigurna. Zato smatram poželjnim publikovanje što više različitog materijala kako bi bio dostupan svakom ko hoće da obrađuje ovu temu.

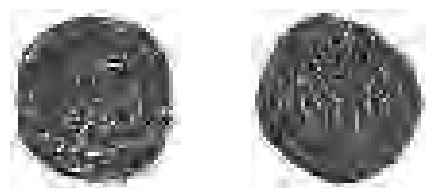
Koristeći kriterijume koje je M. Jovanović primenio u svojoj knjizi – da je promena vladarskog znamenja ili promena suštine teksta nova vrsta, a promena ukrasnih detalja na prestavi nova varijanta – i upoređujući moju zbirku sa svakim od ovih kataloga, iznosim ono što nisam video u njima.

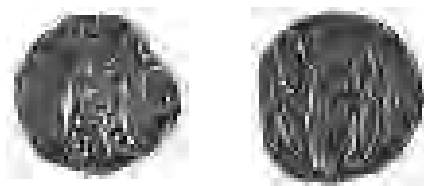
Sl.1.

Sl.2.

Na sl.1 ne postoji štit levo od kaci-ge. Štit u ovom slučaju ne predstavlja vladarevo znamenje te bi ovo bila nova varijanta prve vrste Vuka Brankovića. Naglašavam da se ova vrsta retko sreće dobro otkovana.

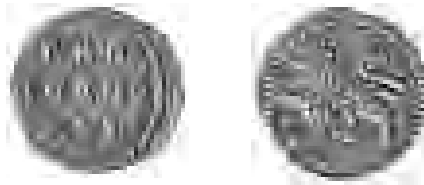

Sl.3.

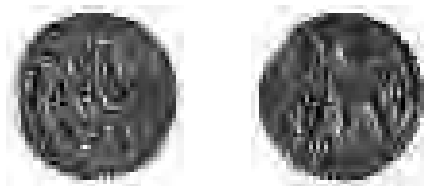
Sl.4.

Na sl.3 tekst je ΓΝΒ ΔΕΣΠΟΤ-ΣΤΕΦΑΝ dok na slici 4 tekst glasi ΣΤΕΦΑΝ ΔΕΣΠΟΤ. Ubacivanjem nove reči – „gospodin“ – u njenom skraćenom obliku ΓΝΒ, čini ovu promenu suštinskom i bez obzira na ostale razlike koje nisu male, ovo bi bila nova vrsta novca despota Stefana Lazarevića.

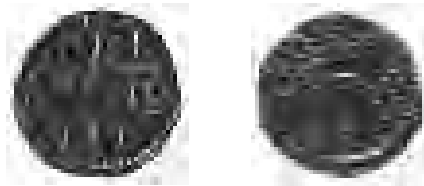

Sl.5.

Sl.6.

Sl.7.

Sl.8.

Slike 5-8 su varijante poznate vrste J(42-13) koje je M. Jovanović označio brojevima od 1 do 4. Sliku 9 (*ΓΝΒ*)

/ ДЕСПО / *ТБГ*) našao sam u knjizi S. Dimitrijevića (Đurđ br. 54). Moj komad sa sl.10 (*ГНБ* / ДЕСПО / *ТБГ*), bar po mom viđenju, razlikuje se ukrasnim detaljima. Ako bi se držali oznaka M. Jovanovića to bi bile varijante 5 i 6 tri-naeste vrste novca Đurđa Brankovića.

Sl.9.

Sl.10.

SUMMARY

SEVERAL NEW SPECIES OF SERBIAN MEDIEVAL COINS

After detailed study of three catalogs of Serbian medieval coins published in 2001 by V. Ivanšević, M. Jovanović and S. Dimitrijević, author had discovered in his collection several new species, that had not been included in the mentioned catalogs. The first is the new specimen of Vuk Branković's coin, with inscription „Gospodin“ (Fig. 1). The next one is the newly discovered issue of Despot Stefan Lazarević, without shield on the left side of helmet (Fig. 3), and finally a new variety of Đurađ Branković's coin (Fig. 10) which differs by some ornamental details.

Predavanja na Kolarcu

KAKO SE KOVAO NOVAČ

U Beogradu, na Kolarcu, održavaju se predavanja o srednjovekovnoj Srbiji. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine.

Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine.

Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine.

Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine.

KNJIGE O PRIVATNOM ŽIVOTU VLADARA

Beograd -- Predavanjem Marka Popovića o stanovanju vladara i vlastele u srednjovekovnoj Srbiji u sredi u Kolarčevoj zadužbini počinje realizacija ambicioznog projekta u domaćoj kulturi, rečeno je na konferenciji za novinare. Projekat „Istorija privatnog života na tlu srpskih zemalja“, koji treba da bude završen do jeseni 2006. godine, osmislila je izdavačka kuća „Klio“, inspirisana francuskom serijom knjiga „Istorija privatnog života“ pod patronatom Žorža Dibija. Prema rečima osnivača „Klia“ Zorana Hamovića, bilo je planirano da se francuskoj seriji, prevedenoj i objavljenoj na srpskom jeziku, doda jedan tom koji bi se odnosio na Srbiju, ali je odlučeno da to budu tri koja će obuhvatiti srednji vek, period od gubitka samostalnosti do oslobođenja i deo koji se bavi istorijom privatog života Srba od sredine 19. veka do danas. Autori projekta Hamović i Smilja Marjanović Dušanić su se opredelili da projekat dobije obrazovno-istraživačku težinu i zato su okupili oko 300 saradnika. Pored „Klia“, nosioci multimedijalnog projekta su Kolarčeva zadužbina i Narodni muzej. U novembru i decembru i od februara do aprila 2004. godine, svake srede na Kolarcu će se držati predavanja posvećena privatnom životu u srpskim zemljama u srednjem veku. Na osnovu predavanja biće sačinjen prvi tom „Istorije privatnog života na tlu srpskih zemalja“ koji bi trebalo da se pojavi na beogradskom sajmu knjiga iduće godine. Naredne dve godine imaće isti ritam – predavanja i knjiga, ali će biti organizovane i izložbe o privatnom životu vladara, snimljene radio emisije i TV serija kao i CD ROM. Svaki ciklus okupiće 20 predavača, a za realizaciju celog projekta uključeno je 80 kulturnih institucija iz Srbije.

(B92-vesti, 4. XI 2003.)

← Večernje novosti, Beograd 4. III 2004

U Beogradu, na Kolarcu, održavaju se predavanja o srednjovekovnoj Srbiji. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine.

U Beogradu, na Kolarcu, održavaju se predavanja o srednjovekovnoj Srbiji. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine. Predavanja su organizovana od strane Narodnog muzeja i Kolarčeve zadužbine.

VRAČANJE STARIM NOVCEM

Često puta zapažamo na nekim starim novcima znakove čije značenje ne možemo protumačiti. Vidimo Salamonov pečat, dva trokuta prekrštena, krmaču sa prasićima i druge.

U novčaniku starih ljudi ima često neki stari novac koji od pamtiveka nosi uza se. Veruje se da taj stari novac u novčaniku ne dopušta da nestane novca u novčaniku. Salamonov pečat na novcu štiti od veštica. Grošić prišiven na kapi deteta štiti od zla pogleda.

(Nikola Zega, „Vreme“, Beograd 1935.)

ALEKSANDAR BRZIĆ

ANDREAS NEUDECK

– NAJPOZNATIJI GRAVER SRPSKOG NOVCA

za koga skoro niko nije čuo

Puno je dan današnji primera kako istorija lako može da zaboravi zaslužne ljude, neki put čak i za nekoliko meseci. Nasuprot široko prihvaćenom mišljenju da se tako nešto samo dešava političarima, videćemo u ovom članku da ni jedna grana privrede, nauka i umetnosti nije imuna od takvih pojava. Pa tako i dizajn i graviranje kovanog novca i medalja. Kada se uzme u obzir koliko je široka publika familijarna sa izgledom kovanog novca u opticaju, skoro je neverovatno da skoro nikoga, osim nas kolekcionara, ne interesuje čiji je to dizajn. Ljudi uživaju u nameštaju Ph. Starck-a, automobilima S. Pininfarine ili zgradama F.L. Wright-a, ali retko je ikad iko čuo da se hvali neki dizajner novca i novčanica. Od Scharff-a, Leisek-a i Schwartz-a pa sve do pouzdanog nam Mileusnića i još novijih imena, niko od njih nije postao slavan kod širokih masa. Scharff je tome došao najbliže: u vreme velike popularnosti medalja kao umetničkog medijuma i izražajnog sredstva, on je bio bečki dvorski medaljer i kao takav veoma cenjen. Nove medalje iz njegovih ruku su bile događaj sezone o kome se naveliko i naširoko raspravljalo u umetničkim časopisima. Početkom dvadesetog veka interes međutim opada i nikad se više nije povratio...

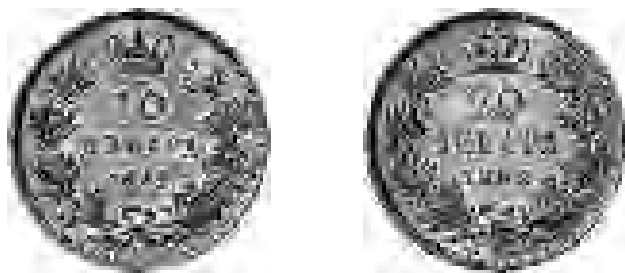
Ko je bio Andreas Nojdek (Neudeck)? Andreas Neudeck, (1849 – 1914), bio je austrougarski medaljer, graver i dizajner novca. U bečkoj kovnici je počeo da radi 1870. godine kao pomoćni graver (najniži stepen u ovom zanimanju). Dvanaest godina kasnije, 1882, naimenovan je za kovničkog gravera (srednji stepen) da bi kasnije, 1893. godine, bio promovisan u gravera novca i medalja i u službeničku klasu VIII, što je bio jako visok položaj u tadašnjoj austrougarskoj službeničkoj hijerarhiji. Jedina mogućnost da se napreduje još, bilo je da se postane direktor graverske akademije pridružene kovnici, ali to se nije ostvarilo. Njegov dobar rad ipak nije ostao nezapažen: 1907. godine je bio ponovo promovisan u VII klasu službeničke hijerarhije.

Neudeck je ceo svoj radni vek proveo u kovnici i bio je jedan od njenih najpouzdanijih službenika. Dok je, recimo, Scharff sebe više smatrao slobodnim umetnikom koji je kovnicu koristio za ostvarenje svojih umetničkih projekata, Neudeck je bio onaj ko je uvek bio na raspolaganju da proizvede lepe klasične nacрте novčića koji su jedan za drugim bili dobro primljeni kod publike koja ih je koristila. Njegovo delovanje i način rada su puno više odgovarali jednoj drugoj bitnoj ličnosti iz ovog vremena koja se kretala u istom krugu. To je bio Mita Petrović,

Srbin iz Pančeva, u Beču bolje poznat kao Hofrat (dvorski savetnik) Demeter Petrovits, dugo godina glavni inženjer kovnice i od 1902. godine pa sve do raspada monarhije, 1918. godine, i njen direktor. Petrović je ostao u uspomeni kao legendaran radnik i neverovatno sposoban inženjer. Cela evolucija bečke kovnice u modernu fabriku sa modernom tehnikom kovanja bila je njegova zasluga. Zato je lako pretpostaviti da je Neudeck više odgovarao Petroviću i da mu je zato on davao i puno više naloga za nacrt, između ostalog i srpskog, pa i crnogorskog novca.

Bilo bi pogrešno posmatrati Neudecka kao gravera samo našeg novca – najveći deo njegovog rada, i njegova večna slava, su reversi austrougarskih kruna i helera, počevši od 1892. On nije napravio mnogo medalja, ali nekoliko izuzetnih radova su i u njegovo vreme bili zapaženi. Njegove medalje nikada nisu dostigle slavu Scharffa ili Schwartz-a, ali poznatost kod široke publike je kod Neudecka de facto bila puno veća. Jedini problem je da je skoro svako poznao te novčiće, ali skoro niko nije znao ko je njihov autor. Neudecku to verovatno nije smetalo. Tihi radnik kakav je bio, verovatno je nalazio više zadovoljstva u dobrom kvalitetu kovanica nego u stilističkoj ravnoteži nacрта.

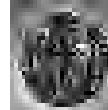
Kada je reč o njegovom radu vezanom za našu numizmatiku, treba svakako početi sa srpskim zlatnicima iz 1882. godine. Nedavno smo našli dokumente koji jasno kažu da je portret kralja radio Scharff uz pomoć Leisek-a po nacrtu iz Beograda, i da je sve gravirao, kao i sam dao nacrt reversa, Neudeck (sl. 1).

Sl. 1

Njegov sledeći rad za Srbiju, i prvi potpuno samostalni, su vrlo poznati tipovi sitnog novca od nikla (sl. 2).

Jedna poštanska karta iz vremena posle 1927 (lako ju je datirati pošto je na njoj 20 dinara 1925 koji je izdavan tek posle 1926) pokazuje još uvek tri niklenjaka od 5, 10 i 20 para. Na petoparcu je čak i datum 1883. Koliko je poznato, ovi novčići

Sl. 2

su definitivno povučeni iz optičaja tek u toku 1932. godine. Nije teško pretpostaviti da su se tu i tamo u selima i dalje koristili, tako da su verovatno i dočekali drugi svetski rat. To se sve ogleda u velikoj retkosti dobro očuvanih primeraka ove serije. Svaki ozbiljniji skupljač može o ovome da priča satima!

Od redih Neudeckovih medalja pažnju zaslužuje sigurno njegova kooperacija kod medalje rudnika srebra u Litiji, u Sloveniji. Ova medalja (sl. 4) nije široko poznata, i jako se retko pojavljuje u trgovini.

Ova medalja izuzetno dobro ilustruje zašto Neudeck nije postao još poznatiji: graverski gledano, ovo je malo remek-delo. Izuzetno lepi detalji u potpuno klasičnoj kompoziciji sa divnim proporcijama. Ali što više čovek gleda, sve teže je otići se utisku jedne dosta pogrešne i ravne perspektive i manjka prostora. Kao da se, u težnji da se pokažu sve finese graviranja, nije vodilo računa o umetničkoj celini. Sa druge strane, i ova

Sl. 4

medalja pokazuje, kao i svi novčići, zaista magistralne listove lovora i drugog drveća. Bez ikakve ironije možemo kazati da su mnogi graveri u to vreme slične listove pokušavali da urade, ali nikome nisu tako dobro uspjeli kao Neudecku.

Sl. 5

Na kraju prikazujemo medalju sa streljačkog turnira u Brnu 1892. godine (sl. 5). Klasičnija ne može da bude; ova medalja je totalno otelotvorenje svog vremena i njegovog duha:

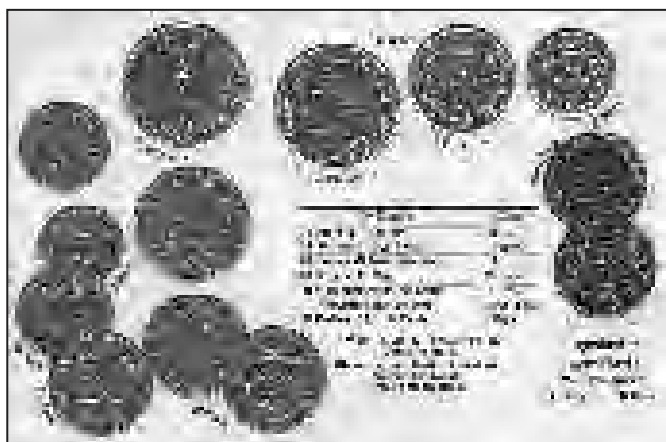
Neudeck je umro u martu 1914. godine, nekoliko meseci pre izbijanja prvog svetskog rata. Šta je mislio o ratu sa zemljom za koju je toliko mnogo uradio, nikada nećemo znati. U svakom slučaju, nije mu se samo Austro-ugarska zahvalila (zlatnom medaljom za zasluge 1893. godine i ordenom Franje Josifa 1908. godine), odlikovala ga je i Srbija, koja mu je 1901. godine dodelila orden Svetog Save trećeg reda.

Neudeckove radove su kopirali drugi graveri, čak i Francuzi i Amerikanci, ali verovatno nisu znali ko je bio njihov stvaralac. Njegova slava, na tih i skroman način, kao i on sam što je bio, živi i dalje.

SUMMARY

ANDREAS NEUDECK – RENOVNED ENGRAVER OF SERBIAN COINS

Andras Neudeck is the engraver of several notable coin issues of the Principality and Kingdom of Serbia. His coin and medal design work, however, has never been as widely acknowledged as that of Scharff, Leisek or Schwartz. This article discusses this rather unfortunate oversight and searches for reasons why it happened, as well as historical background of the personality and the man behind the body of work. Unknowingly, his work was copied many times, not only in Austria-Hungary but also in United States. His life and work is in dire need of total reevaluation, in view of recently found documentary evidence. We gratefully acknowledge the permission given by the Kunsthistorisches Museum in Vienna, to use their photographic material.

Sl. 3

CENE METALNOG NOVCA SRBIJE, CRNE GORE I JUGOSLAVIJE 1868-2003

Cene u evrima

SRBIJA

Knjaz Mihailo Obrenović III

1 PARA. Bronza. Ø 15 mm, t. 1,00 g

God.	tip	Tiraž*	Vdb	Odl	Vf	Ksj
1868	СРБСКИ	7.500	5	8	15	25
1868	СРЂСКИ	Uklj.g.	5	8	15	25

5 PARA. Bronza. Ø 25 mm, t. 5,00 g

1868	7.420	3	10	30	150
1868 obrn.	Uklj.g.	25	75	150	600

10 PARA. Bronza. Ø 30 mm, t. 10,00 g

1868	6.590	3	6	50	150
1868 obrn.	Uklj.g.	10	30	150	300

Knjaz Milan Obrenović IV

5 PARA. Bronza. Ø 25 mm, t. 5,00 g

1879	6.000	3	10	30	100
------	-------	---	----	----	-----

10 PARA. Bronza. Ø 30 mm, t. 10,00 g

1879	9.000	3	10	30	170
------	-------	---	----	----	-----

50 PARA. Ag .835; Ø 18 mm, t. 2,50 g

1875	2.000	2	5	25	100
1879	600	1	3	30	300

1 DINAR. Ag .835; Ø 23 mm, t. 5,00 g

1875	3.000	10	20	60	125
1879	800	2	5	100	400

2 DINARA. Ag .835; Ø 27 mm, t. 10,00 g

1875	1.000	60	130	250	400
1879	700	3	8	50	600

5 DINARA. Ag .900; Ø 37 mm, t. 25,00 g

1879	200	15	150	200	500
------	-----	----	-----	-----	-----

20 DINARA. Au .900; Ø 21 mm, t. 6,45 g

1879	50	185	220	300	450
------	----	-----	-----	-----	-----

* Tiraži (veličine emisija) dati su u hiljadama kom. (000), ukoliko nije navedeno drugačije.

Kralj Milan I

5 PARA. Kupronikal. Ø 17 mm, t. 3,00 g

1883	4.000	5	8	25	600
1884.	3.000	3	5	30	600

10 PARA. Kupronikal. Ø 20 mm, t. 4,00 g

1883	5.000	0,50	1	10	250
1884.	6.500	0,50	1	10	250

20 PARA. Kupronikal. Ø 22 mm, t. 6,00 g

1883	2.500	0,80	1	10	250
1884.	6.000	0,50	1	10	250

10 DINARA. Au .900; Ø 19 mm, t. 3,23 g

1882	300	70	85	100	150
------	-----	----	----	-----	-----

20 DINARA. Au .900; Ø 21 mm, 6,45 g

1882	300	100	140	180	200
------	-----	-----	-----	-----	-----

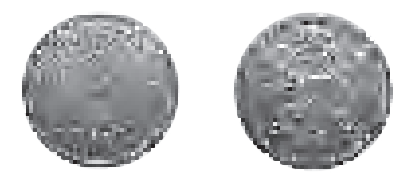
Kralj Aleksandar Obrenović

1 DINAR. Ag .835; Ø 23 mm, t. 5,00 g

1897	4.000	0,50	1,50	5	25
------	-------	------	------	---	----

2 DINARA. Ag .835; Ø 27 mm, t. 10,00 g

1897	1.000	0,50	1,50	5	25
------	-------	------	------	---	----

Kralj Petar I Karađorđević

2 PARE. Bronza. Ø 22 mm, t. 2,00 g

1904	12.500	0,40	1	2	8
------	--------	------	---	---	---

5 PARA. Kupronikal. Ø 17 mm, t. 3,00 g

1904	8.000	0,40	1	2	20
1912	10.000	0,30	0,50	1	5
1917	5.000	5	10	15	20

10 PARA. Kupronikal. Ø 20 mm, t. 4,00 g

1912	7.700	0,20	0,50	1	5
1917	5.000	5	10	15	20

20 PARA. Kupronikal. Ø 22 mm, t. 6,00 g

1912	5.650	0,20	0,40	0,60	5
1917	5.000	5	10	15	20

50 PARA. Ag .835 Ø 18 mm, t. 2,50 g

1904	1.400	0,50	1	10	40
1912	800	0,50	1	2	15
1915	12.138	0,40	0,50	1	2
1915 bez s.	1.862	1	2	3	5

1 DINAR. Ag .835 Ø 23 mm, t. 5,00 g

1904	2.000	1	2	15	60
1912	8.000	0,80	1	4	8
1915	10.688	0,80	1	2	4
1915 bez s.	2.312	5	8	10	20

2 DINARA. Ag .835 Ø 27 mm, t. 10,00 g

1904	1.150	2	5	15	50
1912	800	2	4	7	20
1915	4.174	2	3	7	8
1915 bez s.	826	8	10	15	20

5 DINARA. Ag .900; Ø 37 mm, t. 25,00 g

1904	200	20	40	80	400
1904 BSC	Uklj.g.	200	400	800	1500

II svetski rat

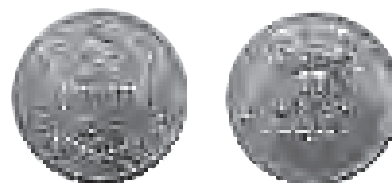
50 PARA. Cink; Ø 18 mm, t. 2,00 g

1942	20.000	0,50	1	2	5
------	--------	------	---	---	---

1 DINAR. Cink; Ø 20 mm, t. 3,00 g

1942	50.000	0,30	0,50	1	3
------	--------	------	------	---	---

2 DINARA. Cink; Ø 22 mm, t. 4,00 g

1942	40.000	0,20	0,50	1	3
------	--------	------	------	---	---

10 DINARA. Cink; Ø 26 mm, t. 6,00 g

1943	50.000	0,50	1	2	3
------	--------	------	---	---	---

Republika Srbija

1 DINAR. Mesing. Ø 20 mm, t. 4,34 g

2003	-	-	-	-	0,50
------	---	---	---	---	------

2 DINARA. Mesing. Ø 22 mm, t. 5,24 g

2003	-	-	-	-	0,50
------	---	---	---	---	------

5 DINARA. Mesing. Ø 24 mm, t. 6,23 g

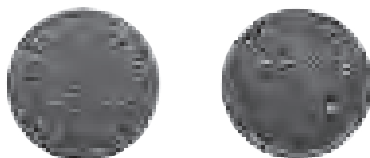
2003 - 0,50

10 DINARA. Mesing. Ø 26 mm, t. 7,77 g

2003 - 1

20 DINARA. Mesing. Ø 28 mm, t. 9,00 g

2003 - 1

CRNA GORA**Knjaz Nikola I****1 PARA.** Bronza. Ø 17 mm, t. 1,66 g

1906 200 15 30 40 60

2 PARE. Bronza. Ø 19 mm, t. 3,33 g

1906 600 3 6 10 15

1908 250 4 7 10 15

10 PARA. Ni. Ø 19 mm, t. 3,00 g

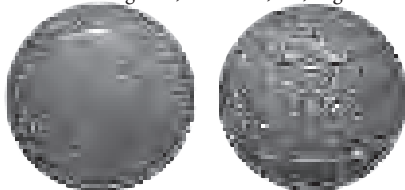
1906 750 1 1,50 2 3

1908 250 1 2 3 4

20 PARA. Ni. Ø 21 mm, t. 4,00 g

1906 600 1 2 3 4

1908 400 1 2 3 4

1 PERPER. Ag .835; Ø 23 mm, t. 5,00 g

1909 500 10 12 15 40

2 PERPERA. Ag .835; Ø 27 mm, t. 10,00 g

1910 300 10 18 20 80

5 PERPERA. Ag .900; Ø 36 mm, t. 24,00 g

1909 60 100 120 150 650

10 PERPERA. Au .900; Ø 19 mm, t. 3,39 g

1910 40 140 180 200 250

20 PERPERA. Au .900; Ø 21 mm, t. 6,78 g

1910 30 250 300 350 500

100 PERPERA. Au .900; Ø 37 mm, t. 33,88 g

1910 301 kom. 6000 80001000012000

Kralj Nikola I**1 PARA.** Bronza. Ø 17 mm, t. 1,66 g

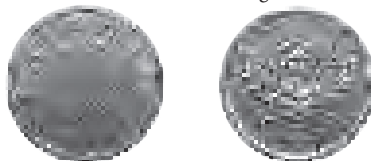
1913 100 25 40 75 100

1914 200 15 30 40 60

2 PARE. Bronza. Ø 19 mm, t. 3,33 g

1913 500 3 5 8 15

1914 400 3 5 8 15

10 PARA. Ni. Ø 19 mm, t. 3,00 g

1913 200 1 2 3 4

1914 800 0,50 1 2 3

20 PARA. Ni. Ø 21 mm, t. 4,00 g

1913 200 1 2 3 4

1914 800 1 2 3 4

1 PERPER. Ag .835; Ø 23 mm, t. 5,00 g

1912 520 8 12 14 20

1914 500 8 10 12 20

2 PERPERA. Ag .835; Ø 27 mm, t. 10,00 g

1914 200 18 20 24 50

5 PERPERA. Ag .900; Ø 36 mm, t. 24,00 g

1912 40 100 120 160 200

1914 20 100 140 180 300

10 PERPERA. Au .900; Ø 19 mm, t. 3,39 g

1910 35 120 180 250 300

20 PERPERA. Au .900; Ø 21 mm, t. 6,78 g

1910 30 220 280 350 450

100 PERPERA. Au .900; Ø 37 mm, t. 33,88 g

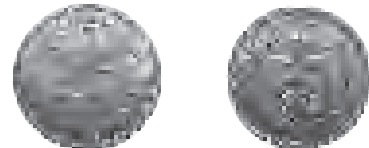
1910 301 kom. 7000 90001050012500

KRALJEVINA SRBA, HRVATA I SLOVENACA**Kralj Petar I****5 PARA.** Cink. Ø 18,8 mm, t. 2,60 g

God	tip	Tiraž	Vdb	Odl	Vf	Ks
1920		3.825	2,50	5	10	15

10 PARA. Cink. Ø 20,85 mm, t. 3,10 g

1920 58.946 0,20 0,40 1 2

25 PARA. Kupronikal. Ø 24 mm, t. 5,0 g

1920 48.173 0,20 0,40 2 5

Kralj Aleksandar I**50 PARA.** Kupronikal. Ø 18 mm, t. 2,50 g

1925 25.000 0,20 0,40 1 5

1925 bez o. 24.500 0,20 0,40 1 5

1 DINAR. Kupronikal. Ø 23 mm, t. 5,00 g

1925 37.500 0,20 0,40 1 5

1925 bez o. 37.000 0,20 0,40 1 5

2 DINARA. Kupronikal. Ø 27 mm, t. 10,00 g

1925 25.004 1 2 4 10

1925 bez o. 29.500 1 2 4 10

20 DINARA. Au .900; Ø 21 mm, t. 6,45 g

1925 1.000 100 120 130 150

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA**10 DINARA.** Ag .500; Ø 25 mm, t. 7,00 g

1931L 19.000 1 1,50 2 5

1931P 4.000 1 1,50 2 5

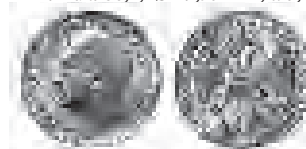
20 DINARA. Ag .500; Ø 31 mm, t. 14,00 g

1931 12.500 2 4 6 12

50 DINARA. Ag .500; Ø 31 mm, t. 14,00 g

1931L 5.500 15 22 38 65

1931B 5.500 15 22 38 65

1 DUKAT. Au .986,1; Ø 19,75 mm, t. 3,49 g

1931 pt. 50 60 80 100 120

1931 kl. 150 60 80 100 120

1932 70 60 80 100 120

1933 40 120 150 180 250

1934 2 500 800 1000 1200

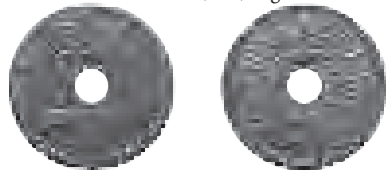
4 DUKATA. Au .986,1; Ø 39,5 mm, t. 13,96 g

1931 pt. 10 400 550 600 650

1931	kl.	15	400	550	600	650
1932		10	600	800	1000	1200
1933		2	1500	1800	2000	3500

Kralj Petar II

25 PARA. Cu. Ø 20 mm, t. 2,50 g

1938	40.000	0,40	1	2	4
------	--------	------	---	---	---

50 PARA. Mesing. Ø 18 mm, t. 2,00 g

1938	100.000	0,20	0,50	1
------	---------	------	------	---

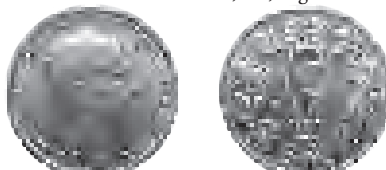
1 DINAR. Mesing. Ø 21 mm, t. 3,50 g

1938	100.000	0,10	0,30	1
------	---------	------	------	---

2 DINARA. Mesing. Ø 24,5 mm, t. 5,00 g

1938		74.250	0,10	0,20	1	
1938	m.k	750	0,50	1	2	5

10 DINARA. Ni. Ø 23 mm, t. 5,00 g

1938	25.000	0,50	1
------	--------	------	---

20 DINARA. Ag .750; Ø 27 mm, t. 9,00 g

1938	15.000	1,50	2
------	--------	------	---

50 DINARA. Ag .750; Ø 31 mm, t. 15,00 g

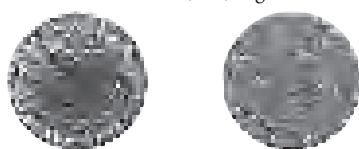

1938	10.000	2	2,50
------	--------	---	------

Republika Jugoslavija

DEMOKRATSKA FEDERATIVNA JUGOSLAVIJA

50 PARA. Zn. Ø 18 mm, t. 2,00 g

1945	40.000	0,20	0,40	1	4
------	--------	------	------	---	---

1 DINAR. Zn. Ø 20 mm, t. 3,00 g

1945	90.000	0,10	0,40	1	4
------	--------	------	------	---	---

2 DINARA. Zn. Ø 22 mm, t. 4,00 g

1945	70.000	0,10	0,40	1	4
------	--------	------	------	---	---

5 DINARA. Zn. Ø 26,5 mm, t. 6,00 g

1945	50.000	0,10	0,40	1	4
------	--------	------	------	---	---

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA

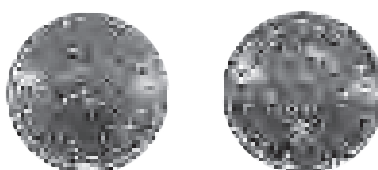
50 PARA. Al. Ø 17,4 mm, t. 0,62 g

1953	-	0,20	0,40	1	2
------	---	------	------	---	---

1 DINAR. Al. Ø 19,8 mm, t. 0,90 g

1953	-	0,50	1
------	---	------	---

2 DINARA. Al. Ø 22,2 mm, t. 1,24 g

1953	-	0,50	1
------	---	------	---

5 DINARA. Al. Ø 22,2 mm, t. 1,24 g

1953	-	0,50	1
------	---	------	---

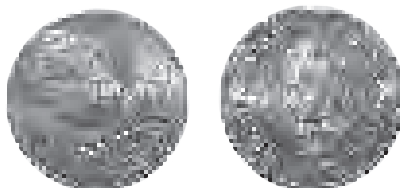
10 DINARA. Mesing. Ø 21 mm, t. 3,00 g

1955	-	0,50	1
------	---	------	---

20 DINARA. Mesing. Ø 23,2 mm, t. 4,00 g

1955	-	0,50	1
------	---	------	---

50 DINARA. Mesing. Ø 26,5 mm, t. 6,00 g

1955	-		
------	---	--	--

SOCIJALISTIČKA FEDERATIVNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA

1 DINAR. Al. Ø 19,8 mm, t. 0,90 g

1963	-	0,30	1
------	---	------	---

2 DINARA. Al. Ø 22,2 mm, t. 1,24 g

1963	-	0,30	1
------	---	------	---

5 DINARA. Al. Ø 22,2 mm, t. 1,24 g

1963	-	0,30	1
------	---	------	---

10 DINARA. Mesing. Ø 21 mm, t. 3,00 g

1963	-	0,30	1
------	---	------	---

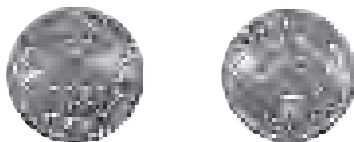
20 DINARA. Mesing. Ø 23,2 mm, t. 4,00 g

1963	-	0,30	1
------	---	------	---

50 DINARA. Mesing. Ø 26,5 mm, t. 6,00 g

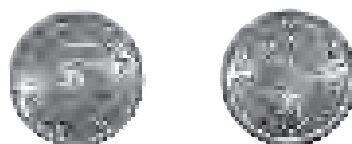
1963	-	0,30	1
------	---	------	---

5 PARA. Mesing. Ø 18 mm, t. 2,00 g

1965	m.b.	23.839	0,50
------	------	--------	------

moderna numizmatika

1965	v.b.	16.200		0,50
1973		36.384		0,50
1974		3.628		0,50
1975		20.272		0,50
1976		30.490		0,50
1977		10.270		0,50
1978		12.000		0,50
1979		20.414		0,50
1980		22.412		0,50
1981		630	0,50	1

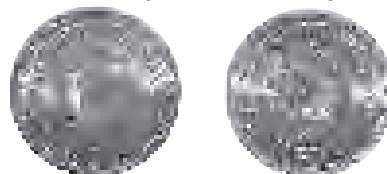
10 PARA. Mesing. Ø 21 mm, t. 3,00 g

1965		15.400	0,30	1
1973		15.647	0,30	1
1974		60.139	0,30	1
1975		36.139	0,30	1
1976		36.111	0,30	1
1977		40.451	0,30	1
1978		50.129	0,30	1
1979		89.738	0,30	1
1980		90.111	0,30	1
1981		14.090	0,30	1

20 PARA. Mesing. Ø 23,2 mm, t. 4,00 g

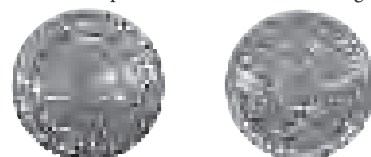
1965	-		
1973		30.448	0,30 1
1974		31.364	0,30 1
1975		44.683	0,30 1
1976		33.312	0,30 1
1977		40.782	0,30 1
1978		39.999	0,30 1
1979		49.121	0,30 1
1980		73.757	0,30 1
1981		96.144	0,30 1

50 PARA. Mesing. Ø 25,5 mm, t. 6,00 g

1965		-	0,30	1		
1973		23.739	0,30	1		
1974		33	3	5	8	10
1975		10.220	0,30	1		
1976		8.438	0,30	1		
1977		17.864	0,30	1		
1978		40.177	0,30	1		
1979	uska	3.021	0,50	1		
1979	šir.	12.278	0,30	1		
1980		24.974	0,30	1		
1981	40.319		0,30	1		

1 DINAR. Kupronikal. Ø 21,8 mm, t. 3,80 g

1965		75.822	0,30	1
------	--	--------	------	---

1 DINAR. Kupronikal. Ø 21,8 mm, t. 3,80 g

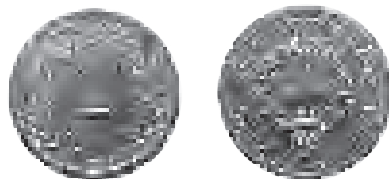
1968	35.497	0,30	1
------	--------	------	---

1 DINAR. Kupronikal. Ø 21,8 mm, t. 3,80 g

1973	18.974	0,30	1
1974	42.724	0,30	1
1975	30.260	0,30	1
1976	21.849	0,30	1
1977	30.468	0,30	1
1978	35.032	0,30	1
1979	39.844	0,30	1
1980	60.630	0,30	1
1981	56.650	0,30	1

1 DINAR. Kupronikal. Ø 21,8 mm, t. 3,80 g

1976	FAO	500	0,50	1,50
------	-----	-----	------	------

2 DINARA. Kupronikal. Ø 24,5 mm, t. 5,0 g

1970	FAO	500	0,50	1,50
------	-----	-----	------	------

2 DINARA. Kupronikal. Ø 24,5 mm, t. 5,0 g

1971	10.413	0,30	1
1972	18.446	0,30	1
1973	31.848	0,30	1
1974	10.989	0,30	1
1975	92	3 5 8	10
1976	6.092	0,30	1
1977	19.335	0,30	1
1978	3.035	0,30	1
1979	20.069	0,30	1
1980	36.088	0,30	1
1981	42.599	0,30	1

5 DINARA. Kupronikal. Ø 27,5 mm, t. 6,75 g

1970	FAO	500	0,50	1,50
------	-----	-----	------	------

5 DINARA. Kupronikal. Ø 27,5 mm, t. 6,75 g

1971	10.224	0,50	1
1972	27.974	0,50	1
1973	12.705	0,50	1
1974	6.054	0,50	1
1975	13.535	0,50	1
1976	4.965	0,50	1
1977	922	0,50	2
1978	1.000	0,50	2
1979	3.000	0,50	1
1980	9.877	0,50	1
1981	15.450	0,50	1

5 DINARA. Kupronikal. Ø 27,5 mm, t. 6,75 g

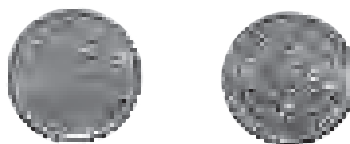
1975	Jub.	1.020	1	2
------	------	-------	---	---

10 DINARA. Kupronikal. Ø 30 mm, t. 10,00 g

1976	10.549	0,50	1
1977	39.645	0,50	1
1978	29.384	0,50	1
1979	4.969	0,50	1
1980	10.139	0,50	1
1981	20.166	0,50	1

10 DINARA. Kupronikal. Ø 30 mm, t. 10,00 g

1976	FAO	500	0,50	1,50
------	-----	-----	------	------

25 PARA. Bronza Ø 17 mm, t. 2,30 g

1982	185.316	0,50
1983	65.290	0,50

50 PARA. Bronza Ø 19 mm, t. 2,80 g

1982	78.584	0,50
1983	72.100	0,50
1984	59.642	0,50

1 DINAR. Mesing. Ø 20 mm, t. 3,60 g

1982	70.105	0,20	1
1983	114.180	0,20	1
1984	172.185	0,20	1
1985	64.436	0,20	1
1986	122.643	0,20	1

2 DINARA. Mesing. Ø 22 mm, t. 4,30 g

1982	40.632	0,20	1
1983	35.468	0,20	1
1984	51.500	0,20	1
1985	81.100	0,20	1
1986	50.453	0,20	1

5 DINARA. Mesing. Ø 24 mm, t. 5,60 g

1982	40.956	0,20	1
1983	40.156	0,20	1
1984	33.023	0,20	1
1985	94.422	0,20	1
1986	37.199	0,20	1

10 DINARA

1982	8.862	0,20	1
------	-------	------	---

1983	42.400	0,20	1
1984	30.900	0,20	1
1985	31.647	0,20	1
1986	40.739	0,20	1
1987	104.988	0,20	1
1988	27.614	0,20	1

20 DINARA. Kupronikal. Ø 25 mm, t. 6,50 g

1985	5.000	0,20	1
1986	20.935	0,20	1
1987	39.514	0,20	1

50 DINARA. Kupronikal. Ø 27 mm, t. 7,60 g

1985	25.488	0,30	1
1986	20.353	0,30	1
1987	21.792	0,30	1
1988	28.370	0,30	1

100 DINARA. Kupronikal. Ø 29 mm, t. 8,70 g

1985	18.684	0,30	1
1986	17.905	0,30	1
1987	94.069	0,30	1
1988	50.294	0,30	1

10 DINARA. Mesing. Ø 17 mm, t. 2,50 g

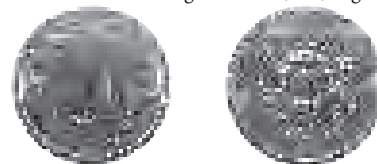
1988	35.992	0,20	1
1989	75000	0,20	1

20 DINARA. Mesing. Ø 19 mm, t. 3,20 g

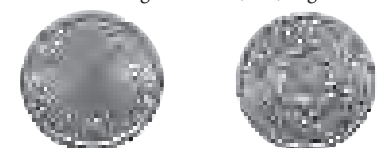
1988	29.775	0,20	1
1989	12.994	0,20	1

50 DINARA. Mesing. Ø 21 mm, t. 3,90 g

1988	46.973	0,20	1
1989	2.999	0,20	1

100 DINARA. Mesing. Ø 24 mm, t. 5,40 g

1988	12.610	0,20	1
1989	124.260	0,20	1

10 PARA. Mesing. Ø 18 mm, t. 3,14 g

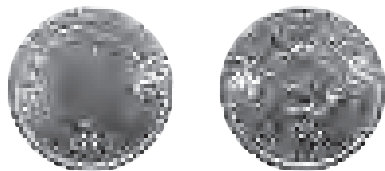
1990	174.028	0,20	1
1991	60.828	0,20	1

20 PARA. Mesing. Ø 18 mm, t. 3,14 g

1990	41.353	0,20	1
1991	43.118	0,20	1

50 PARA. Mesing. Ø 22 mm, t. 4,68 g

1990	137.873	0,20	1
1991	42.152	0,20	1

1 DINAR. Kupronikal. Ø 24 mm, t. 5,95 g

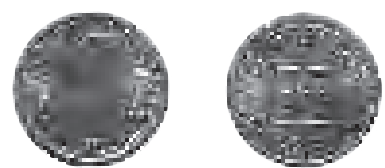
1990	172.105	0,20	1
1991	79.549	0,20	1

2 DINARA. Kupronikal. Ø 26 mm, t. 6,98 g

1990	15.936	0,20	1
1991	32.836	0,20	1
1992	14.155	0,50	2

5 DINARA. Kupronikal. Ø 28 mm, t. 8,63 g

1990	9.354	0,30	1
1991	113.420	0,30	1
1992	15.070	0,50	2

SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA**1 DINAR.** Bronza. Ø 19 mm, t. 3,50 g

1992	49.269	0,20	1
------	--------	------	---

2 DINARA. Bronza. Ø 21 mm, t. 4,28 g

1992	10.571	0,20	1
------	--------	------	---

5 DINARA. Bronza. Ø 23 mm, t. 5,13 g

1992	26.658	0,20	1
------	--------	------	---

10 DINARA. Bronza. Ø 25 mm, t. 6,50 g

1992	76.607	0,20	1
------	--------	------	---

50 DINARA. Bronza. Ø 27 mm, t. 7,50 g

1992	50.571	0,20	1
------	--------	------	---

1 DINAR. Kupronikal. Ø 18 mm, t. 3,13 g

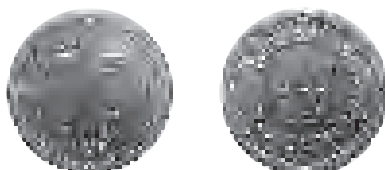
1993	20.249	0,20	1
------	--------	------	---

2 DINARA. Kupronikal. Ø 20 mm, t. 3,86 g

1993	10.263	0,20	1
------	--------	------	---

5 DINARA. Kupronikal. Ø 22 mm, t. 4,67 g

1993	10.135	0,20	1
------	--------	------	---

10 DINARA. Kupronikal. Ø 24 mm, t. 5,95 g

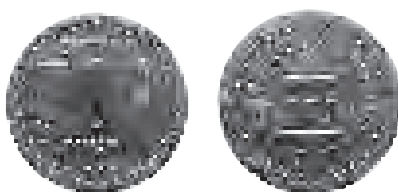
1993	20.461	0,20	1
------	--------	------	---

50 DINARA. Kupronikal. Ø 26 mm, t. 6,98 g

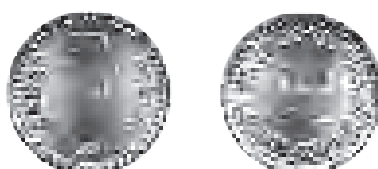
1993	10.823	0,20	1
------	--------	------	---

100 DINARA. Mesing. Ø 23 mm, t. 4,91 g

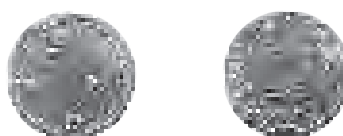
1993	14.294	0,20	1
------	--------	------	---

500 DINARA. Mesing. Ø 24,5 mm, t. 6,5 g

1993	-	4	6
------	---	---	---

1 DINAR. Kupronikal. Ø 23 mm, t. 4,96g

1994	10.747	0,20	1
------	--------	------	---

1 PARA. Mesing. Ø 17 mm, t. 2,718 g

1994	25.350	0,50	
------	--------	------	--

5 PARA. Mesing. Ø 21 mm, t. 4,139 g

1994	30.408	0,20	1
1995	3.400	0,20	1

5 PARA. Mesing. Ø 17 mm, t. 2,712 g

1996	9.951	0,20	1
------	-------	------	---

10 PARA. Kupronikal. Ø 18 mm, t. 3,081 g

1994	52.161	0,20	1
------	--------	------	---

10 PARA. Mesing. Ø 19 mm, t. 3,384 g

1995	31.041	0,20	1
------	--------	------	---

50 PARA. Kupronikal. Ø 20 mm, t. 3,799 g

1994	45.013	0,20	1
------	--------	------	---

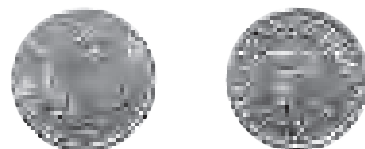
50 PARA. Mesing. Ø 21 mm, t. 4,12 g

1995	19.193	0,20	1
------	--------	------	---

1 NOVI DINAR. Kupronikal. Ø 22 mm, 4,593 g

moderna numizmatika

1994	47.755	0,30	1
1995	10.359	0,30	1

10 PARA. Mesing. Ø 19 mm, t. 3,384 g

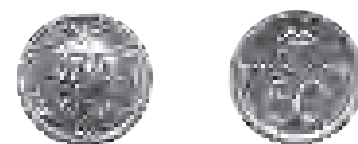
1996	18.129	0,20	1
1997	21.384	0,20	1
1998	5.153	0,20	1

50 PARA. Mesing. Ø 21 mm, t. 4,12 g

1996	3.520	0,20	1
1997	14.742	0,20	1
1998	20.050	0,20	1
1999	18.140	0,30	1,50

1 NOVI DINAR. Kupronikal. Ø 20 mm, 4,17 g

1996	80.122	0,30	1
1999	21.686	0,30	2

50 PARA. Mesing. Ø 18 mm, t. 3,26 g

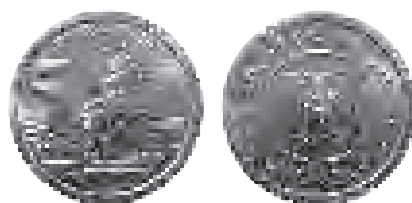
2000	23.821	0,50	
------	--------	------	--

1 DINAR. Kupronikal. Ø 20 mm, t. 4,32 g

2000	20.076	0,50	
2002	-	0,50	

2 DINARA. Kupronikal. Ø 22 mm, t. 5,25 g

2000	10.071	0,50	
2002	-	0,50	

5 DINARA. Kupronikal. Ø 24 mm, t. 6,24 g

2000	132.762	0,50	
2002	-	0,50	

Pripremili:
R. Mandić
i D. Stanisavljević

SVETSKE DRŽAVE I TERITORIJE KOJE DANAS IZDAJU NOVAC

Countries and territories of the world which are now issuing money, with IATA Euro rates in January, 2004

ALBANIJA – Albania. ALL 135,77	ČEŠKA – Czech Republic. CZK 32,06	HOLANDIJA – Netherlands. (NLG) EUR
ALŽIR – Algeria. DZD 82,54	ČILE – Chile. CLP 742,42	HOLANDSKI ANTILI – Netherlands Antilles. ANG 2,12
AMERIČKA SAMOA – American Samoa. USD 1,19	DANSKA – Denmark. DKK 7,45	HONDURAS – Honduras. HNL 20,96
ANDORA – Andorra. EUR	DOMINIKA – Dominica. XCD 3,20	HONG KONG – Hong Kong. HKD 9,20
ANGOLA – Angola. AOA 92,89	DOMINIKANSKA REPUBLIKA – Dominican Republic. DOP 45,99	HRVATSKA – Croatia. HRK 7,86
ANGILJA – Anguilla. XCD 3,20	DŽERZI – Jersey. GBP 0,70	INDIJA – India. INR 53,75
ANTIGVA I BARBUDA – Antigua and Barbuda. XCD 3,20	DŽIBUTI – Djibouti. DJP 207,52	INDONEZIJA – Indonesia. IDR 10084,27
ARGENTINA – Argentina. ARS 3,40	EGIPAT – Egypt. EGP 7,29	IRAK – Iraq. IQD 0,37
ARUBA – Aruba. AWG 2,12	EKVADOR – Ecuador. USD 1,19	IRAN – Iran. IRR 9893,29
AUSTRALIJA – Australia. AUD 1,65	EKVATORIJALNA GVINEJA – Equatorial Guinea. XAF 655,96	IRSKA – Ireland. (IEP) EUR
AUSTRIJA – Austria. (ATS) EUR	EL SALVADOR – El Salvador. SVC 10,38	ISLAND – Iceland. ISK 89,36
AVGANISTAN – Afghanistan. AFN 57,51	ERITREJA – Eritrea. ERN 16,66	ISTOČNE KARIPSKE DRŽAVE – East Caribbean States. XCD 3,20
AZERBEJDŽAN – Azerbaijan. AZM 5825,95	ESTONIJA – Estonia. EEK 15,65	ITALIJA – Italy. (ITL) EUR
AZORI – Azores. EUR	ETIOPIJA – Ethiopia. ETB 10,40	IZRAEL – Israel. ILS 5,34
BAHAMI – Bahamas. BSD. 1,19	FIDŽI – Fiji. FJD 2,10	JAMAJKA – Jamaica. JMD 70,95
BAHREIN – Bahrain. BHD 0,45	FILIPINI – Philippines. PHP 65,76	JAPAN – Japan. JPY 128,90
BANGLADEŠ – Bangladesh. BDT 69,37	FINSKA – Finland. (FIM) EUR	JEMEN – Yemen. YER 216,54
BARBADOS – Barbados. BBD 2,38	FOKLANDSKA OSTRVA – Falkland Islands. FKP 0,70	JERMENIJA – Armenia. AMD 661,86
BELGIJA – Belgium. (BEF) EUR	FRANCUSKA – France. (FRF) EUR	JORDAN – Jordan. JOD 0,84
BELIZE – Belize. BZD 2,37	FRANCUSKA GIJANA – French Guyana. EUR	JUŽNA DŽORDŽIJA I JUŽNA SANDVIČKA OSTRVA – South Georgia & South Sandwich Islands. GBP 0,70
BELORUSIJA – Belarus. BYR 2537,42	FRANCUSKA POLINEZIJA – French Polynesia. XPF 119,26	JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA – South Africa. ZAR 7,89
BENIN – Benin. XOF 655,96	GABON – Gabon. XAF 655,96	KAJMANSKA OSTRVA – Cayman Islands. KYD 0,97
BERMUDA – Bermuda. BMD 1,19	GAMBIJA – Gambia. GMD 37,51	KAMBODŽA – Cambodia. KHR 4731,42
BOCVANA – Botswana. BWP 5,34	GANA – Ghana. GHC 10406,76	KAMERUN – Cameroon. XAF 655,96
BOLIVIJA – Bolivia. BOB 9,22	GIBALTAR – Gibraltar. GIP 0,70	KANADA – Canada. CAD 1,55
BOSNA I HERCEGOVINA – Bosnia and Herzegovina. BAM 1,95	GRČKA – Greece. (GRD) EUR	KATAR – Qatar. QAR 4,32
BRAZIL – Brazil. BRL 3,48	GRENADA – Grenada. XCD 3,20	KAZAHSTAN – Kazakhstan. KZT 174,12
BRITANSKA DEVIČANSKA OSTRVA – British Virgin Islands. USD 1,19	GRENLAND – Greenland. DKK 7,45	KENIJA – Kenya. KES 90,80
BRUNEJ – Brunei. BND 2,04	GRUZIJA – Georgia. GEL 2,55	KINA – China. CNY 9,82
BUGARSKA – Bulgaria. BGN 1,95	GVADELUP – Guadeloupe. EUR	KIPAR – Cyprus. CYP 0,58
BURKINA FASO – Burkina Faso. XOF 655,96	GVAJANA – Guyana. GYD 212,26	KIRGISTAN – Kyrgyzstan. KGS - - -
BURUNDI – Burundi. BIF 1256,97	GVATEMALA – Guatemala. GTQ 9,55	KIRIBATI – Kiribati. AUD 1,65
BUTAN – Bhutan. BTN 53,75	GERNZI – Guernsey. GBP 0,70	KOLUMBIJA – Colombia. COP 3364,76
CENTRALNOAFRIČKA REPUBLIKA – Central African Republic. XAF 655,96	GVINEJA – Guinea. GNF 2368,71	KOMORI – Comoros. KMF 491,97
ČAD – Chad. XAF 655,96	GVINEJA BISAU – Guinea-Bissau. XOF 655,96	KONGO, Republika – Congo (Brazzaville). XAF 655,96
	HAITI – Haiti. HTG 47,43	

* Ime države dato je prema proverenoj geografskoj terminologiji na srpskom jeziku; sledi ime te zemlje na engleskom jeziku, pa međunarodna oznaka valute te zemlje i vrednost 1 evra u toj valuti, a prema IATA kursnoj listi u januaru 2004. god. (Napr. 1 EUR = 135,77 ALL- alban. leka)

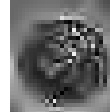

KONGO, Demokr. Republ. (Zair) – Congo (Kinshasa). CDF 450,02
KOREJA, JUŽNA – South Korea. KRW 1400,45
KOREJA, SEVERNA – North Korea. KPW 177,81
KOSTARIKA – Costa Rica. CRC 491,36
KUBA – Cuba. CUP 1,19
KUKOVA OSTRVA – Cook Islands. NZD 1,87
KUVAJT – Kuwait. KWD 0,35
LAOS – Laos (Lao) LAK 9346,63
LESOTO – Lesotho. LSL 7,89
LETONIJA – Latvia. LVL 0,65
LIBAN – Lebanon. LBP 1787,62
LIBERIJA – Liberia. LRD 1,19
LIBIJA – Libya. LYD 1,55
LITVANIJA – Lithuania. LTL 3,45
LUKSEMBURG – Luxembourg. (LUF) EUR
MADAGASKAR – Madagascar. MGF 7280,60
MADEIRA – Madeira. EUR
MAĐARSKA – Hungary. HUF 265,88
MAKAO – Macao. MOP 9,48
MAKEDONIJA – Macedonia. MKD 61,45
MALAVI – Malawi. MWK 125,17
MALDIVI – Maldives. MVR 15,18
MALEZIJA – Malaysia. MYR 4,51
MALI – Mali. XOF 655,96
MALTA – Malta. MTL 0,43
MALTEŠKI RED – Order of Malta. (Razna „medalic“ izdanja) - - -
MARŠALSKA OSTRVA – Marshall Islands. USD 1,19
MAROKO – Morocco. MAD 10,91
MARTINIK – Martinique. EUR
MAURICIJUS – Mauritius. MUR 33,40
MAURITANIJA – Mauritania. MRO 312,00
MEKSIKO – Mexico. MXN 13,25
MIJANMAR (Burma) – Myanmar. MMK 7,61
MOLDAVIJA – Moldova. MDL 15,86
MONAKO – Monaco. EUR
MONGOLIJA – Mongolia. MNT 1335,23
MOZAMBIK – Mozambique. MZM 27620,12
NAMIBIJA – Namibia. NAD 7,89
NAURU – Nauru. AUD 1,65
NEMAČKA – Germany (DEM) EUR
NEPAL – Nepal. NPR 87,50
NIGER – Niger. XOF 655,96
NIGERIJA – Nigeria. NGN 157,69
NIKARAGVA – Nicaragua. NIO 18,18

NIUE – Niue. NZD 1,87
NORVEŠKA – Norway. NOR 8,21
NOVA KALEDONIJA – New Caledonia. XPF 119,26
NOVI ZELAND – New Zealand. NZD 1,87
OBALA SLONOVAČE – Ivory Coast (Cote d'Ivoire). XOF 655,96
OLDERNI – Alderney. GBP 0,70
OMAN – Oman. OMR 0,46
OSTRVO ČOVEKA – Isle of Man. GBP 0,70
PAKISTAN – Pakistan. PKR 67,98
PALAU – Palau. (Dollar) - - -
PANAMA – Panama. PAB 1,19
PAPUA NOVA GVINEJA – Papua New Guinea. PGK 3,92
PARAGVAJ – Paraguay. PYG 7325,98
PERU – Peru. PEN 4,12
PITKERN – Pitcairn Islands. USD 1,19
POLJSKA – Poland. PLN 4,61
PORTUGAL – Portugal. (PTE) EUR
PRIDNJEŠTROVLJE – Transdnjestria. (Rublja) - - -
REINION – Reunion. EUR
RUANDA – Rwanda. RWF 646,92
RUMUNIJA – Romania. ROL 40164,21
RUSIJA – Russia. RUB 35,36
SAHARA, A.D.R. – Saharawi, Arab Democratic Republic. XCD 3,20
SAN MARINO – San Marino. EUR
SAO TOME I PRINSIPE – Sao Tome and Principe. STD 10316,63
SAUDIJSKA ARABIJA – Saudi Arabia. SAR 4,45
SEJŠELI – Seychelles. SCR 6,52
SENEGAL – Senegal. XOF 655,96
SEN PJER I MIKELON – Saint Pierre et Miquelon. EUR
SIJERA LEONE – Sierra Leone. SLL 2905,26
SINGAPUR – Singapore. SGD 2,04
SIRIJA – Syria. SYP 55,14
SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE – United States of America. USD 1,19
SLOVAČKA – Slovakia. SKK 41,31
SLOVENIJA – Slovenia. SIT 244,72
SOLOMONSKA OSTRVA – Solomon Islands. SBD 8,91
SOMALIJA – Somalia. SOS - - -
SRBIJA I CRNA GORA – Serbia and Montenegro. Srpski dinar CSD 67,23
SUDAN – Sudan. SDD 307,48
SURINAM – Suriname. SRG 3142,42

moderna numizmatika

SVAZILEND – Swaziland. SZL 7,89
SVETA JELENA I ASENŠN – Saint Helena & Ascension. GBP 0,70
SVETA LUCIJA – Saint Lucia. XCD 3,20
SVETI KRISTOFER I NEVIS – Saint Kitts & Nevis. XCD 3,20
SVETI VINSENT – Saint Vincent. XCD 3,20
ŠPANIJA – Spain (ESP) EUR
ŠPICBERGEN – Spitzbergen. (Rublja) - - -
ŠRI LANKA – Sri Lanka. LKR 114,44
ŠVAJCARSKA – Switzerland. CHF 1,56
ŠVEDSKA – Sweden. SEK 8,98
TADŽIKISTAN – Tajikistan. TJS - - -
TAJLAND – Thailand. THB 47,31
TAJVAN (Formoza) – Taiwan (Chinese Taipei). TWD 40,31
TANZANIJA – Tanzania. TZS 1246,35
TOGO – Togo. XOF 655,96
TOKELAU OSTRVA – Tokelau Islands (Tala) - - -
TONGA – Tonga. TOP 1,65
TRINIDAD I TOBAGO – Trinidad and Tobago. TTD 7,29
TRISTAN DA KUNJA – Tristan Da Cunha. GBP 0,70
TUNIS – Tunisia. TND 1,49
TURKMENISTAN – Turkmenistan. TMM - - -
TURSKA – Turkey. TRL 1742976,68
TURSKA I KAIKOSKA OSTRVA – Turks & Caicos Islands. USD 1,19
TUVALU – Tuvalu. AUD 1,65
UGANDA – Uganda. UGX 2333,58
UJEDINJENI ARAPSKI EMIRATI – United Arab Emirates. AED 4,35
UKRAJINA – Ukraine. UAH 6,33
URUGVAJ – Uruguay. UYU 34,38
UZBEKISTAN – Uzbekistan. UZS - - -
VANUATU – Vanuatu. VUV 135,73
VATIKAN – Vatican City. EUR
VELIKA BRITANIJA – United Kingdom. GBP 0,70
VENECUELA – Venezuela. VEB 1894,94
VIJETNAM – Vietnam. VND 18548,60
ZAMBIJA – Zambia. ZMK 5636,19
ZAPADNA SAMOA – Western Samoa. WST 3,33
ZAPADNO AFRIČKE DRŽAVE – West African States. XOF 655,96
ZELENORTSKA OSTRVA – Cape Verde. CVE 129,20
ZIMBABVE – Zimbabwe. ZWD 977,12

ALBANIJA (Albania). Balkanska država, nezavisna od 1912. godine, Republika od 1944. Ima 28.748 km² i 3,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Tirana. Monet. sistem: 1 LEK = 100 qindarka.

ALŽIR (Algeria). Severnoafrička država, stekla nezavisnost 3.7.1962. godine. Ima 2.381.740 km² i 31,6 miliona stanovnika. Glavni grad: Alžir (Algiers). Monet. sistem: 1 DINAR = 100 centimes.

AMERIČKA SAMOA (American Samoa). Teritorija SAD, sastoji se od 7 glavnih i nekoliko manjih ostrva u srednjo-pacifičkom arhipelagu. Ima 199 km² i 41.000 stanovnika. Gl. grad: Pago Pago. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 centi.

ANDORA (Andorra). Kneževina koja se nalazi između Francuske i Španije. Ima 453 km² i 65.780 stanovnika. Gl. grad: Andora La Vella. Monet. sistem do 2002 god.: 1 DINER = 100 centimes. Novac se izdavao samo za kolekcionare, dok je u upotrebi bio španski i francuski novac, a sada EVRO.

ANGOLA (Angola). Bivša portugalska kolonija na zapadnoj obali afrike, nezavisna od 11. XI 1975. Ima 1.246.700 km² i 10 miliona stanovnika. Gl. grad: Luanda. Monet. sistem: 1 KWANZA = 100 lwei.

ANGILJA (Anguilla). Britanska teritorija sa samoupravom u istočnom delu Karibskog mora. Ima 91 km² i 8960 stanovnika. Gl. grad: The Valley. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

ANTIGVA I BARBUDA (Antigua and Barbuda). Nezavisna država u Karibskom moru, od 1981. godine. Ima 440 km² i 57.176 stanovnika. Gl. grad: St. John's. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

ARGENTINA (Argentina). Država na jugu Južne Amerike, nezavisna od 9. VII 1816. godine. Ima 2.766.890 km² i 35 miliona stanovnika. Gl. grad: Buenos Aires. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centavos; 5 pesos = 1 argentino; 1000 pesos argentinos = 1 austral. Od 1992: 1 peso = 10.000 australes.

ARUBA (Aruba). Autonomna ostrvska država u sastavu Holandije, deo bivše kolonije Holandski Antili, ostrvska država istočno od obale Venecuele. Ima 193 km² i 63.000 stanovnika. Gl. grad: Oranjestad. Monet. sistem: 1 FLORIN = 100 cents.

AUSTRALIJA (Australia). Najmanji kontinent i najveće ostrvo na svetu. Nezavisna država od 9. X 1942. godine. Ima 7.686.859

km² i 18,3 miliona stanovnika. Gl. grad: Canberra. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

AUSTRIJA (Austria). Republika Austrija nastala je raspadom Austrougarske monarhije nakon I svetskog rata. Ima 83.850 km² i 8 miliona stanovnika. Gl. grad: Beč (Wien). Monet. sistem od 2002. godine: 1 EURO = 100 euro cents; ranije 1 Schilling = 100 Groschen.

AVGANISTAN (Afghanistan). Islamska republika u jugozapadnoj Aziji, ima 657.000 km² i 21,3 miliona stanovnika. Gl. grad: Kabul. Monet. sistem: 1 AFGANI = 100 pul; 20 afgani = 1 amani.

AZERBEJDŽAN (Azerbaijan). Bivša sovjetska republika na jugozapadnoj obali Kaspijskog jezera. Ima 86.600 km² i 7,8 miliona stanovnika. Gl. grad: Baku. Monet. sistem: 1 MANAT = 100 qapik.

AZORI (Azores). Portugalska teritorija, grupa od 9 ostrva u Atlanskom okeanu, 1190 km. zapadno od portugalske obale. Ima 2305 km² i 236.000 stanovnika. Gl. grad: Ponta Delgada. Monet. sistem: 1 MILREIS = 1000 reis.

BAHAMI (Bahamas). Komonvelt Bahama predstavlja arhipelag od oko 3000 ostrva u Atlanskom okeanu, istočno od Floride i severno od Kube. Nezavisna država od 10. VII 1973. Ima 1287 km² i 256.616 stanovnika. Gl. grad: Nassau. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

BAHREIN (Bahrain). Ova država, nezavisna od 14.8.1971, objedinjuje grupu ostrva u Persijskom zalivu. Ima 622 km² i 575.925 stanovnika. Gl. grad: Manama. Monet. sistem: 1 DINAR = 1000 fils.

BANGLADEŠ (Bangladesh). Narodna republika, ranije Istočni Pakistan, nastala kao zasebna država 26.3.1971. godine. Ima 143.998 km² i 128 miliona stanovnika. Gl. grad: Daka (Dhaka). Monet. sistem: 1 TAKA = 100 poisha.

BARBADOS (Barbados). Država na Ostrvima zavetrine u Srednjoj Americi, nezavisna od 30. XI 1966. godine. Ima 430 km² i 256.395 stanovnika. Gl. grad: Bridgetown. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

BELGIJA (Belgium). Evropska kraljevina koja u sadašnjim granicama postoji od 1830. godine. Ima 30.519 km² i 10 miliona stanovnika. Gl. grad: Brisel. Monet. sistem: od 2002. godine 1 EURO = 100 euro cents, a pre toga 1 franak = 100 centimes.

BELIZE (Belize). Bivši Britanski Honduras, pod ovim imenom od 1973. godine, a nezavisna država od 21.9.1981. Nalazi se u kontinentalnom delu Centralne Amerike, južno od Meksika. Ima 22.960 km² i 214.061 stanovnika. Gl. grad: Belmo-pan. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

BELORUSIJA (Belarus). Bivša sovjetska republika, između Rusije i Ukrajine, nezavisna od 25. VIII 1991. Ima 207.600 km² i 10,6 miliona stanovnika. Gl. grad: Minsk. Monet. sistem: 1 RUBALJ = 100 kopejki.

BENIN (Benin). Afrička država, bivši Dahomej, nalazi se između Toga i Nigerije, nezavisna od 1960. godine. Ima 112.620 km² i 5,5 miliona stanovnika. Gl. grad: Porto Novo. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

BERMUDA (Bermuda). Parlamentarna britanska kolonija u zapadnom delu Atlanskog okeana, 1062 km istočno od obale SAD. Ima 53 km² i 61.600 stanovnika. Gl. grad: Hamilton. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

BOCVANA (Botswana). Država na jugu Afrike, bivša Bečuana, nezavisna država od 30. X 1966. godine. Ima 600.370 km² i 1,4 miliona stanovnika. Gl. grad: Gaborone. Monet. sistem: 1 PULA = 100 thebe.

BOLIVIJA (Bolivia). Država u središnjem istočnom delu Južne Amerike, nezavisna od 1825. godine. Ima 1.098.580 km² i 8 miliona stanovnika. Gl. grad: La Paz. Monet. sistem: 1 BOLIVANO = 100 centavos.

BOSNA I HERCEGOVINA (Bosnia and Herzegovina). Bivša jugoslovenska država, sada konfederacija koja se sastoji od Bosansko-hercegovačke Federacije i Republike Srpske, a prema Mirovnom sporazumu iz Dejtona 1995. godine. Ima 51.129 km² i 3,2 miliona stanovnika. Gl. grad: Sarajevo. Monet. sistem: 1 KONVERTIBILNA MARKA = 100 feninga.

BRAZIL (Brazil). Federalna republika koja zauzima pola kontinenta Južne Amerike, bila portugalska kolonija 1532-1822, nezavisna carevina od 1822, a od 1889. republika. Ima 8.511.965 km² i 16,7 miliona stanovnika. Gl. grad: Brasilia. Monet. sistem: 1 REAL = 100 centavos.

BRITANSKA DEVIČANSKA OSTRVA (British Virgin Islands). Britanska kolonija u Karibima, severoistočno od Portorika. Ima 155 km² i 13.000 stanovnika. Gl. grad: Road Town. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

BRUNEJ (Brunei). Nezavisni sultanat na severozapadnoj obali ostrva Borneo, okružen državom Malezijom. Ima 5.765 km² i 292.266 stanovnika. Gl. grad: Bandar Seri Beganan. Monet. sistem: 1 DOLLAR (ringit) = 100 sen.

BUGARSKA (Bulgaria). Balkanska država, nezavisna kneževine od 1878, od 22. IX 1908. carevina, a republika od 1946. godine. Ima 110.910 km² i 9 miliona stanovnika. Gl. grad: Sofija. Monet. sistem: 1 LEV = 100 stotinki.

BURKINA FASO (Burkina Faso). Država u zapadnoj Africi, severno od Gane. Bivša francuska kolonija Gornja Volta, nezavisna od 5. VIII 1960. godine. Ima 273.800 km² i 12 miliona stanovnika. Gl. grad: Ougadougou. Monet. sistem: 1 CFA FRANC = 100 centimes.

BURUNDI (Burundi). Država koja je uspostavljena od strane UN 1961. godine, nezavisna od 1.7.1962. Nalazi se u južnom

centralnom delu Afrike. Ranije bila u sastavu Istočne Afrike, a potom Belgijskog Konga. Ima 27.830 km² i 6,3 miliona stanovnika. Gl. grad: Bujumbura. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

BUTAN (Bhutan). Kraljevina na Himalajama, između Indije i Tibeta. Ima 47.000 km² i 1,8 miliona stanovnika. Gl. grad: Thimpau. Monet. sistem: 1 NGULTRUM (rupee) = 100 chetrums (paisa); 100 ngultrum = 1 sertum.

CENTRALNOAFRIČKA REPUBLIKA (Central African Republic). Afrička država, između Kameruna, Čada, Sudana i Konga, nezavisna od 13. VIII 1960. Od 1976. do 1979. bila „carevina“ na čelu sa Bokačom I. Ima 622.984 km² i 3,2 miliona stanovnika. Gl. grad: Bangui. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

*Pripremili: Ranko Mandić i Slaviša Žikić
(Nastavak u sledećem broju)*

LAZA PAČU

NAJPOZNATIJI SRPSKI MINISTAR FINANSIJA

Preuzeto iz „Politike“, specijalno izdanje povodom 100-godišnjice, Beograd 12. januar 2004, str. 206.

Др за динар

Министар финансија Србије, Лазар Паču (1864-1934) био је један од највећих државних радника Србије. Рођен је у селу Манастир, код Београда. Завршио је Правни факултет у Београду, а затим и докторирао. Био је један од оснивача Српског народног послаништва и члан Српског народног послаништва. Учествовао је у многим државним пословима, а нарочито је познат по своме ministarstvu финансија (1905-1906, 1912-1913, 1918-1919, 1920-1921, 1922-1923, 1924-1925, 1926-1927, 1928-1929, 1930-1931, 1932-1933, 1934-1935, 1936-1937, 1938-1939, 1940-1941, 1942-1943, 1944-1945, 1946-1947, 1948-1949, 1950-1951, 1952-1953, 1954-1955, 1956-1957, 1958-1959, 1960-1961, 1962-1963, 1964-1965, 1966-1967, 1968-1969, 1970-1971, 1972-1973, 1974-1975, 1976-1977, 1978-1979, 1980-1981, 1982-1983, 1984-1985, 1986-1987, 1988-1989, 1990-1991, 1992-1993, 1994-1995, 1996-1997, 1998-1999, 2000-2001, 2002-2003, 2004-2005, 2006-2007, 2008-2009, 2010-2011, 2012-2013, 2014-2015, 2016-2017, 2018-2019, 2020-2021, 2022-2023, 2024-2025, 2026-2027, 2028-2029, 2030-2031, 2032-2033, 2034-2035, 2036-2037, 2038-2039, 2040-2041, 2042-2043, 2044-2045, 2046-2047, 2048-2049, 2050-2051, 2052-2053, 2054-2055, 2056-2057, 2058-2059, 2060-2061, 2062-2063, 2064-2065, 2066-2067, 2068-2069, 2070-2071, 2072-2073, 2074-2075, 2076-2077, 2078-2079, 2080-2081, 2082-2083, 2084-2085, 2086-2087, 2088-2089, 2090-2091, 2092-2093, 2094-2095, 2096-2097, 2098-2099, 2100-2101, 2102-2103, 2104-2105, 2106-2107, 2108-2109, 2110-2111, 2112-2113, 2114-2115, 2116-2117, 2118-2119, 2120-2121, 2122-2123, 2124-2125, 2126-2127, 2128-2129, 2130-2131, 2132-2133, 2134-2135, 2136-2137, 2138-2139, 2140-2141, 2142-2143, 2144-2145, 2146-2147, 2148-2149, 2150-2151, 2152-2153, 2154-2155, 2156-2157, 2158-2159, 2160-2161, 2162-2163, 2164-2165, 2166-2167, 2168-2169, 2170-2171, 2172-2173, 2174-2175, 2176-2177, 2178-2179, 2180-2181, 2182-2183, 2184-2185, 2186-2187, 2188-2189, 2190-2191, 2192-2193, 2194-2195, 2196-2197, 2198-2199, 2200-2201, 2202-2203, 2204-2205, 2206-2207, 2208-2209, 2210-2211, 2212-2213, 2214-2215, 2216-2217, 2218-2219, 2220-2221, 2222-2223, 2224-2225, 2226-2227, 2228-2229, 2230-2231, 2232-2233, 2234-2235, 2236-2237, 2238-2239, 2240-2241, 2242-2243, 2244-2245, 2246-2247, 2248-2249, 2250-2251, 2252-2253, 2254-2255, 2256-2257, 2258-2259, 2260-2261, 2262-2263, 2264-2265, 2266-2267, 2268-2269, 2270-2271, 2272-2273, 2274-2275, 2276-2277, 2278-2279, 2280-2281, 2282-2283, 2284-2285, 2286-2287, 2288-2289, 2290-2291, 2292-2293, 2294-2295, 2296-2297, 2298-2299, 2300-2301, 2302-2303, 2304-2305, 2306-2307, 2308-2309, 2310-2311, 2312-2313, 2314-2315, 2316-2317, 2318-2319, 2320-2321, 2322-2323, 2324-2325, 2326-2327, 2328-2329, 2330-2331, 2332-2333, 2334-2335, 2336-2337, 2338-2339, 2340-2341, 2342-2343, 2344-2345, 2346-2347, 2348-2349, 2350-2351, 2352-2353, 2354-2355, 2356-2357, 2358-2359, 2360-2361, 2362-2363, 2364-2365, 2366-2367, 2368-2369, 2370-2371, 2372-2373, 2374-2375, 2376-2377, 2378-2379, 2380-2381, 2382-2383, 2384-2385, 2386-2387, 2388-2389, 2390-2391, 2392-2393, 2394-2395, 2396-2397, 2398-2399, 2400-2401, 2402-2403, 2404-2405, 2406-2407, 2408-2409, 2410-2411, 2412-2413, 2414-2415, 2416-2417, 2418-2419, 2420-2421, 2422-2423, 2424-2425, 2426-2427, 2428-2429, 2430-2431, 2432-2433, 2434-2435, 2436-2437, 2438-2439, 2440-2441, 2442-2443, 2444-2445, 2446-2447, 2448-2449, 2450-2451, 2452-2453, 2454-2455, 2456-2457, 2458-2459, 2460-2461, 2462-2463, 2464-2465, 2466-2467, 2468-2469, 2470-2471, 2472-2473, 2474-2475, 2476-2477, 2478-2479, 2480-2481, 2482-2483, 2484-2485, 2486-2487, 2488-2489, 2490-2491, 2492-2493, 2494-2495, 2496-2497, 2498-2499, 2500-2501, 2502-2503, 2504-2505, 2506-2507, 2508-2509, 2510-2511, 2512-2513, 2514-2515, 2516-2517, 2518-2519, 2520-2521, 2522-2523, 2524-2525, 2526-2527, 2528-2529, 2530-2531, 2532-2533, 2534-2535, 2536-2537, 2538-2539, 2540-2541, 2542-2543, 2544-2545, 2546-2547, 2548-2549, 2550-2551, 2552-2553, 2554-2555, 2556-2557, 2558-2559, 2560-2561, 2562-2563, 2564-2565, 2566-2567, 2568-2569, 2570-2571, 2572-2573, 2574-2575, 2576-2577, 2578-2579, 2580-2581, 2582-2583, 2584-2585, 2586-2587, 2588-2589, 2590-2591, 2592-2593, 2594-2595, 2596-2597, 2598-2599, 2600-2601, 2602-2603, 2604-2605, 2606-2607, 2608-2609, 2610-2611, 2612-2613, 2614-2615, 2616-2617, 2618-2619, 2620-2621, 2622-2623, 2624-2625, 2626-2627, 2628-2629, 2630-2631, 2632-2633, 2634-2635, 2636-2637, 2638-2639, 2640-2641, 2642-2643, 2644-2645, 2646-2647, 2648-2649, 2650-2651, 2652-2653, 2654-2655, 2656-2657, 2658-2659, 2660-2661, 2662-2663, 2664-2665, 2666-2667, 2668-2669, 2670-2671, 2672-2673, 2674-2675, 2676-2677, 2678-2679, 2680-2681, 2682-2683, 2684-2685, 2686-2687, 2688-2689, 2690-2691, 2692-2693, 2694-2695, 2696-2697, 2698-2699, 2700-2701, 2702-2703, 2704-2705, 2706-2707, 2708-2709, 2710-2711, 2712-2713, 2714-2715, 2716-2717, 2718-2719, 2720-2721, 2722-2723, 2724-2725, 2726-2727, 2728-2729, 2730-2731, 2732-2733, 2734-2735, 2736-2737, 2738-2739, 2740-2741, 2742-2743, 2744-2745, 2746-2747, 2748-2749, 2750-2751, 2752-2753, 2754-2755, 2756-2757, 2758-2759, 2760-2761, 2762-2763, 2764-2765, 2766-2767, 2768-2769, 2770-2771, 2772-2773, 2774-2775, 2776-2777, 2778-2779, 2780-2781, 2782-2783, 2784-2785, 2786-2787, 2788-2789, 2790-2791, 2792-2793, 2794-2795, 2796-2797, 2798-2799, 2800-2801, 2802-2803, 2804-2805, 2806-2807, 2808-2809, 2810-2811, 2812-2813, 2814-2815, 2816-2817, 2818-2819, 2820-2821, 2822-2823, 2824-2825, 2826-2827, 2828-2829, 2830-2831, 2832-2833, 2834-2835, 2836-2837, 2838-2839, 2840-2841, 2842-2843, 2844-2845, 2846-2847, 2848-2849, 2850-2851, 2852-2853, 2854-2855, 2856-2857, 2858-2859, 2860-2861, 2862-2863, 2864-2865, 2866-2867, 2868-2869, 2870-2871, 2872-2873, 2874-2875, 2876-2877, 2878-2879, 2880-2881, 2882-2883, 2884-2885, 2886-2887, 2888-2889, 2890-2891, 2892-2893, 2894-2895, 2896-2897, 2898-2899, 2900-2901, 2902-2903, 2904-2905, 2906-2907, 2908-2909, 2910-2911, 2912-2913, 2914-2915, 2916-2917, 2918-2919, 2920-2921, 2922-2923, 2924-2925, 2926-2927, 2928-2929, 2930-2931, 2932-2933, 2934-2935, 2936-2937, 2938-2939, 2940-2941, 2942-2943, 2944-2945, 2946-2947, 2948-2949, 2950-2951, 2952-2953, 2954-2955, 2956-2957, 2958-2959, 2960-2961, 2962-2963, 2964-2965, 2966-2967, 2968-2969, 2970-2971, 2972-2973, 2974-2975, 2976-2977, 2978-2979, 2980-2981, 2982-2983, 2984-2985, 2986-2987, 2988-2989, 2990-2991, 2992-2993, 2994-2995, 2996-2997, 2998-2999, 3000-3001, 3002-3003, 3004-3005, 3006-3007, 3008-3009, 3010-3011, 3012-3013, 3014-3015, 3016-3017, 3018-3019, 3020-3021, 3022-3023, 3024-3025, 3026-3027, 3028-3029, 3030-3031, 3032-3033, 3034-3035, 3036-3037, 3038-3039, 3040-3041, 3042-3043, 3044-3045, 3046-3047, 3048-3049, 3050-3051, 3052-3053, 3054-3055, 3056-3057, 3058-3059, 3060-3061, 3062-3063, 3064-3065, 3066-3067, 3068-3069, 3070-3071, 3072-3073, 3074-3075, 3076-3077, 3078-3079, 3080-3081, 3082-3083, 3084-3085, 3086-3087, 3088-3089, 3090-3091, 3092-3093, 3094-3095, 3096-3097, 3098-3099, 3100-3101, 3102-3103, 3104-3105, 3106-3107, 3108-3109, 3110-3111, 3112-3113, 3114-3115, 3116-3117, 3118-3119, 3120-3121, 3122-3123, 3124-3125, 3126-3127, 3128-3129, 3130-3131, 3132-3133, 3134-3135, 3136-3137, 3138-3139, 3140-3141, 3142-3143, 3144-3145, 3146-3147, 3148-3149, 3150-3151, 3152-3153, 3154-3155, 3156-3157, 3158-3159, 3160-3161, 3162-3163, 3164-3165, 3166-3167, 3168-3169, 3170-3171, 3172-3173, 3174-3175, 3176-3177, 3178-3179, 3180-3181, 3182-3183, 3184-3185, 3186-3187, 3188-3189, 3190-3191, 3192-3193, 3194-3195, 3196-3197, 3198-3199, 3200-3201, 3202-3203, 3204-3205, 3206-3207, 3208-3209, 3210-3211, 3212-3213, 3214-3215, 3216-3217, 3218-3219, 3220-3221, 3222-3223, 3224-3225, 3226-3227, 3228-3229, 3230-3231, 3232-3233, 3234-3235, 3236-3237, 3238-3239, 3240-3241, 3242-3243, 3244-3245, 3246-3247, 3248-3249, 3250-3251, 3252-3253, 3254-3255, 3256-3257, 3258-3259, 3260-3261, 3262-3263, 3264-3265, 3266-3267, 3268-3269, 3270-3271, 3272-3273, 3274-3275, 3276-3277, 3278-3279, 3280-3281, 3282-3283, 3284-3285, 3286-3287, 3288-3289, 3290-3291, 3292-3293, 3294-3295, 3296-3297, 3298-3299, 3300-3301, 3302-3303, 3304-3305, 3306-3307, 3308-3309, 3310-3311, 3312-3313, 3314-3315, 3316-3317, 3318-3319, 3320-3321, 3322-3323, 3324-3325, 3326-3327, 3328-3329, 3330-3331, 3332-3333, 3334-3335, 3336-3337, 3338-3339, 3340-3341, 3342-3343, 3344-3345, 3346-3347, 3348-3349, 3350-3351, 3352-3353, 3354-3355, 3356-3357, 3358-3359, 3360-3361, 3362-3363, 3364-3365, 3366-3367, 3368-3369, 3370-3371, 3372-3373, 3374-3375, 3376-3377, 3378-3379, 3380-3381, 3382-3383, 3384-3385, 3386-3387, 3388-3389, 3390-3391, 3392-3393, 3394-3395, 3396-3397, 3398-3399, 3400-3401, 3402-3403, 3404-3405, 3406-3407, 3408-3409, 3410-3411, 3412-3413, 3414-3415, 3416-3417, 3418-3419, 3420-3421, 3422-3423, 3424-3425, 3426-3427, 3428-3429, 3430-3431, 3432-3433, 3434-3435, 3436-3437, 3438-3439, 3440-3441, 3442-3443, 3444-3445, 3446-3447, 3448-3449, 3450-3451, 3452-3453, 3454-3455, 3456-3457, 3458-3459, 3460-3461, 3462-3463, 3464-3465, 3466-3467, 3468-3469, 3470-3471, 3472-3473, 3474-3475, 3476-3477, 3478-3479, 3480-3481, 3482-3483, 3484-3485, 3486-3487, 3488-3489, 3490-3491, 3492-3493, 3494-3495, 3496-3497, 3498-3499, 3500-3501, 3502-3503, 3504-3505, 3506-3507, 3508-3509, 3510-3511, 3512-3513, 3514-3515, 3516-3517, 3518-3519, 3520-3521, 3522-3523, 3524-3525, 3526-3527, 3528-3529, 3530-3531, 3532-3533, 3534-3535, 3536-3537, 3538-3539, 3540-3541, 3542-3543, 3544-3545, 3546-3547, 3548-3549, 3550-3551, 3552-3553, 3554-3555, 3556-3557, 3558-3559, 3560-3561, 3562-3563, 3564-3565, 3566-3567, 3568-3569, 3570-3571, 3572-3573, 3574-3575, 3576-3577, 3578-3579, 3580-3581, 3582-3583, 3584-3585, 3586-3587, 3588-3589, 3590-3591, 3592-3593, 3594-3595, 3596-3597, 3598-3599, 3600-3601, 3602-3603, 3604-3605, 3606-3607, 3608-3609, 3610-3611, 3612-3613, 3614-3615, 3616-3617, 3618-3619, 3620-3621, 3622-3623, 3624-3625, 3626-3627, 3628-3629, 3630-3631, 3632-3633, 3634-3635, 3636-3637, 3638-3639, 3640-3641, 3642-3643, 3644-3645, 3646-3647, 3648-3649, 3650-3651, 3652-3653, 3654-3655, 3656-3657, 3658-3659, 3660-3661, 3662-3663, 3664-3665, 3666-3667, 3668-3669, 3670-3671, 3672-3673, 3674-3675, 3676-3677, 3678-3679, 3680-3681, 3682-3683, 3684-3685, 3686-3687, 3688-3689, 3690-3691, 3692-3693, 3694-3695, 3696-3697, 3698-3699, 3700-3701, 3702-3703, 3704-3705, 3706-3707, 3708-3709, 3710-3711, 3712-3713, 3714-3715, 3716-3717, 3718-3719, 3720-3721, 3722-3723, 3724-3725, 3726-3727, 3728-3729, 3730-3731, 3732-3733, 3734-3735, 3736-3737, 3738-3739, 3740-3741, 3742-3743, 3744-3745, 3746-3747, 3748-3749, 3750-3751, 3752-3753, 3754-3755, 3756-3757, 3758-3759, 3760-3761, 3762-3763, 3764-3765, 3766-3767, 3768-3769, 3770-3771, 3772-3773, 3774-3775, 3776-3777, 3778-3779, 3780-3781, 3782-3783, 3784-3785, 3786-3787, 3788-3789, 3790-3791, 3792-3793, 3794-3795, 3796-3797, 3798-3799, 3800-3801, 3802-3803, 3804-3805, 3806-3807, 3808-3809, 3810-3811, 3812-3813, 3814-3815, 3816-3817, 3818-3819, 3820-3821, 3822-3823, 3824-3825, 3826-3827, 3828-3829, 3830-3831, 3832-3833, 3834-3835, 3836-3837, 3838-3839, 3840-3841, 3842-3843, 3844-3845, 3846-3847, 3848-3849, 3850-3851, 3852-3853, 3854-3855, 3856-3857, 3858-3859, 3860-3861, 3862-3863, 3864-3865, 3866-3867, 3868-3869, 3870-3871, 3872-3873, 3874-3875, 3876-3877, 3878-3879, 3880-3881, 3882-3883, 3884-3885, 3886-3887, 3888-3889, 3890-3891, 3892-3893, 3894-3895, 3896-3897,

JERMEIJA. 20 Drams 2003 (2); 50 Drams 2003 Ag (2); 100 Drams 2003 Ag (2); 200 Drams 2003 Ag (2); 500 Drams 2003 Ag (2)

JUŽNA DŽORDŽIJA I JUŽNA SANDVIČKA OSTRVA. 2 Pounds 2003 Cu-Ni

JUŽNO-AFRIČKA REPUBLIKA. Serija Kriket: 1 Rand 2003 Ag; 5 Rands 2003 Au; 25 Rands 2003 Au

KANADA. 50 Cents 2003 Festivali Ag (4); 1 Dollar 2003 Cobald Ag; 20 Dollars 2003 Transportna sredstva Ag (3); 20 Dollars 2003 Niagara Ag; 100 Dollars 2003 Žito Au; 200 Dollars 2003 slikarstvo Au

KAZAHSTAN. 500 Tenge 2003 Mauzolej Ajša-Bibi Ag

LITVANIJA. 50 Litu 2003 Katedrala Ag; 50 Litu 2003 Olimpijada Ag; 200 Litu 2003 Veliki knez Mindaugas Ag/Au; Opticajni novac 2003: 10, 20, 50 Centu Cu-Zn-Ni; 1 Litas Cu-Ni, 2 i 5 Litai bimetal.

MAĐARSKA. 5000 Forint 2003 Filharmonija Ag; 5000 Forint 2003 Neuman Ag; 5000 Forint 2003 Holloko Ag

MAKAO. 500 Patacas 2003 Godina koze; 1000 Patacas 2003 Godina koze Au (3); 1000 Patacas 2003 Grand Prix Au

MAKEDONIJA

1903-2003

U seriji prigodnog novca povodom 100-godišnjice makedonske državnosti (Ilinden) izdat je jedan srebrni primerak novca od 100 denari i šest zlatnika iste nominalne vrednosti. Na srebrnjaku je na jednoj strani prikazan legendarni top od trešnjevog drveta, a na reversu spomenik „Makedonija“ u Kruševu. Na pet zlatnika su portreti makedonskih revolucionara: Goce (Georgi) Delčev, Nikola Karev, Piti Guli, Jane Sandanski, Dame (Damjan) Grujev. Na šestom je isti motiv kao na aversu i reversu pomenutog srebrnog apoena.

MALTA. 5 Liri 2003 A. Dingli Ag

MOLDAVIJA. 10 Lei 2003 Praznik vina Ni/mesing

NEMAČKA. 10 Euro 2003 Nemački muzej Ag; 10 Euro 2003 Ustanak 1953 DDR Ag; 10 Euro 2003 G. Semper Ag; 10 Euro 2003 Liebig Ag; 10 Euro 2003 FIFA Ag (4); 10 Euro 2003 Rurska oblast

NEPAL. 2000 Rupees 2003 Osvajanje Mt. Everesta Ag; Isto, bez oznake vrednosti (1/4 oz) Au.

NOVI ZELAND. 1 Dollar 2003 Gospodar prstenova Ag; 5 Dollars 2003 Jubilej krunisanja Ag

OLDERNi (Alderney). 5 Pounds 2003 Cu-Ni

OSTRVO ČOVEKA (Man). I – Serija Mačke: 1 Crown (25 Pence) 2003 a) Cu-Ni, b) Ag, c) Au; 1 Pound 2003 a) Au, b) Pt; 2.5 Pounds 2003 a) Au, b) Pt; 5 Pounds 2003 a) Au, b) Pt; II – Serija Godina koze. Isti apoeni kao napred, samo bez izdanja u platini; III – Serija Olimpijada: 1 Crown 2003 a) Cu-Ni, b) Ag (4); IV – 5 Pounds 2003 Au

POLJSKA. I – Serija Božićni orkestar: 2 Zlote 2003 Cu-Al-Zn-Sn; 10 Zlotych 2003 Ag; II – Serija Ugrožene životinje: 2 Zlote 2003 Cu-Al-Zn-Sn; 20 Zlotich 2003 Ag; III – Serija Uskršnji ponedjeljak (Smigus-Dyn-gus) 2 i 20 Zloty, kao gore; IV – Serija General Macek 2 i 10 Zloty, kao gore; V – Serija Poznanj: 2 i 10 Zloty kao gore; 100 Zlotych 2003 Au; VI – Serija Naftna industrija: 2, 10 i 100 Zloty kao gore; VII – Serija Papa Jovan Pavle II: 2 Zlote 2003 Cu-Al-Zn-Sn; 20 Zlotych 2003 Ag romboidan; 200 Zlotych 2003 Au; VIII – J. Malczewski: 2 Zlote 2003 Cu-Al-Zn-Sn; 20 Zlotych 2003 Ag, pravougaon, delom u boji; IX - Serija Poljski vladari: 100 Zlotych 2003 Wladislaw III, Au; 100 Zlotych 2003 Kazimir IV Au; Stanislaw Leszczynski: 2 Zlote 2003 Cu-Ni-Zn-Sn; 10 Zlotych 2003 Ag (2); 100 Zlotych 2003 Au.

PRIDNJEŠTROVLJE. 100 Rubalja 2003 FK Šerif Ag; 100 Rubalja 2003 Ptica udod Ag

RUSIJA. 1 Rubalj 2003 St. Peterburg Ag (6); 2 Rublja 2003 Vodolija Ag; 2 Rublja 2003 Kurčatkov Ag; 3 Rublja Manastir Sv. Danila; 3 Rublja 2003 Ovan Ag; 3 Rublja 2003 Kozorog Ag; 25 Rubalja 2003 Vodolija Au; 50 Rubalja 2003 Kozorog Au

SAN MARINO. 10 Euro 2003 Olimpijada Ag; 20 Euro 2003 Kapela Scrovegni Au; 50 Euro 2003 isto Au; 2 Scudi 2003 Nostradamus Au

SIERA LEONE. 10 Leone 2003 Olimpijada Ag (2)

SINGAPUR. Serija Godina koze: 1 Dollar 2003 Au; 2 Dollars 2003 Ag; 5 Dollars 2003 Au; 10 Dollars 2003 a) Cu-Ni, b) Ag; 25 Dollars 2003 Ag; 250 Dollars 2003 Au; 5000 Dollars 2003 Au

SLOVAČKA. 200 Koruna 2003 I. Karvaš Ag; 200 Koruna 2003 J. Skultety Ag; 10-

godišnjica Republike: 1000 Koruna 2003 Ag, romboidan; 10000 Koruna 2003 Au, romboidan

SLOVENIJA

I – Nove opticajne nominalne:

Od 2003. godine u opticaju su kovanice od 20 Tolarjev i 50 tolarjev, iskovanice od legure kuprinikla. Na dvadesetici je rođa („štorklja“), a na pedesetici je prikazan bik.

II – Prigodni novac.

Izdane su serije novca povodom Godina invalida, koja uključuje sledeća tri apoena: 500 Tolarjev 2003 bimetal; 2500 Tolarjev 2003 Ag i 25000 Tolarjev 2003 Au.

Srbija. Novi opticajni novac: 1, 2, 5, 10 i 20 Dinara 2003 – v. „dinar“ br. 21

ŠPANIJA. 50 Euro 2003 Godišnjic evra Ag; 200 Euro 2003 Godišnjica evra Au; 400 Euro 2003 A. Gaudi Au

ŠVAJCARSKA. 5 Francs 2003 koledari Cu-Ni/Cu-Al-Zn; 20 Francs 2003 skijanje Ag; 50 Francs 2003 skijanje Au; 20 Francs 2003 Berner Altsdorf Ag

UKRAJINA. 2 Grivni 2003 Cu-Ni-Zn (10: bizon, hipokampus, V. Čornovil, V. Vernadski, V. Koroljenko, B. Hmirija, V. Suhomlinski, A. Malisko, salamander, avijacija); 5 Grivni 2003 Cu-Ni-Zn (6: Jevpatorija, Uskrs, muzički instr. bandura, arhiv, Kijev, avion AN-2); 10 Grivni 2003 Ag (10: kozak Polubotok, kozak Rozumovski, olimpijada, bizon, hipokampus, AN-2, tvrđava Sudak, palata Livadia, manastir Počajiv, Uskrs); 20 Grivni 2003 Kijev Ag; 100 Grivni 2003 pektoral Au

VATIKAN. Serija Mojsije: 20 Euro 2003 Au; 50 Euro 2003 Au

VELIKA BRITANIJA. 50 Pence 2003 Pravo glasa Cu-Ni; 2 Pounds 2003 DNA a) Cu-Ni, b) Ag; 5 Pounds 2003 Jubilej Krunisanja a) Cu-Ni, b) Ag, c) Au; 5 Pounds 2003 Kraljica majka Cu-Ni; Serija Britannia: 2 Pounds 2003 a) Ag b) Au; 10 Pounds 2003 Au; 25 Pounds 2003 Au; 50 Pounds 2003 Au; 100 Pounds 2003 Au; 1/2 Sovereign 2003 Au; 1 Sovereign 2003 Au; 2 Sovereign 2003 Au; 5 Sovereign 2003 Au.

KATALOG KOVANOG NOVCA EVROPSKE MONETARNE UNIJE – EVRO

Reversi kovanica identični su za sve zemlje. →		1 CENT		2 CENTA		5 CENTI		10 CENTI		20 CENTI		50 CENTI		1 EVRO		2 EVRA	
			Ø 16,25 mm 2,30 g		Ø 18,75 mm 3,06 g		Ø 21,25 mm 3,92 g		Ø 19,75 mm 4,10 g		Ø 22,25 mm 5,74 g		Ø 24,25 mm 7,80 g		Ø 23,25 mm 7,50 g		Ø 25,75 mm 8,50 g
	godina	Tiraž ¹	Cena ²	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena
AUSTRIJA																	
	2002	378.300	1,0	278.400	1,0	204.100	1,1	441.500	1,2	203.500	1,4	169.700	2,0	223.500	3,0	196.300	5,0
	2003	16.600	7,0	152.400	1,5	113.900	1,6	S. Set.	6,2	50.900	6,4	9.100	2,5	S. Set.	10,0	4.700	5,5
BELGIJA																	
	1999	235.200	1,0	S. Set.	34,0	300.000	1,1	180.950	1,2	S. Set.	34,0	197.000	2,0	160.000	3,0	S. Set.	34,0
	2000	S. Set.	10,8	337.000	1,8	S. Set.	11,9	S. Set.	12,0	180.950	2,2	S. Set.	12,8	S. Set.	16,8	120.000	5,8
	2001	99.800	1,8	S. Set.	14,8	S. Set.	14,9	145.750	2,0	S. Set.	15,2	S. Set.	15,8	S. Set.	19,8	S. Set.	18,8
	2002	S. Set.	4,8	S. Set.	4,8	S. Set.	4,9	S. Set.	5	104.000	3,2	50.000	3,8	90.500	3,8	50.000	5,8
	2003	10.000	2,3	40.000	2,3	30.000	2,4	S. Set.	2,5	30.000	2,7	S. Set.	3,3	S. Set.	4,3	30.000	6,3
FINSKA																	
	1999	8.100	1,3	1.785	3,8	63.380	2,9	133.520	3,0	42.350	3,2	20.696	3,8	16.210	9,9	16.090	12,9
	2000	7.600	3,8	13.937	1,3	56.660	2,9	167.449	11	500	13,9	67.097	3,8	36.639	5,8	8.680	15,8
	2001	500	4,8	500	4,8	213.756	2,9	14.730	13,0	121.763	3,2	4.432	12,8	13.862	5,8	29.132	6,8
	2002	659	3,8	659	3,8	101.824	3,9	1.499	4,0	100.759	4,2	1.147	9,9	14.114	9,9	1.386	24,9
	2003	6.790	2,8	6.790	2,8	790	2,9	790	3,0	790	3,2	790	3,8	790	5,8	9.080	6,8
FRANCUSKA																	
	1999	794.016	1,8	702.069	1,8	616.192	2,9	447.250	3,0	454.291	3,2	105.753	3,8	301.050	5,8	56.695	12,8
	2000	605.232	1,8	510.120	1,8	280.064	6,9	297.432	3,0	148.953	3,2	179.496	10,9	297.270	5,8	171.120	12,8
	2001	300.647	9,8	249.067	3,8	217.289	2,9	144.478	3,0	256.307	3,2	276.252	6,8	150.217	5,8	237.916	6,8
	2002	S. Set.	12,0	S. Set.	12,0	450.000	4,9	360.000	5,0	260.000	5,2	280.000	5,8	270.000	7,8	180.000	8,8
	2003	60.000	2,8	60.000	2,8	100.000	3,9	100.000	4,0	S. Set.	4,2	S. Set.	4,8	S. Set.	6,8	S. Set.	7,8
GRČKA																	
	ukupno, sa i bez slova	88.000	1,2	172.000	1,2	288.000	1,3	257.000	1,4	370.000	1,6	145.000	2,2	118.000	3,4	162.000	5,2
	3. mil. starter kit+rolne	15.000	4,8	18.000	3,8	18.000	2,4	24.000	2,5	21.000	2,7	18.000	3,3	15.000	4,3	6.000	6,3
		*2002F – kovano u Francuskoj (1, 2, 5 i 50 cent); 2002E – kovano u Španiji (20 cent); 2002S – kovano u Finskoj (1 i 2 evra)															
	2003	?	1,8	?	4,5	?	4,7	S. Set.	5,5	S. Set.	5,5	S. Set.	5,9	?	7,9	S. Set.	7,9
HOLANDIJA																	
	1999	47.800	2,0	109.000	2,0	213.000	2,1	149.700	2,2	86.500	2,4	90.600	3,0	63.500	4,0	9.900	14,0
	2000	276.800	1,8	122.000	1,8	184.200	1,9	156.700	2	67.500	2,2	87.000	2,8	62.800	3,8	24.400	5,8
	2001	179.300	1,8	145.800	1,8	205.900	1,9	193.500	2	97.600	2,2	94.500	2,8	68.900	3,8	140.500	5,8
	2002	19.000	8,0	53.100	5,0	107.000	5,1	19.000	6,2	51.200	2,4	80.900	3,0	20.100	4,0	37.200	6,0
	2003	S. Set.	1,3	S. Set.	1,3	?	1,4	?	1,5	?	1,7	?	2,3	?	3,3	?	5,3
IRSKA																	
	2002	464.000	1,0	371.000	1,0	327.000	1,1	217.000	1,3	148.000	1,5	66.000	2,1	105.000	3,2	66.000	5,2
	2003	?	1,0	?	1,0	?	1,1	?	1,3	?	1,5	?	2,1	?	3,2	?	5,2

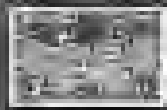

	godina	Tiraž ¹	Cena ²	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena	Tiraž	Cena
ITALIJA																	
	2002	1.000.000	0,8	1.100.000	0,8	1.380.000	0,9	1.200.000	1,0	1.500.000	1,2	1.100.000	1,8	950.000	2,8	550.000	4,8
	2003	?	4,2	?	3,8	?	3,9	?	4,8	?	4,8	?	5,1	?	5,1	?	7,9
LUKSEMBURG																	
	2002	34.607	1,0	36.007	1,0	29.007	1,1	25.207	1,3	25.807	1,5	22.007	2,1	21.409	3,2	18.607	5,2
	2003	1.550	1,1	1.550	1,1	4.550	1,2	1.550	1,4	1.550	1,6	2.550	2,2	1.550	3,4	3.550	5,4
NEMAČKA																	
	2002A	740.000	1,3	360.000	1,3	460.000	1,4	630.000	1,5	320.000	1,7	320.000	2,3	340.000	3,3	200.000	5,3
	2002 D	777.000	1,3	378.000	1,3	483.000	1,4	693.000	1,5	336.000	1,7	336.000	2,3	357.000	3,3	210.000	5,3
	2002 F	888.000	1,3	432.000	1,3	552.000	1,4	741.900	1,5	384.000	1,7	384.000	2,3	408.000	3,3	240.000	5,3
	2002 G	518.000	1,3	252.000	1,3	322.000	1,4	512.100	1,5	224.000	1,7	224.000	2,3	238.000	3,3	140.000	5,3
	2002 J	777.000	1,3	378.000	1,3	483.000	1,4	693.000	1,5	336.000	1,7	336.000	2,3	357.000	3,3	210.000	5,3
	2003 A	S. Set.	4,8	?	3,8	S. Set.	3,9	50.000	2,0	42.000	2,2	S. Set.	4,8	25.000	3,8	40.000	5,8
	2003 D	S. Set.	4,8	?	3,8	S. Set.	3,9	34.000	2,0	74.000	2,2	S. Set.	4,8	S. Set.	3,8	85.000	5,8
	2003 F	S. Set.	4,8	44.000	1,8	S. Set.	3,9	6.000	2,0	82.000	2,2	S. Set.	4,8	S. Set.	5,8	74.000	5,8
	2003 G	S. Set.	4,8	10.000	1,8	S. Set.	3,9	13.000	2,0	42.000	2,2	S. Set.	4,8	S. Set.	5,8	29.000	5,8
	2003 J	S. Set.	4,8	64.000	1,8	S. Set.	3,9	25.000	2,0	S. Set.	4,2	39.000	2,8	29.000	3,8	26.000	5,8
PORTUGAL																	
	2002	278.000	1,0	324.000	1,0	234.000	1,1	220.000	1,3	144.000	1,5	151.000	2,1	100.000	3,2	61.000	5,2
	2003	S. Set.	10,0	S. Set.	9,0	S. Set.	9,0	6.332	1,4	9.494	1,6	10.395	2,2	4.989	3,4	5.979	5,4
ŠPANIJA																	
	1999	721.000	1,8	291.700	5,8	483.500	4,9	588.100	2,0	762.300	2,2	371.000	2,8	100.200	7,8	60.500	5,8
	2000	83.400	17,9	711.300	1,8	399.900	1,9	243.900	4,0	29.300	4,9	519.600	2,8	89.300	3,8	36.600	9,8
	2001	130.900	4,8	463.100	1,8	216.100	3,9	160.100	2,0	146.600	2,2	351.100	2,8	259.100	3,8	140.200	13,8
	2002	141.100	1,8	4.100	14,9	8.300	1,9	107.600	2,0	91.500	2,2	9.800	22,9	335.600	3,3	164.000	5,3
	2003	200.000	1,3	4.000	1,3	4.000	1,4	150.000	1,5	4.000	1,7	4.000	3,3	350.000	3,3	150.000	5,3
MONAKO																	
	2001	331	80,0	377	70,0	304	120,0	304	24,0	370	25,0	304	46,0	975	8,9	903	12,9
	2002	S. Set.	140,0	S. Set.	110,0	S. Set.	100,0	367	25,0	336	15,0	324	16,0	473	8,9	456	12,9
	2003	0	-	0	-	0	-	101	-	100	-	100	-	135	-	228	-
SAN MARINO																	
	2002	S. Set.	80,0	S. Set.	70,0	S. Set.	90,0	S. Set.	100,0	182	23,0	110	25,0	241	35,0	136	55,0
	2003	S. Set.	45,0	S. Set.	36,0	S. Set.	32,0	S. Set.	90,0	220+140	4,5	205+140	4,8	S. Set.	90,0	S. Set.	60
VATIKAN																	
	2002	S. Set.	145,0	S. Set.	80,0	S. Set.	80,0	S. Set.	100,0	S. Set.	100,0	S. Set.	130,0	S. Set.	350,0	S. Set.	170,0
	2003	S. Set.	80,0	S. Set.	70,0	S. Set.	70,0	S. Set.	75,0	S. Set.	85,0	S. Set.	110,0	S. Set.	145,0	S. Set.	110,0

Pripremio: Aleksandar Velimirović

¹ Tiraž tj. veličine emisija dati su u hiljadama komada (000). „uklj. g.“ znači da je tiraž uključen u prethodno navedenu količinu. Kurzivom su označeni planirani, tj. nepotvrđeni tiraži, upitnik (?) označava da tiraž nije poznat, a nula (0) da data kovanica nije ni kovana (Monaco 1, 2, 5 c 2003)

² Cene su u evrima za kvalitet KOVNIČKI SJAJ (Uncirculated). Za primerke koji nisu u ovom vrhunskom kvalitetu, cena je po kursu (Face value).

CENE PAPIRNOG NOVCA SRBIJE, CRNE GORE I JUGOSLAVIJE 1848–2003

Cene u evrima

SRPSKA VOJVODINA*

5 FORINTI

God.	Tip	Kvalitet:	V	III	II
1848	bez kupona		300	800	1000
1848	sa kuponom		400	1000	1500
1848	preštampana		300	800	1000

10 FORINTI

1848	bez kupona	1400	1800	2000
1848	sa kuponom	1500	2000	2500
1848	preštampana	1400	1800	2000

* v. D. Kovačev, *Asignati Srpske Vojvodine – naš prvi papirni novac*, „dinar“ br. 19, 2002 i br. 20, 2003; takođe v. SFK – Katalog aukcije 17, Dodatak, Beograd 6. XII 2003, lotovi 1 (poč. cena 300 evra, prodato za 800) i 2 (poč. 400, prod. za 1100).

SRBIJA

God Dizajn Kvalitet: V III I

1 DINAR

God. Dizajn Kvalitet: V III I
1876 Knjaz Milan 50 100 200

5 DINARA

1876 Devojka i vojnik 100 175 450
1916 Miloš Obilić 10 35 60
1917 Miloš Obilić 10 35 60

10 DINARA

1876 Devojka i vojnik 70 175 450
1885 Devojka i vojnik 400 RR RRR
1887 Alegorija 40 100 250
1893 Žena s guslama 15 30 50
1941 Preštampana 0,50 1 5

20 DINARA

1905 Alegorija Srbije 20 45 300
1941 Vuk Karadžić 0,50 2 5
1942 „Plavi Vuk“ 100 180 300

50 DINARA

1876 Devojka i vojnik 125 250 750
1885 Alegorija 500 1000 R
1886 Alegorija 500 1000 R
1914 Vojnik i devojka 500 900 RR
1941 Bista „Srbija“ 0,50 1,50 8
1942 Njegoš 0,50 1 5

notafilija

100 DINARA

1876 Devojka i vojnik 200 750 1250
1884 Alegorija 500 1250 R
1905 Alegorija Srbije 12 20 80
1941 Preštampana 0,20 0,50 1
1942 Čoban i ovce 100 200 400
1943 Sveti Sava 1 3 8
2003 Nikola tesla 2

500 DINARA

1941 vodoznak kralj 0,50 2 8
1941 vodoznak žena 0,30 1 5
1942 seljak seje žito 0,80 1,50 3,50

1000 DINARA

1941 Preštampana 0,50 3 5
1942 vodoznak kralj 1 3 5
1942 vodoznak žena 1 3 5
2003 Đorđe Vajfert 20

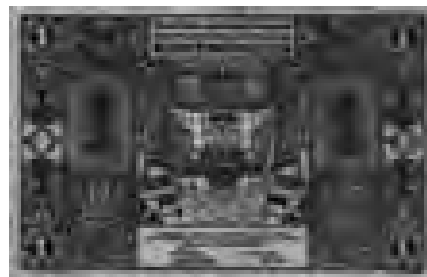
5000 DINARA

2003 Slobodan Jovanović 90

CRNA GORA

1 PERPER

IV III II I
1912 grb, tamnoplava 2,50 5 15 20

1914	svetloplava	1	2	3	5
1917	zelena i oranž	2,50	5	15	20

2 PERPERA

1912	grb,tamnocrvena 2,50	5	8	15	
1914	svetlobraon	1	2	3	5
1917	ljubičasta i zelena	2,50	5	15	20

5 PERPERA

1912	grb,masl. Zelena	2	4	6	8
1914	grb, plava	5	20	30	50
1914	karmin crvena	2	5	15	20
1917	crvena i zelena	3	6	18	25

10 PERPERA

1912	grb, cigla crveno	5	20	30	80
1914	grb, crvena	5	8	10	15
1914	sivoplava	3	5	8	10
1917	plava i crvena	5	10	15	20

20 PERPERA

1914	grb, ljubič. braon	6	8	10	15
1914	braon	3	6	8	10
1917	crvena i zelena	10	20	40	80

50 PERPERA

1912	grb, ljubičasta	400	600	800	1000
1914	grb, žutobraon	20	40	80	100
1914	crvena	20	30	40	50
1917	ljubičasta i braon	20	40	100	150

100 PERPERA

1912	grb, tamnobraon			800	R
1914	grb, narandž. braon	80	100	250	300
1914	sivoplava	40	80	100	150
1917	tamnoplava i zelena	40	80	100	150

JUGOSLAVIJA

KRALJEVINA

IV III II I

25 PARA

1921	crkva	1	2,50	4	8
------	-------	---	------	---	---

1/2 DINARA / 2 KRUNE

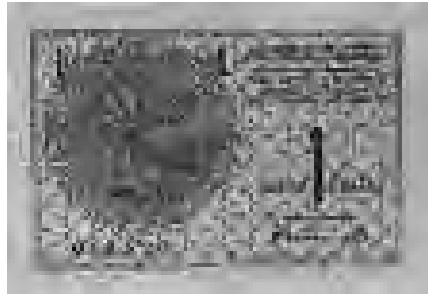
1919	grb	1	2,50	4	8
------	-----	---	------	---	---

1/2 DINARA

1919	grb	1	2	4	8
------	-----	---	---	---	---

1 DINARA / 4 KRUNE

1919	Miloš Obilić	1	2	4	8
------	--------------	---	---	---	---

1 DINAR

1919	Miloš Obilić	1	2	4	8
------	--------------	---	---	---	---

5 DINARA / 20 KRUNA

1918	Miloš Obilić	3	6	10	20
------	--------------	---	---	----	----

10 DINARA / 40 KRUNA

1919	kovač	6	10	20	200
------	-------	---	----	----	-----

10 DINARA

1920	goli čovek	6	15	20	60
1926	bista „Srbija“	5	10	30	60
1929	bista „Srbija“	10	15	40	80
1939	kralj Petar II	0,40	0,60	1	3

20 DINARA / 80 KRUNA

1919	orač	10	20	30	200
------	------	----	----	----	-----

20 DINARA

1936	kralj Petar II	0,40	0,60	0,80	3
------	----------------	------	------	------	---

50 DINARA

1931	kralj Aleksandar	0,40	0,60	0,80	3
------	------------------	------	------	------	---

100 DINARA / 400 KRUNA

1919	anđeli	100	200	300	400
------	--------	-----	-----	-----	-----

100 DINARA

1920	alegorija Srbije	5	20	50	100
1929	vodozn. kralj	0,20	0,40	0,60	1
1929	vodozn. Karađ.	0,40	0,80	2	5
1934	žena i sokolac	10	20	40	50

500 DINARA

1935	kralj Petar II	5	5	10
------	----------------	---	---	----

1000 DINARA / 4000 KRUNA

1919	alegorija	800	1000	2000	4000
------	-----------	-----	------	------	------

1000 DINARA

1920	Sv. Đorđe	100	250	200	400
1920	bez rozete			500	R
1931	kraljica Marija	1	2	5	10
1936	konjanici	40	60	80	150

10.000 DINARA

1936	kralj Petar II	170	270	400	750
------	----------------	-----	-----	-----	-----

EMIGRACIJA (1943)

Serijsa specimena novčanica koja
sadrži apoene od 5, 10, 25, 100, 500 i 1000 dinara.
Komplet: 2000

REPUBLIKA

1 DINAR

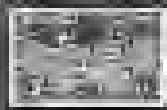
1944	partizan	0,50	1	2	3
1994	J. Pančić („Superdinar“)		1	2	3

5 DINARA

1944	partizan	0,50	1	2	5
1965	žetva	0,30	0,50	0,80	1
1968	žetalica	0,30	0,50	0,80	1
1994	Nikola Tesla	0,30	0,50	1	2
1994	Nikola Tesla	0,50	1	2	5

10 DINARA

1944	partizan	1	2	3	6
1965	livac / železara				0,30
1968	livac				0,30
1978	livac				0,30
1981	livac				0,30
1990	devojčica	0,50	1	2	
1994	devojčica				0,30

1994	Josif Pančić	1	3	5
1994	Njegoš		0,50	1
1994	Njegoš		1	2
2000	Vuk Karadžić			0,30

20 DINARA

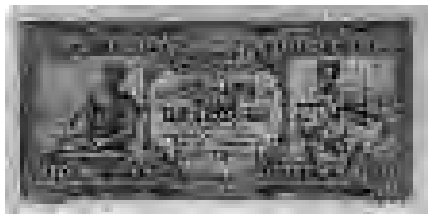
1944	partizan	1	3	6	10
1974	brod			0,300,50	
1978	brod			0,200,30	
1981	brod			0,200,30	
1994	Đura Jakšić		1	2	
2000	Njegoš			0,60	

50 DINARA

1944	partizan	0,80	1	2	6
1946	Rv. drvoseča		1	2	6
1965	skupština				0,50
1968	dve figure				0,50
1978	dve figure				0,30
1981	dve figure				1
1990	spomenici				1
1990	dečak / ruže				1
1991	dečak / ruže				1
1996	Miloš Obrenović				1
2000	Stevan Mokranjac				1

100 DINARA

1944	partizan	2	5	10	15
1946	Rv. ribar	1	2	5	8

1953	lokomotiva	10	20	40	80
1955	Rv. Dubrovnik	0,50	0,80	1	2
1963	Rv. Dubrovnik	0,50	0,80	1	2
1965	konjanik	0,50	0,80	1	2
1978	konjanik			0,30	0,50
1981	konjanik			0,30	0,50
1986	konjanik			0,30	0,50
1990	žena s maramom			0,50	1
1991	žena s maramom			0,50	1
1992	žena s maramom			0,30	0,50
1994	Nikola Tesla			0,30	0,50
1996	Dositej Obradović				4
2000	Nikola Tesla				4

200 DINARA

1990	spomenici	2	4	6	8
2000	Nadežda Petrović				4

500 DINARA

1944	partizan	20	40	60	220
1946	partizan	3	6	15	20
1955	žetva	1	3	5	8
1963	žetva	1	3	5	8
1970	Nikola Tesla			0,80	1
1978	Nikola Tesla			0,20	0,50
1981	Nikola Tesla			0,20	0,50
1986	Nikola Tesla			0,20	0,50

1990	mladić	0,30	1	3
1991	mladić	0,30	1	3
1992	mladić		0,20	1

1000 DINARA

1944	partizan	10	20	40	60
1946	seljanka	3	5	10	25
1955	livac / železara	3	5	10	25
1963	livac / železara	3	5	10	15
1974	seljanka	0,20	0,40	0,60	1
1978	seljanka		0,20	0,30	0,50
1981	seljanka		0,20	0,30	0,50
1990	Nikola Tesla			0,30	4
1991	Nikola Tesla			0,30	3
1992	Nikola Tesla			0,50	3
1994	Njegoš			0,30	0,50
2001	Đorđe Vajfert				20

5000 DINARA

1955	skupština	5	10	20	30
1963	skupština	3	5	10	15
1985	J. B. Tito	0,30	0,50	1	2

1991	Ivo Andrić		0,50	1
1992	Ivo Andrić		0,50	1
1993	Nikola Tesla		0,50	1
1994	Dositej Obradović		0,300,50	
2003	Slobodan Jovanović			80

10.000 DINARA

1992	devojčica		0,200,50	
1993	Vuk Karadžić		0,30	2

20.000 DINARA

1987	rudar	0,30	0,50	1	2
------	-------	------	------	---	---

50.000 DINARA

1988	„Lepa Brena“	0,50	1	2	4
1992	dečak / ruže			0,200,50	
1993	Njegoš			0,200,50	
1994	Karadorde			0,200,50	

100.000 DINARA

1989	„črvena“	0,30	1	3
1993	žena s maramom	0,30	1	3
1994	Mihajlo Pupin			0,200,50

500.000 DINARA

1989	spomenici	1	3	10
1993	mladić		0,30	2
1993	Dositej Obradović		0,20	0,30
1994	Jovan Cvijić		0,30	0,50

notafilija

1.000.000 DINARA

1989	žena s maramom	0,30	1	3
1993	dečak / ruže	0,30	1	3

2.000.000 DINARA

1989	spomenici	5	10	15	20
------	-----------	---	----	----	----

5.000.000 DINARA

1993	Nikola Tesla		0,30	1
1993	Karadorde		0,20	0,50

10.000.000 DINARA

1993	Ivo Andrić		0,20	0,40	2
1994	Ivo Andrić		0,20	0,40	2

50.000.000 DINARA

1993	devojčica		0,20	0,30	1
1993	Mihajlo Pupin		0,20	0,30	1

100.000.000 DINARA

1993	mladić		0,20	0,30	0,50
------	--------	--	------	------	------

500.000.000 DINARA

1993	žena s maramom		0,50	2
1993	Jovan Cvijić		0,30	0,50

1.000.000.000 DINARA

1993	devojčica / skupština		0,20	0,40	2
------	-----------------------	--	------	------	---

5.000.000.000 DINARA

1993	Đura Jakšić		0,30	0,50	1
------	-------------	--	------	------	---

10.000.000.000 DINARA

1993	Nikola Tesla		0,30	0,50	1
------	--------------	--	------	------	---

50.000.000.000 DINARA

1993	Miloš Obrenović		0,20	0,30	0,50	1
------	-----------------	--	------	------	------	---

500.000.000.000 DINARA

1993	Zmaj Jova		0,50	1	2	3
------	-----------	--	------	---	---	---

Pripremio: Dragan Stanisavljević

PRVE SRPSKE BANKNOTE XXI VEKA

Narodna banka Srbije pustila je u opticaj prošle godine prve srpske novčanice XXI veka – apoene od 100, 1000 i 5000 dinara. Navodeći osnovne podatke o ovim novčanicama, napominjemo da su one sada u opticaju paralelno sa serijom sličnih novčanica bivše Narodne banke Jugoslavije, u apoenima od 10, 20, 50, 100, 200, 1000 i 5000 dinara. U drugom delu naše Državne zajednice, Crnoj Gori, u upotrebi je evro.

Novčanica nominalne vrednosti 100 dinara u izdanju Narodne banke Srbije:

Godina izdanja: 2003.

Opis lica: portret Nikole Tesle, naučnika

Opis naličja: figura Nikole Tesle, a u centralnom delu je dat prikaz Teslinog elektromotora, iznad kojeg je prikazana „Teslina golubica“

Dimenzije: 68 x 143 mm

Boja: plava, okeržuta i zelena

Potpis guvernera: Dinkić Mlađan

U opticaju: od 2. jula 2003.

Zaštitni elementi: Transparentna zaštita, Dlačica, Mikro štampa, Mikro štampa 1, Serijski broj, Zlatna nit, Kipefakt i Vodeni žig. Ultravioletna zaštita: a) Dlačica UV, b) Serijski broj UV, c) Žuta UV.

Novčanica nominalne vrednosti 1000 dinara u izdanju Narodne banke Srbije.

Godina izdanja: 2003.

Opis lica: portret Đorđa Vajferta, prikaz kompleksa objekata Vajfertove pivare, kinegram „Sveti Đorđe ubija aždaju“

Opis naličja: figura Đorđa Vajferta u sedećem položaju, deo enterijera zgrade Narodne banke Srbije, prikaz prigodne medalje

Dimenzije: 72 x 151 mm

Boja: crvena, okeržuta, plavozelena

U opticaju: od 15. septembar 2003

Potpis guvernera: Kori Udovički

Zaštitni elementi: Transparentna zaštita, Dlačica, Mikro štampa, Mikro štampa 1, Serijski broj, Zlatna nit, Vodeni žig, Kinegram, Varijabilna boja i Kipefakt. Ultravioletna zaštita kao kod 100 dinara.

Novčanica nominalne vrednosti 5000 dinara u izdanju Narodne banke Srbije.

Godina izdanja: 2003.

Opis lica: portret Slobodana Jovanovića

Opis naličja: figura Slobodana Jovanovića, fragment zgrade Savezne skupštine i stilizovan prikaz enterijera skupštinske sale

Dimenzije: 76 x 159 mm

Boja: tonovi zelene, ljubičaste i žute

Potpis guvernera: Dinkić Mlađan

U opticaju: od 2. jula 2003.

Zaštitni elementi: Transparentna zaštita, Dlačica, Mikro štampa, Mikro štampa 1, Serijski broj, Zlatna nit, Vodeni žig, Varijabilna boja i Kinegram. Ultravioletna zaštita kao kod 100 i 1000 dinara.

SUMMARY

THE FIRST SERBIAN BANKNOTES IN THE 21ST CENTURY

Serbian new banknotes in denominations of 100, 1000 and 5000 Dinara have been issued in 2003, and they circulate parallel with banknotes of the former National Bank of Yugoslavia. They have been used only in Serbia, because in the other part of the State Union of Serbia and Montenegro the EMU currency – Euro – has been currently in circulation.

GRAFIČKA KOMPOZICIJA NOVČANICA FEDERATIVNE DEMOKRATSKE JUGOSLAVIJE IZ 1944. GODINE

Novčanice Federativne Demokratske Jugoslavije u apoenima od 1 do 1000 dinara, puštene u opticaj 20. aprila 1945. godine, bile su izrađene u sovjetskoj štampariji GOZNAK u Moskvi, a na osnovu crteža koje je po direktivi Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslaviji izradio jugoslavenski slikar Đorđe Andrejević Kun na ostrvu Vis. Originalni crteži nisu nam do sada poznati. Grafička kompozicija ovih novčanica je jako unificirana. Sve novčanice imaju podjednako aranžirane i plasirane tekstove i dva glavne motiva – idealizovanu sliku partizana na desnoj strani lica i grb FDJ na levoj strani naličja. Pojedini apoeni razlikuju se samo po boji, veličini i detaljima ornamentalnih elemenata u spoljnom okviru i u zaštitnoj podlozi i, svakako, u oznaci vrednosti. Osim toga, novčanica od jednog dinara razlikuje se od drugih apoena po odsustvu zaštitne podloge na obema stranama.

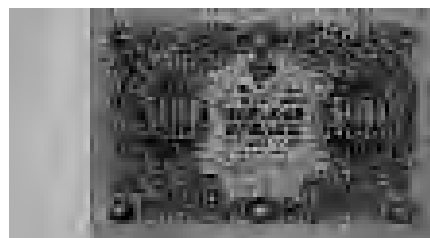
Svojom grafičkom koncepcijom novčanice FDJ ne izlaze iz okvira grafičkih koncepcija mnogih evropskih novčanica tridesetih – četrdesetih godina, ali jako se razlikuju od svih sovjetskih novčanica, kao i svih novčanica projektovanih i odštampanih u Goznaku za druge države. Pre svega od vojnog novca za Rumuniju, Mađarsku, Čehoslovačku i Poljsku iz 1944. godine. Međutim, kompoziciju novčanica FDJ ne možemo da shvatimo bez poznavanja upravo ovog vojnog novca.

Grafička koncepcija vojnog novca za ove četiri države je veoma karakteristična. U suštini je inspirisana kompozicijom sovjetskih novčanica iz 1921. i 1922. godine (slika 1), ili u nekim, ne tako brojnim slučajevima, i sovjetskim novčanicima

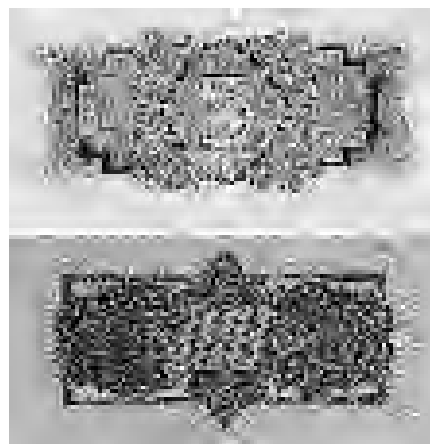
iz 1932–1934. godine (slika 2). Neke od ukupno 31 ovih novčanica (Šustek 1998, 2002) jako se međusobno razlikuju, druge su manje-više samo varijante jednog te istog projekta (slika 3), razlikujući se samo po jeziku, boji, vrednosti i monetarnoj jedinici. No, raznolikost ovih novčanica je ipak velika. Kao takve, one predstavljaju kolaže na kojima je na razne načine kombinovano približno 70 ornamentalnih elemenata (slika 4) pripremljenih u Goznaku (Šustek 1997, 2002) najkasnije u letu 1943. godine, isključivo u svrhu hitnog projektovanja i izrade vojnog (okupacijskog) novca za države u kojima su bile očekivane operacije Komande Crvene Armije.

Neki prefabrikovani grafički elementi su korišteni na ovim novčanicama kao celina, u raznim veličinama ili u pozitivnoj ili negativnoj formi. Drugi su korišteni samo kao fragmenti. Na taj način grafičari Goznaka su povećali različitost izgleda ovih novčanica i prikrivali suštinu jednostavnosti njihovog projektovanja. No, iz pojedinih fragmenata kopiranih na raznim novčanicama, može se rekonstruisati većina elemenata.

Projekti vojnog novca za Rumunju, Mađarsku, Čehoslovačku i Poljsku bili su gotovi već krajem 1943. godine (izrađivali su ih u Goznaku posle moskovske konferencije četiriju glavnih savezničkih država, t. j. USA, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske u oktobru te godine) i koncipirane, bez obzira na odnos Rumunije, Mađarske, Čehoslovačke i Poljske prema Sovjetskom Savezu, kao okupacijski novac (Šustek 2002). Vojni novac za savezničke države Čehoslovačku i Poljsku bio je kas-

Sl. 1. Primer kompozicije sovjetskih državnih novčanica iz 1922. godine – lice 500 rublja iz ove emisije.

Sl. 2. Zgodna kompozicija naličja sovjetske državne novčanice od 5 rublja iz 1934. godine i naličja čehoslovačke vojne novčanice od 100 kruna iz 1944. godine.

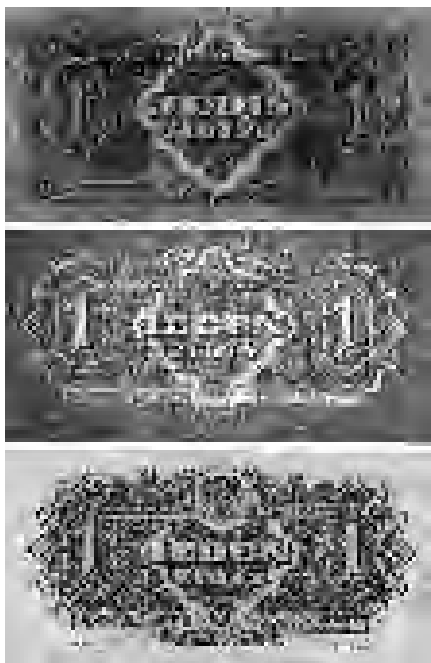

Sl. 3. Slično, čak podjednako, grafičko rešenje lica poljske vojne novčanice od 10 zlota i čehoslovačke vojne novčanice od 20 kruna iz 1944. godine.

nije modificovan ili ponovo projektovan. Čehoslovačka vlada u egzilu podnela je početkom aprila 1944. godine Sovjetskom savezu porudžbinu, nemajući saznanje da su za Čehoslovačku već bili gotovi projekti okupacijskih novčanica. Te, nepotpuno objašnjene okolnosti pripreme vojnog novca za Čehoslovačku, izazvale su prvi diplomatski konflikt među ovim savezničkim državama.

Sl. 4. Upotrebljavanje jednog od veoma čestih malih ornamentalnih elemenata na vojnom novcu za Rumunju, Mađarsku, Čehoslovačku i Poljsku iz 1944. godine i na jugoslavenskoj novčanici od 1000 dinara iz 1944. godine.

Slika 5. Originalni grafički crtež I. I. Dubasova lica okupacijskog novca Komande Crvene Armije od 1 zlota sa mnogim gramatičkim greškama (gore); neizdati probni otisak lica novčanice Poljske Narodne banke iz 1944. u tamnoj boji i bez državnog grba (u sredini) i lica realizovane novčanice Poljske Narodne banke iz 1944 (dole), puštene u opticaj u malom broju primeraka u letu 1944, ali u praksi početkom 1945. godine.

Različitost grafičke koncepcije novčanica FDJ od vojnog novca za Rumunju, Mađarsku, Čehoslovačku i Poljsku i formulacija izvesnih navoda u literaturi (Stojanović 1994, s. 55; Ugričić 2000, s. 308) može da izazove iluziju, da su pojedine novčanice FDJ izrađene na osnovu više originalnih crteža Đ. A. Kuna. Međutim, iscrpna analiza ovih novčanica ukazuje na to, da su i one, sem grba, slike partizana i nekih vrlo malih detalja, takođe samo kolaži tih istih grafičkih elemenata kao na vojnom novcu za pomenute četiri države. Oni su korišteni na novčanicama FDJ prema drugoj shemi, očevito respektujući različitu grafičku koncepciju originalnih crteža i različitu veličinu pojedinih novčanica FDJ.

Istovremeno velika unificiranost novčanica FDJ, koje predstavljaju de facto samo varijacije na jednu temu, izaziva utisak da su grafičari Goznaka pri finalnom projektovanju ovih novčanica izabrali i koristili pojedine prefabrikovane grafičke elemente prema svojim sopstvenim predstavama, respektujući sve osnovne elemente Kunovih crteža. S velikom verovatnoćom možemo da isključimo pretpostavku da bi Đ. A. Kun disponirao pojedinim prefabrikovanim grafičkim elementima Goznaka, i da se mogao njima koristiti u toku izrade svojih crteža. Zato možemo da izrazimo hipotezu da se novčanice FDJ slažu sa originalnim crtežima, pre svega samo u poziciji slike partizana i grba, oznaci vrednosti u sva četiri ugla na obema stranama novčanica, kao i u razmeštaju tekstova. To su, na licu: oznaka vrednosti cifrom u sredini, srpski naziv monetarne jedinice i klauzula o kažnjavanju u levom gornjem kvadrantu, hrvatski u donjem levom kvadrantu, slovenački u desnom gornjem kvadrantu i makedonski u desnom donjem kvadrantu; reči SRBIJA i HRVATSKA na gornjoj strani, CRNA GORA na desnoj, SLOVENIJA i MAKEDONIJA na donjoj i BOSNA I HERCEGOVINA na levoj strani. A na naličju: oznaka vrednosti cifrom u sredini, hrvatski naziv monetarne jedinice i države u levom gornjem kvadrantu, srpski u desnom gornjem kvadrantu, slovenački u des-

nom donjem i makedonski u levom donjem kvadrantu.

Ove hipoteze podržavaju dve činjenice. U Goznaku, bez obzira na to što su sve vojne novčanice samo kolaži, svi njihovi projekti bili su vrlo pedantno nacrtani akvarelima i gvašom u razmeri 1:1. U takvoj formi bili su i modificovani (slika 5) i eventualno čak predlagani stranim licima (napr. čehoslovačkom ambasadoru u Moskvi Dr. Zdeněku Fierlingeru). Dalje, dokumentacija izrade rumunskih novčanica model 1952 (Šustek, u štampi), u kojoj su grafičari Goznaka disponirali neke originalne rumunske crteže, ukazuje na to da su ove crteži jako modifikovali prema svojim predstavama, respektujući samo osnovne odlike crteža. Ova hipoteza, međutim, ne isključuje mogućnost da Kun nije izradio, shodno literaturi (Stojanović 1994, Ugričić 2000), više crteža, a koji nisu bili realizovani.

Veliko unificiranje izgleda novčanica FDJ moglo je da bude potrebno zbog dva razloga. Ono je omogućilo brzu izradu novčanica u situaciji kada su bile hitno potrebne za obnovu monetarnog sistema Jugoslavije, i kada je proizvodni kapacitet Goznaka u drugoj polovini 1944. godine bio iscrpljen štampanjem vojnog novca za drugih sedam država (Nemačka, Rumunija, Mađarska, Čehoslovačka, Poljska, Mandžurija i Koreja). Tako na primer nije bilo moguće da se u leto 1944. u Poljskoj pusti u opticaj vojni novac u odgovarajućoj količini (Najder 1993). Takođe čehoslovačka vlada nije mogla da poruči štampanje posebnog novca za protektorat (Šustek, 2000), jer je vrednost češko-moravske krune bila manja od vrednosti slovačke krune.

Korišćenje pojedinih grafičkih elemenata iz vojnog novca za Rumunju, Mađarsku, Čehoslovačku i Poljsku na novčanicama FDJ, kao i njihove rekonstrukcije i način njihovog modifikovanja vidimo na slikama 6-13. Zbog nedostatka mesta, na slikama su pomenuti konkretno samo neki, najočigledniji, slučajevi upotrebljavanja ovih elemenata na novčanicama za Rumunju, Mađarsku, Čehoslovačku i Poljsku. Čitaoci mogu da ih lako nađu u svojim zbirkama stranog novca.

Sl. 6. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 1 dinara iz 1944. godine, lice i naličje

Sl. 7. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 5 dinara iz 1944. godine, lice i naličje.

Uprošćenjem cifre 1000 (slika 14) postala je forma cifara na obema stranama novčanica od 20 i 500 dinara, na licu novčanica od 100, 500 i 1000 dinara i naličju novčanice od 50 dinara (slike 9,

Sl. 8. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 10 dinara iz 1944. godine, lice i naličje.

Sl. 9. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 20 dinara iz 1944. godine, lice i naličje.

10, 11, 12, 13). Ovu formu cifre nalazimo samo na novčanicima FDJ.

Osim toga, na novčanicama FDJ od 5 – 1000 dinara su na podlozi korištene zaštitne mreže, koje su kod tri najniža

Sl. 10. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 50 dinara iz 1944. godine, lice i naličje.

Sl. 11. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 100 dinara iz 1944. godine, lice i naličje.

Sl. 12. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 500 dinara iz 1944. godine, lice i naličje.

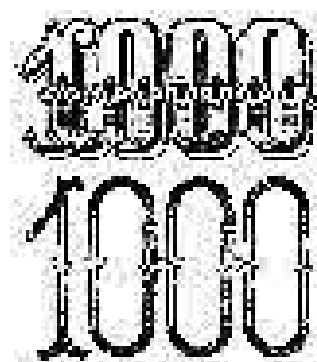

Sl. 13. Grafička kompozicija novčanice FDJ od 1000 dinara iz 1944. godine, lice i naličje.

apoena sjedinjene s drugim elementima (oznaka apoena cifrom, drugi ornament) u jedan sloj tonske podloge. Na četiri velika apoena ove mreže formiraju samo donji, vrlo svetao sloj tonske podloge. Dve od njih su možda bili izrađene

samo za novčanice FDJ i ne nalaze se na sovjetskim ili drugim novčanicama. Ovo je slučaj lica novčanica od 5, 10, 20 dinara (jedan tip), naličja novčanica od 5, 10, 20 dinara (drugi tip), lica 100 dinara i naličja 1000 dinara (treći tip). Ni jedan od ova tri tipa nije korišćen na sovjetskim novčanicama, ali nije isključeno da se ne nalaze na nekim sovjetskim vrednosnim papirima. Na licu novčanica od 50 i 500 dinara je upotrebljavana mreža, koja se nalazi u tonskoj podlozi vojnih novčanica za Poljsku od 20 i 100 zlot, Rumuniju od 10, 20 i 100 leja, i Mađarsku od 100 penga (slika 15 a). Na naličju novčanica od 100 i 500 dinara i na licu novčanice od 1000 dinara nalazi se mreža upotrebljavana prvi put na naličju sovjetskih novčanica od 100, 500 i 1000 rubalja iz 1921. godine i na nekim drugim sovjetskim novčanicama. Osim toga nju nalazimo i na poljskim vojnim novčanicama od 20 i 50 zlot, rumunskim novčanicama od 1000 leja i mađarskim od 1000 penga (slika 15 b).

Originalnih elementima koji se nalaze samo na novčanicama FDJ je vrlo malo. To su samo mali stilizovani okviri sa oznakom vrednosti u četiri ugla lica novčanica od 10, 20, 50 i 1000 dinara (slike 8, 9, 10, 13) i naličja novčanice od 20 dinara (slika 9). Osim toga gijoširane rozete iznad i ispod grba na naličju novčanice od 50 dinara (slika 10) i forma cifre u tonskoj podlozi na licu novčanice

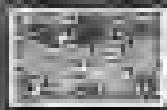
Sl. 14. Originalna forma brojke 1 i 0 u cifri 1000 korištena na vojnim novcu za četiri evropske države i na novčanicah FDJ od 100 (glavna slika naličja) i 1000 dinara (podloga lica) uprošćenjem kojoj postala je forma cifara korištena na pet visokih apoena (20-1000 dinara) novčanica FDJ

od 10 dinara (slika 8). Nije, međutim, isključeno da se ovi elementi nalaze i na nekim od sovjetskih vrednosnih papira.

Na kraju možemo da kažemo da je grafička kompozicija novčanica FDJ dokaz velike umetničke fleksibilnosti dvojice glavnih grafičara ateljea Goznaka, Ivana Ivanoviča Dubasova (1897-1988) i Sergeja Akimoviča Pomanskog (1906-1987). Oni su znali u periodu 1920-1960 da izrade novčanice koje odgovaraju vrlo različnim umetničkim stilovima i kulturnim tradicijama, upotrebljavajući pri tome mnoge potpuno iste grafičke elemente.

Sl. 15. Mreže na poljskoj vojnoj novčanici od 20 zlot (naličje A, lice B) upotrebljavane i na drugom vojnom novcu, starijem sovjetskom novcu i na nekim novčanicama FDJ (15 A: Poljska – 100 zlot, Rumunja – 10, 20 i 100 leja, Mađarska – 100 penga, FDJ – lice novčanica od 50 i 500 dinara; 15 B: Sovjetski savez – 100, 500 i 1000 rublja iz 1921. god, Poljska – 50 zlot, Rumunija – 1000 leja, Mađarska – 1000 penga, FDJ – naličje novčanica od 100 i 500 din. i lice novčanice od 1000 din.).

Literatura

Najder, E. R., 1993: *Une histoire de la Monnaie Polonaise 1918-1992*, Paris.

Stojanović, Ž., 1994: *Papirni novac Jugoslavije 1929-1994*, Beograd.

Šustek, Z., 1997: *Grafická kompozícia vojenských platidiel tlačených za II. svet. vojny v ZSSR pre Rumunsko, Maďarsko, Československo a Polsko*. *Numizmatika*, 15: 40-79.

Šustek, Z., 1997: *Neznáme návrhy československých vojenských poukázok z roku 1944 a štátoviek a bankoviek vzor 1953*. *Numizmatika*, 16: 40-64.

Šustek, Z. 2002: *Nieznane projekty i odbitki próbne banknotów Narodowego banku polskiego z 1944 r.*, s. 167-1971. In: K. Filipow (eds.): *Pieniądz i banki – wspólnota dziejów – Białoruś – Litwa – Łotwa – Polska – Słowacja – Ukraina. Materiały z V. Międzynarodowej konferencji*

numizmatycznej, Supraśl 5-7 IX 2002. Warszawa.

Šustek, Z., u štampi: *Documentația grafică a pregătirii biletelor de tezaur și a bancnotelor pentru reforma monetară din România în anul 1952. Cercetări numismatice, IX, Muzeul Național de Istorie a României.*

Ugričić, M., 2000: *Novac u Jugoslaviji za vreme drugog svetskog rata*. Beograd.

SUMMARY

GRAPHIC COMPOSITION OF THE TREASURY NOTES OF THE FEDERAL DEMOCRATIC YUGOSLAVIA ISSUED IN 1944

The treasury notes of the Federal Democratic Yugoslavia in denominations from 1 to 1000 Dinars dated 1944, had been produced in the Moscow security printing works GOZNAK, according to the essays of the Yugoslav artist Đorđe Andrejević Kun. They considerably differ from all Soviet notes, same as from the notes made by Goznak for other countries, particularly from the military money printed for Rumania, Hungary, Czechoslovakia, Poland, Mandjuria and Korea in 1944. The graphic design concept of all these notes is strongly inspired by the composition of some Soviet notes from 1921-1934, but it itself represents just colages of a large variety of prefabricated graphic elements having been originally designed exclusively for these military notes.

In spite of the striking difference between appearance of these military notes and FDY notes, the final design of the FDY notes was also created by means of the same prefabricated graphic elements used in the military notes for the six countries mentioned above. However, in the final design of the FDY notes, these elements were combined in a way fully respecting the original composition of Kun's projects.

There are surprisingly very few original graphic elements on the FDY notes printed in USSR in 1944. Their graphic composition is an evidence of a great designing flexibility of two main artists in Moscow's Goznak from that period – Ivan Ivanovich Dubasov and Serghei Akimovich Pomanskii.

20 US DOLARA 2004. U NOVIM BOJAMA

Prema obaveštenju američke Državne blagajne Biroa za izradu i štampanje novčanica – U.S. Treasury's Bureau of Engraving and Printing (BEP), u Sjedinjenim Američkim Državama puštena je u opticaj 9. oktobra 2003. godine „najbezbednija novčanica u istoriji SAD“ – banknota Federalnog sistema rezervi od 20 dolara, iz zvanične „Serije 2004“. Najveća razlika od dosadašnjih novčanica istog apoenia su nešto izmenjene boje i mnogo veći stepen zaštite od falsifikovanja. Novčanica je nežno zelene boje, sa pozadinom u breskvinoj i sivoplavoj

boji. Ona je izdata u saglasnosti sa američkom strategijom izdavanja novčanica novog dizajna na svakih 7–10 godina, a zbog primene sve savršenijih zaštita protiv falsifikovanja. Nakon ove, očekuje se izdavanje i novih novčanica od 50 i 100 dolara, za 12–18 meseci.

Na aversu novčanice od 20 dolara nalazi se od 1929. godine portret sedmog američkog predsednika Andriju Džeksona (Andrew Jackson, 1767–1845, predsednik SAD 1829–1837). Na reversu je slika Bele kuće u Vašingtonu.

FANTAZIJSKE NOVČANICE U JUGOSLAVIJI 1990-1992 (II)

Slika 13. Fantazijska novčanica nominale „1 banovac“ sa datumom 15. svibnja (maja) 1990, avers i revers

Hrvatska fantazijska novčanica na kojoj je na aversu spomenik bana Jelačića, a koju smo pomenuli u prošlom broju našeg časopisa, postoji u dve varijante – bez oznake nominale i sa oznakom „1 BANOVAC“ (Sl. 13). Na toj novčanici navodi se da je istu izradio I. Škonca, te da se radi o predlošku za hrvatski novac. Ona je numerisana brojevima 1 do 1000.

Pored fantazijskih novčanica koje su izdate u Hrvatskoj, postojalo je još nekoliko projekata za moguća buduća izdanja hrvatskog novca. Najpoznatiji su crteži za moguće buduće banknote koje je izradio Joško Marušić a propagirala tadašnja privatna Promdei banka iz Zagreba. Taj novac zvao se NIN, a izrađeni su crteži za 10, 100 i 1000 nina. Isti autor dizajnirao je i novčić od 25 GVOZDA, koji je bio predložen da bude stoti deo nina.

Republika Hrvatska ima površinu od 56.538 km² i 4.827.000 stanovnika. Nakon odvajanja od Jugoslavije, u toj republici najpre je bio u opticaju HRVATSKI DINAR koji je pušten u opticaj 23. decembra 1991. Kasnije je nacionalna valuta promenila ime u KUNA koja se sastoji od 100 LIPA. Prve novčanice i kovanice kune puštene su u promet 30. maja 1994. godine. Vrednost jedne hrvatske kune iznosi otprilike 30 nemačkih feniga.

SRBIJA I CRNA GORA

U Srbiji i Crnoj Gori nije postojao neki značajan „pokret“ za secesiju od Jugoslavije, niti za „nacionalnu nezavisnost“. Ipak, i ovde je došlo do pojave izdavanja fantazijskih novčanica početkom 1990-ih. One se mogu smatrati za suvenir izdanja sa prilično jakim propagandnim karakteristikama. Ove „banknote“ izdavali su Rajko Šteković i Radomir Vergović, a oba izdanja – za Srbiju i za Crnu Goru – štampana su u Užicu. Postojala su sledeća izdanja:

A) **SRBIJANKA** novčanice Republike Srbije i tzv. Ujedinjenih Srpskih Republika:

- 1) 1 SRBIJANKA, datum 01. VIII 1991. Plavonarandžasta, 165x69 mm, sa natpisom „REPUBLIKA SRBIJA“. Na aversu

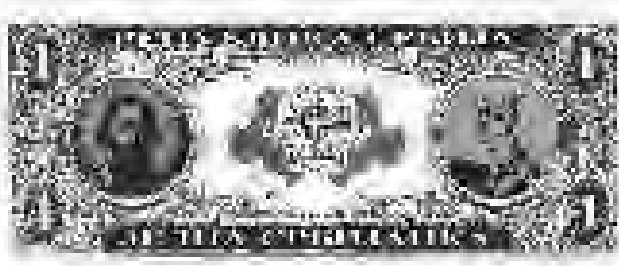
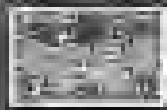
su je srpski grb, portret Sv. Save i srpskog srednjovekovnog vladara kneza Lazara. Na reversu je personifikacija Srbije – žena sa detetom – i manastir Manasija. Interesantna su slova u serijskim brojevima, postoje sledeće kombinacije: S - Srbija, VS - Vojvodina Srpska, BH - Bosna i Hercegovina, RS - Republika Srpska (Krajina), MS - Makedonija Srpska i DS - Dalmacija Srpska (sl. 14).

- 2) 10 SRBIJANKA, datum 19. XII 1991. Žućkastobraon-crvenkasta, 162x70 mm, sa natpisom „SRPSKE UJEDINJENE REPUBLIKE“. Avers: Personifikacija Srbije sa štitom i mačem i portret kralja Petra I (1844-1921); Revers: Srpski grb i reprodukcija ćirilicnog manuskripta „Oproštaj grehova“ (sl. 15).

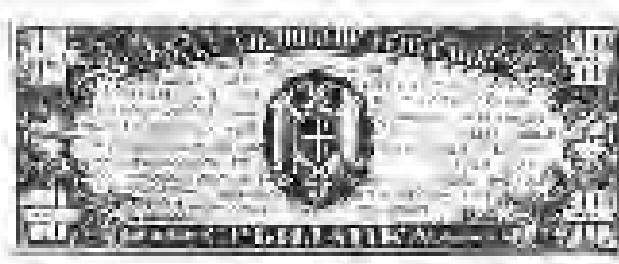
- 3) 50 SRBIJANKA, datum 06. VI 1992. Žućkastocrvena, 160x70 mm, sa natpisom kao gore, s tim što tekst na reversu objašnjava koje su to „Ujedinjene Republike Srpske“: Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Srpska Krajina, Srpska (Skopska) Crna Gora i Kumanovo (delovi sadašnje Makedonije) i Dubrovnik. Na aversu je personifikacija Srbije i portret generala Draže Mihajlovića (1893-1946), a na reversu slika grada Dubrovnika (sl. 16).

- 4) 100 SRBIJANKI, datum 08. VIII 1993. Ljubičastožuta, 159x69 mm, sa natpisom „SAVEZ SRPSKIH ZEMALJA“. Ovo izdanje je veoma retko jer nije bilo u numizmatičkoj cirkulaciji kao ostala izdanja ove serije. Ona je bila priložena kao neka vrsta reklame u jednom manje poznatom beogradskom časopisu. Na aversu je takođe personifikacija Srbije sa štitom i mačem i portret Sv. Save. Na reversu je srpski manastir Hilandar na Svetoj Gori u Grčkoj (sl. 17).

B) **PERPER** novčanica Republike Crne Gore. Izdata je samo jedna nominala – 1 PERPER U ZLATU, datum „Cetinje, 21. septembra 1991“. Žućkasto braon, 145x85 mm. Na aversu je portret kralja Nikole I (1841-1921), a na reversu portret Sv. Vasilija Ostroškog (sl. 18).

Sl. 14. Novčanica 1 srbijanka sa datumom 1.8.1991, avers i revers

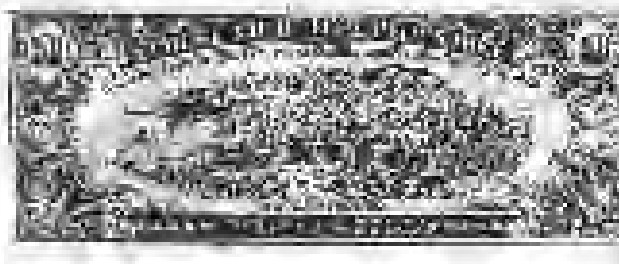

Sl. 15. Novčanica 10 srbijanka sa datumom 19.12.1991, avers i revers

C) Lokalno izdanje „Čivijaške Republike“ (Šabac), nominala 1 ČIVIJA (ekser). Ova „novčanica“ izdata je 1991. godine za vreme čuvenog Šabačkog vašara, čivijade. Ona je dvobojna, crveno-plava, 160x78 mm. Na aversu je karikatura lika koji se pojavljuje na nemačkoj novčanici od 100 maraka, sa srpskom šajkačom na glavi. Na reversu su prikazane dve šljive, simbol „Srbije među šljivama“. Postoje dve osnovne varijante – sa serijskim brojem i bez njega.

D) KOSOVO. Kosovo je oblast u okviru Republike Srbije koja je sada uglavnom naseljena etničkim Albancima. Termin „Kosovo“ je slovenskog porekla, od „Kosovo polje“ u značenju polje ptice kos. S jedne strane ova oblast je istorijski i emotivno veoma važna za Srbiju i srpski narod, jer na ovoj se teritoriji nalazila srpska srednjovekovna država. Tu se i danas nalaze najvažniji istorijski spomenici, naročito brojne crkve i manastiri Srpske pravoslavne crkve, zadužbine srp-

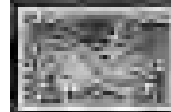
skih kraljeva i careva. S druge strane, u ovoj srpskoj provinciji danas živi veoma mali broj Srba, manje od 10%, dok je više od 90% albanske nacionalnosti, uglavnom muslimanske veroispovesti. Nezadovoljni svojim statusom u Srbiji, kosovski Albanci ilegalno su osnovali svoju Kosovo Republiku 2. jula 1990. godine. Nekoliko meseci nakon toga, takođe su izdali svoj vlastiti novac po imenu DARDAN, sa datumom 7. XI 1990. Poznata je samo jedna nominala – 1 DARDAN (sl. 20). Ova moneta samoproklamovane Republike Kosovo (na alb. Republika e Kosovës) nazvana je po Dardanima, antičkom ilirskom plemenu od kojeg kosovski Albanci smatraju da potiču. Dardan-novčanica je u bledocrvenoj, plavoj i sivoj boji na aversu i zelenoj i sivoj na reversu, 150x70 mm. Na aversu je lik antičkog Dardanca sa šlemom na glavi, ime „zemlje“, oznaka vrednosti, serijski broj i albanski grb – crni orao, sa datumom 2. VII 1990. Na reversu je prikaz modernih zgrada Narodne biblioteke u

Sl. 16. Novčanica 50 srbijanka sa datumom 6.6.1992, avers i revers

Sl. 17. Novčanica 100 srbijanka sa datumom 8. VIII 1993, avers i revers

Prištini, glavnom gradu pokrajine Kosovo i Metohija. Uz ovo je albanski natpis u značenju „NARODNA BANKA KOSOVA“, potpisi guvernera i sekretara te „banke“, serijski broj i datum 7. XI 1990.

Srbija i Crna Gora su sada jedine dve federalne jedinice u sastavu Savezne Republike Jugoslavije*, čija je monetarna jedinica NOVI DINAR uvedena 14. januara 1994. godine, a nakon velike jugoslovenske inflacije.

Prva monetarna izdanja novoproglašene „male Jugoslavije“, DINAR Savezne Republike Jugoslavije, imao je vrednost od 10 dinara bivše Socijalističke Federativne Jugoslavije, kada se prvi put pojavio – 27. marta 1992. U septembru 1993. ovaj dinar je zamenjen sa revalviranom monetom istog imena, sa odnosom 1:1.000.000. Zatim je, 1. januara 1994, taj revalvirani dinar ponovo zamenjen novim, u odnosu 1:1.000.000.000. Samo 24 dana kasnije, uveden je NOVI DINAR čija je vrednost bila identična vrednosti jedne nemačke marke, a odnos između novog dinara i onog od 1. januara bio je 1:12.000.000. To znači da je za nepune dve godine (od marta 1992. do januara 1994.) vrednost dinara devalvirala u odnosu 1: teško izgovorljivih 12.000.000.000.000.000.000.000 (Mandić 1995, str. 55-61). Nakon najnovije devalvacije jugoslovenskog dinara (od 1. aprila

1998), vrednost sadašnje jugoslovenske novčane jedinice je oko 0,16 nemačkih maraka.

SR Jugoslavija ima površinu od 102.173 km² na kojoj živi 10,6 miliona stanovnika, bez Kosova 8.148.576.

BOSNA I HERCEGOVINA

Proces raspada Jugoslavije bio je nesumnjivo najteži u bivšoj multietničkoj republici Bosni i Hercegovini. Stanovništvo ove republike u osnovi je istog porekla, ali pripada različitim religijama. Najbrojniji su Južni Sloveni muslimanske veroispovesti (43,8%), na drugom mestu su Južni Sloveni pravoslavne vere (31%), a na trećem Južni Sloveni katoličke vere (17%). Preostalih 8,2% čine drugi slovenski i neslovenski narodi, uključujući malu jevrejsku Ladino zajednicu španskog porekla. Svi narodi u BiH govore istim jezikom, ali ga zovu drugačije: Muslimani ga zovu „bošnjački“, a Srbi i Hrvati „srpski“ odnosno „hrvatski“.

I ovde je, neposredno pre izbijanja rata, došlo do izdavanja neke vrste domaćeg „novca“, a koji je u svakom slučaju bio „unitarni“ tj. nije favorizovao ni jednu etničku zajednicu. Prva

* Ovaj podatak odnosi se na vreme kada je članak prezentovan – 1998. godine – na simpozijumu SWIT'98 u Slovačkoj, objavljen u Zborniku radova tog simpozijuma, dodatka časopisu „Numizmatika“, Bratislava 2000.

Sl. 18. Novčanica 1 perper sa datumom 21. septembra 1991, avers i revers

Sl. 19. Novčanica 1 čivija, bez datuma (1991), avers i revers

Sl. 20. Novčanica 1 dardan sa datumom 7. XI 1990, avers i revers

Sl. 21. Novčanica 100 una sa datumom 14. VII 1991, avers i revers

je bila serija fantazijskih novčanica po imenu KULIN. Ime potiče od Kulina bana, srednjovekovnog bosanskog vladara. Ove su novčanice izgleda izdate u veoma malom broju i nisu bile u numizmatičkom opticaju. Takođe nisu dostupne sve informacije na osnovu kojih bi se mogle detaljno opisati sve izdate nominale. Neki podaci, međutim, mogu se prikupiti iz dnevne štampe toga vremena, pa tako saznajemo da je kulin banknote izdao Glavni komitet sarajevskog odbora Liberalne partije, u saradnji sa jednim privatnim grafičkim institutom. Bilo je planirano da se izdaju novčanice od 1, 5, 10, 50, 100, 500 i 1000 KULINA. Nije, međutim, poznato da li su sve, ili samo neke od ovih nominala stvarno i izdate. Na ovim novčanicama ime zemlje – REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA – dato je, kao i svi drugi natpisi, na dva pisma – latinicom i ćirilicom. Ove su novčanice najverovatnije izdate (ili pripremljene za izdavanje) početkom 1992. godine.

Nakon kulina, izdata je još jedna novčanica kojom je predloženo novo ime neke buduće BiH valute. To je novčanica od 100 UNA sa datumom 14. VII 1991. (sl. 21). Autor i distributer una-banknota bio je Slobodan Pukanić, numizmatičar iz Zagreba. Inače, „Una“ je ime reke, a istovremeno simboličan izraz za jedinstvo (Unity). Svi natpisi na ovoj fantazijskoj novčanici takođe su date latinicom i ćirilicom, a nominalna vrednost je pored toga izražena još i na arapskom pismu i – glagoljicom, srednjovekovnim pismom koje se prilično koristilo u Bosni. Una je višebojna novčanica, pretežno zelene boje, 155x75 mm. Na aversu je portret pesnika Mak Dizdara (1917-1973), takođe bosanski srednjovekovni stećak, srednjovekovni bosanski zlatnik i oznaka vrednosti. Na levoj strani je mapa Bosne i Hercegovine sa dva grba – jedan (plavi, sa ljiljanima) predstavlja Bosnu, a drugi (crveni, sa krstom) predstavlja Hercegovinu. Na reversu je čuveni stari most u Mostaru koji je nažalost srušen od strane hrvatske vojske u toku vojnih operacija u nedavnom ratu.

Nakon otcepljenja od Jugoslavije (u martu 1992), za vreme i neposredno nakon nedavnog rata u Bosni i Hercegovini (koja se sada sastoji od muslimansko-hrvatske Federacije i Republike Srpske), cirkulisalo je nekoliko različitih moneta. U upotrebi su bili bosansko-hercegovački dinari, jugoslovenski dinari, hrvatski dinari i kasnije kune, a najviše nemačke marke. Pored toga su, u periodu 1992-1994, u opticaju bile i novčanice Republike Srpske. U istom periodu postojale su i vrlo slične novčanice Republike Srpske Krajine na teritoriji sadašnje Hrvatske.

Očekuje se da se u toku 1998. godine u BiH uvede nova, zajednička, valuta, po imenu KONVERTIBILNA MARKA, a čija bi vrednost bila jednaka vrednosti jedne nemačke marke. Istovremeno se očekuje da će uvođenjem zajedničke monete dovesti do stabilizacije odnosa između svih „entiteta“ ove Države, stanovništva koje broji 4.524.600, a koje živi na površini od 51.129 km².

MAKEDONIJA

Bivša jugoslovenska Republika Makedonija proglasila je svoju nezavisnost 17. septembra 1991. godine, a njeno izdvajanje iz Jugoslavije odvijalo se mirnim putem. Nekoliko meseci pre toga, 1. avgusta 1991, u Makedoniji se pojavio prvi fantazijski novac – nominala od 20 STATERA. Ime tog „novca“, isto kao i simboli na njegovom dizajnu, imali su namerni anti-grčki karakter, jer je trebalo da „dokaže“ nešto što nije lako dokazati – da su Sloveni po imenu Makedonci potomci i nasljednici antičkog helenističkog makedonskog naroda. Spor između Republike Makedonije i Grčke u vezi s imenom ove nove države i njenih simbola još uvek nije rešen. Republika Makedonija ima 25.713 km² i 2.129.000 stanovnika od kojih je većina južnoslovenskog porekla, uz oko 20% etničkih Albanaca.

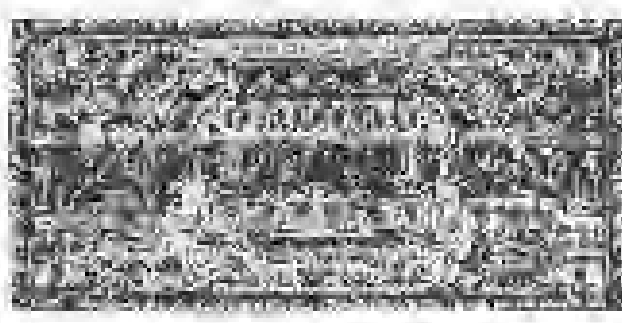
Na aversu novčanice od 20 statera prikazana je bista Aleksandra Velikog (356-328 pre Hrista). Nepoznati izdavač ove novčanice je na nju bez ovlašćenja stavio i suvi pečat sa žigom Kire Gligorova, predsednika Makedonije. To, kao i jak propagandistički karakter ove banknote, dovelo je do toga da se ona zabrani i uništi. To je i razlog zbog kojeg se ova novčanica ne može naći u numizmatičkim kolekcijama.

Prvih meseci nakon dobijanja nezavisnosti, bile su brojne diskusije o nazivu nacionalne makedonske monete. Iz tog vremena potiče i novčanica nominalne vrednosti 1 MAKEDONKA sa datumom 01. XII 1991 (sl. 22), a ubrzo nakon toga i slična serija novčanica nominalne vrednosti od 1, 10 i 100 MAKEDONKI sa datumom 15. I 1992 (sl. 23-25). Na obe novčanice od 1 Makedonke, nalazi se na aversu slika grčkog grada Soluna (Thessaloniki). Na prvom izdanju je u gornjem levom uglu portret Aleksandra Velikog, a u drugom Sv. Klementa Ohridskog (865-916). Obe novčanice su pretežno žućkastobraonkaste, 160x80 mm. Reversi se razlikuju, ali su na obe tradicionalni makedonski motivi u drvorezu.

Novčanica od 10 MAKEDONKI je pretežno bleđolubičasta, 165x81 mm. Na njenom aversu je srednjovekovna tvrđava

Sl. 22. Novčanica 1 makedonka sa datumom 1. XII 1991, avers i revers

Sl. 23. Novčanica 1 makedonka sa datumom 15. I 1992, avers i revers

grada Ohrida i portret cara Samuila (996-1014). Revers je isti kao kod drugog izdanja novčanice od 1 makedonke, uz ime privatne firme koja je izdala ove banknote – IMPRES iz Skoplja, sa potpisom direktora (Z. MICEVSKI) i sa natpisom na makedonskom, u značenju „OVO JE SUVENIR NOVČANICA I NIJE ZA SLUŽBENU UPOTREBU“.

Novčanica od 100 MAKEDONKI je pretežno belodozelene boje, iste veličine i istog reversa kao prethodne nominalne. Na njenom aversu je moderan spomenik „Makedonija“ iz Kruševa i portret makedonskog revolucionara - borca za slobodu Goce Delčeva (1872-1903).

Zvanični novac Republike Makedonije, DENAR koji se sastoji od 100 DENI, uveden je u opticaj 20. aprila 1993. godine. Do sada su izdate dve serije banknota – u prvoj seriji izdati su tzv. kuponi grube izrade i vrlo lošeg kvaliteta, dok su novčanice

2. serije na zavidnom estetskom i kvalitetnom nivou. Metalni novac je izdat u nominalama od 50 DENI, 1 DENAR i 2 i 5 DENARI, sa „zamrznutim“ godištem „1993“. Vrednost jednog makedonskog denara iznosi oko 3 nemačka pfeniga.

Literatura:

- Beštak, B. *Novčanice i novčani bonovi Republike Bosne i Hercegovine*, Numizmatičke vijesti br. 48, Zagreb 1995;
Krasnov, G. *Novac Republike Hrvatske*, Numizmatičke vijesti br. 46, Zagreb 1993;
Mandić, R. *Katalog metalnog novca 1700-1994*, Beograd 1995;
Oblak, B. *Katalog Banka Slovenije, Lipa Holding*, Kranj 1991;
Živanović, D. *Srpske reklamne ili propagandne novčanice, dinar br. 5*, Beograd 1997.
Sve ilustracije novčanica su iz kolekcije autora.

Sl. 24. Novčanica 10 makedonki 1992, avers

Sl. 25. Novčanica 100 makedonki 1992, avers

SUMMARY

FANTASY BANKNOTES IN YUGOSLAVIA 1990 – 1992, Part II

This article is the translation of the author's papers read at the Numismatic Symposium SWIT '98 in Slovakia, published in the Proceedings in „Numizmatika“ no. 17, Supplementum, Bratislava 2000, under the title „Announcement of the disintegration of Yugoslavia through fantasy monetary issues 1990-1992“. In the first part published in „dinar“ no 21, fantasy issues of Slovenia and Croatia had been discussed, while in this part issues of other former Yugoslavian republics have been described. These are: in Serbia Srbijanka notes, in Montenegro Perper, in Kosovo Dardan. In Bosnia and Herzegovina Kulin and Una and in Macedonia Stater and Makedonka. All the illustrated notes are from the collection of the author.

AMER SULEJMANAGIĆ

NOVČANE PRILIKE U BOSNI I HERCEGOVINI U PERIODU OD POČETKA 1992. DO UVOĐENJA KONVERTIBILNE MARKE

Proces disolucije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je trajao duže vrijeme i rezultirao osamostaljenjem njenih država sastavnica. Sa monetarnog aspekta, mislim, potrebno je definirati do kojeg je trenutka postojao novac SFRJ i kada ga zamjenjuju novci država nasljednica. Prva od bivših federalnih republika koja je uvela svoj novac je bila Slovenija, a slijedila ju je Hrvatska. Kako se uvijek kod uvođenja vlastitog novca novac prethodne države povlači iz opticaja postoji mogućnost da se stari novac ubaci na teritorij na kojem on i dalje ostaje važeće sredstvo plaćanja, tako je taj kratki period naše historije, u kojem se pored političkog vodio i pravi monetarni rat, obilježen konstantnim uvođenjem novih apoeni i cijelih serija slovenačkih tolara, hrvatskih i jugoslavenskih dinara. Numizmatički autori iz zemalja sa područja bivše Jugoslavije imaju različite poglede na ovo pitanje, pa tako autori iz Beograda uopće ne smatraju da je potrebno definirati trenutak u kojem je novoformirana SR Jugoslavija (Srbija i Crna gora) dobila svoj novac jer vjerojatno misle da je SRJ u stvari nastavak SFRJ, dok oni iz Zagreba smatraju da je SRJ nastala 1991. godine i da je posljednji novac SFRJ serija sa različitim datumima iz 1990. godine zaključno sa novčanicom od 1000 dinara 26. XI 1990. Ovo je pogrešan pristup jer ova serija jeste posljednja od novca SFRJ koja je cirkulirala u Hrvatskoj, ali sigurno nije posljednja koja je cirkulirala u BiH i Makedoniji. Moje je mišljenje da je posljednji novac naše bivše zajedničke države bila serija od 100, 500, 1000 i 5000 dinara sa godištem 1991. (kataloški brojevi: Pick 108 – 111, Barac R156 – R159, Stojanović 139 – 142) zajedno sa novčanicama od 10 i 50 dinara iz prethodne serije (P103 – 104, B Y113 – Y112, St 128 – 129) iz jednostavnog razloga jer je to posljednja serija koja na prednjoj strani ima grb SFRJ i zato što je to posljednja serija koja je cirkulirala u preostale tri države (Makedoniji, SR Jugoslaviji i BiH) prije monetarnog osamostaljenja i ovih država.

Zbog rata u Hrvatskoj koji je već bio u toku, blokiranih ili uništenih komunikacija kao i zbog monetarnog osamostaljenja dvije najzapadnije republike SFRJ, izvjesnih restrikcija na uvoz iz Hrvatske, BiH tamo nije mogla kupovati kao ranije, a i ono što je uspjela nabaviti morala je plaćati čvrstom valutom. Srbija je još ranije uvela embargo na izvoz roba u BiH tako da Bosna uopće nije mogla koristiti YU dinare za plaćanja uvoza iz te najbogatije od četiri preostale ex-yu republike u kojima je dinar SFRJ još vrijedio kao legalno sredstvo plaćanja. Preostala je samo privredna saradnja sa malom Crnom Gorom, od koje

se nije imalo šta puno ni kupiti, i sa Makedonijom koja je opet prilično daleko, tako da je uvoz odnosno izvoz u to turbulentno vrijeme bio gotovo nemoguć.

Predsjednik Republike Makedonije i Predsjednik Saboru Republike Makedonije su 26. aprila 1992. godine ukazom donijeli zakon o Narodnoj banci Republike Makedonije i već narednog dana su pušteni u promet makedonski bonovi kao novo sredstvo plaćanja i u roku od tri dana su u omjeru 1:1 zamjenjeni jugoslavenski dinari u toj republici. Cijela masa povučenog jugoslavenskog novca je vraćena Narodnoj banci Jugoslavije.

Tako se prostor YU dinara i praktično sveo na BiH i na SR Jugoslaviju, države koje su donijele odluke da će ovakav monetarni sistem kao jedinstven funkcionirati do 1. jula 1992. Vlasti u Beogradu su jednostrano prekršile ovaj dogovor i bez najave (na što su bile obavezne) koncem juna 1992. uvele novu seriju novčanica, ovaj puta bez grba SFRJ, kojom su do 4. jula 1992. zamijenili na svom teritoriju novac bivše države. Također su za teritorij BiH pod kontrolom lokalnih Srba štampani i u isto vrijeme uveli novi novac. Otprilike istovremeno uveden je hrvatski dinar na veći dio teritorija BiH koji će se uskoro naći pod kontrolom hrvatskih snaga.

Ovom operacijom su se Srbija i Crna Gora, te srpski dijelovi BiH (Srpska Republika Bosna i Hercegovina – kasnije Republika Srpska), kao i prostor pod kontrolom hrvatskih snaga, riješili novca bivše države, a teritorij pod kontrolom legalnih vlasti BiH u Sarajevu je ostao posljednje područje na kojem je ovaj novac još cirkulirao.

Nepripremljenost Narodne banke Bosne i Hercegovine da se suoči sa monetarnim aspektom posljedica disolucije SFRJ je rezultirala katastrofalnim posljedicama po privredu BiH. Kako je koja od republika bivše Jugoslavije uvodila svoj novac, tako su valovi povučenog YU novca zapljuskivali BiH i tu pretvarani u devize na crnom tržištu kao i u robu, posebno u popularne automobile Golf. Izrazito povećana potražnja za bosanskim devizama i golfovima se prvi puta jasno pokazala u vrijeme kada je Slovenija uvela svoje tolarske bonove. Slično se desilo i kada je Hrvatska uvodila svoj dinar. Neki proračuni govore da je samo iz ove dvije republike u BiH nezakonito uvezeno YU dinara u vrijednosti od 200 miliona USD. S druge strane BiH je pretrpila neprocjenljivu štetu od prekomjernog štampanja YU dinara u Beogradu u vrijeme kada je Savezna skupština, Savezna izvršno vijeće i Predsjedništvo Jugoslavije

radilo bez predstavnika BiH i Makedonije (predstavnici Slovenije i Hrvatske su se povukli još ranije). Najbolja ilustracija tog stanja je podatak da je Narodna banka Jugoslavije planirala da posljednju seriju dinara SFRJ, onu sa godištem 1991., pusti u opticaj u iznosu od 80 milijardi dinara, a ukupno je pustila u opticaj 120 milijardi dinara.

Svi ovi problemi, zajedno sa ratnim razaranjima, ubijenim, ranjenim i protjeranim stanovništvom, već prisutnim izbjeglicama iz ratom zahvaćenih područja Hrvatske, embargom na uvoz roba iz Srbije, prekidom komunikacija, novčanih i privrednih tokova srušili su se u samo nekoliko mjeseci na leđa BiH, naročito na onaj dio koji je bio pod kontrolom bosanskohercegovačke vlade u Sarajevu.

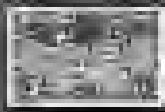
Kao dodatnu mjeru pritiska, NBJ je u maju 1992. prestala snabdijevati Bosnu i Hercegovinu novcem, pa je NBBiH bila primorana da iz trezora izvuče novčanice od 500 i 1000 dinara iz prethodne serije dinara SFRJ koje su u zamjeni novca u januaru iste godine već bile povučene iz opticaja i da ih preštambila svojim štambiljima. Ove štambiljane novčanice su bile u opticaju paralelno sa još uvijek važećom serijom dinara SFRJ sa datumom 1991, i to samo na području Sarajeva, koje je već bilo u okruženju srpskih snaga, pa se ove novčanice nisu mogle distribuirati u ostala područja BiH. Planiralo se u Sarajevu pustiti u opticaj 5 milijardi dinara u ovim štambiljanim novčanicama, ali se stalo na inosu od 3 milijarde i 594 miliona dinara. Slična operacija je planirana i za Tuzlu. NBBiH je odobrila Službi društvenog knjigovodstva Tuzla da svojim pečatom ovjeri novčanice u iznosu od 700 miliona dinara, ali ova operacija nije izvedena, a novčanica od 1000 dinara sa pečatom SDK Tuzla koja se katalogu Borne Barca vodi pod brojem B165 je kasniji falsifikat.

Zbog komunikacijske blokade i fizičke odvojenosti Sarajeva od ostalih teritorija Republike pod kontrolom centralne vlade, lokalne vlasti u drugim krajevima su se morale snalaziti na različite načine da bi ublažile problem nedostatka gotovine, za kojom u ratnim uslovima postoji pojačana potreba. Tako su vlasti u srednjoj Bosni od Visokog do Doboja – Zeničko područje – pustile u opticaj vlastite privremene bonove (tzv golubice) u apoenima od 100, 500, 1000 i 5000 dinara, a koji su štambiljani štambiljima filijala ili ekspozitura SDK u slijedećim gradovima: Zenica, Visoko, Breza, Fojnica, Kreševo, Vareš i Tešanj. Slično su postupile i lokalne vlasti u Travničkom području. Do trenutka uvođenja novčanica celjskog BH dinara i hrvatskog dinara u promet (u zavisnosti o kojem dijelu ovoga područja se radi) one su problem nedostatka gotovine u novčanicama dinara SFRJ riješile uvođenjem u opticaj novčanih bonova u apoenima od 200, 500, 1000 i 5000 dinara ovjerenih pečatima SDK Travnik, Novi Travnik i Vitez. Travnički novčani bon od 10000 dinara iz ove serije, koji navodi Barac u svome katalogu, je vrlo diskutabilan. Vlasti zeničkog i travničkog područja nisu imale odobrenje Narodne banke Bosne i Hercegovine za uvođenje ovih bonova.

Sve ove štambiljane novčanice i novčani bonovi, pušteni u opticaj u maju 1992, su cirkulirale paralelno sa zadnjom serijom dinara SFRJ i u odnosu 1:1 sa istom.

Poštujući ranije pomenuti dogovor sa Vladom u Beogradu i sa NBJ, Vlada R BiH i NBBiH su planirale pustiti u opticaj svoj regularni novac iza 1. jula 1992. godine, te su poručile izradu novčanica dinara BiH u slovenskoj štampariji Cetus Security u apoenima od 10, 25, 50, 100, 500 i 1000 dinara sa datumom 1. VII 1992. Dizajn ovih novčanica je iz opkoljenog Sarajeva poslat u Celje putem faks aparata. Izradu novčanica je nadgledao Biro Vlade R BiH u Zagrebu, a u BiH su dopremljene preko SDK Split. Ukupno je štampano 17.290.400.000,00 BH dinara i do kraja 1992. godine preko trezora IKB Zenica pušteno u opticaj 10.546.000.000,00 BH dinara. Na području pod kontrolom hrvatskih snaga (najvjerovatnije u Posušju) je završilo 3.672.000.000,00 koje nisu ni puštene u opticaj i vjerovatno skupa sa 3.071.000.000,00 BH dinara koje su ostale nepovučene u Celju predstavljaju izvor iz kojeg se i danas numizmatičko tržište snabdjeva necirkuliranim novčanicama

ove serije. Celjski novac je cirkulirao samo na jednom dijelu teritorija pod kontrolom centralne vlade u Sarajevu, i to na područjima koje su djelimično ili u cjelosti pokrivala slijedeće filijale SDK: Zenica, Tuzla, Visoko, Travnik, Jajce, Tešanj, Maglaj, Konjic, Mostar i Bugojno. U početku, vrlo kratko vrijeme, se preko filijale u Konjicu celjskim novcem snabdijevalo i područje Goražda, ali je to uskoro obustavljeno.

Ove novčanice su zamijenile posljednju seriju dinara SFRJ u omjeru 1:10. Isti odnos je primijenjen i na teritoriju opkoljenog Sarajeva gdje su, zbog nemogućnosti dopreme celjskog novca, u prvobitnom iznosu od 60 miliona BH dinara uvedeni „sarajevski“ bonovi u apoenima od 10, 20, 50, 100, 500, 1000 i 5000. Kasnije, u 1993. i 1994. godine, slijedile su nominale od 10.000, 50.000, 100.000 (u dvije varijante), 500.000 i 1.000.000 BH dinara. Krajem 1992. godine je u opticaju bilo „sarajevskih“ bonova u iznosu od 6.261.540.000,00 BH dinara, a krajem 1993. godine 203.312.900.000,00. Inflacija je učinila svoje, pa je onaj iznos sa kraja 1992. imao protuvrijednosti od 1.100.000,00 DM, a onaj sa kraja 1993. nešto preko 700.000,00 DM. Do povlačenja „sarajevskih bonova“ iz opticaja, u oktobru 1994, kada je kao i celjski novac, te kasnija izdanja, zamijenjen u odnosu 1:10.000 novom serijom novčanica BH dinara sa datumom 15.8.1994. U opticaj je pušteno 589.545.300.000,00, a povučeno 537.161.400.000,00 BH dinara u ovim bonovima.

Razorna inflacija je obezvrijedila i celjski dinar pa se ukazala potreba za štampanjem većih apoena za ostala dostupna slobodna područja. Kao nadopuna celjske serije u Zenici su u januaru 1993 štampani novčani bonovi nominale od 5000 i 10.000 BH dinara, a u septembru iste godine i nominala od 100.000 koja je nastala preradom – preštampanjem celjske novčanice od 10 BH dinara.

Služba društvenog knjigovodstva Travnik je u oktobru 1993. na celjsku novčanicu od 100 dinara doštampana 3 manje crvene nule i ovjerila svojim pečatom crne boje sa datumom 15.10.1993. Osim pomenutih sve ostale preštampane celjske novčanice su kasniji falsifikati. Novčani bonovi od 5000 i 10.000 BH dinara sa pravokutnim štambiljem SDK Zenica nisu nikakvi specifično zenički bonovi, nego je štambilj korišten kao ovjera da ta novčanica nije krivotvorena.

Osim elaborata za štampanje celjskih novčanica u NBBiH je postojao i rezervni elaborat za štampanje BH novca, po kojem je postupio bivši viceguverner Banke kada je u Londonu poručio štampanje serije novčanica vrlo sličnog dizajna, kao i izradu famoznog prigodnog kovanog novca u kovnici Pobjoy Mint. Ove „londonske“ novčanice su štampane samo u apoenima od 50 i 1000 BH dinara, dok one od 100 (dvije varijante) i 500 postoje samo kao štamparske probe – proof. Iako se vrlo često ove novčanice, koje nisu bile u opticaju, smještaju u 1992. godinu one su rađene tek 1993.

Inflacija, ratna djelovanja, onemogućen promet ljudi, roba i kapitala i rascjepkanost tržišta do općinskih granica, još više i brže su obezvrjeđivali bosanski dinar, pa je njemačka marka postajala mjera svih vrijednosti. Pošto su se općine i okruzi na slobodnom teritoriju sve više zatvarali, da bi sačuvali ono

bogatstva što već imaju, i kurs DM se počeo lokalno utvrđivati, tako da je u jednom trenutku 1 DM vrijedila od 100.000 do 600.000 dinara, zavisno o kojem okrugu se radi. Posustajanje BH dinara je također rezultiralo i drastično reduciranom uplatom poreza, pa su se između ostalih i organi države uprave preorijentali na DM. Uglavnom su korištene novčanice i kovanice DM, a u nekim gradovima su štampani i devizni – DM – bonovi raznih nominala, neka vrsta notgelda.

U Cazinskoj krajini su devizne bonove izdavale slijedeće ustanove i institucije državne vlasti:

- Preduzeće PTT saobraćaja Bihać, u drugoj polovini 1993. godine, u apoenima od 1, 2 i 5 DM i ovjeravalo poštanskim štambiljima mjesta Stijena, Velika Kladuša, Bosanska Krupa, Bužim, Čoralići i Izačić;
- Privredna banka Bihać, u julu i decembru 1993, u apoenima 50 pf, 1, 2 i 5 DM, i
- Okrug Bihać, u decembru 1994, u apoenim od ½, 1, 2 i 5 DM.

Izvršni odbor Općine Bugojno – Sekretarijat za financije – je u novembru 1993. i u aprilu i julu 1994. izdao bonove od 0.10, 0.20, 0.50 (dva tipa), 1, 2, 5, 10 i 20 DEM.

Izvršni odbor Općine Goražde i Izvršni odbor Okruga Goražde su zajednički izdali devizne bonove u apoenima od 1, 2, 5, 10, 20, 50 i 100 u avgustu 1993, u ukupnoj vrijednosti od 280.920,00 DM. Ovi bonovi su štampani u dvije serije, sa crvenom i crnom bojom serijskih brojeva. Prije štampanja ovih deviznih bonova, a poslije neuspjeha u dostavljanju celjskih novčanica iz Konjica, u Goraždu su korištene regularne novčanice i kovanice njemačke marke koje su tamo dopremene u nekoliko helikopterskih pošiljki. Nakon što je jedan helikopter Armije BiH oboren od strane srpskih snaga i pošiljka izgubljena odustalo se ovih aktivnosti i prešlo na bonove.

U izoliranim istočnobosanskim enklavama Srebrenici i Žepi je, sve do njihovog pada, korištena isključivo DM gotovina, a kako je privreda bila skoro zamrla ni potreba za novcem nije bila velika, a stanovništvo je priziviljavalo samo zahvaljujući humanitarnoj pomoći.

Izvršni odbor Općine Gornji Vakuf – Sekretarijat za privredu, društvene djelatnosti i opću upravu – je u drugoj polovini 1993. godine izdao bonove u slijedećim vrijednostima: 0.10, 0.20, 0.50, 1, 2, 5, 10 i 20 DEM.

U dijelu Hercegovine pod kontrolom centralne vlade RBiH, u Mostaru, Jablanici i Konjicu, izdavani su bonovi od 0.50, 1 i 2 DM u drugoj polovini 1993. i prvim mjesecima 1994. godine. Izdavač bonova je bio Okrug Mostar, a ovjeravani su pečatima SDK Filijala Mostar, Filijala Konjic, Filijala Konjic – Ekspozitura Konjic – i Filijala Konjic – Ekspozitura Jablanica. Korišteni su pečati SDK sa dva državna grba: Socijalističke Republike BiH i Republike BiH.

U Tešnju je tamošnja općina u drugom dijelu 1993. izdala bonove u vrijednosti od 0.10, 0.50, 1, 2 i 5 DM.

Privredna banka Travnik je prema odlukama Izvršnog odbora Općine Travnik od 9. VIII 1993. i 18. V 1994. izdala seriju bonova od 0.10, 0.20, 0.50, 1, 2, 5 i 10 DEM u ukupnoj vrijednosti od 406.500,00 DEM. Prvo štampanje ovih bonova

je bilo 11. VIII 1993, a posljednje 31. V 1994. Ovi bonovi su od 15. III 1995. do 31. III 1995. povučeni iz opticaja i zamjenjivani po želji imaoca za njemačke marke ili BH dinarske novčanice serije 15. VIII 1994.

Ovakvo monetarno šarenilo na teritorijima pod kontrolom Armije RBiH i vlade u Sarajevu, kreirano u vrijeme najžešćih ratnih razaranja, privedeno je kraju u periodu od oktobra 1994. do novembra 1995. godine. Toliko je vremena bilo potrebno da posljednja serija BH dinara, novčanice od 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500 i 1000 BH dinara sa datumom 15. avgust 1994, prodre na sva ta područja i zamijeni prethodne serije u odnosu 1:10.000. Njemačku marku (1 DM je konstantno vrijedila 100 ovih novih dinara), naravno, ovaj novac nije mogao zamijeniti, nego je cirkulirao paralelno s njom. Vlada RBiH je od januara 1994. razmatrala, a u julu iste godine uvela i proglasila bivalutni monetarni sistem kojim je uz BH dinar i njemačka marka postala legalno sredstvo plaćanja.

Dok je na teritorijima BiH pod kontrolom hrvatskih snaga cirkulirao novac Hrvatske (prvo hrvatski dinari, a kasnije kune) i nije bilo izdavanja novca sa nazivom Hrvatske Zajednice Herceg Bosne, odnosno kasnije Hrvatske Republike Herceg Bosne, osim prigodnog zlatnika kovanog u Zagrebu, na područjima pod kontrolom srpskih snaga situacija je bila drugačija. Za teritorije srpskih autonomnih oblasti koje su formirale Srpsku Republiku BiH, koja je kasnije preimenovana u Republiku Srpsku, su u beogradskom Zavodu za izradu novčanica štampane novčanice koje su u opticaj uvedene pod kraj juna 1992. godine, u isto vrijeme kada su u Srbiji i Crnoj Gori uvedene nove novčanice na kojima je na prednjoj strani grb SFRJ zamijenjen monogramom Narodne banke. Novčanice bosanskih Srba su imale istu sudbinu kao i novčanice SRJ, jer su izdanja NB Srpske Republike BiH, odnosno NBRS bila štampana sa namjerom da se na tim područjima koristi što manje dinara SRJ, da isti ne bi bio izložen još većem pritisku inflacije. Razorna hiperinflacija ih je vrlo brzo u potpunosti obezvredila, pa su stalno bile potrebne sve veće i veće nominale. Počelo se novčanicom od 10 dinara krajem juna 1992. i uz denominaciju stiglo do 500 miliona dinara pred kraj 1993. godine, sa najvećim nominalama od 10 milijardi (dvije novčanice) i 50 milijardi, s tim što dvije posljednje novčanice od 10 i 50 milijardi nisu bile u opticaju nego predstavljaju naknadno izdanje, štampano u vrijeme kada NBRS već nekoliko godina nije ni postojala. Dok je NBRS postojala, iako je to bila samo „filijala“ NB, a nikako samostalna monetarna institucija, izdala je ukupno 23 različite novčanice. Paralelno sa ovim novcem na područjima BiH pod kontrolom srpskih snaga su cirkulirale novčanice Narodne banke Republike Srpske Krajine, kao i određene količine dinara SRJ u odnosu 1:1. Svaki pokušaj vlade u Beogradu da se uhvati u koštac sa hiperinflacijom, a naročito Avramovićeva reforma skraja 1993. i početka 1994. godine, su rezultirali problemima za vlasti RS i nedostatkom gotovine, tako da pribjegavalo izdavanju bankarskih novčanih čekova kojima su plaćani pripadnici VRS i policije. Kada je dinar RS definitivno ukinut, u opticaj su ubačene određene, ali

u uvijek nedovoljne, količine avramovićevih dinara SRJ, tako da se opet moralo pribjegavati korištenju čekova. Avramovićev dinar je od tada pa do uvođenja konvertibilne marke ostao jedino zvanično sredstvo plaćanja u RS. Za razliku od RS operacija uvođenja avramovićevog dinara nije izvršena u RSK, kojoj je izgleda ranije dogovorena propast, te je tamo sve do kraja (druga polovina 1995) ostao tamošnji dinar kao zvanično sredstvo plaćanja.

Ovo je slika monetarnih prilika u BiH sa kojom je ova država dočekala kraj rata i potpisivanje Daytonskog mirovnog sporazuma u novembru i decembru 1995. godine. Ovaj sporazumom je baza Ustava BiH kojim je predviđeno slijedeće: „Centralna banka Bosne i Hercegovine je jedina ovlaštena institucija za emisiju novca i monetarnu politiku na cijelom području Bosne i Hercegovine.“ Naravno da je ovakva monetarna šarolikost u BiH trajala i poslije uspostave CBBiH u avgustu 1997. godine, pa čak i poslije uvođenja novčanica i kovanica konvertibilne marke u izdanji CBBiH. Novčana slika BiH u tom periodu izgleda ovako:

CBBiH je osnovana 11.8.1997. godine, tako što je NBBiH formalno prestala sa monetarnim operacijama, a u stvari je NBBiH transformirana u CBBiH, koja je u zgradi NBBiH u Sarajevu i sa deviznim rezervama NBBiH kao jedinim pokrićem počela rad. Istine radi treba navesti da su krediti koje je RBiH ranije uzela kod NBBiH namireni uplatom od strane kantona sa bošnjačkom većinom, tako da je CBBiH startovala sa potpunom čistom situacijom.

Prvi problem sa kojim se Predsjedništvo postdaytonske BiH suočilo na monetarnom planu, odnosno ime valute, je bezbolno riješen usvajanjem imena KM. Marka je svakako bila omiljeno sredstvo plaćanja kod svih u Bosni, a izraz konvertibilna je trabao da garantira pretvorivost domaće valute u DM u svakom trenutku po želji imaoca. Drugi problem – dizajn novčanica – je riješen teže, i to poslije dužih pregovora, tako da su predviđene dvije varijante svake novčanice, što opet nije presedan jer je sličan pristup u prilično blažoj formi ranije primjenjen i u Južnoj Africi.

Paralelno sa ovim pregovorima predstavnika tri konstitutivna naroda BiH, je u pozadini vođen pravi privredni rat između Francuske i Austrije oko toga ko će štampati novčanice za CBBiH. Jedna austrijska privatna kompanija, uz veliku podršku austrijskog bankarskog lobija u BiH i nekih članova međunarodnih organizacija u BiH, samoinicijativno štampala i promovirala svoj prijedlog novčanice od 20 KM u tri varijante. Francuska kompanija Francois Charles Oberthur je radila mnogo suptilnije i paralelno sa izradom svoga prijedloga novčanice od 50 KPF, osigurala potporu francuske vlade koja je kompletnu količinu potrebnih novčanica obećala Bosni i Hercegovini kao donaciju ako budu štampane u Francuskoj. Tako su novčanice KM štampane u Francuskoj, a kao kompenzaciju austrijancima je austrijska državna štamparija štampala novčanicu od 200 KM u 2002. godini. Ova novčanica je rađena u samo jednoj varijanti. Princip izdavanja novca u dvije varijante je u BiH vrlo brzo, još iste godine, napušten, pa su prve kovanice bile izrađene u samo jednoj – zajedničkoj varijanti.

Istini za volju, obje varijante novčanica od 50 i 100 KM su ponovo izdate u potpuno istom izgledu ali sa drukčijom niti u papiru i sa godištem 2002, kada je hitno trebala velika količina gotovine za zamjenu novčanica DM, koje su uvođenjem eura definitivno odlazile u historiju.

U trenutku uvođenja KM u opticaj na teritoriju BiH su cirkulirali BH dinari, hrvatske kune, dinari SRJ i naravno svugdje rado viđena DM. U svom početku je CBBiH zadržala bivalutni sistem, pa je DM cirkulirala slobodno uz KM, ali su ostale tri valute trebale biti zamijenjene. Osim za BH dinar nisu postavljeni nikakvi rokovi za zamjenu. BH dinari su zamijenjeni u vrlo kratkom roku i bez problema jer su imali potpuno pokriće u DM – na svakih 100 BH dinara je u trezoru bivše NBBiH bila 1 DM. Imaoci hrvatskih kuna i dinara SRJ su svoj novac morali zamijeniti u institucijama koje su ga izdale, ili u komercijalnim bankama, ili kod uličnih mjenjača za DM, pa za tu valutu kupiti KM.

SUMMARY

MONETARY CIRCUMSTANCES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM 1992 UP TO THE INAUGURATION OF THE CONVERTIBLE MARK

The process of the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia took place for quite a long period of time, and resulted in their republics becoming the independent states. Former common currency, dinar of SFR Yugoslavia, had been successively replaced by monnaies of the newly created states, first in Slovenia and Croatia, than in Macedonia and FR Yugoslavia (Serbia and Montenegro), and finally in Bosnia and Herzegovina.

The last Yugoslav notes circulating in B&H was the series issued in 1991, but after the National Bank of Yugoslavia discontinued supplying B&H with banknotes, in May 1992, the National bank in Sarajevo had to take out of its reserves the obsolete notes of 500 and 1000 Dinara dated 1990, and to overprint them by its stamp. On territories which had been separated by war from central government, like Zenica region, the so called dove-notes had been issued and locally stamped in Zenica and several nearby towns, as well as in Travnik. All those notes circulated parallel with Yugoslav dinar in parity of 1:1.

In 1992 the monetary coupons printed in Celje, Slovenia had been introduced, in denominations from 10 to 1,000,000 B&H Dinars. They replaced the former Dinar notes in parity 1:10. This series had been gradually supplemented by coupons and additional notes, particularly in Sarajevo, Zenica, Travnik etc. Due to the enormous inflation of Bosnian Dinar, German Mark had become the dominant currency all over the county, and many local authorities, numerous companies and institutions had issued their own coupons with denominations in DM. Such monetary chaos ended in 1994 when new series of state banknotes in denomination 1 to 1,000 B&H Dinars had been issued, which replaced the old ones in ratio of 1:10,000.

On territories controlled by Serbian and Croatian entities, instead of Bosnian Dinar, the Dinar of the Republic of Srpska and FR Yugoslavia, and Croatian Dinar (later Kuna) respectively had been used. All these currencies, same as Deutsche Mark, had been replaced by the new common currency of Bosnia and Herzegovina – Konvertibilna Mark – introduced in 1998.

NOVI NUMIZMATIČAR BR. 2

SARAJEVO 2003.

Numizmatičko društvo – Sarajevo izdalo je drugi broj svog časopisa čiji je glavni urednik mr Jasminko Mulaomerović. U njemu su, na 48 stranica manjeg formata, sadržani sledeći prilozi:

Robert Smajlagić: MARCA SLAVONICA; Hakija Dozić: INOSTRANI DUGOVI KRALJEVINE SHS;

Amer Sulejmanagić: KLASIFIKACIJA I KATALOGIZACIJA BOSANSKOHERCEGOVAČKE NUMIZMATIKE I NOTAFILIJE;

Željko Živković: GORAŽDANSKI BONOVİ;

Jasminko Mulaomerović: JOŠ O CIGARETAMA KAO NOVCU;

Ladislav - Slavko Maksimović: CJELOKUPNA POVIJEST NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE (1969-1997);

Miloš Radić: RELJEF BEOGRADSKJE KONFERENCIJE NESVRSTANIH

i In memoriam HRVOJU BILANDŽIĆU (1928-2003).

Većina članaka je ilustrovana i svi sadrže kratke rezime tekstove na engleskom jeziku.

R. Kovačević

JÜRGEN KLOTZ

MOSTARSKI MOST

„Stari most“ – bilo je ime kojim su žitelji Mostara sa puno ljubavi nazivali simbol svoga grada. On je vekovima predstavljao primamljivo mesto za turiste iz celog sveta, i bez sumnje se može označiti kao najomiljeniji motiv za fotografije i razglednice Hercegovine. Stari most je razrušen u bosanskom ratu, ali će uskoro opet zasijati novim sjajem.

Sl. 1 – Stari most u Mostaru (1566-1993)

Graditelj Hajrudin mlađi, učenik Sinana, dobio je zadatak od Sulejmana Veličanstvenog da sagradi most preko Neretve. Sa građevinarima iz Dubrovnika i Hercegovine, Hajrudin je 1566. godine završio gradnju mosta, koji se uglavnom sastojao od telenije i krečnjaka. Luk mosta je imao širinu otvora 28,5 m. Oko 4 metra široka vozna traka strmo se uzdizala od sredine mosta. Pri normalnom vodostaju Neretve, visina „starog mosta“ iznosila je oko 21 metar. Na svakoj strani obale stoji po jedna kula, a obe potiču iz rimskog perioda. Najverovatnije se već tada na tom mestu nalazio most na Neretvi. Ove kule su nazvane Herceguza (služile kao skladište za municiju) i Celovina (korišćena kao stražara i zatvor).

Otkako je sagrađen, most je tokom vekova mnogo toga pretrpeo: stanje u Bosni i Hercegovini oko 1700, koja je pod turskom vladavinom utvrdila

granice između Osmanlijskog carstva i Habzburške monarhije; okupaciju Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske 1878, Prvi i Drugi svetski rat, te Bosnu i Hercegovinu u Titovoj Jugoslaviji, da nabrojimo samo ponešto.

U novije vreme most je privlačio veliki broj turista, koji su se u idiličnim uličicama Mostara osećali kao da se nalaze u prošlosti. Mnogi se još mogu setiti dece i mladića, koji su za nekoliko dinara zbog turističke atrakcije hrabro skakali sa mosta u Neretvu.

Niko nikada nije pomislio da simbolu Mostara učini nešto nažao. Sve dok...

Kada je 1991. godine počeo raspad Jugoslavije, nakon otcepljenja Slovenije i Hrvatske, samo nekolicina je slutila da će se događaji u Hrvatskoj pretvoriti u strašan rat, koji će se kasnije proširiti i na Bosnu i Hercegovinu. U Mostaru je 6. marta 1992. godine došlo do prvih

Sl. 2 -Stari most na austrougarskoj poštanskoj marki 1910. (gore) i na novčanici Kraljevine Jugoslavije iz 1939. godine (dole)

oružanih sukoba između pravoslavnih Srba, katoličkih Hrvata i muslimanskih Bošnjaka. Samo mesec dana kasnije, Bosna i Hercegovina je priznata kao samostalna država od strane ministara spoljnih poslova Evropske zajednice. Ubrzo, 20. juna iste godine, u zemlji je zvanično proglašeno ratno stanje. Nedugo nakon toga Narodna banka Bosne i Hercegovina je, posle prelaznih rešenja, izdala i prve zvanične državne novčanice. Na nekima se nalazio motiv „Stari most“.

Zemlja se u to vreme već nalazila u valutnom haosu. Dok je u „slobodnim oblastima“ Bosne cirkulisao bosanski dinar, u srpskim oblastima izdata je sopstvena serija novčanica Srpske Republike Bosne i Hercegovine. U opkoljenom Sarajevu postojala je serija novčanica štampana samo za taj grad, a u mnogim opkoljenim regionima moralo se ispomagati delimično sa grubo izra-

Sl. 3 – Novčanica od 20 dinara sa datumom 1. VII 1992.

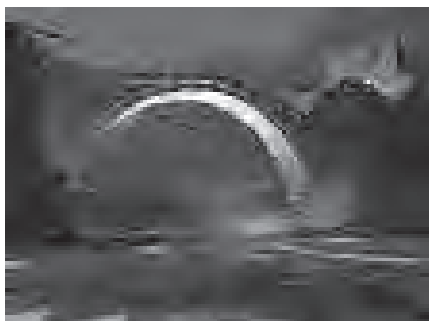

Sl. 4 – Privremeni most (deo) koji su izgradili plavi šlemovi UN

denim novcem iz nužde, a delimično novcem koji je glasio na nemačke marke, DM.

Bosansko-hercegovački dinar je pretrpeo snažnu inflaciju i već u septembru 1993. na prve novčanice sa motivom starog mosta morao je biti stavljen inflacioni pretnisak.

Kao i u ostalim delovima zemlje, tako su i u Hercegovini eskalirali ratni sukobi između raznih nacionalnih grupa. Bosanski Hrvati su 9. novembra 1993. godine namerno ispaljenom granatom razorili mostarski most, a koji inače nije imao nikakav strateški značaj. Mnogobrojne autogume, koje su ljudi postavili radi zaštite mosta, trebalo je da budu zaštita od puščane paljbe. No, napadu granata naravno da nisu mogli odoljeti. Kada se most pod napadom

Sl. 5 – Očekivani izgled novog mostarskog mosta, graditeljski crtež

granata raspao, a njegove ruševine potonule u Neretvu, istorija Starog mosta je posle 427 godina doživela tragičan kraj. Sada je bilo jasno da je ovo bio jedan simboličan čin, koji je trebao da pokaže da su mostovi između nacija sada potpuno srušeni; u ovom slučaju most između dela grada na jednoj obali gde su naseljeni uglavnom Hrvati, i dela na drugoj obali kojeg naseljavaju pretežno muslimanski Bošnjaci.

Narodna banka je 1994. godine pustila u opticaj novu seriju novčanica. Na njoj se opet našao motiv starog mosta u Mostaru, koji, nasuprot novčanicama iz 1992. godine nije predstavljao simbol već opomenu.

Sl. 6 – 100 dinara 15. VIII -1994.

Po zaključenju Dejtonskog sporazuma (1995.) stanje u Mostaru se uopšte nije normalizovalo. Preko pomoćnog mosta, koji su sagradili UN-plavi šlemovi na mestu starog mosta, dugo niko nije prelazio. Bilo je isuviše opasno posetiti rodbinu „na drugoj strani“, a o kupovini „preko“ nije bilo ni pomisli. Koliko je još uvek vladalo „eksplozivno“ raspoloženje u Mostaru (i ne samo tu), mogao se uveriti i nekadašnji gradonačelnik Bremena Hans Košnik (Koschnik), koji je tada bio angažovan kao administrator Evropske Unije u Mostaru. Pored jednog raketnog napada na njegovu kancelariju, pri čemu hvala Bogu niko nije nastradao, meta napada sa hrvatske strane bilo je i njegovo oklopno vozilo, pri čemu je pucano i na njegov automobil. Pancir staklo je sprečilo ono najgore. Već tada je sazrela ideja da se građanima Mostara ponovo sagradi njihov simbol, da se ponovo uspostavi most između naroda.

U nadi da će se za takav poduhvat moći ponovo iskoristiti ruševine mosta za novu gradnju, ronioci mađarskog kontingenta SFOR-a spasili su delove razrušenog starog mosta. No posle skoro

notafilija

Sl. 7 – Metalni novac izdat 1994. godine sa motivom Starog mosta

deset godina provedenih u rečnom toku Neretve, isti su postali skoro neupotrebljivi. Jedino se bočne opeke mogu ugraditi. Ovi originalni komadi su morali, u cilju realizacije projekta, da se takoreći integrišu u novogradnju. Ovaj od strane UNESCO-a oživljeni projekat, koji košta okruglo 15 miliona US dolara, sada je u punom jeku. Prema informaciji koju je autor ovog članka dobio od gosp. Košnika, otvaranje novog mostarskog mosta očekuje se u toku jula ove godine.

Autor ovog članka je takođe koautor najnovijeg Kataloga papirnog novca Bosne i Hercegovine

Prevod sa nemačkog: Slobodanka Stojaković

SUMMARY

MOST (BRIDGE) OF MOSTAR

„Stari most“ – the „Old bridge“ of Mostar, was for many ages the symbol of that town. It had been built by sultan Suleyman the Great, and its construction, supervised by Hayrudin the Junior, had finished in 1566. That beautiful bridge was a famous tourist attraction, especially the youngster jumping from its high top to the cold water of the Neretva river. Shortly after the declaration of the independence of Bosnia and Herzegovina in 1992, civil war began between three nationalities living there – Orthodox Serbs, Catholic Croats and Muslim Bosniaks. Since 1993 on the banknotes of the National Bank of Bosnia and Herzegovina the main motif was the old bridge of Mostar. After the bridge was completely destroyed by the Croatian army of Herzegovina, on November 9, 1993, picture of that bridge was put again on the B & H banknotes, those dated 1994. This time it was not the symbol but the warning. Thanking to the UNESCO project, the construction of the new bridge of Mostar, mostarski most, should be finished by July 2004.

ALEKSANDAR BRZIĆ

KAD JE ANDRA BIO U BRISELU...

Jedna retka belgijska medalja sa srpskom temom

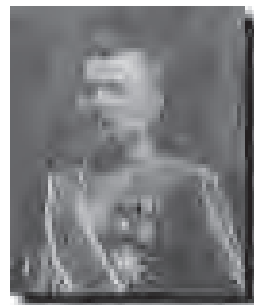
Vizitarne kovničke medalje su u srpskoj i jugoslovenskoj numizmatici nepoznat fenomen. Uzevši u obzir da su kovnice novca na našem području i same kao takve bile retkost sve do dvadesetih godina ovog veka, to nije ni veliko čudo. Šta je ustvari vizitarna kovnička medalja? Prilikom posete značajnih ličnosti, vladara, članova njihove porodice ili „samo“ važnih poslovnih partnera ili bilo koga, koga je trebalo zadiviti svojim proizvodima i umećem, neke kovnice su imale običaj da otkuju jedan mali broj medalja koje su se davale posetiocima kao uspomena.

Kovnice u Parizu, Briselu i nekoliko manjih kovnica u Nemačkoj devetnaestog veka su poznate po svojim vizitarnim medaljama. Nasuprot tome, London i Beč nikada nisu pravili ovakve medalje. Ova cela oblast dan današnji još nije potpuno istražena i katalogizirana, tako da su veća ili manja iznenađenja uvek moguća.

U slučaju kraljeva, prinčeva i visokih ličnosti, medalje su skoro uvek bile u srebru, vrlo retko u zlatu, a u slučaju „nižih“ posetilaca se obično koristio bakar ili bronza. Da bi se kovanje izvelo brzo, često i u prisustvu posetilaca, skoro uvek su se koristili postojeći kalupi kojima se ponešto, kao ime posetioca, dodavalo, da bi se napravila lična uspomena. U slučaju velikih poseta su se pravile i posebne medalje koje su sve danas dosta retke, jer je broj medalja koje su pravljene uvek bio veoma mali. Što je niži rang posetioca bio, medalja je bilo manje i manje, tako da su medalje nevažnih posetilaca u stvari veliki rariteti. Tako i u našem slučaju. Verovatno je napravljeno samo nekoliko medalja i njihov dizajn navodi nas na zaključak da je sve rađeno jako brzo: kalup belgijskog novčića od 5 franaka sa Leopoldom II koji je radio L. Wiener (glavni belgijski graver u to vreme) je avers, a revers je neutralna scena kovničke mašine oko koje je izrezan prigodni tekst na francuskom jeziku, koji glasi: „SON EXCELLENCE ANDRÉ NIKOLITCH MINISTRE DE SERBIE / 04 MAI 1902 VISITE LA

torije. Pod naslovom „Lista popečitelja i ministara inostranih poslova od obrazovanja prve vlade 1811. godine do današnjeg dana“ možemo pročitati sledeće:

NIKOLIĆ Andra, državni savetnik. Rođen 22. septembra 1853. u Čačku, umro 18. septembra 1918. u Parizu. Gimnaziju i Pravni fakultet završio u Beogradu. Sekretar Ministarstva prosvete i crkvenih poslova od 21. septembra 1887. Imenovan za kraljevskog poslanika u Narodnoj skupštini 29. februara 1888. Izabran za narodnog poslanika 14. oktobra 1889. Državni savetnik od 16. marta 1890. do 9. maja 1894. Ministar prosvete i crkvenih poslova od 1. maja 1890. do 9. avgusta 1892. Ministar inostranih dela od 1. aprila do 23. novembra 1893. Ministar prosvete i crkvenih poslova od 7. decembra 1896. do 11. oktobra 1897. **Poslanik Srbije u Parizu od 27. marta 1901.** Ministar inostranih dela od 21. septembra 1903. do 26. januara 1904. Ministar prosvete i crkvenih poslova od 27. novembra 1904. do 16. maja 1905. i od 17. aprila 1906. do 11. februara 1909. Poslanik i predsednik Narodne skupštine od 1. oktobra 1909. do 12. februara 1918. Jedan od osnivača Radikalne stranke i član Glavnog odbora od 1881. Sarađivao je u književnim i političkim listovima i časopisima: „Otadžbina“, „Rad“, „Delo“, „Odjek“, „Samouprava“. Objavljivao i brošure.

Kao što se iz priloženog vidi, Nikolić je bio ambasador Srbije u Parizu u toku 1901-1903. godine (na francuskom se ambasador u to vreme označavao kao ministar). U tom svojstvu je posetio Briselsku kovnicu 14. maja 1902. godine. Povod je verovatno bilo pregovaranje oko mogućih kovanja srpskog novca. Više o ovoj poseti, nažalost, nismo uspjeli da saznamo. Bilo kako bilo, ova medalja je jako retka i iako je poznata iz specijalnih belgijskih kataloga (Dupriez na primer), na tržištu je do sada nikada nismo videli.

SUMMARY

A RARE BELGIAN MEDAL WITH SERBIAN THEME

Medals issued in honor of visits of high dignities to some important establishment, like mints, are quite unknown in the Serbian and Yugoslav numismatics. One of such medals had been issued abroad, in Belgium. It honors the visit of the Serbian politician Andra Nikolić (1853-1918) at the time when he was Serbian ambassador in Paris. Medal had been issued during his visit to the Brussels Mint in 1902. On obverse is the bust of Belgian king Leopold II, and on reverse is a neutral scene – a minting machine, with French inscription meaning „His Excellency André Nikolitch visited the Mint of Brussels (on) May 4, 1902“.

MONNAIE DE BRUXELLES“.

U prethodnim brojevima „dinara“ pominjali smo već nekoliko puta i nemirne poslednje godine Obrenovića i brojne pokušaje kovanja novca koji nisu uspjeli. U tom kontekstu treba videti i medalju koju predstavljamo u ovom članku. Ali, ko je bio Andra Nikolić? U današnje vreme, sedeći ovde u Holandiji, nije uopšte teško preko interneta naći informacije u Beogradu. Sajt Ministarstva inostranih poslova daje kratko, ali iscrpno obaveštenje o ovoj ličnosti naše is-

LJUBOMIR S. STEVOVIĆ

STO GODINA OD PRVOG KONGRESA SRPSKIH LEKARA I PRIRODNJAKA

Prvi kongres srpskih lekara i prirodnjaka je održan u Beogradu od 5. do 7. septembra 1904. godine kao deo krunidbenih svečanosti kralja Petra I Karađorđevića, pod „*najvišom zaštitom Njegovog veličanstva kralja Petra I*“ i „*duhovnom zaštitom velikog naučnika, lekara i prirodnjaka Josifa Pančića*“.

Na Kongresu je učestvovalo 433 delegata i gostiju iz Srbije i drugih slovenskih zemalja i ostalih država Evrope, tako da je to bio i prvi međunarodni naučni skup na Balkanu.

Svi učesnici Kongresa su dobili članske karte i značke (slika 1) sa natpisom „I. KONGRES SRPSKIH LEKARA I PRIRODNJAKA – BEOGRAD 1904“ (Sećanje na Prvi kongres srpskih lekara i prirodnjaka, Muzej nauke i tehnike, Katalog izložbe, Beograd, mart 2002, str. 7).

Značka učesnika Prvog kongresa srpskih lekara i prirodnjaka

Svečano otvaranje Kongresa je bilo 5. septembra u dvorani Narodnog pozorišta, u prisustvu kralja Petra I. Po dolasku Nj. V. Kralja predsednik Ministarskog saveta đeneral Sava Grujić je otvorio Kongres pozdravivši lekare i njihove goste. Zatim je predsednik Kongresnog odbora dr. Jovan Danić izjavio radost što vidi na okupu u prestonici srpskoj lekare sviju slovenskih krajeva. Na kongresu su govorili u ime svojih narodnosti dr Hlova iz Praga, dr Rajkov iz Sofije, dr Rakovac, dr Janiček i dr Kramberger iz Zagreba, dr Edo Šlajmer iz Ljubljane i dr Čazov iz Varne. Posle otvaranja kralj Petar je primio članove kongresa u salonu iza dvorske lože u Pozorištu (Večernje Novosti, god. XI, broj 242, Beograd 6. septembar 1904, str. 4).

Kongres je zatim nastavio rad u prostorijama srpskog Društva crvenog krsta i u sali Velike škole (danas Kapetan-Mišino zdanje). Naučna izlaganja i debate su se vodile u pet sekcija; lekarsko-apotekarskoj, fizičko-hemijskoj, biološkoj, abiološkoj i veterinarsko agronomskoj.

Po završetku Kongresa kralj Petar I je opet primio u audienciju sve učesnike i lično im uručio medalje sa likom Josifa Pančića kao uspomenu na prvi naučni skup u Beogradu.

Na aversu medalje se nalazi frontalni portret Josifa Pančića u polukrugu koji sačinjavaju ukrštene dve lovorove grane i dve hrastove grane. Ispod portreta je natpis: DR JOSIF PANČIĆ, a uz rub desno, malim slovima ime proizvođača medalje: H. ULBRICHTS W. WIEN.

Spomenica Prvog kongresa srpskih lekara i prirodnjaka

Na reversu se u prstenu gore nalazi natpis: STOGODIŠNJICA SRPSKOG USTANKA, a dole, između zvezdica, godine jubileja *1804 – 1904 *. Polje plakete je polukružnom pločicom, na koju može da se ugravira ime učesnika, podeljeno na dva dela. Iznad je natpis u tri reda I KONGRES / SRPSKIH LEKARA / I PRIRODNJAKA, a ispod, u dva reda, datum i mesto održavanja kongresa 6. 7. 8. IX 1904. / U BEOGRADU. Kod datuma je napravljena greška, kao da je Kongres počeo sa radom jedan dan kasnije.

Medalje su 50 milimetara u prečniku. Do skoro je bilo poznato da su one kovane samo od bronce (Nada Todorović; Jugoslovenske i inostrane medalje, Narodni Muzej, Beograd 1964, strana 61), međutim pre desetak godina se pojavila jedna srebrna plaketa sa tragovima pozlate (nedavno je iz zbirke Stevović prešla u zbirku Homen), što znači da su postojale tri varijante; od bronce, od srebra, od pozlaćenog srebra, a nije isključeno da je za kralja Petra I napravljen i koji primerak od čistog zlata. Na osnovu broja učesnika kongresa može da se pretpostavi da tiraž plakete iznosi oko 500 komada.

Dr Josif Pančić (1814-1888.) je bio prvi predsednik Srpske Kraljevske Akademije Nauka, nažalost samo nepunu godinu dana. Poznat je kao tvorac srpske naučne terminologije i začetnik biologije, ali i svih nauka o prirodi u Srbia, kao i mnogih praktičnih disciplina. Osnovao je Zoološki kabinet Velike Škole i Botaničku baštu u Beogradu.

Neposredno pred svoju smrt, Josif Pančić je svojim kolegama akademikima uputio jednu poslanicu, koja ni do dan danas nije ispunjena. Između ostalog u njoj stoji: «*Da se naša Akademija u svima svojim radovima rukovodi samo istinom i strogo naučnom objektivnošću, i da se nikad ne povodi za kojekakvim verovanjima i strujama, koje vreme ili socijalne prilike iznesu...*»

SUMMARY

100TH ANNIVERSARY OF THE FIRST CONGRESS OF THE SERBIAN PHYSICIANS AND BIOLOGISTS

Commemorating the 100th Anniversary of the modern Serbian Statehood (1804-1904) the first International Congress of doctors (physicians) and natural scientists (biologists) had been organized in Belgrade under the patronage of king Peter I Karageorgevich. For that occasion a special Congress badge had been given to all the participants, same as the commemorative medal. That medal was made in three varieties: bronze, silver and gilt silver. On obverse it depicts portrait of the founder of natural sciences in Serbia, Josif Pančić (1814-1888).

JUGOSLAV MILETIĆ

JUBILEJI SENJSKOG RUDNIKA

Sl. 1. Srebrna REMBAS medalja povodom 150-godišnjice Senjskog rudnika

U jesen 1849. godine uzvodno uz rečicu Ravanicu, 10 km od sela Senja, u bukovim šumama u najgušćem delu koji se zove Lipov lad, Lazar Pandurović pronađe „nezdrav kamen“, kako je narod tada zvao ugalj. Uskoro ugalj u ovom kraju postade „crno zlato“, nakon što je 1853. godine otvorena prva jama Senjskog rudnika, a koja se zvala Aleksandrovac. Ime ovom prvom oknu u Senjskom rudniku dato je po ondašnjem srpskom knezu Aleksandru Karađorđeviću. Prvi nastojnik rudnika, Lazar, dobi u leto te 1853. godine platu 10 talira, a u zimu, kada se ugalj nije vadio, 7 talira. U to vreme u Srbiji talir je bio jedna od preko 40 vrsta stranog novca u opticaju, jer srpskog novca nije bilo sve do 1868. godine.

Senjski rudnik oduvek je bio u državnom vlasništvu, dok su neki od obližnjih rudnika otvorenih kasnije bili u privatnom vlasništvu. To su bili rudnik Sisevac i Resavski rudnik Bare, dok su rudnici Ravna Reka i Blažan, kao i Senjski rudnik, bili u državnom vlasništvu. Svi ovi rudnici sada su u sastavu REMBAS-a, Resavsko-moravskog basena.

Povodom 150-godišnjice Senjskog rudnika, uprava REMBAS-a izdala je jednu manju medalju atraktivnog dizajna (sl. 1). Iskovana u Zlatari Majdanpek u tehnici polirana ploča od srebra finoće 925/1000, prečnika 30 mm, težine 8 grama. Na prednjoj strani je bista rudara sa rudarskim šlemom na glavi. S leve strane je natpis „REMBAS“ i dva ukrštena rudarska čekića, a s desne godine – „1853-2003“. Na naličju srebrnjaka je prikazana zgrada na ulazu u prvu jamu, potkop Aleksandrovac, uz natpis „1853 / МУЗЕЈ СЕЊСКИ РУДНИК“. Medalja je iskovana u 1000 primeraka.

Srebrnjak istog izgleda, samo sa drugim datumom, izdat je povodom 140-godišnjice Rudnika u 300 primeraka. Na njemu su godine jubileja „1853-1993“.

Proslavljajući 100-godišnjicu Senjskih rudnika 1953. godine, pored monografije, bilo je planirano i izdavanje velike spomen plakete, ali to nije realizovano. Izrađen je samo jedan gipsani model, prefarban zlatnom bojom (sl. 2). Na njemu je Janačko Avramović (dekorativni vajar iz Beograda), u klasičnom socrealističkom stilu bogato dizajnirao rudarsku scenu. U poluvencu od lovorovog lišća sa petokrakom zvezdom na vrhu, sa dva ukrštena rudarska čekića u sredini, nalazi se okrugli medaljon ispod kojeg je natpis „1853-1953“, a naokolo „СТО ГОДИНА ПОСТОЈАЊА СЕЊСКОГ РУДНИКА“. U sredini medaljona je figura rudara sa karbitnom lampom u desnoj, i rudarskim krampom u levoj ruci. Iza njega je sa desne

Sl. 2. Model neizdate plakete 100-godišnjice, 1953.

strane brdoviti seoski pejzaž ispod kojeg je, rudar koji izvači ugalj na vagonetu sa konjskom zapregom. S leve strane je obzidano okno rudnika u koji ulazi železnička pruga sa vagonetom; u pozadini rudarski gradić sa dvospratnicama, a iznad njega brda između kojih sunce se rađa.

SUMMARY

YUBILEE MEDALS OF THE MINE OF SENJE

REMBAS, i.e. Resava-Moravian Basin, is a mining corporation which is celebrating now the 150th anniversary of the Mine of Senje, which started to operate in 1853. On the occasion of this anniversary a small silver medal had been issued (Fig. 1). On Fig. 2 is a plaster model for the plaque on the occasion of the 100th anniversary of the same mine.

BRANKO JEVTIĆ

MEDALJA PRISAJEDINJENJA BAČKE MAĐARSKOJ 1941.

Kraj Prvog svetskog rata je doneo velike promene na ce-
loj teritoriji Evrope, a Versajskim mirovnim ugovorom 1919.
godine stavljena je tačka na dotadašnji njen izgled i stvoren je
čitav niz novih država. Austro-Ugarska dvojna monarhija se
raspala, a naknadnim Trijanonskim ugovorom 1920, određene
su nacionalne granice Austrije i Mađarske. Ovim ugovorom
Mađarska je izgubila dve trećine svoje nacionalne teritorije.

Na istoku Mađari su izgubili Transilvaniju koja je ušla u
sastav Rumunije, dok je na severu Rutenija ušla u sastav no-
voformirane Čehoslovačke. Na jugu su Slavonija i Vojvodina
pripali Kraljevini Jugoslaviji. Ova odluka izazvala je veliki eg-
zodus Mađara iz svih tih pokrajina, što je dovelo do uvođenja
međunarodnog zakona o manjinama u Versaju, koji je rati-
fikovala i Kraljevina Jugoslavija 1922. godine.

Mađari su, nezadovoljni ovakvim stanjem tražili zado-
voljenje, pa su u nadolazećem evropskom fašizmu našli
svoju šansu za obnavljanje velike Mađarske. Lako su izglas-
ali poverenje Hortijevoj fašističkoj vladi i pristupili Trojnom
paktu. Kao nagrada odanosti paktu posle Hitlerovog ulaska u
Čehoslovačku, Mađari dobijaju Slovačku i deo Ukrajine (tzv.
1. Bečka arbitraža) a tokom 1940. i Transilvaniju tj. Erdelj (po
2. Bečkoj arbitraži).

Sl. 1. Vojna parada u Subotici 1. juna 1941.

Ulaskom u rat protiv Jugoslavije 1941. godine, Mađarska
dobija Bačku i deo Slavonije i tako zaokružuje svoju zamišljenu
i željenu teritoriju.

Sve ove tri operacije bile su obeležene odgovarajućim
medaljama, a mi ćemo ovoga puta posvetiti pažnju medalji o
prisajedinjenju južnih pokrajina.

Medalja se prvi put pojavila već 1. juna 1941. u Subotici
na velikoj vojnoj paradi povodom proglašenja prisajedinjenja
južnih pokrajina Mađarskoj. Za tu priliku bilo je iskovanano oko
12.000 ovih medalja.

Sl. 2. Avers i revers medalje

Na aversu medalje prikazan je Janoš Hunjadi (u našim
narodnim pesmama poznat kao Sibirjanin Janko) na konju
sa isukanim mačem. Po obodu stoji mađarski tekst koji znači
„Uspomena na oslobođenje Južne Mađarske“.

Na reversu medalje prikazana su tri grba, na centralnom
mestu nalazi se državni grb sa krunom Sv. Stefana a ispod toga
je sa leve strane prikazan grb porodice Hunjadi, a sa desne
strane grb regenta Hortija. Po obodu stoji tekst u značenju
„Horti Mikloš regent u 23 (rimski brojevi) godini – 1941“.

Medalja je izrađena od cinka u kvalitetnom i preciznom
reljefu, a truglasta lenta u žutoj i tirkizno plavoj boji.

Na fotografijama vojvođanskih Mađara iz ratnog doba
često se uočava ova medalja kako kod uniformisanih lica tako
i kod civila. Zato se može zaključiti da je ta medalja bila vrlo
popularna i od posebnog značaja za njene nosioce.

SUMMARY

COMMEMORATIVE MEDAL OF ANNEXATION OF BAČKA TO HUNGARY IN 1941

By the Treaty of Trianon in 1920 new boundaries of Austria and
Hungary had been decided, when Hungary had lost two thirds of its
national territories. Unsatisfied with such situation, the Hungarians
had voted pro-fascist Horthy government which had promised to
reunite the lost lands, which they did: In 1938-39 Hungarians
reoccupied parts of Slovakia and Ukraine, in 1940 Transylvania, and in
1941 they returned big parts of Vojvodina (Bačka) and Slavonia, which
were under Kingdom of Yugoslavia. Celebrating the return of Bačka
under Hungarian control, on June 1, 1941 in Subotica (Szabadka) some
12,000 commemorative medals had been issued. They have portrait
of Hungarian national hero János Hunyadi on obverse with inscription
meaning „Remembrance on liberation of South Hungary“. On reverse
is the state coat of arms with crown of St. Stephen, and coats of arms
of regent Miklós Horthy and of the Horthy family.

NENAD BJELOŠ, STEVAN RADAN I RANKO MANDIĆ

ZNAMENJA DRUŠTVA ZA ČUVANJE SPOMENIKA I NEGOVANJE TRADICIJA OSLOBODILAČKIH RATOVA SRBIJE DO 1918. GODINE (I)

„Budimo časni potomci, da bismo bili dostojni preci“, moto je Društva čiji je osnivač i prvi predsednik bio Dimitrije Mita Pavlović, nekadašnji artiljerijski pukovnik srpske vojske. Za kratko vreme svog postojanja, Društvo je obnovilo, sačuvalo ili podiglo više od 50 spomen obeležja, i izdalo brojna znamenja sa ciljem „otimanja istorije od zaborava“.

Društvo za čuvanje spomenika i negovanje tradicija oslobodilačkih ratova Srbije do 1918. godine osnovano je na predlog dr Dimitrija Pavlovića 15. februara 1970. godine. Krajem iste godine vajar Milorad Tomić izradio je skicu znaka Društva (sl. 2), na kojoj dominira lik srpskog vojnika sa šajkačom. Znak je načinjen u obliku statue trećepozivca u stojećem stavu sa otvorenim šinjelom, tako da mu se vide fišeklje.

Tokom svoje delatnosti, Društvo je izradilo više svojih znamenja: plaketa, medalja, zlatnika i srebrnjaka, značaka, statua i konačno Orden srpskog ratnika. Ova znamenja izrađivana su nizom godina, u skladu sa trenutnim mogućnostima, i dodeljivana stranim delegacijama, našim uglednim građanima i zaslužnim pojedincima Društva za čuvanje spomenika i negovanje tradicija oslobodilačkih ratova, a posebno učesnicima brojnih hodočašća koje je Društvo organizovalo.

Veliki doprinos u kreiranju pomenu-tih društvenih znamenja dao je akademski vajar Ljubiša Mančić, koji je zaposlen u dizajn-birou Zlatare Majdanpek. On je autor reljefnih portreta srpskih vojvoda (Živojina Mišića, Radomira Putnika, Stepe Stepanovića i Petra Bojovića) na zlatnicima, srebrnjacima i plaketa izda-

Sl. 2. Znak Društva

tim povodom sedamdeseto-godišnjice Cerske i Kolubarske bitke, 1984. godine, a takođe autor brojnih drugih znamenja Društva, društvenih plaketa, medalja i značaka. Vajar Mančić je u spomen Ceru i Kolubari izradio i značku Društva, na kojoj je prikazan srpski vojnik u punoj opremi sa puškom, koja mu stoji pored nogu. Ovu i brojne druge značke koje je izdalo Društvo, obradićemo na kraju ove naše studije o znamenjima Društva za čuvanje spomenika i negovanje tradicija oslobodilačkih ratova Srbije do 1918. godine.

Znamenja koja su predmet ove naše studije podelili smo u sledeće grupe:

- I – Orden i Statua Društva
- II – Nagradne medalje (sa trakom)
- III – Plakete i stone medalje
- IV – Zlatnici i srebrnjaci
- V – Značke

Sl. 1. Artiljerijski pukovnik dr Dimitrije Pavlović (1894-1977), osnivač Društva

I – ORDEN SRPSKOG RATNIKA (sl. 3) predstavlja najviše priznanje Društva koje je ustanovljeno 11. maja 1994. godine, a dodeljuje se za „izuzetne rezultate u negovanju srpskih tradicija“. Orden je dizajnirao akademski vajar Dragomir Mileusnić po idejnom nacrtu tadašnjeg generalnog sekretara Društva, gospodina Slobodana Stevića. Iskovan je u Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca od pozlaćene bronz, dimenzije 48x48 mm, u obliku Rupertovog krsta emajliranog u bojama srpske zastave. On je jedno vreme bio i naš jedini orden – nakon raspada SFR Jugoslavije, sve dok nisu ustanovljena nova odlikovanja SR Jugoslavije 1998. godine.

Sl. 3. Orden srpskog ratnika

Na Ordenu u centralnom delu dominira lik srpskog ratnika trećepozivca u punoj opremi sa puškom, koja mu stoji pored nogu, stoji na kamenom postolju, u uniformi, sa kapom šajkačom na glavi i otvorenim šinjelom ispod kojeg se vidi uniforma sa fišeklijama. Ovim simbolom, kao znakom Društva, predstavljeni su najstariji srpski ratnici poginuli 1915. godine u odbrani srpske prestonice. Srpskog vojnika trećepozivca, sa brkovima u vojničkom šinjelu i sa šajkačom, isklesao je u veštačkom kamenu vajar Stamenko Đurđević, a spomenik je otkriven 1923. godine na prostoru Karađorđevog parka u Beogradu. Ovim simbolom predstavljeni su ustvari svi oni vojnici koji su odigrali odlučujuću ulogu u Kolubarskoj bici, a radilo se o starim ljudima, koji su sprečili austrijsku vojsku da pride s leđa jedinicama generala Mišića.

Između krakova krsta na ordenu nalaze se dekorativni zlatni polukrugovi u obliku očila (iz srpskog grba) i dva ukrštena mača čije su drške u donjem delu, a vrhovi gore. Reversna strana ordena je ravna i glatka. Na donjem kraku je utisnut evidencioni broj ordena. Na gornjem ordenskom kraku krsta je mala izjedna kovana prstenasta ušica, sa uskom duguljastom i pljosnatom alkom kroz koju je provučena ordenska lenta. Lenta ordena izrađena je od moarirane svile svetloplave boje, sa pet tankih crvenih uzdužnih pruga po sredini. Širina lente je 40 mm, a širina crvenih pruga po 1 mm. U toku 2003. godine promenjena je lenta ordena, pa se umesto napred opisane sada orden nosi na lenti u bojama srpske zastave. Orden Srpskog ratnika nosi se o vratu.

Zamenica – vrpca za ovaj orden izrađena je 1999. godine, a namenjena je za civilno odelo ili uniformu, s obzirom da su ga dobili i istaknuti generali Vojske Jugoslavije. Zamenica je dimenzije 15 x 36 mm, istih je boja kao i lenta. Na njoj je u sredini aplicirana reljefna pozlaćena minijatura ordena dimenzije 9x9 mm.

Svaki orden numerisan je i uručivan sa poveljom. Prvo njegovo dodeljivanje

Sl. 4. Povelja za Orden srpskog ratnika

bilo je 11. maja 1994. godine, a orden sa rednim brojem 1 dobio je tadašnji predsednik Republike Srbije. Istovremeno su ovim ordenom odlikovani i predsednik vlade Republike Grčke, Andreas Papandreu, stari ratnik i predsednik društva dr Naum Đorđević i stari ratnici Jevrem Ivanović iz Prištine i Predrag Sekulić, nosilac albanske i partizanske spomenice. Istog dana Orden su dobili general i predsednik ratnih veterana Grčke, Dimitrios Demestihias i gradonačelnik grada Krfa Hrizantos Sarlis, te tadašnji direktor „Simpa“ iz Vranja, D. Tomić (!) i posmrtno Dimitrije - Mita Pavlović, osnivač i prvi predsednik Društva.

Do kraja 2000. godine dodeljeno je 110 primeraka ovog ordena, a 2. marta 2001. godine Orden je dodeljen i Vojnomedicinskoj akademiji u Beogradu, da bi do kraja 2002. godine ovim ordenom bilo nagrađeno još dvadesetak pojedinaca.

Uz Orden se dodeljivala Ordenska POVELJA, odnosno Diploma. Ona je izrađena je od tvrdog kartona u plavim nijansama dimenzije 420x290 mm. Po sredini je presavijena i na njenoj koričnoj prvoj strani nalazi se znak Društva kružnog oblika prečnika 95 mm. Sa unutrašnje desne strane u gornjem uglu ispisan je tekst, uz ilustrovane simbole Društva i Ordena.

Od 2000. godine dodeljuje se novi tip povelje, sa trakom na prednjoj, i statuom trećepozivca na zadnjoj strani (sl. 4.). Osnovni motiv na ovom ordenu – srpski ratnik trećepozivac – izrađen je i kao zasebna STATUA, a koju je Društvo dodeljivalo u izuzetnim prilikama. Ona je prvi put dodeljena Uniji francuskih veterana („Poilus d'Orient“, što znači „bradonje s Istoka“ tj. vojnici I svetskog rata), čija je delegacija od 42 člana sletela na surčinski aerodrom iz Pariza 31. maja 1986. godine.

Ovu statuu od broze, visine 135 mm, izradio je vajar Ljubiša Mančić. Ona predstavlja ratnika trećepozivca identičkog izgleda kao u centralnom delu napred opisanog Ordena – seljak sa kapom šajkačom na glavi, ogrnut šinjelom, sa opancima na nogama... Ratnik stoji na kamenom četvrtastom postamentu dimenzije 24 x 46 mm, na čijoj je prednjoj strani, na traci širine 1,3 mm ispisano „ТРЕЋЕПОЗИВАЦ“, a na poledini, u desnom uglu, signatura vajara, inicijali „M/b“.

II – MEDALJE.

Prva spomen-medalja Društva, iskovan je već 1971. godine i dodeljena učesnicima prvog hodočašća mauzolejima u Vidu i Zejtinkliku, a koje je Društvo organizovalo u martu te godine. One su dodeljivane uz neku vrstu povelje

sledećeg teksta: „Kao hodočasniku koji ste učestvovali u obilasku mauzoleja na ostrvu Vido i Zejtinliku i time odali dužno priznanje herojima koji položili živote za slobodu svoje otadžbine, a čije kosti počivaju van otadžbine u ovim mauzolejima, Društvo za čuvanje i podizanje spomenika ratnicima iz ratova do 1920. godine dodeljuje Vam društvenu Spomen medalju, nadajući se da ćete plemenitu akciju Društva i dalje svesno pomagati“. Ovu medalju izradila je besplatno kovnica ZIN u Topčideru, koja će to činiti i sledećih godina.

SPOMEN MEDALJA 1912-1918. (sl. 5) izrađena je od pozlaćene legure bronzе, prečnika 40 mm. Na aversu dominira u centralnom delu figura srpskog ratnika na kamenom postamentu koji zauzima donji deo polja medalje u kome je upisana godina „1918“. (To je godina osnivanja Društva). Oko ruba, uz ivicu medalje, je polukružni natpis u dva reda: „ДРУШТВО ЗА ЧУВАЊЕ И ПОДИЗАЊЕ СПОМЕНИКА РАТНИЦИМА / ИЗ РАТОВА ДО 1920 ГОДИНЕ“. Na reversu je predstavljen reljefni stilizovani krst u čijoj je sredini okrugli medaljon sa udubljeno ispisanim godinama „1912 – 1918“, a uz rub medalje reljefnim slovima ispisano je: „СЛАВА ПАЛИМ ХЕРОЈИМА ЗА СЛОБОДУ ОТАЏБИНЕ“, sa malom vinjetom u donjem delu polja. Na medalji je aplicirana ušica kroz koju je provučena pljosnata alka, koja spaja medalju sa trakom na kojoj visi. Traka je izrađena od tamnoplave maorirane svile, složena u trougao na metalnoj podlozi dimenzije 35x35x35 mm.

Sl. 5. Spomen medalja 1912-1918, sa datumom osnivanja Društva

U toku 1982. godine rešeno je da se umesto na dotadašnjoj plavoj traci, Spomen medalja Društva nosi na traci u bojama srpske zastave. Od tada se u ZIN-u kuje medalja sa tom trakom, ali i neznatno izmenjenog izgleda. Kod ove medalje (sl. 6) je oko ruba na aversu ispisan sledeći polukružni natpis u dva reda: „ДРУШТВО ЗА ЧУВАЊЕ СПОМЕНИКА И НЕГОВАЊЕ ТРАДИЦИЈА / ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА 1912 – 1920“. Takođe kod ove medalje na kamenom postamentu se ne nalazi godina. Nova traka u bojama srpske crveno-plavo-bele trobojke znatno je manja, njene su dimenzije 30x30x30 mm.

Sl. 6. Spomen medalja 1912-1918, drugi tip

Ova medalja postoji takođe u specijalnoj tehnici izrade poznate kao polirana ploča.

Sledeću medalju sa trakom Društvo je izdalo 1982. godine. To je SPOMEN MEDALJA „1918“, izdata prilikom promene imena Društva – Umesto „do 1920“ godine, sada se u nazivu društva navodi „do 1918. godine“. Avers medalje je isti kao kod prethodnih, izuzev natpisa, koji sada glasi: „ДРУШТВО ЗА ЧУВАЊЕ СПОМЕНИКА И НЕГОВАЊЕ ТРАДИЦИЈА / ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ ДО 1918. ГОДИНЕ“. Stari će se natpis, međutim, i kasnije javljati na aversima nekih medalja, dok će neke koristiti ovaj novi naziv. Idejno rešenje reversa (sl. 7), koje je delo vajara Lj. Mančića (autor aversa je vajar D. Mileusnić), znatno se razlikuje od prethodnih. On ima oblik krsta između čijih se krakova pojavljuju stilizovana srpska ocila. U centru je natpis „1918“ (godina završetka I svetskog rata), a naokolo nat-

Sl. 7. Revers spomen medalje „1918“

pis kao i kod ranijih izdanja – „СЛАВА ПАЛИМ ХЕРОЈИМА ЗА СЛОБОДУ ОТАЏБИНЕ“.

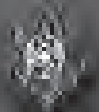
Traka je takođe u početku bila plave boje, a potom u bojama srpske trobojke. Ova vrlo atraktivna, a istovremeno izuzetno retka medalja, iskovana je u samo 100 primeraka u slovenačkoj kovnici Aurea – Celje.

Nekoliko godina kasnije Društvo započinje izdavanje medalja posvećenih godišnjicama važnih događaja vezanih za naše oslobodilačke ratove. Prva od njih bila je SPOMEN MEDALJA 1918-1988 posvećena PALIKASTRONU (sl. 8). Ona je izrađena je od legure pozlaćene bronzе, prečnika 40 mm.

Na aversu ove medalje, u centralnom delu medaljona, nalazi se statueteta srpskog vojnika „trećepozivca“ koji zauzima donji deo medaljona. Oko ruba medaljona ispisan je u dva reda natpis: „ДРУШТВО ЗА ЧУВАЊЕ

Sl. 8. Spomen medalja 1918-1988, Polikastron

СПОМЕНИКА И НЕГОВАЊА ТРАДИЦИЈА / ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ 1912 -1920“. Na reversu u centralnom delu dominira spomenik srpske vojske podignut na Palikastronu – Grčka koji zauzima donji deo medaljona. Spomenik je piramidalnog oblika, sa plamenom buktinjom (koja večno gori) na vrhu. Iznad spomenika polje preseca krst čija su tri kraka vidljiva i izražena, dok je donji pokriven spomeničnim postamentom. Širina krakova Krsta je 11 mm. Na levom kraku krsta ispisana je reljefna godina „1918“ a na desnom „1988“ ispod koje je i reljefni natpis „ПОЛИКАСТРОН“.

Na medaljon je nalemljena prstenasta ušica kroz koju je provučena alka za spajanje medaljona sa trakom za nošenje medalje. Traka medalje izrađena je od platna bele boje, složene u trougao dimenzije 28x28 x28 mm. Na prednjoj strani trake tehnikom sito štampe ucrtane su zastave Srbije, Francuske, Grčke, Velike Britanije i Italije koje su bile saveznice u Prvom svetskom ratu.

Povodom 75-godišnjice proboja Solunskog fronta, 1993. godine, Društvo za negovanje tradicija oslobodilačkih ratova izdalo je, zajedno sa Savezom izviđača Srbije, spomen medalju PROBOJ SOLUNSKOG FRONTA (sl. 9). Na njoj se, na aversu, javlja motiv koji se najviše koristio na plaketama i stolnim medaljama Društva – četiri srpske vojvode – portreti slavnih komandanata vojske Kraljevine Srbije u I svetskom ratu. Gore je vojvoda Radomir Putnik, u sredini na levoj strani vojvoda Stepa (Stjepan) Stepanović, na desnoj vojvoda Živojin Mišić, a dole vojvoda Petar Bojović. Na desnoj strani polja je signatura vajara, „M“ (Mančić). Isti vajar autor je i reversa ove medalje. Na njemu je u sredini lik čuvenog izviđača Dragutina (Blagoja) Matića. Iznad njega je javorov list, izviđački simbol, a sa leve strana godina „1918“. Naokolo su natpisi „МЕЂУНАРОДНИ ПОХОД ИЗВИЂАЧА СРБИЈЕ“ (gore) i „ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА“ (dole). Medalja je iskovana u Zlatari Majdanpek od pozlaćene bronzе, prečnika 40 mm. Nosi se na trougaonoj srpskoj crveno-plavo-beljoj traci veličine

40x40x40 mm. Tačna veličina emisije nije poznata, sem podatka da je iskovana u veoma maloj količini.

Sl. 9. Spomen medalja 1918-1993, Proboj Solunskog fronta

Lik Dragutina Matića, srpskog vojnika izviđača, na ovoj medalji, predstavlja simbol borbe srpskog naroda, protiv osvajača. Njegova fotografija nastala je na Drini tokom Prvog svetskog rata i na njoj je pisalo „Oko sokolovo, srpski vojnik – izviđač sa Drine“. Ona je inspirisala vajara Ljubišu Mančića da je stilizuje i reljefno prikaže i prenese na medalju. Pomenuti izviđač sa ove medalje rođen je 1888. godine u selu Kolitincu ispod Stare planine, srez Starozaplanjski, okrug Niš. Umro je 1 januara 1970 godine. Učestvovao je u znamenitim bitkama srpske i crnogorske vojske, u balkanskim ratovima i u Prvom svetskom ratu – na Ceru, Drini i Kolubari, zatim u povlačenju kroz Albaniju i u proboju Solunskog fronta. Skupština opštine Gadžin Han njemu u čast podigla je spomenik, rad vajara Darinke Radovanović iz Beograda, a u počast svim ratnicima oslobodilačkih ratova Srbije.

Povodom 80 godišnjice Cerske i Kolubarske bitke u Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca u Topčideru izrađena je SPOMEN MEDALJU KOLUBARSKOJ BITKE 1914 -1994 (sl. 10). Ova novoustanovljena spomen medalja biće ujedno i novoustanovljeno priznanje Skupštine opštine Lazarevac, s obzirom

faleristika

da je Lazarevac bio domaćin centralne proslave u crkvi Svetog Dimitrija, gde je održan parastos poginulim ratnicima.

Sl. 10. Spomen medalja Kolubarske bitke 1914-1994

Ova spomen medalja izrađena je od patiniranog srebra, prečnika 40 mm. Avers medaljona predstavlja u centralnom delu srpskog vojnika u stojećem položaju, u uniformi, sa kapom šajkačom na glavi i sa šinjelom. Vojnik stoji na kamenom postolju ispod kojeg je traka sa upisanom godinom „1914“. Uz izraženi rub medaljona je polukružni natpis „СПОМЕН МЕДАЉА КОЛУБАРСКЕ БИТКЕ“. Na reversu medaljona u centralnom delu je prikaz crkve Svetog Dimitrija u Lazarevcu, sa tri kupole. Okolo je, uz izraženi rub, u gornjem delu kružno ispisano „СЛАВА СРПСКИМ РАТНИЦИМА“, a ispod „ЛАЗАРЕВАЦ 1994“. Na medaljon je zalemljena prstenasta ušica kroz koju je provučena alka koja spaja medaljon sa trakom. Traka je od tanke svile složene u trougao dimenzije 48 x 48x 48 mm u bojama srpske zastave crveno, plavo bele boje.

Prve ove medalje po ustanovljenju Opština Lazarevac dodelila je Savezu udruženja ratnika Makedonskog fronta 1916-1918, Memorijalu istočnog fronta, tadašnjem predsedniku Društva dr Naumu Đorđeviću, generalnom sekretaru Slobodanu Steviću i drugim istaknutim ličnostima i ratnicima.

Pored ove, izdate su i stolne medalje povodom iste proslave, a koje ćemo opisati u jednom od sledećih nastavaka ovog rada.

Nastavak u sledećem broju

SUMMARY

INSIGNIAS OF THE SOCIETY FOR TAKING CARE OF MONUMENTS AND NOURISHING TRADITIONS OF SERBIAN LIBERATION WARS UP TO 1918

This Society has been founded on February 15, 1970 and it is very active not only in preserving the old and building the new monuments honoring Serbian liberation wars, and cherishing Serbian traditions, but also in issuing numerous insignias.

Their insignias may be divided in five main groups: Order of the Society, medals, plaques and table medals, gold and silver coins and badges.

The highest award of the Society is the Order of Serbian Warrior (Fig. 3) which had been instituted on May 11, 1994. The Society also issued numerous memorial medals awarded to the participants of the pilgrimage to cemeteries of Serbian soldiers abroad, mostly in Greece. Such are the medals illustrated on Fig. 5 and 6. A medal with a modified obverse inscription, and a cross with date „1918“ on reverse, had been instituted in 1982 (Fig. 7). Medal illustrated on Fig. 8 has been dedicated to the monument in Polikastron, Greece for the pilgrimage in 1988, and the medal on Fig. 9 had been issued in 1993 on the occasion of the 75th anniversary of the famous WWI battle at Thesaloniki. In 1994, on the occasion of the 80th anniversary of the Kolubara battle in World War I, another commemorative medal had been issued, illustrated on Fig. 10.

To be continued

POVODOM PRIČE O ZNAMENJIMA DRUŠTVA KOJE NEGUJE SLAVNU PROŠLOST SRBIJE:

When the Serbian Flag Flew Over the White House KAD SE SRPSKA ZASTAVA VIJORILA IZNAD BELE KUĆE

Predsednik Vudrou Vilson (Thomas Woodrow Wilson, 1856-1924, predsednik SAD 1913-1921, dobitnik Nobelove nagrade za mir 1920) obratio se 28. jula 1918. godine niže navedenom porukom američkom narodu. Ona se čitala u crkvama širom SAD i bila objavljena u svim važnijim američkim novinama. Srpska zastava bila je podignuta iznad Bele kuće i svih javnih zgrada u američkoj nacionalnoj prestolnici. Poruka je glasila:

NARODU SJEDINJENIH DRŽAVA

U nedelju, 28. ovog meseca, obeležavamo četvrtu godišnjicu dana kada je hrabrom narodu Srbije, suočenim sa prethodno sramno pripremljenom kaznom, bio upućen poziv da brani svoju zemlju i svoje domove, nakon austrougarske ratne objave, od neprijatelja koji se nadneo nad njihovo uništenje.

Plemeniti narod odazvao se pozivu.

Tako hrabro i junački pružili su otpor sili, zemlji deset puta većoj po broju stanovnika i po ekonomskoj moći, i uspeli su da tri puta isteraju Austrijance iz svoje zemlje, sve dok Nemačka i Bugarska nisu prišlu u pomoć Austriji, nakon čega su prinuđeni na povlačenje peko Albanije.

Dok je njihova zemlja razarana a domovi opljačkani, duh srpskog naroda ostao je neuništiv. Premda nadvladani jačim silama, njihova ljubav za slobodu ostala je nesalomiva. Brutalna sila nije mogla da uništi njihovu čvrstu odluku da žrtvuju sve za slobodu i nezavisnost. Zato priliči narodu Sjedinjenih Američkih Država, koji je posvećen očevitoj istini da je pravo svih naroda, malih kao i velikih, da žive svoje vlastite živote i biraju svoju vlastitu vladu, i koji pamti da principi za koje se Srbija

tako plemenito borila i stradala jesu oni za koje se i Sjedinjene Države bore, da povodom ove godišnjice manifestuje na sve prikladne načine svoje ratne simpatije sa ovim potlačenim narodom, koji se tako herojski odupire ciljevima germanskih nacija da gospodare svetom. U isto vreme mi ne treba da zaboravimo da rođački narodi njihove Velike Slovenske rase – Poljaci, Česi i Jugo-Sloveni, koji, sada pod vlašću i ugnjetavani od strane tuđinskih rasa, čeznu za nezavisnošću i nacionalnim ujedinjenjem. Ovo izražavanje podrške najprikladnije može da se obavi u svim našim crkvama. Ja, zbog toga, apelujem na narod Sjedinjenih Američkih Država svih vera i verovanja, da se okupe na mestima svog bogoslužjenja u nedelju 28. jula, da bi izrazili svoje naklonost i podršku podjarmljenom srpskom narodu i njegovim potlačenim i porobljenim rođacima u drugim zemljama, i da se mole da Svemoguću Bog blagoslovi njih i sve ono za šta se oni zalažu.

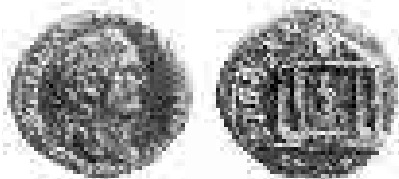
Vudrou Vilson, Predsednik

Bela kuća, jula 1918.

(Izvor: Srpski kongres ujedinjenja, SAD, jul 2003; naš redakcijski prevod sa engleskog).

JAVITE SE!

**JA KUPUJEM NOVAC
RIMSKIH PROVINCIJA
DACIA I STOBI**

TEL. 018 833-636
063 806-5592
E-MAIL makigvic@ptt.yu

Kupujem

**UMETNIČKE MEDALJE
NEBOJŠE MITRIĆA**

☎ 011 3033-428; 3284-501
mandicr@eunet.yu

**KUPUJEM, PRODAJEM
I MENJAM**

NOVAČKE, AKCIJE, OBVEZNICE,

ukode:

ORDENJE, MEDALJE I PLAKETE

☎ 063 316 705

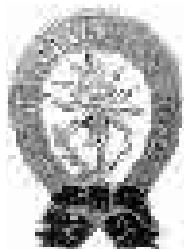
medda@eunet.yu

**KUPUJEM ORDENJE, MEDALJE,
ZNAČKE, MILITARIJU,
RAZGLEDNICE**

Nebojša Drakulić
tel. 011 / 231-6413

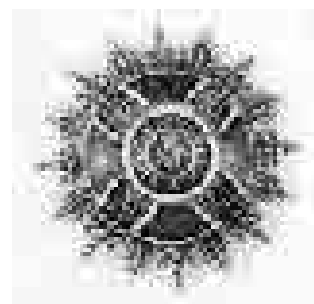
**KUPUJEM
MENJAM – PRODAJEM
PLANINARSKA ZNAMENJA
I PRIZNANJA**

**takođe sve predmete
FALERISTIKE**

TEL. 063 362-393

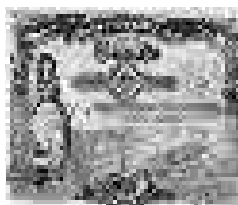
Kupujem i menjam

**odlikovanja
Crne Gore**

☎ 063 / 227 263
E-MAIL: marmi@eunet.yu

**Kupujem
prodajem
i menjam**

**akcije
deonice
obveznice**

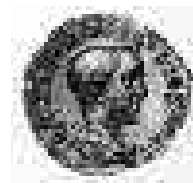
☎ 011 / 4888 366
☎ 064 / 131 63 70

**KUPUJEM
YU – FALERISTIKU
I VOJNE OZNAKE**

Kontakt:
013 / 321-344; 064 / 128-2150
e-mail: undying@panet.co.yu

Kupujem

**kataloški jeftin
i dobro očuvan
rimski srebrni novac**

☎ 011 / 661 464
☎ 064 / 148-02-62

DŽEKSON SE KITI SRPSKIM ORDENOM

Pod naslovom „Degutantno je kad Džekson nosi orden“ objavljen je razgovor sa predsednikom našeg Društva, gosp. Miladinom Markovićem u beogradskom dnevniku „Blic“ 22. januara 2001. Prethodnog dana objavljena je u „Temi dana“ istih novina vest u kojoj se, između ostalog kaže: da pojavljivanje Majkla Džeksona pred kalifornijskim sudom „nije izazvalo pažnju samo njegovih fanova. Ekscentrični pevač pred sudom se pojavio okićen sa dva ordena. Jedan je britanski, a drugi srpski. Na reveru Džeksonovog sakoa nalazio se britanski orden dodeljivan za herojstva u Prvom svetskom ratu nazvan po britanskim kraljevskim transportnim jedinicama, a ustanovljen je u znak sećanja na pobeđu nad Napoleonom kod Vaterloa. Drugi koji je nosio na lenti oko vrata je srpski orden belog orla, koji je takođe dodeljivan za herojstva u Prvom svetskom ratu...“ Istovremeno „Blic“ objavljuje i fotografiju (desno) preuzetu iz britanske štampe, potpisanu sa **„Džekson se kiti srpskim ordenom“**.

Pomenuti članak u kome je objavljen razgovor sa gosp. Markovićem na istu temu, prenosimo u celosti:

Pojavljivanje poznatog pevača Majkla Džeksona pred sudom zbog pedofilije izazvalo je pažnju ne samo njegovih poštovalaca i pravnika već i stručnjaka za ordenje. Tako je na primer, stručnjak za ordenje pri Istorijskom arhivu češke vojske Pavel Simunek za agenciju Frans pres potvrdio da je Džekson na suđenje došao sa srpskim ordenom belog orla, ali okrenutim naopak.

Sličnog mišljenja je i Miladin Marković, predsednik Srpskog numizmatičkog društva, koji je pojavljivanje poznatog pevača sa srpskim ordenom ocenio kao neukusno.

– Degutantno je i degradirajuće videti orden belog orla na lenti oko vrata takvog perversnjaka kao što je Majkl Džekson i to na dan izlaska pred kalifornijski sud gde je osumnjičen za pedofiliju. Orden koji je u našoj istoriji, otkako je ustanovljen 1883. godine, dodeljivan za izuzetnu hrabrost na ratnom polju, koliko znam, američki ekscentrik je kupio u antikvarnici u Las Vegasu samo zato što mu lepo stoji. Nosi ga naopak, verovatno verujući da mu tako lepše stoji, i uopšte ne verujem da je zainteresovan za njegovo poreklo – kaže za „Blic“ Miladin Marković.

Za orden belog orla izrađenog u srebru i zlatu zainteresovani su svi svetski kolekcionari koji priznaju da je to jedan od najlepših ordena ikada ustanovljenih. Čak je i Gering, kako tvrdi Marković, insistirao na tom ordenu sve dok ga nije i dobio od kneza Pavla. Orden su pored naših vojvoda nosili i francuski maršali i generali sa posebnim zaslugama u Prvom svetskom ratu. Kako procenjuje

Marković, njegova vrednost na tržištu je i do hiljadu evra, dok se u inostranstvu prodaje po daleko većoj ceni. Na inostranom tržištu dostiže tako visoku cenu da se Marković žali kako domaći kolekcionari nisu u stanju da je prate, niti plate na stranim aukcijama.

– Naši najveći kolekcionari koji žive u Švajcarskoj i Nemačkoj nastoje da kupe sve naše ordenje do kojeg mogu da dođu kako bi jednog dana ponovo bili u kolekcijama u našoj zemlji – kaže Marković.

Inače on je svedok da je interesovanje za ordenje dodeljeno tokom istorije Srbije i Crne Gore naglo skočilo u vreme kada je rat u Srbiji dospao na naslovne strane svetskih medija. Nažalost, u svetu za njih saznaju nešto više tek kada se o Srbiji i Crnoj Gori govori u negativnom kontekstu, kao o zemlji opsednutoj ratovima.

– Ali to je bila prilika da strani kolekcionari uvide kako je to ordenje izuzetno dizajnirano – kaže Marković.

Izdava orden Kneževine Srbije i Kraljevine Srbije, orden Miloša Velikog kao najcenjenijeg na tržištu. Rađen je u Beču krajem 19. veka i danas na tržištu antikviteta postiže cenu od nekoliko hiljada do nekoliko desetina hiljada evra, jer ih ima svega stotinu. Orden Takovskog krsta, dodeljivala ga je dinastija Obrenović, nešto je manje cenjen, jer ga ima znatno više, naročito u inostranim antikvarnicama, s obzirom da je dodeljivan stranim velikodostojnicima.

– Strani numizmatičari ne ocenjuju naše ordenje visoko, bez pokrića. Oni su rađeni u najcenjenijim juvelirnicama, prvenstveno u Beču, u vreme dinastije Obrenović, a potom i u Parizu, Švajcarskoj i carskoj Rusiji. Orden belog orla i orden Svetog Save su takođe veoma traženi. Njihova izrada nastavljena je i u vreme dinastije Karađorđević. Razlika je u jednom detalju – monogram vladara na reversu zamenjen je godinom ustanovljenja ordena. Kako je dug period dodeljivanja, podeljeno ih je oko 1.000 i njihova cena danas dostiže nekoliko hiljada evra – kaže Marković.

Nakon njih, ustanovljen je orden Karađorđeve zvezde koji se dodeljivao za izuzetne ratne zasluge i njeni nosioci izjednačeni su sa nosiocima ordena narodnog heroja. Kralj Aleksandar Karađorđević ustanovio je svojim dolaskom orden jugoslovenske krune za posebne zasluge za kralja i kraljevinu. Kneževina Crna Gora imala je dinastički orden Svetog Petra i orden Danila, izuzetno

cenjen. Danas, kako Marković tvrdi, orden Svetog Petra vredi nekoliko desetina hiljada evra. Za dvadeset godina samo se jednom pojavio na aukciji.

U mnogim porodičnim zaostavštinama ordenje se čuvalo veoma dugo, da bi ih se u vreme Miloševićevog režima mnoge porodice odricale u zamenu za mizernu sumu novca kako bi obezbedile egzistenciju. Kolekcionari su retke komade nalazili na buvljim pijacama.

– Tako se desilo da je jedan naš kolekcionar pronašao na buvljaku na Novom Beogradu orden Karađorđeve zvezde četvrtog reda sa mačevima po ceni od 100 evra. Neko ga je bacio u kontejner, a sitni trgovac ga je prodavao ne znajući uopšte njegovo poreklo, niti vrednost – kaže Marković.

T. N. Đ.

Iz britanskih novina²:

Who's Badge?

FANS were puzzled yesterday when Jacko walked into court with an historic British military badge on his jacket.

The singer – who had a hit with Bad – had the proud emblem of The Royal Corps of Transport on his left breast pocket.

The regiment – motto Nothing Without Work – was established in 1965 but its origins go back more than 200 years to the first South African wars.

It looked after the movement, training and maintenance of all Army transport. It was absorbed into The Royal Logistic Corps in 1993.

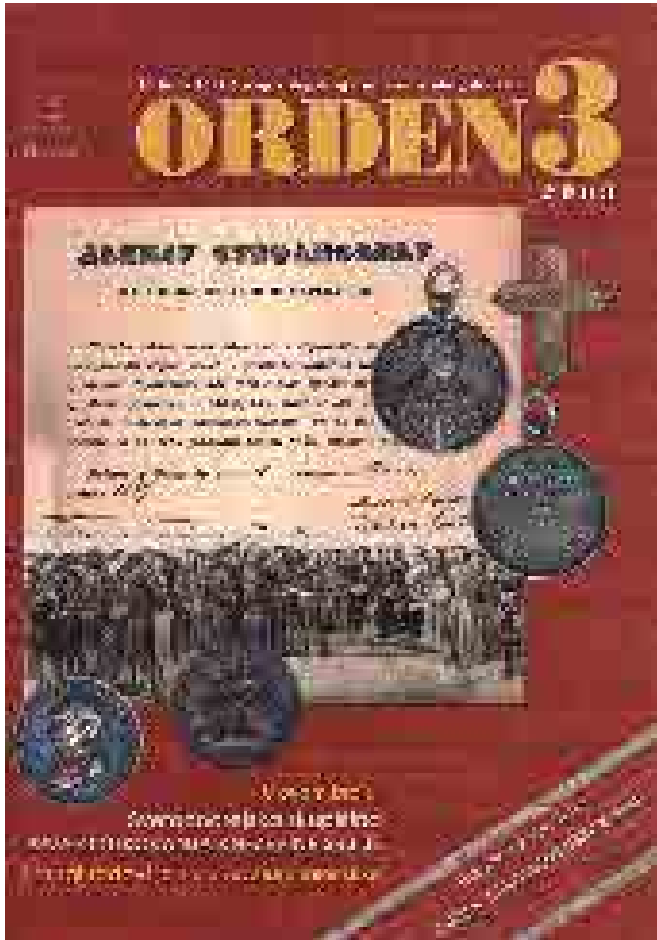
On a red ribbon round his neck, Jacko wore a rare Serbian war medal, the Order of the White Eagle. It dates from 1882 and was Serbia's second highest honour.

¹Elektronsko izdanje, vidi: <http://www.blic.co.yu/arhiva/2004-01-21/strane/tema.htm#1>

²<http://www.thesun.co.uk/article/0,,2-2004022718,00.html>
Beleška o ordenima by Julie Moul. Informacija 17.1.2004 on:
http://groups.yahoo.com/group/serbia_montenegro_orden/

U REČI I SLICI

ORDEN 3/2003

Priču sa naslovne strane – Svetoandrejska skupština: PRVA ODLIKOVANJA KNEŽEVINE SRBIJE (na str. 9-14) napisao je ekskluzivno za naš časopis gosp. Ljubomir S. Stevović iz Beograda.

Takođe ekskluzivno, naš saradnik iz Ljubljane, gosp. Pavel Car, napisao je odličnu studiju o ORDENU JUGOSLOVENSKE KRUNE („U spomen Jugoslaviji, zemlji koje više nema“), str. 15-19.

Pre napred navedenih „udarnih članaka“ ovog izdanja ORDENA, dat je uvodni tekst urednika, o MEDALJAMA, i jedan vrlo atraktivan tekst našeg čuvenog medaljera Nebojše Mitrića pod naslovom TREĆA STRANA MEDALJE.

Vojvoda Dejan, jedan od srpskih oficira u II balkanskom ratu

Ovo izdanje ORDENA, na 80 strana, od čega 32 u boji, uključujući korične strane, pored prednjih, sadrži sledeće priloge brojnih autora:

Ranko Mandić na str. 20-23 obrađuje MEDALJE DRUGOG BALKANSKOG RATA 1913. (Medalje Prvog balkanskog rata obrađene su u Ordenu 2).

Slede dva priloga našeg stalnog saradnika, istoričara umetnosti mr Radomira Stolicke iz Beograda: MEDALJE ZA REVNOSNU SLUŽBU (str. 24-27) i MEDALJE ZA DUGOGODIŠNJU REVNOSNU SLUŽBU U OBLASTIMA ODBRANE I BEZBEDNOSTI (str. 28-29).

Gosp. Nenad Bjeloš iz Pančeva u svom radu ORDEN SLOBODE (str. 31) prvi put nam daje, pored slike aversa, i sliku reversa ovog najvrednijeg ordena Republike Jugoslavije. (Slika je greškom objavljena u crnobeloj tehnici, sada je dajemo u boji)

Avers ordena

Revers Ordena slobode

Poznati falerista, gosp. Janez J. Švajncar iz Logatca u Sloveniji, koji je objavljivao članke u svim brojevima našeg Ordena, u ovom broju piše o SPOMEN MEDALJAMA PARTIZANSKIH BOLNICA (str.35-36). Nakon ovog rada sledi prilog Slavoljuba Petrovića iz Šapca i Nenada Bjeloša iz Pančeva o MEDALJAMA UJEDINJENIH NACIJA ZA MISIJE U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI, sa svim ilustracijama u boji, str. 39-42.

Drugi deo kritike pod naslovom O NOVIM ODLIKOVANJIMA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE autora Lj. Stevovića objavljen je na str. 43-46, a 2. deo studije o ORDENU I MEDALJI ZA HRABROST Nenada Bjeloša, na str. 32-34. Drugi deo popisa ODLIKOVANJA ZAVIČAJNOG MUZEJA U JAGODINI daje nam Duško Grbović iz Jagodine na str. 47-48.

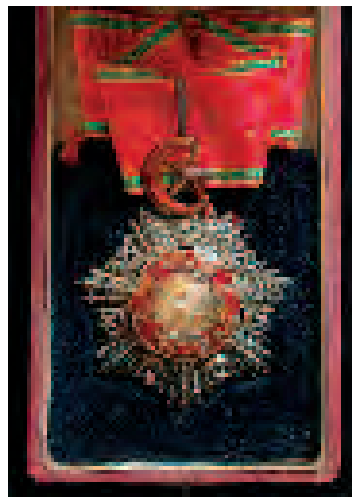
Slikar Petar Radičević iz Zemuna autor je članka pod naslovom ZELENA BOJA OBRENOVIĆA, PLAVA BOJA KARAĐORĐEVIĆA (str. 50-51). Iz ovog članka prenosimo sliku gardijskog potporučnika Lunjevice iz 1902. godine (levo). Sledi članak naših saradnika iz Švajcarske, dr Nebojše Stevanovića i dr Milana Stojanovića, VOJNIČKI RAVNOGORSKI ZNAK, str. 52-54. (slika dole).

Gosp. Nebojša Milanović iz Paraćina autor je članka ZNAČKA „PRIMERAN OMLADINAC“ I ZNAČKA „ZA POSEBNE ZASLUGE U OBUCI OMLADINE“ (str. 54-55). Siniša Pogačića iz Zagreba učestvuje sa prilogom

STRELJAČKA TAKMIČENJA I OBLICI NAGRAĐIVANJA U JUGOSLOVENSKOJ ARMII (str. 56-58), a Branka Jevtić iz Budve prilogom OZNAKE PODMORNIČARA NEMAČKE MORNARICE 1939-1945 (str. 59-61).

Naš stalni saradnik iz San Franciska, gosp. Tim (Timur) Tezer, daje u ovom broju odlično ilustriran članak o OTOMANSKOM ORDENU MEDŽIDIJE (str. 62-65, sve slike u boji).

Gosp. Milan Pešić iz Milana autor je članka ODLIKOVANJA SRPSKOG GENERALA PLESNIČARA (str. 67-69); gosp. Robert Egerić iz Arlova (Švedska) članka SRPSKA ODLIKOVANJA RUSKOG GENERALA VANOVSKEG (str.71), a gosp. Rajko Popović iz Pariza članka BELI ORAO S MAČEVIMA DODELJEN ENGLJESKOM ADMIRALU TURSBIJU (str. 73).

Sličnu temu, SRPSKA ODLIKOVANJA NA NOVOM ZEELANDU, obrađuju Graeme McLeod iz Velingtona (N. Zeland) i R. Mandić, na str. 74-75.

Na kraju slede informacije SND, dok su brojni oglasi i prikazi pojedinačnih primeraka iz poznatih kolekcija, od kojih mnogi u boji i veoma informativni, objavljeni na svim korićnim stranama i na mnogim unutrašnjim stranama časopisa.

Većina autora, kao i sponzora časopisa putem oglašavanja, članovi su „serbia_montenegro_orden“ internet diskusione grupe.

RANKO MANDIĆ I LAZAR GERIĆ

Rusko-srpska faleristika - IV

Ruske medalje, medaljoni, oznake i vojni žetoni vezani za Srbiju i druge balkanske zemlje od 1711. do 1999. godine

Oznake Kadetskog korpusa donskih kozaka u Jugoslaviji, 1926-1933

Nakon Oktobarske revolucije, koja je u Rusiji sprovedena pod rukovodstvom boljševičkih komunista na čelu sa Vladimirom Iličem Lenjinom, usledio je građanski rat koji je trajao do 1920. godine. U tom ratu Crvena armija suzbila je „intervenističke pohode“ belogardejskih snaga, pa je ogroman broj aristokratskog i građanskog stanovništva zemlje bio prisiljen da napusti svoju otadžbinu, i da utočište zatraži u slobodnom svetu, naročito u Kraljevini Jugoslaviji. Između ostalih, u tadašnjoj Jugoslaviji našli su se i pripadnici Kadetskog korpusa donskih Kozaka, koji je 1883. godine osnovao car Aleksandar III (1881-1894).

Poznate su nam četiri vrste oznaka, tzv. vojnih žetona, donskih Kozaka koje su izdate u Jugoslaviji 1926, 1930, 1931. i 1933. godine. Prva od ovih oznaka, čiji je avers ilustrovan na sl. 1, ima na reversu godine jubileja „1883-1926“ i tekst na ruskom jeziku u značenju „BOG NIJE BEZ MILOSTI – KOZAK NIJE BEZ SREĆE“.

Sl. 1

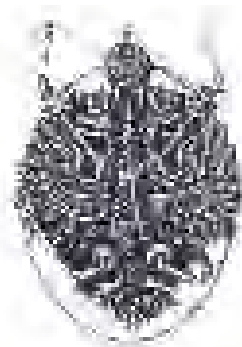
Sl. 2

Reversni natpis na drugoj oznaci (sl. 2) glasi „1933-1930“ i ruski tekst u značenju „BOG - CAR - RUSIJA“.

Na trećoj oznaci – žetonu (sl. 3) je natpis „1883-1931“ i „ODANI STARIM TRADICIJAMA“, dok je na četvrtoj (sl. 4) na reversu isti natpis, samo što je ona izdata povodom 50-godišnjice osnivanja Korpusa, „1883-1933“

Američka poštanska marka i prigodni koverat izdati 16. oktobra 1944. u čast oslobođenja Beograda, gde stoji da je „Beograd, prestolnica Jugoslavije, oslobođen od strane ruskih trupa i Titovih ljudi 16. oktobra.“ Na slici je sovjetska zastava uz grb i zastavu Kraljevine Jugoslavije. (Zbirka S. Homena)

Sl. 3

Sl. 4

Pored prednjih, u Jugoslaviji je izdata i oznaka (žeton) Ruske kadetske škole koja je iz Odeze preseljena u Kraljevinu Jugoslaviju.

Sl. 5

Na toj oznaci, čiji avers prikazujemo na sl. 5, na reversu je ruski natpis u značenju „BOŽE VRATI NAS CARU“.

Medalje oslobođenja Beograda, 1945

Prema sovjetskim izvorima, predsednik Komunističke Partije Jugoslavije, Josip Broz Tito, ocenio je da bi „bez SSSR-a bila nemoguća pobjeda nad fašizmom, oslobođenje od okupatora i stvaranje nove Jugoslavije“. On je zato pozvao u pomoć sovjetsku Crvenu armiju, pa je 28. septembra 1944. godine vojska 3. Ukrajinskog fronta pod komandom sovjetskog maršala Tolbuhina prešla bugarsko-srpsku granicu, čime su, u sadejstvu sa Titovim partizanskim jedinicama, započele završne borbe narodno-oslobodilačkog rata u Srbiji. U borbama za oslobođenje Beograda učestvovalo je oko 70.000 ruskih, bugarskih i naših boraca.

Sl. 6

U spomen oslobođenja srpske i jugoslovenske prestonice, 20. oktobra 1945, ustanovljena je Medalja za oslobođenje Beograda (sl. 6). Nju je dizajnirao sovjetski umetnik A. I. Kuznecov. Iskovana je od mesinga, ima prečnik 32 mm, a nosila se na traci od moarirane tamozelene svile širine 24 mm, sa crnom štraftom po sredini, širine 8 mm.

Jugoslovenska medalja za ruske graditelje Pančevačkog mosta na Dunavu, 1946

Prilikom odstupanja iz Beograda pod snažnim pritiskom sovjetskih snaga, Nemci su u maju 1944. godine srušili dunavski most kod Beograda. Ovaj izuzetno važan most prema Pančevu morao se što brže ponovo izgraditi. Premda je za takav građevinski poduhvat bilo potrebno nekoliko godina, sovjetski inženjeri su, uz pomoć lokalnih građevinara, ovaj most podigli u rekordnom roku od samo godinu dana. Pustio ga je u promet maršal Tito na Dan Republike, 29. novembra 1946. godine. Tim povodom je Prezidijum FNRJ doneo odluku da se izda posebna spomen medalja (sl. 7) koja je dodeljivana sovjetskim i našim graditeljima ovog, tzv. pančevačkog, mosta.

Sl. 7

Medalja je izrađena od bronce promera 38 mm, a nosila se na metalnoj suspenziji u čijoj je sredini svileni trak u bojama jugoslovenske zastave, plavo-belo-crvene, sa crvenom zvezdom petokrakom u sredini. Na aversu je kompozicija na kojoj je između lovorovih grančica prikazan most, reka Dunav i njegove obale, te grb FNRJ ukomponovan u krila železničkog točka. Na reversu je polukružni natpis „ЗА ГРАЂЕЊЕ МОСТА ПРЕКО ДУНАВА“, a u sredini „ФНРЈ / 1945-1946 / БЕОГРАД“.

Spomen medalja sovjetskim vojnicima palim za oslobođenje Beograda u II svetskom ratu, 1985

Povodom 40-godišnjice oslobođenja Beograda, 1985. godine, izdata je jubilarna stona medalja u Sovjetskom Savezu, po nacrtu umetnice G. Fedorove (sl. 8). Iskovana je od bronce prečnika 65 mm. Na aversu je, u sredini polja, spomenik sovjetskoj vojsci koja je oslobodila Beograd; dole i sa strana je cveće, sa desne strane datumi „1945 / 1985“, a naokolo tekst

Sl. 8

„ПАМЯТНИК СОВЕТСКИМ ВОИНАМ ПАЛШИМ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ БЕЛГРАДА. БЕЛГРАД“. Na reversu je traka sa reljefom boraca u pokretu, iznad nje je ruski, a ispod srpski tekst, koji glase: „ВАШ ПОДВОГ БЕСМЕРТЕН“ - „ВАШ ЈЕ ПОДВИГ БЕСМРТАН“.

RUSBAT oznake mirovnih snaga na području bivše Jugoslavije, 1996

U mirovnim snagama Ujedinjenih nacija na području bivše Jugoslavije, učestvovala su i snage Ruske Federacije, u svim misijama, od UNPROFOR-a (ustanovljen 1992.) do UNMIK-a (ustanovljen 1999.)* Iz tog perioda potiču i dve ruske oznake padobranskih bataljona u Bosni (Sarajevo) i Hrvatskoj (Istočna Slavonija). One su identičnog izgleda, sem po natpisima. Izrađene su od mesinga sa višebojnim dizajnom na prednjoj strani, dok se na poleđini nalazi samo šraf i navrtka. Ove značke nepravilnog oblika, veličine 65 x 45 mm, u svom centralnom delu imaju prikaz padobrana, u beloj i tamnoplavoj boji, sa svetloplavim medaljonom OUN u sredini.

Sl. 9

Sl. 10

U gornjem delu je natpis „UN“ i ime sektora – „SECTOR EAST“ (sl. 9) odnosno „SARAJEVO“ (sl. 10). Sa strana su krila u bojama ruske zastave, belo-plavo-crvene, a u donjem delu natpis „RUSBAT“, zlatnim slovima na crvenom polju. Pri dnu padobrana su brojevi „1“ (za Istočni sektor), odnosno „2“ (za Sarajevo).

Medalje za učesnike marša od Bosne do Kosova, 1999

Ova medalja ustanovljena je Naredbom Ministarstva odbrane Ruske Federacije br. 75 od 11. februara 2000. godine. Njen autor je V.K. Rožkov. Postoje dve vrste ove medalje čiji je prečnik 32 mm. Prva je dodeljivana neposrednim učesnicima ovog marša („marš-manevar“, rus. marš broska), a koja je

izrađena od belog metala, od tzv. novog srebra. Druga, izrađena od mesinga, dodeljivala se licima koja su učestvovala u pripremi marša i njegovom obezbeđenju.

Ukupno je izdato samo 500 komada ove medalje, po 250 primeraka prve i druge vrste. Izgled medalje (sl. 11) je identičan: Na aversu je, u sredini polja, amblem vazdušno-desantnih jedinica Ruske Federacije – prikaz padobrana, aviona i tenka; iznad toga je ruska belo-plavo-crvena zastava, a dole je plava traka sa natpisom „БОСНИЈА - КОСОВО“. Na reversu je natpis: „УЧАСТНИКУ / МАРША - БРОСКА / 12 ИЮНЯ 1999“ / broj. (Medalja na našoj ilustraciji: „N. 367“). Traka je po uzoru na sovjetske: petougana na metalnoj podlozi, ima jednu tanku crnu i dve šire štrafte – narandžastu i plavu.

Sl. 11

SUMMARY

RUSSO-SERBIAN PHALERISTICS – Part IV

This is the forth and the last article about the Russian medals, medallions, badges and military jettons which, in one way or another, are connected predominantly with Serbia, and sometimes with other South Slavic countries too. While in the previous articles the issues of Imperial Russia had been described (from Peter the Great to tzar Nicholas II, published in „dinar“ nos. 19-21), this one describes the issues of the Soviet Union and the newly proclaimed Russian Federation. Here in short the following issues have been described and illustrated: émigré jettons of the Don Cossack Cadet Corps in Yugoslavia 1926-1933 and Russian Cadet School in the Kingdom of Yugoslavia; Medal commemorating the Liberation of Belgrade, 1944; Yugoslav medal for Russian engineers who reconstructed the Danube bridge near Belgrade in 1946; Commemorative table medal dedicated to the Soviet soldiers who liberated Belgrade in WW II, issued in 1985; The „Rusbat“ badges of the Russian parachute units within the UN forces in former Yugoslavia, 1996; and the Medal for the maneuver march from Bosnia to Kosovo, 1999.

*Opširnije o ovim misijama v. „Orden“ – Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva, br. 3, Beograd 2003, str. 39-42.

ORDEN VITEŠKOG MAČA

Orden viteškog mača ustanovljen je Zakonom o odlikovanjima Savezne Republike Jugoslavije od 3. decembra 1998. godine. Ukaz o proglašenju ovog Zakona objavljen je u Sl. listu SRJ br. 59 od 4. decembra 1998, str. 33-35. Istim Zakonom su utvrđeni visoki zahtevi za sticanje ovog odlikovanja: „Orden viteškog mača dodeljuje se za izuzetne zasluge i dela u oblastima odbrane i bezbednosti“. Orden je organizovan u tri stepena. Ovaj novoprojektovani vojni orden trebalo je da po koncepciji novog ordenskog sistema SRJ zameni dotadašnji Orden partizanske zvezde iz ordenskog sistema SFRJ. Naime, Orden partizanske zvezde sva tri stepena dodeljivao se za „uspešno komandovanje vojnim jedinicama, za sposobnosti u rukovođenju vojnim operacijama i za naročitu hrabrost u ratu“.

Sl. 1. Prvi primerci odlikovanja SR Jugoslavije izrađeni u ZIN-u Beograd, krajem aprila 1999. godine: između Ordena ratne zastave i Medalje časti nalazi se u sredini Orden viteškog mača

U nastojanju da osvetlimo ime novog ordena, našim čitaocima otkrivamo prvi put do sada nepoznate stranice istorijata ovog našeg visokog vojnog odlikovanja.

Kako je darovano ime novom ordenu? Na sednici Komisije Savezne vlade za pripremu predloga propisa o odlikovanjima SRJ u leto 1995. godine, ime novog vojnog ordena predložio je mr. Radomir Stolica, istoričar umetnosti iz Beograda. U obrazloženju

ovog svog predloga istakao je da se pod simboličkim značenjem pojma „viteškog mača“ podrazumevaju najviše etičke lične vojničke osobine pripadnika Vojске Jugoslavije kao što su: *čast, viteštvo i rodoljublje*. Opređenje za ovaj naziv ordena nalazi se u stavu predlaagača da taj pojam na najilustrativniji način personifikuje blistav karakter našeg ratnika, koji se istovremeno može predstaviti odgovarajućim heraldičkim simbolom – uspravno podignutim srednjovekovnim tipom mača. Mač je krunisan pobeđničkim lovorovim vencem i položen preko državne trobojke (emajlirane plavo-belo-crveno) kao simbol nacionalnog i teritorijalnog integriteta koji se viteški brani. Pored iznetih argumenata za usvajanje imena ovog novog ordena, postoje i tradicionalni. Naime, epitetom „viteškog“ je naš narod isticao ratničko dostojanstvo ličnostima nosilaca naša dva najuglednija stara vojna ordena (Orden Karađorđeve zvezde s mačevima i Orden belog orla s mačevima).

Ovaj novi „komandantski i komandirski orden“ dobio je u navedenom Zakonu i poseban član, koji štiti ugled njegovih nosilaca. Naime, čl. 25 Zakona o odlikovanjima SRJ određuje da se oduzimanje Ordena viteškog mača kao pravna posledica osude, koja nastupa u slučajevima propisanim saveznim zakonom ne može izvršiti. Dakle, nosioci ovog ordena su izdvojeni, zbog ugleda kako svoje ličnosti, tako i ugleda samog odlikovanja, odnosno zbog teških uslova i visokih zahteva pod kojima je ono zasluženno, od opštevažućih pravnih normi koje sankcionišu ovu materiju. U istom cilju je donešen i čl. 24 pomenutog Zakona, koji predviđa da se u slučaju smrti odlikovanog Ordenom viteškog mača, njegove insignije mogu predati na stalno čuvanje vojnoj muzejskoj ustanovi.

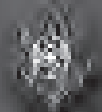

Sl. 2. Orden viteškog mača

Idejno rešenje Ordena viteškog mača uradio je, uvažavajući sugestije Radomira Stolice u pogledu njegovog konačnog izgleda, vajar Vladimir Labat - Ravnjev iz Novog Sada. On je idejno rešenje prethodno uradio u tehnici kompjuterskog dizajna, a potom je izradio model u metalu.

Orden viteškog mača sva tri stepena proizveden je u Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca u Topčideru, za vreme NATO bombardovanja u proleće 1999. godine.

Idejno rešenje vrpce Ordena viteškog mača sva tri stepena, sa pripadajućim diferencijalnim znacima na njima, izradio je Radomir Stolica, istoričar umetnosti i član-osnivač Srpskog heraldičkog društva u Beogradu. Predložio je vrpce u bojama jugoslovenske zastave. Vrpce dva viša stepena imaju na svom srednjem (belom) polju jugoslovenske zastave aplicirani minijturni štit državnog grba. Za prvi stepen diferencijalni znak državnog grba je u zlatu, a za drugi stepen u srebru, dok treći stepen nema na vrpce diferencijalni znak. U skladu sa gornjim izgledom vrpce je Savezna vlada donela odluku o dopunama Odluke o opisu znakova odlikovanja SFRJ i njihovih minijatura, kao i načinu njihovog nošenja. Ove dopune objavljene su u Sl. listu SRJ br. 50 od 28. septembra 2000. U tekstu dopuna zakonski je regulisan izgled vrpce Ordena viteškog mača, a čiji je opis bio izostavljen u prethodno objavljenom statutu. Statut ordena donela je Savezna vlada 27. jula 2000. godine Sl. list SRJ br. 36 od 4. avgusta 2000.)

Sl. list SRJ br. 36/2000 i br. 50/2000.

Vrpca ordena je proizvedena u subotičkoj fabrici „Mladost“ od višebrojne moarirane svile, a diferencijalni znaci u kovnici novca u Topčideru.

Prva („ratna“) emisija Ordena viteškog mača iz 1999. godine imala je izrađene aplikacije mačeva od plemenitih metala. Kod ordenskih znakova prvog stepena aplicirani su kovani mačevi od zlata finoće .585, kod drugog stepena od pozlaćenog srebra (držka sa nakrsnicom) finoće .925, i kod trećeg stepena od srebra finoće .925. Žigovi kvaliteta izrade državne kontrole i proizvođača utisnuti su kod sva tri stepena na nakrsnici mačeva.

Ordenski znaci sva tri stepena na naličju imaju patent u obliku igle sa kopčom za pričvršćivanje na uniformu. Na igli je utisnuta signatura proizvođača, ZIN-BGD. Ordenski znaci sva tri stepena su istih dimenzija, izrađeni od tombaka, polihromnog emajla sa odgovarajućim zlatnim i srebrnim površinama.

Idejno rešenje kutije za Orden viteškog mača izradio je Milan Marušić, knjigovezac iz Beograda. Ona je izrađena od braon kože sa grbom SRJ i imenom odlikovanja u zlatotisku.

Sl. 3. Komandant žandarmerije general-potpukovnik Goran Radosavljević, nosilac Ordena viteškog mača prvog stepena

Od osnivanja do kraja 2001. godine dodeljeno je 87 Ordena viteškog mača prvog stepena, 227 drugog stepena i 201 trećeg stepena. Prvi nosilac Ordena viteškog mača prvog stepena je Goran Borivoja Kerkez, kapetan prve klase VJ, koji je odlikovan Ukazom predsednika republike od 5. aprila 1999. godine. Pored pripadnika Vojske Jugoslavije, u istom periodu (1999-2001.) odlikovano je Ordenom viteškog mača sva tri stepena i više starešina – najistaknutijih pripadnika MUP Republike Srbije angažovanih u vojnim operacijama na Kosovu i Metohiji.

Grafičko idejno rešenje Povelje o odlikovanju izradili su dizajneri ZIN u Topčideru u njihovom projektnom i umetničkom studiju, a pod rukovodstvom tehničkog direktora inž. Slobodana Đurovića.

SUMMARY:

ORDER OF THE CHIVALROUS SWORD

Order of the Chivalrous Sword, organized in three classes, had been founded by the National Assembly of the former Federal Republic of Yugoslavia on December 3, 1998. It had been awarded to the officers of the Yugoslav Army and Police forces for the „extraordinary merits and deeds in the areas of the defense and security“. This order had been designed by the sculptor Vladimir Labat-Rovnjev according to the notional drawings of Mr. Radomir Stolica, author of this article. The first class of this order had been awarded to 87 recipients in the period 1999-2001, also 227 second class and 201 pieces of the third class orders. This order had been manufactured in the Belgrade Mint, ribbons in the „Mladost“ factory in Subotica, while the cases had been designed and made by Mr. Milan Marušić, a bookbinder from Belgrade.

ZNAK OFICIRSKOG MAČEVALAČKOG KLUBA VITEŠKOG DRUŠTVA „DUŠAN SILNI“

„Vežbaj mišicu i oko za dobro Otadžbine“ (Geslo društva)

Osnivač srpskog sportskog društva sa carskim imenom je bio profesor veronauke Atanasije Tasa Popović. On je okupio članove koji su pre toga napustili „Soko“ i druge sportske saveze i 1892. godine osnovao Građansko gimnastičko društvo „Dušan Silni“, koje kasnije menja ime u **VITEŠKO DRUŠTVO DUŠAN SILNI**. Društvo je postojalo sve do Prvog svetskog rata, sa jasnim sportskim programom na nacionalno kulturnom polju.

Najveći broj članova sekcije za borenje (mačevanje) krajem 19. veka i početkom 20. veka, koji su obrazovali svoj klub u okviru viteškog društva „Dušan Silni“ činili su pitomci Vojne Akademije i niži oficiri (do čina kapetana). Oni su po svojoj inicijativi ustanovili ovaj poseban grudni znak koji po svojoj formi podržava znak Kraljevske Srpske Vojne Akademije (završena Viša škola). Znak su sa ponosom nosili mladi srpski oficiri pobornici ove sportske veštine na oficirskom mundiru sa ostalim oficijelnim dekoracijama. Inače, po pozitivnim zakonskim propisima toga vremena, znaci pojedinih viteških ili učenih društava i udruženja mogli su se nositi samo prilikom njihovih slava, zabava i drugih svečanosti ili utakmica dotičnih saveza.

Viteško društvo „Dušan Silni“ je ovaj znak ustanovilo za svoje mačevaoce tek po podnošenju njegovog idejnog rešenja (nacrtu) na uvid i dobijanje dozvole od Kancelarije kraljevskih ordena. Za ovu dozvolu plaćala se odgovarajuća taksa koja je ulazila u fond Kancelarije kraljevskih ordena. Od ove takse se društvo moglo osloboditi samo kraljevim rešenjem kao poglavara zemaljskih odlikovanja. Najverovatniji ishod u ovom slučaju je bio oslobođenje od navedene takse i prihvatanje sponzorstva od strane kralja Aleksandra Obrenovića, jer su

Sl. A. Spomenica Osvećenje zastave

Sl. B. Medalja Najboljem vitezu

Sl. C. Kopča za kaiš Viteza Društva Dušan Silni

MEDALJE DRUŠTVA DUŠAN SILNI

U našim falerističkim kolekcijama poznate su tri retke medalje Viteškog Društva „Dušan Silni“. Prva je **SPOMEN MEDALJA OSVEĆENJA ZASTAVE** iskovana 1897. godine od mesinga, prečnika 17 mm (sl. A). Na njenom aversu je kruna Nemanjića iznad koje je kružni natpis „ГИМ. ДРУШТВО ДУШАН СИЛНИ“, a dole „18 – 97“. Na reversu je gimnastičko dule preko koga su dve ukrštene sablje drškom okrenute na dole. Levo i desno su po jedno orlovo krilo. Naokolo je prsten u kojem je natpis „* СПОМЕНИЦА * ОСВЕЋЕЊА ЗАСТАВЕ“. Ovu medalju objavili su Nada Todorović (br.80) i R. Stolica (Kolekcija Popović, br. 117), ali nisu dali njenu fotografiju.

Druga je medalja **NAJBOLJEM VITEZU**. Ona je znatno veća, izrađena od pozlaćene bronz, prečnika 43 mm (sl. B). Na aversu je kruna istog izgleda kao na prethodnoj medalji, samo što iz nje izbijaju sunčani zruci, i što je bez datuma. Natpis iznad krune glasi „НАЈБОЉЕМ ВИТЕЗУ“. Centralni motiv na reversu je isti kao kod prethodne medalje, ali se razlikuje natpis u prstenu uz ivicu medalje, on glasi „* ДУШАН СИЛНИ * УТАКМИЦА 1897 Г. БЕОГРАД“. Medalja je sa ušicom prstenastog oblika; do sada nije bila objavljena.

Medalju istog izgleda, ali bez ušice (tzv. stona medalja, *table medal*, rus. *столовый медаль*), izrađena je od bronz. Ona je iste veličine: R = 43 mm, i takođe nije objavljena.

Pored 3 prednje medalje iz moje kolekcije i grudnog znaka koji opisuje gosp. Stolica, poznata je još jedna vrsta insignije istog Društva. To je pozlaćena i delimično emajlirana kopča za kaiš (sl. C).

Ona ima oblik štita, 74 x 72 mm. U njenom centru su na zlatnoj podlozi zlatni inicijali društva, „ДС“, ispisani u ligaturi. Oko toga je emajlirani rub u bojama srpske zastave, crveno-plavo bele. Revers je prazan, sa kopčom na sredini.

Slobodan Homen

članovi kluba bili njemu zakleti na vernost mladi oficiri elitnog vojnog sporta.

Svakako da su pitomci Vojne akademije i oficiri o svojim namerama za ustanovljenje ovog vojnog sportskog znaka prethodno upoznali upravnika

Vojne akademije i ministra vojnog, i obezbedili njihovu prethodnu saglasnost i podršku.

U inicijativnom odboru za osnivanje kluba ove oficirke sportske asocijacije i njegovog znaka, nalazio se među srps-

Sl. 1. Grupa oficira – članova borilačke (mačevalačke) sekcije Viteškog društva „Dušan Silni“ sa svojim učiteljem borbe (u sredini, u građanskom odelu). Nepoznati fotograf, kraj 19 veka.

kim patriotama i jedan stranac iz Belgije. To je bio Šarl Duse, viši učitelj veština. Predavao je predmet borenje (mačevanje i sabljarenje), najpre na Vojnoj akademiji kao kontraktualni učitelj, a zatim kao redovni viši učitelj od jeseni 1891. godine, sa retkim prekidima (1912-1918) do 1. maja 1923. godine.

Znak je ustanovljen najverovatnije 1897. godine u isto vreme sa ostalim odličjima Viteškog društva „Dušan Silni“. To su: Spomen medalja osvećenja zastave Gimnastičkog društva „Dušan silni“ i Medalja najboljem vitezu na utakmicama društva „Dušan Silni“, obe iz 1897. godine.

Osnivački dokument i druga istorijska arhivska gradja o ustanovljenju i izradi ovog specifičnog vojnog znaka nisu nam poznati, niti činjenica da li su sačuvani u nekom državnom ili privatnom fondu.

Opis znaka. Avers: na sredini znaka nalazi se dvoglavi beli, odnosno srebrni, orao sa krunom vizantijskog tipa nad

glavama (simbol srpske državnosti iz epohe Nemanjića), sa zlatnim štitom viteškog tipa (sa udubljenim ramenima za oslanjanje i nišanje kopljem) na grudima. Na štitu se nalaze srebrni inicijali izvedeni isprepletenim ćiriličnim slovima „DS“. Oko orla nalazi se venac ovalnog oblika koga čine dve zlatne lovorove grane dole spojene mašnom, a otvorene nagore. Ispod orla na vencu su ukrštena dva sportska mača (simboli borilačkih veština) sa zlatnim rukohvatima i srebrnim sečivima.

Revers: sve površine su obrađene tehnikom poliranja tako da su glatke i nemaju predstavljene detalje. Na sredini je vodoravno postavljena igla sa patentom za otkopčavanje i pričvršćivanje na levu stranu oficirskog mundira.

Znak mačevalačkog oficirskog kluba „Dušan Silni“ je iz tri dela. Prvi segment znaka je orao sa krunom i štitom na grudima, drugi je elipsasti lovorov venac i treći su dva ukrštena mača. Oni su međusobno povezani u skladnu heraldičku kompoziciju pomoću srebrnih kukica i tehnikom lotovanja (srebrni i zlatni var). Na osnovu načina izrade, stilskih i tipoloških karakteristika znaka, smatramo da se proizvođač ovog, za sada unikatnog grudnog vojnog sportskog znaka iz perioda kraja vladavine dinastije Obrenovića, nalazi u krugu ovlašćenih srpskih dvorskih juvelira kraja XIX veka. Dakle, realizatora ovog izuzetno interesantnog znaka treba tražiti među poznatim nabavljačima i liferantima odlikovanja za dinastiju Obrenovića (beo-

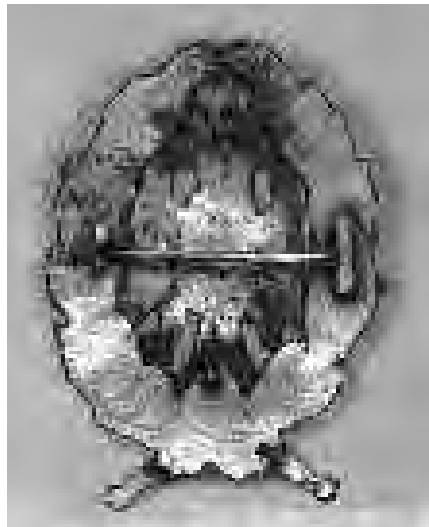
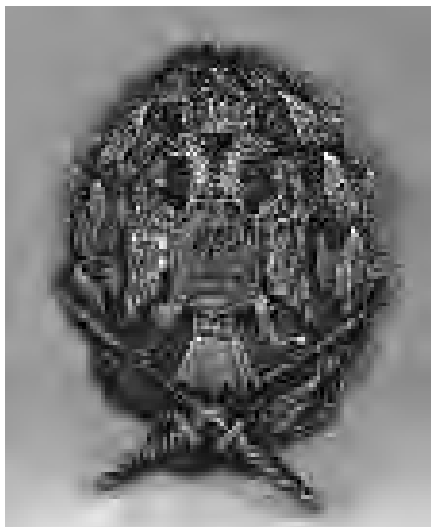
gradski graveri i zlatari) koji su održavali trgovačke veze sa bečkim medaljerskim radionicama.

Autore pak samog idejnog nacрта ovog znaka treba tražiti među klasnim drugovima iz školskih klupa, nekadašnjim pitomcima Vojne akademije u ulici Miloša Velikog u Beogradu, i u krugu njihovih starešina na dužnostima vodnih i četnih oficira. Oni su za uzor pri izradi idejnog rešenja znaka jedino imali pred svojim očima svakodnevno prisutan znak Više škole Vojne akademije, koji su na svojim grudima nosile njihove starešine na visokim komandnim dužnostima. Ovim putem se došlo u razmišljanju do identifikacije osnovnog likovnog predloška za ustanovljenje novog znaka sa apliciranjem odgovarajućih heraldičkih simbola u već postojeći vojni obrazac oznaka.

Znak oficirskog mačevalačkog kluba izrađen je od pozlaćenog srebra i ne sadrži signature proizvođača. Ceo znak je ovalnog i pupčastog oblika visine 53 mm i širine 38 mm.

Krajem XIX i početkom XX veka Beograd je imao svega 80.000 stanovnika. Živelo se skoro patrijarhalnim životom, gotovo svi građani poznavali su se među sobom. Međutim, razvoj prestonice Kraljevine Srbije i njenog kulturnog života bio je intenzivniji i uočljiviji. Privatna inicijativa razvijala je svestranu kulturnu delatnost i davala obeležje celokupnom životu Beograda kao pijemonta jugoslovenstva. „Sokoli“ su imali svoju misiju i mnogo se razvili. Skoro da nije bilo srednjoškola koji nije prošao kroz sokolsko udruženje s velikim oduševljenjem. Pa ipak, sokoli i sokolski sistem telesnog vaspitanja nisu mogli da privuku svu omladinu u svoje redove. Vrlo velika pažnja poklanjala je naša omladina u predkumanovskoj Srbiji sledećim sportskim disciplinama: biciklizmu, jahanju, lakoj atletici i mačevanju. To su bile četiri sportske discipline u kojima se vidno napredovalo, uprkos tome što se raspolagalo nedovoljnim sredstvima.

Mačevanje je bilo veoma popularno u starom Beogradu. U vojsci je ono forsirano, a preko vojske sticalo je popularnost i kod građanstva. U Oficirskom domu okupljala se elita naše viteške om-

Sl. 2. Avers i revers znaka Oficirskog mačevalačkog kluba „Dušan Silni“

ladine koja je volela mačevanje. U „Srpskom maču“, koji je prvobitno trebalo da bude mačevalački klub, negovalo se i mačevanje. Ovaj sportski klub osnovan je 1897. godine. Mačevalačke priredbe u Oficirskom domu i u „Kolarcu“ bile su na velikoj visini i privlačile gledaoce iz svih građanskih slojeva. Oficiri, studenti i srednjoškolci bili su veliki pobornici ovog sporta, a naročito njihovi nastavnici telesnog vežbanja.

Imena učitelja mačevanja, profesora Vojne akademije, Šarla Dusea, Svetomira Đukića, Jaše Pantelića, Milete Nedića, Radeta Novakovića i Aleksandra Josipovića, ostaće zapisana kao imena pionira mačevalačkog sporta u predratnoj Srbiji uoči velikih pobeda srpskog oružja u drugoj deceniji XX veka. I internacionalna takmičenja su još u to vreme održavana, što već samo po sebi pruža dokaz da je mačevanje u Srbiji bilo na velikoj visini. U Beogradu je gostovao italijanski prvak Đuzepe de Galante, a naši mačevaoci gostovali su u Italiji i u Veneciji se takmičili s najboljim italijanskim mačevaocima. Nivo vrednosti naših mačevalaca najbolje se može ceniti po tome, što je slavni Italijan Galante bio tučen u Beogradu.

Prva srpska sportska društva u Beogradu krajem XIX i početkom XX veka, Srpski mač (loptačko-borački klub), Velika Srbija, Beogradski sportski klub i Savez srpskih sokolova su bili veliki klubovi. Pored njih postojalo je još nekoliko manjih klubova u Beogradu. Najbolji među njima bili su Slavija, Kosovo, Nevesinje, Dušan Silni i Dušanovac.

Borenje obuhvata grupu sportova kojima se ne samo razvija telesna snaga, već se

Sl. 3. Zastavnik Društva „Dušan Silni“ snimljen 1897. godine prilikom osvećenja zastave. U centralnom kružnom delu zastave je konjanička figura cara Dušana sa mačem u ruci. Uz koplje zastave je privezan darovani temnjak sa natpisom „Александр I Душану силном 1897“. Zastavnik u desnoj ruci drži specijalni mač za sportsko borenje. Umetnički vez na zastavi izradile su ručno članice Beogradskog ženskog društva. Nepoznati fotograf, Istorijski muzej Srbije, Beograd.

izučavaju izvesna načela i pravila o samoodbrani u borbi sa oružjem ili bez ovoga. Kao prvi sport ove grupe treba smatrati borenje sabljom, flereom i mačem. Flere i mač poglavito služe za bod, pa se i borenje ovim oružjem sastoji u veštom izvršenju bodova i umešnoj odbrani od njih. Sablja služi za sečenje, ali se njome vrši i bod. Borenje sabljom je veština do koje se dolazi marljivim i dužim vežbanjem. To je po Molijerovim rečima „veština zadati udarac, a nikad ga ne dobiti, odstupati pa ipak tući napadno“.

Sablja za borenje je duga 0,85 do 0,90 m, teška 500 do 700 g i napravljena je

od čelika. Kod nas su za Vojnu akademiju usvojene naročite sablje za borenje – sečivo im je pravo. Ove sablje nisu opasne za vežbanje jer su vrlo elastične i tupe. Pored toga maska i zaštitni prsluk potpuno štite glavu i grudi od povreda.

Borenje je veoma naporno telesno vežbanje. Ono stoga nije za mladiće ispod 17 godina. Starosno razdoblje od 17 do 35. godina najpodesnije su za ovaj sport, koji čoveku daje toliko samopouzdanja, vere u samoga sebe. Iz tih razloga oficirski kor je bio ubeđen da je borenje sabljom odlično vežbanje za razvijanje snage i drugih lepih vojničkih osobina, i zato je izražavao želju da se ono što više raširi među našom omladinom. Studenti Univerziteta, đaci VII i VIII razreda, mladi profesori, učitelji i drugi predstavnici srpske inteligencije prvi su prihvatili da se vežbaju u ovom sportu, zdravom i prijatnom u isto vreme. Za ovo zaista zdravo telesno vežbanje bili su potrebni i učitelji borenja. Bez njihove instruktorske uloge se ne bi mogli postići veliki uspesi. U učiteljima za borenje Srbija nije oskudevala, jer su svi mladi oficiri obično bili i dobri borci, pošto se u Vojnoj Akademiji i na višem u na nižem kursu, predaje borenje sabljom. Pri tome se vodilo računa da se samo onim oficirima koji su dobri nastavnici borenja izdaju diplome za to, kako bi se samo njima dozvolilo predavanje borenja. Tako su se u svim važnijim mestima Srbije gde je bila stacionirana vojska, obrazovale sekcije borilačkih klubova, kako bi brzo raširili ovu veštinu. U ovoj aktivnosti su naročito prednjačili mladi oficiri iz redova potporučnika i poručnika, koji su preuzeli inicijativu u svoje ruke za obrazovanje sportskih klubova za borenje.

SUMMARY

BADGE OF THE OFFICER'S FENCE CLUB OF CHIVALROUS SOCIETY „DUŠAN THE MIGHTY“

Founder of this Serbian sport club was a catechism teacher Tasa Popović in 1892, and the majority of its members came from the Military Academy, predominantly cadets and non-commissioned officers (Fig. 1). Their badge had been founded the most probably in 1897. Namely, in that year also two other insignias of this Club had been founded – Commemorative medal for the consecration of the flag of the Gymnastic Society „Dušan the Mighty“ and the medal awarded to the first cavalier on the competitions of this Society.

Only one piece is known of this interesting insignia, which has been described and illustrated here, along with some data on the history of development of combatant sports in Serbia at the end of 19th century. That badge has on obverse image of the double headed Serbian white eagle, crowned by the mediaeval crown of the Nemanjić dynasty, with golden shield on its breasts, carrying Cyrillic initials „D.S.“ In upper part of the field is a laurel wreath and in lower part two crossed swords. Obverse is blank, with a needle in center. It was made of gilt silver in oval shape, 53 x 38 mm. (Fig. 2). The flag of the Society (Fig. 3) has in the center effigy of Serbian emperor Dušan („The Mighty“) riding a horse, and is decorated by ribbons with name of the Society's protector, king Alexander Obrenović.

In entrefilet added to this article, description of the MEDALS of this society are described by Mr. Slobodan Homen. These are the Medal commemorating the inauguration („consecration“) of the flag of the Society (Fig. A) and the Medal awarded „to the best knight“ (Fig. B). Finally, on Fig. C is the illustration of the unpublished enameled insignia of the Society with monogram „DS“ – Dušan the Almighty („Silni“).

PRVI FISKULTURNI SLET JUGOSLOVENSKE ARMIIJE I MORNARICE

Iskustvo oslobodilačkog rata, u kome su narodi Jugoslavije podneli ogromne žrtve, pokazalo je da u ratu sa neprijateljem, pored pušaka i ručnih bombi, mitraljeza, topova i najmodernije ratne tehnike, veliku ulogu igra fizička izdržljivost i prekaljenost boraca. Neviđeni naponi i žrtve u mnogobrojnim akcijama i teškim okršajima zahtevali su od boraca u partizanskim odredima i jedinicama Narodno-oslobodilačke vojske krajnje fizičke napore, opštu izdržljivost i otpornost organizma. Takvih iskušenja bilo je bezbroj tokom ratnih situacija za vreme neprijateljskih ofanziva, kada se isprobavalo ne samo znanje i iskustvo stečeno u borbi, već i njihov moralni i fizički kvalitet. Stečena iskustva tokom rata naučila su da je značaj fizičkog vaspitanja boraca važan element u opštem osposobljavanju Armije i njenih pripadnika za sve vojničke zadatke. Temelj postignutih uspeha u fiskulturi leži u masovnom učešću boraca u njoj. To je potvrdio i kros-kantri održan početkom proleća 1946. godine, na kome je učestvovalo 100 hiljada boraca i pripadnika armije, kao i masovna predtakmičenja koja su se odvijala od najnižih jedinica do Armije.

Pripreme za veliki fiskulturni slet Armije i Mornarice 1946. godine u Beogradu počele su organizovano još na četnim takmičenjima, koja su se temeljila na već u znatnoj meri omasovljenoj fiskulturi razvijenoj još za vreme borbe. Organizacija i pripreme četnih takmičenja bila je svestrana, a sprovodila se i putem propagande parolama. Značaj četnih takmičenja bio bi dvostruk, ona su omogućila pravilan izbor najboljih fiskulturnika za dalja takmičenja i učinila da je fiskultura počela da ispunjava svaki slobodan trenutak boraca. Posle ovih takmičenja počela je priprema za bataljonska i brigadna takmičenja. Bataljonska i brigadna takmičenja obuhvatala su najbolje

iz četnih takmičenja. Oni su po rezultatima i organizaciji, naročito sa tehničke bolje uspela, jer su se kroz njih nastojali otkloniti svi nedostaci, koji su se pojavili tokom četnih nadmetanja. Oni koji su u ovom vidu takmičenja bili najbolji pohvaljivani su na svakom mestu, kako bi ostalima poslužili kao primer. A od početka ovih takmičenja na zidovima su nicalle parole: „Dobar fiskulturnik – jak i izdržljiv borac“; „Fiskultura nas drži jakim i upornim“; „Ne sme biti ni jednog borca ili rukovodioca koji se ne bavi fiskulturom“ itd. U takvoj atmosferi u znaku najvećeg poleta stečenog kroz ranija takmičenja, sprovodile su se pripreme, marljivo su se pripremala ekipe, za divizijska takmičenja. Ovoga puta trebalo je i pred širokim masama van garnizonskih okvira pokazati koliki je uspon doživela fiskultura u redovima Armije, koliko se u njoj poklanja pažnja u jačanju i otpornosti svakog (vojnika) borca. Da bi divizijsko takmičenje uspelo, od najboljih fiskulturnika u brigadi obrazovan je fiskulturni odbor, koji je u slobodnim časovima rukovodio fiskulturnim pripremama i treninzima. Određeni broj najboljih fiskulturnika iz divizijskih takmičenja, posle kraćeg treninga, uvršćen je na armijska takmičenja, a najbolji sa ovih takmičenja na veliki armijski slet u Beograd.

Od 25. jula do 4. avgusta 1946. godine održan je Prvi fiskulturni slet Jugoslovenske armije i Mornarice, kao snažan podstrek daljem razvoju fiskulture u Oružanim snagama. Istovremeno on je bio bilans postignutih rezultata Armije u svim fiskulturnim disciplinama. Slet je ujedno bio velika manifestacija fizičke i moralne snage boraca, podoficira i oficira neposredno izašlih iz ratnih okršaja. Složena organizacija tokom priprema pokazala je sposobnost i umešnost fiskulturnih rukovodilaca JA na tom polju, a u

isto vreme pružio je novo iskustvo za budući razvoj fiskulture u armiji i zemlji.

Na fiskulturnom sletu nastupili su izabrani takmičari iz svih jedinica Jugoslovenske Armije i Mornarice, najbolji fiskulturnici sa masovnih takmičenja na kojima je uzelo učešća preko 200.000 boraca, podoficira i oficira. Veliki broj njih prvi put se susreo sa fiskulturom. U sklopu sleta jedna od najtežih disciplina, ali i najlepša kao novouvedena u takmičenje bila je „Partizanski marš“, za koju je vladalo veliko, ako ne i najveće interesovanje. Dok su se u ostalim disciplinama nagrađivali najbolji, u „Partizanskom maršu“ dovoljno je bilo učestvovati pa biti nagrađen. Ovaj izuzetak od pravila, kao i veliki broj raznih nagrada, najbolje pokazuje kolika se važnost poklanjala ovoj fiskulturnoj disciplini.

Sl. 1.
Figura pobjednika

Za sve discipline u takmičenju na Prvom fiskulturnom sletu takođe je određen niz nagrada koje su bile dodeljivane najboljim ekipama i pojedincima. Sve te nagrade imale su za cilj da podstaknu jedinice i borce u njima, da se pridruže sa još većim poletom u upražnjavanju fiskulture, da je razvijaju i što više popu-

larišu. Osim toga, ove nagrade imale su za cilj da istaknu najbolje. Putem ovih nagrada odato je priznanje najboljim. Ovakvo isticanje najboljih kroz nagrađivanje trebalo je između ostalog, da ima i vaspitno dejstvo. Tom prilikom najboljim fiskulturnicima na sletu, najboljim ekipama podeljene su, kao znak priznanja za postignute rezultate, veliki broj plaketa, medalja, albuma i zastavica, a najboljem ekipnom pobjedniku pehar – figura pobjednika.

Glavna nagrada – figura pobjednika (sl. 1) – izrađena je u bronzi u vidu minijaturnog kipa fiskulturnika, koja predstavlja armijskog takmičara u trku. Takmičareva leva ruka visoko je podignuta iznad glave i u njoj drži zvezdu petokraku. U centralnom delu zvezde reljefno je ispisana skraćenica JA (Jugoslovenska armija). Ova figura pobjednika kao glavna nagrada ujedno je prelazni pehar, dar Vrhovnog komandanta JA Svearmijskom pobjedniku u fiskulturi.

Za pobjednika u lakoj atletici određena je zlatna plaketa koja predstavlja lakoatletičara u pokretu. Za II i III mesto određene su srebrna i bronzana plaketa, a za ostala mesta šest albuma Đorđa Andrejevića Kuna.

Pojedincima u lakoatletskim takmičenjima, u trčanju na 100 m, 200 m, 800 m, 1500 m, 5000 m i 10000 m, zatim 110 m i 400 m sa preponama, 3000 m stiplčez, skok u vis, skok u dalj, troskok, skok s motkom, skok u dalj iz mesta, bacanje kugle, diska, kladiva, bombe i koplja, dodeljuje se zlatna srebrna i bronzana medalja sa otiskom značke Prvog fiskulturnog sleta Jugoslovenske armije kao i propratne diplome.

Za takmičenje u „Partizanskom maršu“ predviđene su nagrade za svaku ekipu – zlatna, srebrna i bronzana plaketa sa likom borca partizana, učesnika u „Partizanskom maršu“. Za ostale ekipe dodeljene su propratne diplome i albumi Đorđa Andrejevića Kuna. Pojedincima u „Partizanskom maršu“ podeljene su zlatne, srebrne i bronzane medalje, propratne diplome i albumi Đorđa Andrejevića Kuna.

Pobjednicima u plivanju, nogometu, košarci i odbojci dodeljene su takođe

plakete koje predstavljaju takmičare tih disciplina u pokretu. Tako nagrada za prvo mesto u plivanju predstavlja plivača na stazi, prva nagrada u nogometu – fudbalera sa loptom, za odbojku odbojkaša na mreži i za košarku grupu košarkaša u borbi za loptu. Pojedincima – pobjednicima u plivačkim disciplinama – slobodnim stilom 100 m, 400 m, 1500 m, leđnim 100 m i prsno 200 m – dodeljene su zlatne srebrne i bronzane medalje. Pojedincima u plivačkim štafetama podeljene su knjige Tita, Kardelja i Zogovića.

Pojedincima u gimnastičkom četvoroboju i bojnog takmičenju bile su dodeljene plakete i albumi Đorđa Andrejevića Kuna. Najboljim gimnastičarima pored medalja dodeljeni su i foto-albumi.

Za najbolje strelce i pojedince u savlađivanju bojnih prepreka određene su zlatna, srebrna i bronzana plaketa. Prva predstavlja figuru strelca, a druga borca – učesnike u savlađivanju bojnih prepreka.

Za pobjednike u konjičkim takmičenjima predviđene su nagrade u plaketa i zastavicama, na kojima je izvezen konjanik u pokretu. Pojedincima u skidanju alke, seče figura i voltožovanju, određene su takođe nagrade. Prvom zlatna plaketa, a drugom i trećem plasiranom zastavice. Za ostala mesta u skakanju prepona i voltožovanju predviđeno je za podoficire i oficire nekoliko foto-albuma.

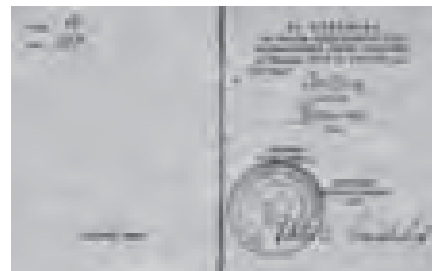
U šestoboju je bio veliki broj nagrada. Prvaku je dodeljena zlatna plaketa, drugoplasiranom zlatna medalja, trećem i četvrtoplasiranom srebrna medalja, a petom i šestom mestu bronzana medalja. Svim takmičarima sa postignutih 60-100 bodova dodeljene su diplome za aktivno učešće, takmičarima sa 110 do 170 bodova diplome za vrlo dobre rezultate i učešće, a najboljim šestobojcima, od 170 i više osvojenih bodova, dodeljene su diplome za odlične rezultate i učešće.

U patrolnom trčanju pojedincu u prvoj patroli dodeljene je zlatna medalja za I mesto, a za drugo i treće diploma za plasman.

Ekipa pobjednice u desetoboju nagrađene su zlatnom, srebrnom i bronzanom plaketom, albumom Đorđa Andrejevića Kuna i propratnom diplomom.

Sl. 2. Učesnička značka

Sl. 3. Sletska legitimacija

Pored ovih priznanja, svakom učesniku Prvog fiskulturnog sleta dodeljena je sletska legitimacija i učesnička sletska značka. Sletska značka (sl. 2) je jednodelna izrada, na kojoj su reljefni detalji. Izrađena je od legure bronzne nepravilnog oblika. Visina znaka je 32 mm, a širina u donjem delu 22 mm a u gornjem 31 mm. U gornjem delu iz centralne ose kružnog oblika izvire svojom gornjom polovinom zvezda petokraka, čiji su kraći oštri isečeni ivici. U levom delu kružnog medaljona su dve figure vojnika u uniformi (koje predstavljaju rod KOV-a i rod Mornarice). Borci su prikazani u rasporaku, uzdignutih ruku iznad glave u kojima drže lako pešadijsko naoružanje (pušku), jakog zamaha ulevo, telom okrenuti „en face“ i glavama unazad u profilu. Borci stoje na reljefnom kamenom postamentu ispod kojega je ćirilicom u dva reda ispisana deviza „BEOGRAD – 1946“. U desnoj polovini kruga znaka, ispod donjih krakova zvezde petokrake takođe u reljefu ispisana je ćirilicom deviza u pet redova „I FISKULTURNI SLET JUGOSLOVENSKE ARMIIJE I MORNARICE“.

Revers je ravan i gladak u čijem se centru nalazi metalna rascepkica za kačenje značke. Treba reći i to, da su rascepkice zbog nefunkcionalnosti vrlo često bile kidane, a na istima su vlasnici oštećene

zamenjivali lemljenjem zavrtnja ili igle u vidu šnale.

Sletska legitimacija (sl. 3) izrađena je od svetlozelenkastog kartona dimenzija 100,3 x 140,8 mm koji se preklapao na dimenziju 70,3 x 100,3 mm. Na prvoj koričnoj strani u crnoj boji utisnuta je zvezda petokraka a ispod nje u dva reda latiničnim slovima ispisan tekst „Sletska legitimacija“. Unutar legitimacije ispisan je serija i broj (evidencioni broj legitimacije). Legitimacija koju ovde prikazujemo glasila je na ime borca Cvitan Bruna, a izdata mu je u Beogradu 15 jula 1946. godine. Overena je pečatom odbora za organizaciju fiskulturnog sleta i faksimilom predsednika Sletskog odbora. Sletska legitimacija važila je uz vojnu knjižicu od 15 VII do 5 VIII 1946

Sl. 4. Medalje I fiskulturnog sleta

godine, tj. deset dana pre početka sleta i jedan dan po njegovom završetku.

Kao pojedinačno priznanje učesnicima i pobednicima pojedinih disciplina,

predviđala se i medalja kao znak priznanja za ostvarene rezultate na takmičenju (sl. 4). Medalja je izrađivana od legure bronz u vidu ordena, za prvoplasiranog pozlaćena bronza, drugoplasiranog posrebrana i trećeplasiranog u izvornoj leguri. Kružnog je oblika prečnika 43 mm. Na njoj je otisak značke Prvog fiskulturnog sleta Jugoslovenske Armije i Mornarice. Po opisu odgovara učesničkoj znački sleta, ali je s obzirom na celokupnu medalju većih dimenzija. Revers je ravan i gladak. U centralnom delu nalazi se zavrtnj sa navojem. Na zavrtnju znaka reljefno su utisnute signature proizvođača – Zavod za izradu novčanica – odvojen dvema reljefnim zvezdicama. U donjem delu utisnut je matrikularni broj znaka.

Izvori:

Sletske novine Prvog fiskulturnog sleta Jugoslovenske armije, 1–9, Beograd 1946;

Vojni kalendar 1946/1947;

Kalendar takmičenja Jugoslovenske armije za 1949. godinu;

Vojna enciklopedija, knj. 2, Beograd 1971;

Vojni leksikon VIZ Beograd 1981;

Primerak medalje za osvojeno pojedinačno III mesto, vlasništvo je Nebojše Mitrovića kolekcionara iz Beograda, a učesnička značka i sletska legitimacija, vlasništvo autora.

SUMMARY

THE FIRST GENERAL CONTEST IN SPORTS OF THE YUGOSLAV ARMY AND NAVY

Early in 1946 the first cross-country of the Yugoslav armed forces had been organized, and it included about 100,000 participants. Shortly after that, preparation started for the organization of the First general contest in sports within the Yugoslav Army and Navy, which took place from 25th July to 4th August of the same year. The most popular discipline was the so called Partisan's march, which took place along with many other („regular“) sport disciplines.

There existed several prizes for the participants of this army contest, and the main one was the „Figure of the Winner“ (Fig. 1). Other prizes included the following: gold, silver and bronze plaques, and gold, silver and bronze medals (Fig. 4). Also other prizes had been awarded, like diplomas, books and albums with drawing of the painter Đorđe Andrejević Kun. A special Participant's Badge had been awarded to all the soldiers and officers who took part in this contest (Fig. 2), same as the Participant's Identity Cards (Fig. 3).

OBAVEŠTENJE

Najavljena 8. AUKCIJA SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA neće se održati u maju, prilikom naših 47. susreta. Ista će se, najverovatnije, održati u septembru 2004, a o čemu ćemo vas blagovremeno obavestiti.

ISTORIJA NACIONALNOG NOVCA

Autori: DRAGANA GNJATOVIĆ, VEROLJUB DUGALIĆ
i BILJANA STOJANOVIĆ

Izdavač: Sineks, Beograd 2003.

Kartonske korice, 24 cm. XII, 512 str.

ISBN 86-84043-01-4

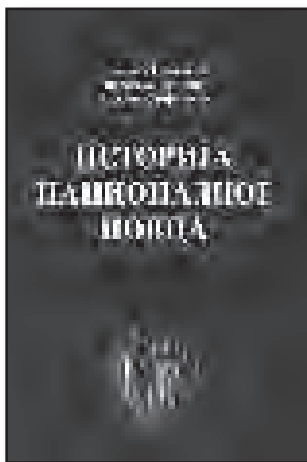
Od pet delova ove obimne knjige, za nas numizmatičare najinteresantniji je drugi deo – Funkcije novca i novčani sistem srednjovekovne Srbije. Samo u ovom delu knjige, na stranicama 49-158, delimično je korišćena i numizmatička literatura naših priznatih naučnika, dok su u drugim poglavljima numizmatički izvori potpuno zanemareni.

Izvesna neobičnost ove knjige počinje već na prvoj strani, u prvoj rečenici, a koja doslovce glasi: „I shall keep on until He who walks ahead of me will stop. Car Konstantin (306-337)“. Kao što je nelogično da Konstantin, čuveni rimski car rođen u Nišu, govori engleski, isto tako je nelogično da se u knjizi o novcu na preko 500 stranica pojavljuju samo dve ilustracije novca – jedan srednjovekovni srpski matapan i jedna moderna spska para. Ni jedan zlatnik, ni jedna jedina novčanica, akcija, obveznica...

Iz predgovora autora saznajemo da je ova knjiga, ustvari, udžbenik napisan u skladu sa nastavnim programom na trećoj godini Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, na smeru Berza i berzansko poslovanje. Autori D. Gnjatović i B. Stojanović su profesori Megatrend Univerziteta primenjenih nauka u Beogradu, a V. Dugalić profesor Univerziteta u Kragujevcu. Autori ispravno navode da se novac može proučavati iz različitih uglova, ali se, kažu, „sa stanovišta istorijske opštosti“, posmatraju samo dve njegove osnovne funkcije, a to bi bile, „mere vrednosti i prometnog sredstva“. Zato je, ističe jedan od recenzenata ove knjige, prof dr Emilija Vuksanović, „ova izuzetna knjiga nezaobilazna literatura za sve koji se bave finansijama“. Drugi recenzent, akademik Andrej Mitrović, knjigu ocenjuje komplikovanije, on kaže: „...U razmatranju srednjovekovnog razdoblja pitanja novca se u značajnoj meri stapa sa istorijom finansija tog doba i, ovom komplementarno, sa zakonodavnom regulativom. U doba dominacije nacionalnih banaka s ulogom centralne banke, tematika je zahvaćena saglasno ovoj činjenici i značajno stopila istoriju novca sa istorijom pomenute vrste banke. Vreme Drugog svetskog rata je nametnulo veće davanje uloge političkom stanju i zbivanjima, a vreme socijalizma je protoklo u znak (problema) deviznog kursa...“

Knjiga je štampana u malom tiražu, 300 primeraka, i mi je, bez obzira na numizmatičku neatraktivnost i udžbeničku suvoparnost, ipak preporučujemo.

R. M.

METALNI NOVAC EVROPE

od XV do kraja XIX veka

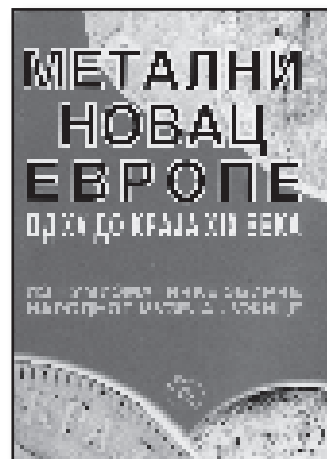
Autori: STANOJKA MILIVOJEVIĆ i RADIVOJE PAPIĆ

Izdavač: Narodni muzej Užice, 2003

Kartonske korice, 24 cm

48 str., ilustracije.

Detalniji sadžaj ove knjige – kataloga izložbe, objavljujemo u našoj u rubrici „Izložbe“, na str. 101

PAPIRNI NOVAC IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Das Papiergeld in Bosnien und Herzegovina

Autori: HUBERT FRITZINGER i JÜRGEN KLOTZ

Izdavač: money trend, Beč (Wien) 2003.

Kartonske korice, džepni format, 16,5 cm

148 str., ilustr., dejtonska mapa. Cena € 19,90

ISBN 3-9501620-1-1

Premda ovaj veoma praktičan i odlično osmišljen katalog sadrži bosansko-hercegovačka monetarna izdanja (ponajviše novac od nužde, uglavnom bonove) još od 1919. godine, on je pretežno numizmatički spomenik jednog vrlo nedavnog vremena, ratnog, od 1992. do 1995. godine. Da nije njega, sva ta brojna izdanja, čije su nominale najčešće bile u DM, nemačkim markama, ostala bi nezabeležena i zato zaboravljena u nacionalnoj numografiji te države. Baš kao što su ostala potpuno nezabeležena izuzetno atraktivna nekadašnja izdanja novčanih bonova više hiljada firmi na području bivše Jugoslavije, uglavnom 1970-ih i 1980-ih godina.

Ovaj katalog uglednog austrijskog izdavača („money trend“ Verlag, e-mail: vweege@webway.at) u prvom delu obrađuje redovna izdanja novčanica Narodne banke Bosne i Hercegovine, novčanice Republike Srpske i sadašnje Centralne banke d.d, s tim što su prethodno prikazane retke partizanske obveznice Zajma narodnog oslobođenja iz 1943. godine. Pored redovnih

optičajnih novčanica, ovde su uključeni i specimeni, kao i preštampane novčanice, a kod Republike Srpske i novčanice za zamenu (Ersatznoten) serije ZA.

Najveći deo kataloga, međutim, predstavljaju lokalna izdanja novčanih bonova, svrstana alfabetski po gradovima, uglavnom bosanskim, dok je Hercegovina zastupljena znatno slabije. Tačnije, kataloški su obrađeni bonovi (takođe i čekovi raznih banaka), izdati u sledećim mestima: Banja Luka, Bihać, Bijeljina, Breza, Bugojno, Doboj, Fojnica, Goražde, G. Vakuf, Ilidža, Jajce, Jelah, Kakanj, Ključ, Konjic, Kreševo, Krupa, Maglaj, Mostar, N. Travnik, Olovo, Prijedor, Prnjavor, Sarajevo, Tešanj, Travnik, Turbe, Tuzla, Vareš, Visoko, Vitez, Vogošća, Zavidovići, Zenica i Zvornik. Iz prednjeg popisa vidi se koja mesta nisu uključena, a sasvim je izvesno da su se u mnogima od njih takođe izdavali novčani bonovi. Zato bi svaka pomoć autorima u budućim dopunama ovog korisnog kataloga bila veoma dobrodošla i dragocena.

Naš je časopis takođe otvoren za objavljivanje do sada neobrađenih monetarnih izdanja poput bonova, ne samo bosansko-hercegovačkih nego i ostalih.

R. M.

SLIKOKAZ HARTIJA OD VREDNOSTI

Urednik: LJERA DESIMIROVIĆ

Izdavač: Beogradska beza, Beograd 2003.

Kartonske korice, 30 cm

45 str., ilustracije.

ISBN 86-904517-0-6

Pre 110. godina u Kraljevini Srbiji osnovana je Beogradska berza, jedna od institucija savremenog poslovnog društva. To je najstarija berza na sadašnjem i bivšem jugoslovenskom prostoru, i među najstarijim berzama u jugoistočnoj Evropi.

Pre nego što je osnovana ova berza, u pojedinim mestima osnovani su novčani zavodi: Beogradska zadruga, Šabačka i Obrenovačka štedionica a potom i Narodna banka 1883. godine. Narodna skupština na svojoj sednici održanoj 3. novembra 1886. godine usvojila je Zakon o javnim berzama ali je trebalo da prođe nekoliko godina da bi kralj Milan 1892. godine potpisao Ukaz o proglašenju ovog zakona. Posle dve godine, u „Gradskoj kafani“ 21. novembra 1894. godine, održan je prvi zbor akcionara Beogradske berze. Prvo njeno sedište je bilo u hotelu „Beograd“, na obali Save u kome je početkom januara 1895. godine održano prvo trgovanje papirima od vrednosti. Od samih svojih početaka

uređenjem je spadala među najbolje organizovane privredne ustanove.

Nastupajući ratovi, Balkanski i Prvi svetski doveli su do usporavanja i prekida rada berze. Stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i mir koji je zavladao, dovode do ekspanzije privrednih, finansijskih i berzanskih aktivnosti. Zahvaljujući ovom ekonomskom poletu i jakoj domaćoj valuti dolazi do žive berzanske aktivnosti.

Kao vidan pokazatelj ekonomske moći izgrađena je velelepna zgrada Beogradske berze na Kraljevom trgu, danas Studentski trg. Po useljenju u ovaj novi, reprezentativni poslovni prostor 1934. godine, započeo je novi period delovanja Beogradske berze koji će biti prekinut 1941. godine. Posle okončanja Drugog svetskog rata, odlukom Prezidijuma Vlade Srbije 1953. godine, Beogradska berza je i formalno prestala da postoji.

Trebalo je da prođe dugi niz godina i da se dogode korenite društveno-političke i ekonomske promene pa da se berzanska aktivnost obnovi. Sa počecima privatizacije naša zemlja je ušla u sasvim drugačiju privrednu komunikaciju u kojoj je berza nezaobilazan segment poslovanja. Godine 1989. osnovano je Jugoslovensko tržište kapitala, da bi tri godine kasnije bilo preimenovano u Beogradsku berzu.

Nažalost, usled nedostatka potpunih istorijskih izvora, zbog poznate naše nemarnosti prema istoriji, teško je u celini rekonstruisati i analizirati rad ove ustanove.

Smatrajući sebe pravnim naslednikom Beogradske berze, osnovane pre 110 godina, nova berza se potrudila da dostojno obeleži taj jubilej. Organizovane su izložbe u Kragujevcu, Nišu, Šapcu, Požarevcu, Somboru. Na organizovanim izložbama prezentovano je 30-tak kopija akcija, u koloru, od kojih su neke pravi rariteti visokih estetskih vrednosti. Za svaku izložbu ponaosob urađeni su vrlo lepi plakati na kojima su osim prepoznatljivih simbola Berze i karakteristični detalji iz mesta gde je izložba organizovana. Pored izložbi, jubilej je obeležen i kratkim informatorom / vodičem, na preklap, i reprezentativno publikacijom nazvanom „Slikokaz hartija od vrednosti“.

Autor ove divot publikacije, gospođa Ljera Desimirović, u uvodnom tekstu donosi kratak istorijat razvoja Beogradske berze a potom sledi prikaz izbora od 44 akcije iz zbirke koja se tek formira. Sve reprodukovane akcije su u boji. Autor knjige uložio je truda da nas sa kratkim ali informativnim tekstom upozna sa relevantnim podacima u vezi sa prikazanom akcijom. Pored reprodukcije date su i originalne dimenzije, obzirom da su akcije prikazane, usled prilagođavanja formatu knjige, u izmenjenim veličinama. Na kraju slikokaza je spisak nevelike kolekcije akcija, koje trenutno poseduje Beogradska berza, za koju verujemo da će se vremenom sve više i više uvećavati.

Zaslužuje svaku pohvalu spremnost Beogradske berze da svoj jubilej obeleži jednom ovakvom publikacijom, pogotovo kada se ima u vidu sve veće interesovanje kolekcionara za hartije od vrednosti, relativno mladoj grani numizmatike koja je poznata pod nazivom skribofilija.

S. P.

NUMIZMATIČKE KNJIGE U IZDANJU NARODNE BANKE REPUBLIKE MAKEDONIJE

Zahvaljujući ogromnom entuzijazmu i velikoj stručnosti osoblja Direkcije Trezora Narodne banke Republike Makedonije, na čijem je čelu gosp. Dobri Mickovski (pravi čovek na pravom mestu!), i svakako bezrezervnoj podršci koju ovoj Direkciji pruža guverner NBRM, dr Ljube Trpeski, Skoplje je za veoma kratko vreme postalo jedan od najznačajnijih numizmatičkih centara ovog dela Evrope.

Najsavremenije opremljen i vrhunski stručno uređen Numizmatički muzej, odnosno stalna muzejska postavka Narodne banke Republike Makedonije, može da se meri sa najboljim i najbogatijim svetskim postavkama ove vrste. Ovakva numizmatička postavka ne može se naći ne samo na celom području bivše Jugoslavije, nego ni u okolnim zemljama jugoistočne Evrope. U najmodernije opremljenim vitrinama, sa ugrađenim klima uređajima, izloženo je hiljadu primeraka izuzetno vrednog novca, kojim je prikazano ogromno numizmatičko bogatstvo makedonskih prostora, od 530. godine pre Hrista, pa do današnjih dana. Postavku prati izuzetan katalog gospođe Katarine Hristovske, šefa Numizmatičkog odeljenja Narodne banke RM, a koji ćemo ovde prikazati, zajedno sa prikazima ostalih monografija u izdanju NBRM, a koji slede.

MAKEDONIJA I PAJONIJA

Kolekcija Šeldarov

Autor: NIKOLA ŠELDAROV

Izdavač: Narodna banka RM, Skopje 2003.

Kartonske korice, 30 cm

176 str., ilustracije, 2 karte.

ISBN 9989-107-08-4

Ova luksuzna dvojezična monografija (svi tekstovi su na makedonskom i engleskom jeziku), predstavlja katalog kolekcije od 805 retkih primeraka antičkog novca sa područja Makedonije, od oko 520. godine pre Hrista pa do 244. god. nove ere.

Katalog je organizovan prema „uobičajenim standardima“ za ovu vrstu publikacija, tako što su podaci u njemu prikazani na način koji je uobičajen u svetu, posebno u katalozima Američkog numizmatičkog društva (ANS), katalozima Britanskog muzeja (BMC), siloguma Muzeja Kopenhagen (SNG) i Kataloga kolekcije Lindgren. Pored kataloških referenci, prema napred navedenim kolekcijama, za pojedine primerke navedeni su i kataloški brojevi po Gaebleru, Evelpidisu, Touratsoglou, Svoronosu, Mülleru, Mušmovu, Borić-Brešković itd.

U katalogu se pored odličnog opisa svakog primerka novca i tehničkih karakteristika (veličina i težina), takođe navode i mesta njihovog porekla, tj. nalaza.

U prvom delu kataloga hronološki su obrađena izdanja plemenskih zajednica, regiona i gradova, azbučno od Ajgaja do Herakleje Sintike; drugi deo obrađuje izdanja antičkih makedonskih vladara, od Aleksandra I (498-454 p.n.e.) do makedonskih izdanja rimskog cara Filipa I Arapina (244-249. n.e.) U

trećem delu obrađen je novac pajonskih vladara, a na samom kraju prikazan je manji deo modernih imitacija.

Svaki primerak novca odlično je ilustrovan u stvarnoj veličini na kvalitetnim tablama koje su date u samom tekstu, a ne na kraju knjige. Takođe treba pohvaliti način na koji je, paralelno sa makedonskim tekstom, za svaki primerak dat i kompletan opis na engleskom jeziku, u izvanrednom prevodu gospođe Milice Šeldarove.

R. M.

COINS AND MINTS IN MACEDONIA Proceedings of the Symposium

Urednik: CVETAN GROZDANOV

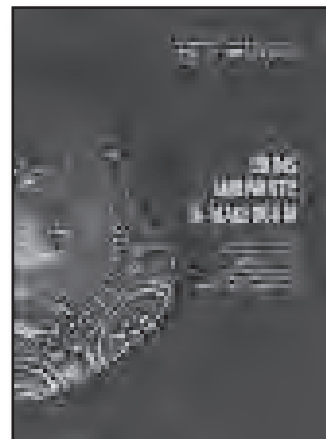
Izdavač: Makedonska akademija nauka i umetnosti i Narodna banka RM, Skopje 2001.

Tvrde korice sa zaštitnim omotom, 28 cm

180 str., ilustracije, 1 prilog.

ISBN 9989-101-01-9

Ova veoma kvalitetno opremljena knjiga predstavlja zbornik numizmatičkih radova prezentovanih na Simpozijumu održanom povodom 80. rođendana i 50-godišnjice naučnog rada Ksente Bogoeva, člana Makedonske akademije nauka i umetnosti, 1. juna 2001. godine. U njoj su sadržani referati o novcu i kovnicama na području Republike Makedonije. Nakon uvodnog dela guvernera Ljube Trpeskog i akademika Cveta Grozdanova, slede studije i članci koji su, svi, objavljeni na engleskim jeziku.

To su sledeći radovi: E. Petrova, The Coinage of the Paeonian Tribal Organisations and Paeonian Kings; V. Lilčić, The Coin Finds of the Macedonian Rulers from the Territory of the Republic of Macedonia; V. Bitrakova-Grozdanova, Voinage of Lychnidos and Ohrid; P. Josifovski, Activity of the Roman Mint at Stobi; M. Hadži-Maneva, Hoard of Solidi and Siliques from Stobi; E. Maneva, Numismatic models in the Decorations; B. Aleksova, The Byzantine Coin Hoard of Bargala; K. Hristovska, Byzantine Coins on the Territory of the Republic of Macedonia; D. Razmoska-Bačeva, Coin Circulation in the Ohrid Region in the XIII and XIV centuries; D. Razmoska-Bačeva, The Coins of the Paleologians from the Numismatic Collection of the Museum of Ohrid; B. Jovanovska, Coin Hoards from the Second Half of the XIV Century from the Territory of the Republic of Macedonia; D. Popovska, Coin Minting at the Skopje Mint during Ottoman Rule; S. Srećković, Coin Minting in Macedonia During the Ottoman Period; D. Vančevska, Conservation Treatment on the IV century on the Bronze Coins Hoard.

R. M.

SOZDAVANJETO NA MAKEDONSKIOT DENAR Viduvanja i sećavanja

Urednik: KATARINA HRISTOVSKA

Izdavač: Narodna banka RM, Skopje 2002.

Kartonske korice, 29 cm

128 str., ilustracije u boji.

ISBN 9989-9501-9-9

Ovo knjiga koja evocira uspomene na stvaranje (sazdanje) makedonskog novca, predstavlja zbornik radova izdat povodom 10-godišnjice prvog izdanja novca samostalne Republike Makedonije. Nakon uvoda guvernera NBRM, dr Trpeskog, sledi članak prvog predsednika Republike Makedonije, gosp. Kire Gligorova, pod naslovom* Makedonska nacionalna valuta – značajan segment u izgradnji makedonske države. Sledi članak akademika Nikole Kljuseva, Monetarno osamostaljivanje Republike Makedonije i stvaranje makedonske valute – denara. Ministar finansija, mr Metodije Tošeski, priložio je rad Razmišljanja o jednom procesu, a prethodni guverner NBRM, mr Borko Stanoevski, rad Sećanja povodom desetogodišnjice prvog makedonskog novca. Sledi prilog akademika Ksente Bogoeva pod naslovom Monetarna suverenost Republike Makedonije, pa dr Ljube Tr-

peskog, Monetarno osamostaljenje Republike Makedonije ili rađanje makedonske valute – denara, i studija akademika Petra Ilievskog o imenu makedonske valute, Denar. Gosp. Dobri Mickovski, direktor Trezora NBRM, autor je priloga Monetarno osamostaljenje Republike Makedonije – moje viđenje, a Sašo Zafirovski, direktor Štamparije „11. oktomvri“ iz Prilepa, priloga Kako su rođene makedonske pare. Sledе članci Tako beše... Aleksandra Cvetkovskog, pa Dorian, gospođe Biljane Unkovske iz Ljubljane koja je dizajnirala sadašnju seriju makedonskih banknota, i studija koju su napisali dr Virdžinija Hjuat iz Britanskog muzeja i dr Tim Anvin iz Univerziteta London, pod naslovom Kulturno bogatstvo: evolucija dizajna makedonskih banknota.

Na kraju knjige data su četiri priloga koji sadrže faksimile relevantnih dokumenata i kolor fotografije nekih predložaka makedonskih novčanica.

R. M.

MAKEDONSKITE BANKNOTI I KOVANI PARI

Macedonian Banknotes and Coins 1992-2002

Autor: KATARINA HRISTOVSKA

Izdavač: Narodna banka RM, Skopje 2002.

Kartonske korice, 30 cm

64 str., ilustracije u boji.

ISBN 9989-9501-5-6

Gospođa Hristovska daje u ovoj knjizi kompletan katalog makedonskog papirnog i metalnog novca izdatog u toku prvih deset godina njegovog izdavanja. Detaljan opis svake banknote i kovanog novca dat je dvojezično, na makedonskom i engleskom jeziku, a ilustracije su izvanredne, sve u boji.

Pored redovnog kovanog novca, a koji postoji samo sa datumima 1993. (4 apoeni), 1997. (1 apoen) i 2001. (3 apoeni), ovde su prikazana i sva prigodna izdanja, kovana od zlata, srebra i legura od neplemenitih metala. Uključena su i dva kompleta novca, tzv. Mint sets (optičajni novac 1993, i komplet makedonskog FAO novca), a ilustrovane su i originalne prezentacione kutije u kojima je Banka isporučivala jubilarni novac od plemenitih metala.

Ovo je jedna lepo urađena i korisna knjiga za sve kolekcionare modernog novca, kako u zemlji njegovog izdanja, tako i u svetu.

R. M.

* Naslove radova u ovoj knjizi, koji su na makedonskom jeziku, dajemo ovde u prevodu.

MAKEDONIJA – PARITE I ISTORIJATA

Katalog na postojanata muzejska postavka na NBRM

Urednik: KATARINA HRISTOVSKA

Izdavač: Narodna banka RM, Skopje 2002.

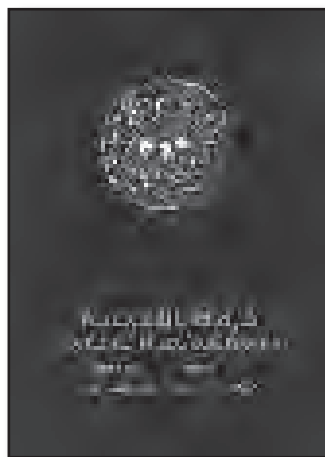
Kartonske korice, 30 cm

192 str., ilustracije

ISBN 9989-9501-4-8

Ovo je knjiga koju smo pomenuli u uvodnom delu našeg hvalospesa o zavidnoj numizmatičkoj delatnosti Narodne banke Republike Makedonije – katalog veoma bogate i prelepe uređene bančine kolekcije. Šteta je, međutim, što u knjizi nisu date fotografije jako modernih i vrlo ukusno sređenih vitrina u kojima je ovo numizmatičko blago izloženo. Premda svi izloženi novčići jesu ilustrovani, na tablama visokokvalitetne štampe.

Katalog prati izložbu, hronološki. Od pajonskih plemena i zajednica – Deroni, Lajai*

i Damastion – iz 6. veka pre Hrista, i pajonskih vladara – Teutaos, Likej, Patraj itd. – iz 5. i 4. veka p. H. Slede monete grčkih gradova, monete Trakije i keltske imitacije. Najznačajniji antički deo zbirke sačinjavaju monete makedonskih gradova od oko 520. godine pre Hrista, novac makedonskih vladara od 5. do 3. veka p. H, te autonomni novac kovan za vreme Filipa V i Perseja (2. vek p.H.)

Rimska kolekcija počinje novcem Ajsilasa, kvestora rimske provincije Makedonije (iza 148/6 p.H.), te novcem makedonskih antičkih gradova od 2. veka pre Hrista do 3. veka nove ere. Sledi novac makedonskog Koinona, najverovatnije kovan u Tesaloniki (Solunu) u 1. veku naše ere, i pseudoautonomni novac Koinona iz 3. veka. Postavka antičkog novca završava se rimskim republikanskim i rimskim carskim novcem, uključujući i jedan kontornijat iz Neronovog vremena.

Srednjovekovna numizmatika zastupljena je velikom i zavidno bogatom zbirkom vizantijskog novca, kao i vrednom, premda nevelikom, zbirkom novca srednjovekovnih srpskih vladatelja. Na kraju kataloga prikazana je iznenađujuće mala zbirka otomasnog novca, zastupljena sa samo 15 primeraka, kovanih od 15. do 19. veka. Moderni novac, koji je takode zastupljen u muzejskoj postavci Banke, nije uključen u ovaj katalog.

R. M.

* Oktodrahma plemena Lajai svakako je najvredniji primerak ove kolekcije. Pored ovog, u svetu su poznata još samo 4 primerka. O tome v. prikaz ove kolekcije gospođe Mileve Lazove (internet sajt: <http://www.makedonskosonce.com/broevis/2002/sonce409/Tekst32.htm>), koja kaže: „Највредната и најскапо платена монета досега е сребрената октодрахма на пажонското племе Лажай, што потекнува од 340 – 335 година пред Христа. Вакви монети има само пет во светот и тоа во Египет, Англија, Франција, Грција и Македонија“.

FUSILATELIJA

- novi termin za jedno kolekcionarstvo

U Beogradu se krajem prošle godine pojavio novi kolekcionarski časopis, zove se „ALO, ALO... Časopis za fusilateliiju – sakupljače telefonskih kartica“. Ovo društvo osnovano je 7. jula 2001. godine pod imenom „Telekarta Srbije“. Društvo okuplja građane sakupljače telekomunikacionih kartica i deluje u okviru Srpskog numizmatičkog društva. Broj 1 (bez navedene godine izdanja) fusilografskog časopisa može se naručiti kod urednika, gosp. R. Boškovića, Vladetina 1, 11120 Beograd 35 Srbija, E-mail: Z.Boskovic@ai.sanu.ac.yu ili u „numizmatičkoj knjižari“ na sastancima SND svakog utorka popodne. Najveći deo teksta ovog časopisa, na 14 stranica malog formata, odnosi se na aktuelnu problematiku tog Društva, posebno je odličan kritički osvrt na dosadašnje kataloge naših telekartica. Tu je i jedan mali članak iz sfere „Verovali ili ne“ – o malverzacijama „čuvenog“ crnogorskog turizma, čak i sa telekarticama. U časopisu su, pored ostalog, pedantno navedena i sva nova izdanja kartica u Srbiji i u Crnoj Gori u toku 2003. godine.

ŠABAC: IZLOŽBA RIMSKI NOVAC U PODRINJU

U četiri izložbene prostorije izložen je rimski novac, od republikanskog do kasno rimskog carstva. Novac je izložen u 14 vitrina, a ukupno je prikazano oko 200 primeraka novca kovanog od zlata, srebra i bakra. Sav izloženi novac je iz zbirke Narodnog muzeja u Šapcu. Na zidovima je bilo 25 panoa na kojima su dati snimci aversa sa likovima pojedinih careva i članova njihovih porodica čiji je novac izložen. Prezentovane su i dve karte: kovnice Rimskog carskog novca i mesta nalaza novca u Podrinju. Izložena je i ostava kasno rimskog bronzanog novca (30 komada) koja potiče sa Dumače.

Ova izložba je otvorena 26. februara 2004. i trajala do 10 marta. Umesto kataloga izložbe, ovim povodom izdata je isto-

mena knjiga mr Slavoljuba Petrovića, a koju ćemo prikazati u sledećem broju „dinar“. Izložbu je otvorio gosp. Nikola Crnobrnja iz Muzeja grada Beograda i tom prilikom održao veoma lep govor, a koji ovde prenosimo u celosti.

NOVAC U ŠAPCU

Novac – izum drevnog naroda traje već 27 vekova. Radimo da ga steknemo i prelijemo u životne potrebe i radosti. Nezamislivo je prisutan, da često i ne opazimo šta sve na njemu stoji i piše. Osim one brojčane vrednosti.

Ni jedna antička tekovina nije tako prisutna u savremenom svetu kao novac. Izmišljen je oko 700. godine pre n. e. u Lidiji u Maloj Aziji. Prihvaćen i unapređen od starih Grka i Rimljana, dopro je do naših dana, iako mu futurolozi predviđaju skorbu propast – kažu: potisnuće ga elektronski vid razmene, budući elektronski novac. Ipak, odoleva, i u istoj je funkciji u kakvoj je bio od prvog dana primene: sredstvo za razmenu dobara. Ali i nešto više!

Na novcu kao pisanom i likovno oblikovanom spomeniku zabeleženi su mnogi događaji i upućene poruke iz svih vidova društvenog i državnog života jedne zajednice, jedne civilizacije. Pogledajmo neku našu savremenu novčanicu ili kovanicu. Na primer, evo, 20 kovanih dinara na kojoj s jedne strane vidimo u plitkom reljefu hram Sv. Save na Vračaru u Beogradu. Poruka je jasna. Međutim, često na to ne obratimo pažnju, ne zapazimo to. A tu se upravo krije ona druga strana novca koji mi proučavamo kao dokument vremena u kojem je (novac) nastao.

Vi ćete i na ovoj izložbi videti poneki primerak novca gde je predstavljen antički hram posvećen nekom paganskom božanstvu, ili građevinu, ili most, na primer Trajanov most na Dunavu. Tog mosta nema na Dunavu već dobrih 15-16 vekova.

A njegove konture sačuvane su na pojedinim primercima novca careva IV veka.

U ovom kontekstu vredno je pomenuti ostave novca potekle iz oblasti koju muzeološki danas pokriva Narodni muzej u Šapcu. Najveća je ona iz Svileuve (oko 20.000 komada). Sačuvano je nešto malo više od polovine tog novca. Ostava obuhvata novce careva druge polovine III veka. Najzastupljeniji je novac cara Aurelijana (270-275), a među njegovim novcima (oko 2.000 komada) novčani tip s natpisom CONCORDIA MILITVM (sloga vojnička). Dakle, ta „sloga“ se enormno propagira, a to je pouzdan znak da je ona tada bila poljuljana, što nam opet govore drugi izvori. U ovom slučaju novac to potvrđuje.

Izneo sam ovde samo jedan vid kulturno istorijske vrednosti novca koji sabiramo, čuvamo i obrađujemo, a toga ima svakako više. To ćemo zapaziti i na ovde izloženom novcu.

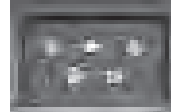
Pred nama je rimski novac koji je potekao sa brojnih arheoloških nalazišta u Podrinju, Posavlju i Tamnavi. Od I do V veka ovo je jedno velike rimske države, Rimskog carstva. Oblast je gravitirala ka velikom i znamenitom rimskom carskom gradu Surmiju, središtu provincije Gornje Panonije, iz čije je blizine poteklo nekoliko rimskih careva. Živ interes rimske države u ovom njenom delu gro je usmeren na bogatstvo rudarstva u Postenji i Jagodni. Plodno i obrađivo tlo naseljavano je islužanim legionarima. Više putnih pravaca prosecalo je čitav ovaj kraj, povezujući velike rimske gradove i centre na balkanskom poluostrvu. Sve je to uticalo na romanizaciju autohtonog

življa, osnažen je, prilivom novca, robno-novčani promet, i otuda tako česti nalazi iz vremena rimske epohe koje šabački Muzej sabira i evidentira.

Kolega Slavoljub Petrović, autor izložbe i kataloga, izloženu materiju približuje posetiocima nizom objašnjenja. Ona se najvećim delom odnose na monetarni sistem Rimskog carstva. Takođe i na nalaze dokumentovane na terenu, i u većem broju publikovane u našim stručnim časopisima, među kojima su od neprocenive vrednosti radovi Milivoja Vasiljevića – Topografija I i II.

Sa stanovišta dugoročne orijentacije i programske opredeljenosti, ova izložba je pohvalna za Narodni muzej u Šapcu. Kolega Milivoje Vasiljević, arheolog, svoj puni radni vek – 40 godina – proveo je u Narodnom muzeju u Šapcu predano sakupljajući kulturno-istorijsko blago iz svih epoha. Sakupio je i ogroman broj novčanih nalaza. Kažem nalaza, jer je o tome uvek vodio računa (to vidimo i u njegovim pomenutim Topografijama I i II): beležio je i tako pouzdano evidentirao mesto i uslove svakog nalaza i otkrića, bilo pojedinačnog ili skupnog nalaza novca. To su dragoceni podaci, koji sav sakupljeni novac u Muzeju čine korisnim i vrednim istorijskim dokumentom. Stoga je ova izložba kolege Slavoljuba Petrovića ovako koncipirana i postavljena, sa praćenom publikacijom, bila i moguća, jer predstavlja rezultat dugogodišnje, i rekao bih trajne, muzejske orijentacije, kao i predanog dugogodišnjeg i znalackog rada arheologa, sada u penziji Milivoja Vasiljevića.

Nikola Crnobrnja

EVROPSKI NOVAC UŽIČKOG MUZEJA

Nije tako česta pojava da se u našim muzejima priređuju numizmatičke izložbe. Glavna poteškoća je u tome što izloženi materijal, po formi i veličini uglavnom jednoličan ne daje skalu likovnih elemenata, koji bi postavku takve zbirke formalno oživeli i dali mogućnost izvesne razigranosti. Zbog napred iznesenog, činjenica je da numzmatičke zbirke koje se nalaze po muzejima leže pohranjene u kasama i depoima, a da se otprilike izlaže tek 10% materijala.

Novac je i umetničko delo, ali to je u prvom redu istorijski i kulturni dokument vremena u kojem je nastao i kada je korišćen. Upravo zbog svega gore napisanog, zavređuje pažnje izložba koju je organizovao Narodni muzej u Užicu pod nazivom "Metalni novac Evrope od XV do kraja XIX veka" otvorena 22. decembra 2003. godine.

Na izložbi je prezentovan deo numizmatičkog legata, a koji se sastoji od 3.453 komada metalnog novca od antičkih vremena do novog doba. Darodavac legata je **Pribislav Ljubojević**. Ovom prilikom izložen je novac koji je cirkulisao u Evropi a i u našim krajevima od XV veka do kraja XIX veka. Da bi se

oživeo izloženi materijal prezentovane su slike pojedinih vladara kao i geografske karte koje su vezane uz zbirku vremenski i umetnički. Uz sve ovo idu legende koje su dobro postavljene, kratke i jasne, što materijal u vitrinama čini razumljivim većem broju nestručne publike, koja često o tom materijalu nema ni najosnovnije pojmove.

Kao dopuna izložbe prikazan je niz predložaka za plakat koji prati izložbu, a koje su radili učenici Srednje umetničke škole u Užicu.

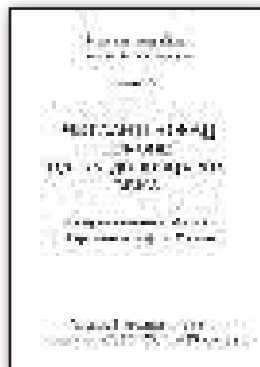
Izložbu prati i vrlo lepa publikacija koju su napisali viši kustosi Stanojka Milivojević i Radivoje Papić, i koja se sastoji od nekoliko celina. Najpre je tu kratka istorija metalnog novca tokom navedenog perioda sa posebnim naglaskom na novac Srbije. Potom sledi izvod iz numizmatičkog rečnika sa osnovnim istorijskim i etimološkim podacima o novcu koji je izložen. Od 25. strane, pa do kraja knjige, dat je katalog izloženog novca, razvrstanog po zemljama, a u okviru nje po vladarima. Zastupljene su sledeće zemlje: Turska, Austrija i Austro Ugarska, Saksonija, Belgija, Holandija, Francuska, Španija, Poljska, Venecija, Dubrovnik,

Rusija i Srbija. Ukupno je obrađeno 183 primerka zlatnog, srebrnog i bakarnog novca različitih nominala.

Kao dodatak izložen je i obrađen novac koji je pronađen prilikom arheoloških istraživanja obavljenih tokom 1994-1999. godine u manastiru Uvac. Novac je identifikovao i obradio dr Vujadin Ivanišević. Tokom ovih iztraživanja pronađena su tri ugarska denara Maksimilijana II i jedan Matije II, kao i jedna akća Mehmeda V i apoen od VI krajara Leopolda I. Na kraju publikacije je popis korišćene literature. Posebnu draž publikaciji daje priličan broj fotografija novca od kojih su mnoge u boji.

Obzirom na relativno oskudnu domaću numizmatičku literaturu bilo bi korisno da ovu publikaciju u svojoj biblioteci ima svaki numizmatičar, kao početnu literaturu za dalje proširivanje svojih numizmatičkih znanja.

S. Petrović

IZLOŽBA POVODOM ŠKOLSKO SLAVE U DESPOTOVCU

U čast Svetog Save u O.Š. „Despot Stevan Visoki“ u Despotovcu SND „Idimum“ priredilo je veoma zapaženu numizmatičku izložbu. Na njoj je bio izložen rimski novac III i IV veka, vizantijski novac IX i XI veka, turski, austrougarski novac i novac savremene Srbije u metalu i papiru od 1868. godine, zaključno sa novčanicom sa likom Svetog Save iz 1943. godine. Bile su izložene i medalje i odlikovanja, stare fotografije srpskih vojnika, predmeti militarije, halo kartice i propagandni ma-

terijal Srpskog numizmatičkog društva.

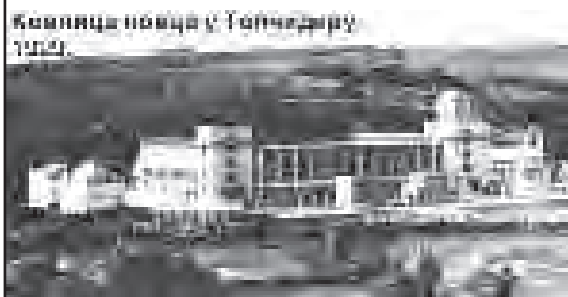
Izložba je trajala od 26-31. januara 2004, a interesovanje za nju bilo je izuzetno. Zbog velikog interesovanja učenika, sa direktorkom Marinom Stanojević dogovoreno je da se u školi osnuje istorijsko-numizmatička sekcija i da škola postane član Srpskog numizmatičkog društva „Idimum“.

Pokazalo se opet da numizmatika sa svojim izložbama i te kako opravdava rad sa školama i učenicima svih uzrasta.

J. Miletić

Za svoju kolekciju
kupujem

**RAZGLEDNICE
BEOGRADA**

Dr Vicić
011/652-606
064/135-8675

NUMIZMATIČKE AUKCIJE

na kojima se nudio naš numizmatički materijal u drugoj polovini 2003. godine

Numismatic Auctions in second half of 2003 which offered coins and notes of Serbia and Montenegro

Druga polovina 2003. godine počela je sa aukcijom ordenja i medalja FIRME FLOYD, JOHNSON & PAYNE, održanom 13. avgusta u Filadelfiji. Pocetne cene (procene) su u dolarima (navedene u zagradi), a postignute cene navedene su pod „Prod.“ Ako nije navedeno, lotovi nisu prodati.

410. Montenegro. Military Bravery Medal, 1841-1912. (250-300) Prodato za 330

411. Montenegro. War Medal of 1875-1878. (125-150) Prodato za 180

412. Montenegro. Golden Jubilee Medal 1910. (100-135)

463. Serbia. O. White Eagle, knight, 1882 reverse (300-350) Prodato za 250

464. Serbia. O. Cross of Takovo, officer (200-250) Prodato za 290

465. Serbia. O. St Sava, officer, first type (375-450) Prodato za 420

466. Serbia. O. St Sava, officer, red robes (250-300) Prodato za 220

467. Serbia. O. St Sava, officer, green robes (200-250) Prodato za 190

468. Serbia. O. St Sava, knight, green robes (150-200) Prodato za 150

469. Serbia. Queen Nathalie's Decoration (400-450)

470. Serbia. Medal of Zeal, silvered (55-75) Prod.45

471. Serbia. Coronation Medal, Peter I, 1903 (150-200)

472. Serbia. Mounted group of 8 medals (600-700)

1142. Serbia. O. White Eagle, knight (300-350)

1143. Serbia. Silver Bravery Medal 1912 (125-175)

1144. Serbia. Military Merit Medal, gilt (50-75)

1145. Serbia. Commem for 1876-1878 War (90-125)

1146. Serbia. Sharpshooter's Award, 1883 type (65-85) Prodato za 65

1211. Yugoslavia. Order of the Crown, commander (325-375)

1212. Yugoslavia. Order of the Crown, knight, cased (100-135)

1213. Yugoslavia. Order of the Crown, knight (90-125)

1214. Yugoslavia. Mil Medal for Merit; Sharpshooter (30-50)

1215. Yugoslavia. Order of Military Merit, 2cl (65-95)

1216. Yugoslavia. Order of National Merit, 3cl (45-65)

1217. Yugoslavia. Order of National Merit, 3cl (45-65)

1218. Yugoslavia. Order of National Merit, 2cl (55-75)

1219. Yugoslavia. Ocean Fleet Naval Badge (40-60)

FIRMA ELSER IZ BRISELA NUDI NA SVOJOJ 76. AUKCIJI 13.09.2003 U BRISELU SLEDEĆE SREDNJOVEKOVNE NOVČIĆE:

1136. SERBIE, Stéphane Urosh Ier (1243-1276), AR gros.Lj. IV,12. VF. € 60 prodato za 70.-

1137. SERBIE, Stéphane Dragutin (1276-1316), AR gros. Lj.V, 18 var. VF. € 100 prodato za 85.-

ŠVAJCARSKA BANKA UBS NUDI NA SVOJOJ 67. AUKCIJI 15.-17.09.2003 U CIRIHU SLEDEĆE INTERESANTNE KOMADE:

No.: 2586. Alexander I. 1921-1934. 4 Dukaten 1931. Vorzüglich-FDC. (CHF 700) Prodato za 700.-.

No.: 2587. 4 Dukaten 1931. Vorzüglich-FDC. Prodato za 800.-.

No.: 2588. 4 Dukaten 1931. Vorzüglich-FDC. (CHF 700) Prodato za 750.-.

No.: 2589. Dukat 1931. Fast FDC. (CHF 160) Prodato za 160.-.

No.: 2590. Dukat 1931. Fast FDC. (CHF 160) Prodato za 140.-.

No.: 2591. Dukaten 1932. Fast FDC. (CHF 800) Prodato za 850.-.

No.: 2592. Dukat 1932. Fast FDC. (CHF 160) Prodato za 140.-.

No.: 2593. Dukat 1933. Fast FDC. (CHF 350) Prodato za 300.-.

No.: 2594. Dukat 1934. Vorzüglich-FDC. (CHF 650) Prodato za 1000.-.

No.: 2608. 20 Perpera 1910. Fast vorzüglich-vorzüglich. (CHF 450) Prodato za 625.-.

No.: 2609. 20 Perpera 1910. 50. Reg. Gutes vorzüglich. (CHF 550) Prodato za 650.-.

No.: 2610. 20 Perpera 1910. 50. Reg. Vorzüglich. (CHF 500) Prodato za 600.-.

No.: 2611. 10 Perpera 1910. 50. Reg. Gutes vorzüglich. (CHF 400) Nije prodato.

No.: 2612. 10 Perpera 1910. 50. Reg. Vorzüglich. (CHF 350) Prodato za 280.-.

No.: 2613. 5 Perpera 1912. Fast vorzüglich. (CHF 150) Prodato za 140.-.

No.: 2614. 5 Perpera 1914. Vorzüglich-gutes vorzüglich. (CHF 250) Prodato za 230.-.

No.: 2615. 5 Perpera 1914. Fast vorzüglich. (CHF 175) Prodato za 160.-.

No.: 2616. 2 Perpera 1914 und 1 Perper 1914. Sehr schön-vorzüglich. (2, CHF 60) Prodato za 50.-.

No.: 3132. 1 Para 1868. Beide Varianten. FDC. (2, CHF 150) Prodato za 120.-.

No.: 3133. 20 Dinara 1879. Fast vorzüglich. (CHF 250) Prodato za 220.-.

No.: 3134. 5 Dinara 1879. Vorzüglich. (CHF 150) Prodato za 350.-.

No.: 3135. 20 Dinara 1882. Vorzüglich. (CHF 150) Prodato za 190.-.

No.: 3136. 10 Dinara 1882. Gutes vorzüglich. (CHF 150) Prodato za 150.-.

No.: 3137. 2 Dinara 1897 und 1 Dinar 1897. Sehr schön-vorzüglich. (2, CHF 40) neprodato.

No.: 3138. 5 Dinara 1904. Fast vorzüglich-vorzüglich. (CHF 180) neprodato.

*FIRMA PONTERIO IZ SAN DIEGA, USA, NUDI NA SVOJOJ
AUKCIJI 20.09.2003 SLEDEĆE PRIMERKE:*

Lot 358. MONTENEGRO. 20 Perpera, 1910. ALMOST UNCIRCULATED. [\$ 300.-400.] prodat za 350.-

Lot 381. SERBIA. 20 Dinara, 1882. ALMOST UNCIRCULATED. [\$ 175.-250.] prodat za 220.-

Lot 905. SERBIA. 1 Dinar, 1875. CHOICE ALMOST UNCIRCULATED. [\$ 175.-250.] neprodato.

*FRIMA FRITZ-RUDOLF KUENKER IZ OSNABRÜCKA NUDI NA
SVOJIM JESENJIM AUKCIJAMA BROJ 85.-88. OD 23. DO 26. SEP-
TEMBRA NEKOLIKO VEOMA INTERESANTNIH
I NESVAKIDAŠNJIH PRIMERAKA:*

Losnr. 2150. JUGOSLAWIEN. Jahrgangssatz 1978, bestehend aus: 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 1.500, 2.000, 2.500 und 5.000 Dinara. 8. Mediterrane Spiele in Split. In Originalschatulle. Polierte Platte. Schätzpreis: 1.250,00 EUR prodato za 1050.- Losnr. 2238. SERBIEN. 20 Dinara 1882. Vorzüglich. Schätzpreis: 125,00 EUR prodato za 170.-.

*FIRMA RAUCH U BEČU NUDI NA SVOJOJ SEPTEMBARSKOJ AUKCI-
JI NEKOLIKO LEPIH I DOSTA ČESTIH PRIMERAKA ALI I NEKOLI-
KO VELIKIH RARITETA...*

LOT 1530. 4 Dukaten 1931 f.stplfr. € 450 prodato za 500.-

LOT 1531. Dukat 1931 vzgl.+ € 150 neprodato.

LOT 1532 Lot 15 Stk. 100, 250 und 500 Dinara 1982-1984, auf d. Olympiade in Sarajewo.. pol.Pl. € 50 prodato za 110.-

LOT 1561. 100 Perpera 1910 vzgl. R € 5000 prodato za 5000.-

LOT 1562. 20 Perpera 1910 s.sch./vzgl. € 300 prodato za 340.-

LOT 1563. 10 Perpera 1910 vzgl. € 250 prodato za 270.-

LOT 1564. 100 Perpera 1910 vzgl./stplfr. € 7500 prodato za 7500.-

LOT 1565. 20 Perpera 1910 vzgl. € 300 prodato za 360.-

LOT 1566. 10 Perpera 1910 vzgl. € 250 prodato za 270.-

LOT 1567. 5 Perpera 1909, KM:6, s.sch./f.vzgl. € 250 neprodato.

LOT 1568. 5 Perpera 1914, KM:15, vzgl.+ € 250 neprodato.

LOT 1569. 5 Perpera 1914, KM:15, s.sch./f.vzgl. € 150 prodato za 170.-

LOT 1570. Lot 29 Stk. s.sch.-vzgl. € 200 prodato za 320.-

LOT 1696. 5 Dinara 1879 s.sch. € 40 prodato za 120.-

*FIRMA CORTRIE IZ HAMBURGA NUDI NA SVOJOJ AUKCIJI 11.
SEPTEMBRA 2003 DOSTA INTERESANTNOG MATERIJALA – MI*

OVDE NAVODIMO SAMO PAPIRNI NOVAC, PONUDE KOVANOG NOVCA SU DOSTA OBIČNE I NEZNAČAJNE:

- 5156.** Jugoslawien. 10 Dinar, 1.11.1920 (€ 100) neprodato.
5157. Jugoslawien. 10 Dinara, 1.11.1920 (35) neprodato.
5158. Jugoslawien. 1000 Dinara, 30.11.1920 LAZHNA (25) neprodato.
5159. Jugoslawien. 10 Dinar, 26.5.1926 (100) prodato za 120.-
5160. Jugoslawien. 100 Dinara, 15.7.1934 (40) neprodato.
5161. Jugoslawien. 10.000 Dinara, 6.9.1939 (250) neprodato.
5162. Jugoslawien. 100 Dinara, 1953, SPECIMEN, (100) neprodato.
5163. Jugoslawien. Lot 10 Scheine 1963, 1965, 1968 alle SPECIMEN neprodato.
5164. Jugoslawien. Partisanenschein 1944, blanko, mit Coupon (40) prodato za 75.-
5302. Montenegro. 50 Perper, 25.7.1914 (65) nije prodato.
5303. Montenegro. 100 Perper, 25.7.1914 (160) neprodato.
5304. Montenegro. 10 Perper, 1.6.1917 (50) neprodato.
5305. Montenegro. 20 Perper, 20.11.1917 (80) prodato za 95.-
5306. Montenegro. 50 Perper, 20.11.1917 (110) prodato za 110.-
5526. Serbien 1 Dinar, 1.7.1876 (750) prodato za 675.-
5527. Serbien. 10 Dinara, 14.1.1887 (450) neprodato.
5528. Serbien. 20 Dinara, 5.1.1905, O-Nummern (350) prodato za 315.-

AUKCIJA FIRME CLASSICAL NUMISMATIC GROUP IZ LONDONA, 24.09.2003 IMA SAMO DVA PRIMERKA NAŠEG NOVCA ALI JEDAN OD NJIH JE JAKO INTERESANTAN, VEROVATNO ČAK I RARITET:

- Lot: 1586.** SERBIA. Lords of Zeta. Balsa III Durdevic. 1403-1421. AR Gros (\$500) Prodato za 550
Lot: 1587. SERBIA. 20 Dinara (6.44 gm). Dated 1882. (\$ 150). Prodato za 150

LONDONSKA FIRMA SPINK NUDI NA SVOJOJ AUKCIJI PAPIRNOG NOVCA 3.10.2003. SLEDEĆE PRIMERKE: CENE SU U FUNTAMA.

- Lot 1136.** 100 dinara, 1920, 500 dinara, 1935 and 1000 dinara, 1931, also Serbia, 100 dinara, 1905 (100-150) neprodato.
Lot 1137. 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500 and 1000 Dinara, 1944. (300-400) Prodato za 500.-

- Lot 1138.** 10,000 dinars, 6 September 1936, serial number 378-P.0077 (250-350) prodato za 250.-

KALIFORNIJSKA AUKCIONA KUĆA G.F. KOLBE IMA UVEK INTERESANTNE PONUDE NUMIZMATIČKE LITERATURE SA NAŠEG PODRUČJA. NAVODIMO LOTOVE NAŠE LITERATURE U SKRAĆENOJ FORMI. CENE SU U US\$.

- 1535.** [Ancient Greek Numismatics]. Fifteen serbian offprints. (100.00)
1536. [Ancient Greek Numismatics]. Sixteen serbian offprints. (100.00)
1537. [Ancient Roman Numismatics]. Fourteen serbian offprints. (100.00)
1538. [Ancient Roman Numismatics]. Thirty-nine offprints, mainly serbian. (200.00)
1540. Balcanica. A collection of six numismatic articles from this Belgrade publication. (50.00)
1542. Boric-Breskovic, Bojana. The reverse types of the colonial coinage of viminacium. (20.00)
1544. [Byzantine Numismatics]. Eleven serbian offprints/articles. (100.00)
1547. Crnobraja, Nikola A. Coins from the area of zemun up to 1521. (25.00)
1548. Crnobraja, Nikola A. Coins from the area of zemun up to 1521. (40.00)
1549. Crnobraja, Nikola A. The hoard of roman coins from svetozarevo (valerian-dioctetian).. (40.00)
1550. Crnobraja, Nikola. Coins of the province of dacia in the collection of svetozar st. dusanic. (100.00)
1551. Dimitrijevic, Sergije. Les deniers médiévaux serbes et bosniaques portant des contremarques. (85.00)
1552. Dimitrijevic, Sergije. Monnaies au nom du comte Lazar. (65.00)
1553. Dimitrijevic, Sergije. Katalog zbirke srpskog srednovekovnog novca/catalogue of medieval serbian coins. (65.00)
1555. Drca, Branko. A hoard of iv and v century roman coins from Viminacium (30.00)
1565. János, Érdy. A boszna és szerb régi érmek. Budán, 1857. (100.00)
1566. Jovanovic, Miroslav. Serbien medieval coins. Belgrade, 2002. (60.00)

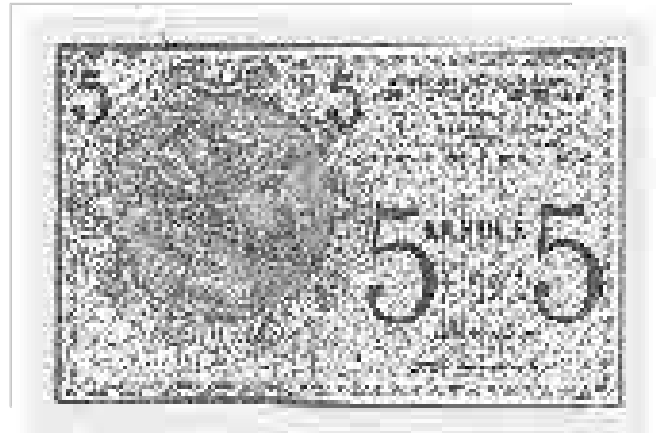

- 1571.** (Ljubic, Sime). (Opis jugoslavenskih novaca). Zagreb, 1875. (150.00)
- 1572.** Ljubic, S. Na obranu pravosti, staro-srbskih zlatnih novaca. Zagreb, 1876. (250.00)
- 1573.** Luczenbacher, János. A szerb zsupánok, királyok, és czárok pénzei. (175.00)
- 1576.** Mihailovic, Vojislav. Novac srpskih velikasa iz vremena carstva (50.00)
- 1580.** National Museum of Belgrade. Eight centuries of the serbian dinar. medieval coins. (20.00)
- 1581.** Nedeljkovic, Ljubomir. Le monnayage des balsic. (45.00)
- 1584.** Numizmaticar. n° 1-21. Beograd: Belgrade and Serbian Numismatic Society. (400.00)
- 1585.** Orlov, Georgije. Viminacium: Emisije lokalnog nov-tza.. (25.00)
- 1587.** Piletich, Mila. Odlikovanja jugoslovenskih naroda xix i prve polovine xx veka. 50.00)
- 1594.** Popovic, Ivana & Boric-Breskovic, Bojana. The bare hoard. (30.00)
- 1595.** Popovic, Ivana & Boric-Breskovic, Bojana. The bela rekas hoard. (30.00)
- 1596.** Popovic, Cvjeticanin, & Boric-Breskovic, Editors. Silver workshops and mints. (35.00)
- 1597.** Popovic, Petar. Le monnayage des scordisques. (50.00)
- 1601.** Resetar, Milan. Dubrovacka numizmatika. i: (historicki) dio. ii: (opisni) dio. (175.00)
- 1603.** Rudez, Stojan. Oklikivanja socijalisticke federativne republike jugoslavije. (30.00)
- 1605.** Saria, Balduin. Die entwicklung des altserbischen münzwesens. (50.00)
- 1608.** [Serbia]. Ten offprints on medieval serbian coins. (75.00)
- 1609.** [Serbia]. Thirty items of paper money ephemera, publications, photographs, etc. (50.00)
- 1610.** [Serbia]. Nine publications on the coinage of serbian king radoslav. (175.00)
- 1611.** [Serbia]. Twenty-two offprints on medieval serbian coin hoards. (250.00)
- 1612.** [Serbia]. Seventy rare and important offprints on medieval serbian coins. (1,250.00)
- 1613.** [Serbia]. Sixteen items, mainly pertaining to important collections of medieval serbian coins. (650.00)
- 1614.** [Serbia]. Fifteen works on medieval serbian seals. (750.00)
- 1615.** Stojkovic, Slobodan. Osmanski novatz u Pirotu i Ponisavlu. (25.00)
- 1619.** Vasic, Miloje M. Novtzi koloniye Viminatziyma. (75.00)
- 1620.** Vasic, Miloje. Nalazi rimskog bronzanog novka IV i V veka iz municipijuma Horreum Margi. (25.00)
- 1622.** Vojinovic, Vladeta. Frano Menegelo Dincic. Beograd, 1988. (45.00)

NA SVOJOJ NOVEMBARSKOJ AUKCIJI NJUJORSKA FIRMA STACKS NUDI IZMEDJU OSTALOG I OVO:

Lot# 341 MONTENEGRO. 100 Perpera, 1910. Extremely Fine. (4,000-5,000)

HAMBURŠKA FIRMA CORTRIE NUDI NA SVOJOJ AUKCIJI U DECEMBRU DVE IZUZETNO INTERESANTNE BANKNOTE NAŠEG PODRUČJA:

2886. Jugoslawien. 5 Dinara, o.D. (1919), SPECIMEN, ANNULÉ. I. 500

2950. Montenegro. 100 Perper, 20.7.1914, einseitiger Probe-druck. Bisher unbekannt. II. 500

NA SVOJOJ AUKCIJI BROJ 77 BRISELSKA FIRMA ELSSEN NUDI OPET DOSTA SREDNJEG VEKA:

1086. SERBIE, Stéphane Urosh Ier (1243-1276), AR gros, . Ref.: Lj. IV, 12. VF € 60 prodato za 80.-

1086. SERBIE, Stéphane Urosh Ier (1243-1276), AR gros, . Ref.: Lj. IV, 24. VF € 75 prodato za 90.-

1088. SERBIE, Stéphane Dragutin (1276-1316), AR gros, Ref.: Lj. V, 11. VF € 75 prodato za 81.-

1089. SERBIE, Stéphane Dragutin (1276-1316), AR gros, Lj. V, 18 var. VF € 100 prodato za 85.-

1090. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, roi (1331-1345), AR gros, Lj. VI, 2. Rare. VF € 150 prodato za 150.-

1091. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar (1345-1355), AR gros, Lj. VIII, 14. VF - EF € 100 nije prodato

1092. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar (1345-1355), AR gros, Ref.: Lj. -. Très Rare. VF € 150 prodato za 150.-

TREBA LI spaljivati kolekcionare?

Ought one to burn collectors?

Pod gornjim naslovom održao je čuveni svetski kolekcionar George Ortiz predavanje za Okruglim stolom koji je u Parizu organizovao Italijanski kulturni institut 25. oktobra 1995. godine. Ovo predavanje se, doduše, uglavnom odnosilo na odbranu od hajke u svetu protiv privatnih kolekcionara „klasičnih“ arheoloških predmeta, gotovo i ne pominjući numizmatiku, jer protiv numizmatičkih kolekcionara na tzv. kulturnom zapadu nema represalija. Ipak, njegove se osnovne teze mogu prilično primeniti na naše prilike, a imajući u vidu sve učestalije napade na kolekcionare u našoj štampi u poslednje vreme.

Stil te kampanje i njen rečnik je takav kao da nam se približava 1947. godina, a ne 2007. To jest vreme kada je kolekcionarstvo proglašavano za vrlo negativnu buržoasku naviku, a ne uskoro vreme integracije Srbije u evropske tokove, pa i kulturne.

No, vratimo se ukratko pomenutom forumu u Parizu. On je održan povodom usvajanja UNIDROIT Konvencije o krađenim i ilegalno izvezenim kulturnim predmetima u Rimu 24. juna 1995. godine. Ovim dokumentom dopunjena je poznata Unesko konvencija o suzbijanju nezakonitog uvoza i izvoza kulturnih dobara iz 1970. godine, a koja je ratifikovana od strane 100 zemalja do 27. juna 2003. Nju je, između ostalih, potpisala i SR Jugoslavija (11. IX. 2001), kao i sve druge države na području bivše SFRJ. Ne stoji, dakle, tvrdnja koju u „Politici“ od 17. marta 2003. iznosi savetnik načelnika Uprave za borbu protiv organizovanog kriminala, izvesni Željko Jež, kako „zemlje izvoznice rade na sprečavanju trgovine ljudima, drogom, oružjem, ali se nigde ne navodi trgovina kulturnim dobrima!“, a u kojoj je „posebno teško“ – veli – „ući u trag jednom rimskom novčiću“.

Navodi se ta zaštita kulturnih dobara u svetu, itekako. Ali uz potpuno drugačiji pristup tom problemu nego kod nas, opterećenim zaostalim zakonima i svojevrsnim moralnim normama prohujalih vremena. Navedene konvencije usvojene su uglavnom pod pritiskom Turske, Grčke i Italije; mi smo tu perfirni, a ne svetski „eldorado“ kako pišu naše novine. One zabranjuju ilegalnu trgovinu i šverc kulturnih dobara, ali se zalažu za legalnu trgovinu. Ne zabranjuju je, još manje kolekcionarstvo. Bore se protiv nezakonitog prometa (illicit traffic), ali se zalažu za razvoj zakonitosti ponašanja u privatnom sektoru (codes of conduct in the private sector) – Privatni sektor nije, dakle, ukinut, naprotiv!

Ova je stvar takođe izvanredno regulisana u zakonodavstvima zemalja koje nazivamo razvijenim, a najbolji je primer britanski Treasury Act 1996. Tu je veoma jasno i jako detaljno (baš da bi se izbegle moguće malverzacije kulturnim nasleđem) opisana uloga tragača (koji se ne smatraju kriminalcima, naprotiv), vlasnika zemlje na kojoj je blago pronadjeno, Države (koju predstavljala jedno resorno ministarstvo, a ne policija),

glavnog nacionalnog muzeja, lokalnih muzeja, dilera i trgovaca antikvitetima i aukcionih firmi. Kolekcionari se ne pominju jer nema potrebe – ono što kupe od trgovaca ili na aukcijama već je, zahvaljujući dobrom zakonu i njegovom pridržavanju, itekako legalizovano. Nema zato potrebe da bilo koji kolekcionar strepi kada će mu u stan banuti policija i oteti mu dušu, tj. zapleniti zbirku.

O „TAKOZVANIM KOLEKCIONARIMA“ I „RAZNIM ASOCIJACIJAMA TIPA NUMIZMATIČKIH UDRUŽENJA“

U „Politici“ od 17. marta 2003, „Večernjim novostima“ od 27. novembra 2003. i „Blicu“ od 1. decembra 2003, te na predavanju u Narodnom muzeju kao gost gospođe mr Bojane Borić-Brešković, pomenuti gosp. Jež sa neshvatljivim ponižavanjem i sumnjičenjem govori o nama, numizmatičkom kolekcionarima i o našem Društvu. Mi smo takozvani i sumnjivi, i valjda kao takvi podložni društvenoj brizi institucije u kojoj je on savetnik, a to je Uprava za borbu protiv organizovanog kriminala MUP-a Srbije. Zvučno ime institucije u kojoj radi, ne opravdava gospodina Ježa što se nije potrudio da sazna barem najelementarnije činjenice o veoma pozitivnoj društvenoj ulozi privatnih kolekcionara i kod nas i u svetu, kako juče, tako i danas, i tako i sutra, nadamo se.

Da ne govorimo o ogromnom naučnom značaju numizmatičkih društava koja su počela da se osnivaju u raznim zemljama od 1837. godine nadalje. I koja su (kao napr. Numizmatička društva u Londonu, Parizu, Beču, Njujorku, Budimpešti, Bukureštu...) izuzetno značajne nacionalne kulturne i naučne institucije.

Na pomenutoj tribini u Parizu, rečeno je o kolekcionarima, između ostalog i sledeće: „**Pitati da li su kolekcionari neophodni društvu, gotovo je jednako apsurdno kao pitati da li je detetu potrebna majka**“.

Danas se najznačajnije kolekcije ni jednog od poznatih svetских muzeja ne bi mogle ni zamisliti bez zbirke koje su u njih došle od privatnih kolekcionara. Recimo kolekcija Pieponta Morgana u Metropolitenu muzeju, Martina Le Roya u Luvru, kolekcije Mozarova i Šuškina u Ermitažu itd. itd.

Naš Narodni muzej nije nimalo iznimka. I njegove su zbirke neprocenjive vrednosti uglavnom nastale donacijama privatnih kolekcionara. Što se numizmatike tiče, tu su, pored ostalih, i tri čuvene privatne kolekcije – Vajfertova, Ljube Kovačevića i Ferarijeva, da ne pominjemo numizmatičku kolekciju kralja Milana i mnoge druge privatne zbirke od prvih dana muzejske delatnosti u Srbiji.

I u najnovije vreme, ovo naše vreme, čuveni kolekcionari (neki od njih i osnivači Srpskog numizmatičkog društva) po-

klonili su svoje velike i naučno neprocenjive zbirke muzejima i drugim društvenim institucijama. Ogromna kolekcija srpskog srednjovekovnog novca dr Sergija Dimitrijevića poklonjena je Srpskoj Akademiji nauka. Tri velike kolekcije antičkog novca, Vuminacijuma, Stobija i Dakije, prof. Svetozar Dušanić poklonio je Muzeju grada Beograda. Istom muzeju poklonio je Đorđe Novaković svoju zbirku papirnog novca, a prof. Perić je svoju srednjovekovnu zbirku poklonio crkvi...

Muzeji u Pančevu, Užicu, Šapcu i širom Srbije takođe se ponose brojnim legatima koji su nekada pripadali privatnim numizmatičkim i drugim kolekcionarima. Jednu od najvećih privatnih numizmatičkih kolekcija u svetu (od preko 11.000 primeraka „starog novca“, plus izuzetno bogatu numizmatičku biblioteku), posedovao je dr Imre Fraj iz Sombora i istu je pokolonio somborskom Gradskom muzeju.

Čovek ne mora biti bogat (ili „skorojević“ kako to u „Politici“ kaže pomenuti Jež) da bi bio kolekcionar. Najbolji primer je Stanislav Simonović, čovek bez škole, kurir, koji je svoju veliku zbirku srpskog srednjovekovnog novca poklonio Muzeju primenjene umetnosti. O tome je svojevremeno pisala sva naša štampa, napr. „Politika“ od 7.12.1967, pod naslovom „Živeo u bedi, a poklonio milionsko blago muzeju“. (Dobro, novine vole da preteruju – nije on živio bedno, ali jeste skromno).

A oni nam tamo pričaju o „takozvanim kolekcionarima“ svrstavajući nas gotovo bezuslovno u kriminalce, bez imalo spremnosti da razdvoje žito od kukolja, pozitivno od negativnog. Ni jednom jedinom rečju u izlivima njihove brige za naše kulturno blago nije pomenuta pozitivna uloga kolekcionara, pa čak ni „časnih izuzetaka“. Još manje govore o pozitivnoj ulozi našeg Društva, jednog od najaktivnijih u ovom delu Evrope, naročito u pogledu izdavačke delatnosti.

Srpsko numizmatičko društvo jedno je od novijih koja su osnovana u svetu. Dok, na primer, ovakvo nacionalno Društvo u Rumuniji postoji preko 100 godina, mi ćemo tek za par godina proslaviti 50-godišnjicu. Naše Društvo su osnovali ugledni građani i veliki kolekcionari, kao što su bili dr Dimitrijević, prof. Dušanić, dr Baja Bajić, puk. Pašković, dr Orlov, prof. Nada Todorović, akad. slikar R. Sikimić i drugi. Ugled i naučni doprinos našeg Društva bio je priznat čak i u vreme socijalizma: odlikovani smo Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvezdom.

Mi ne tvrdimo da i u našim redovima ne postoje pojedinci čija reputacija nije na nivou kodeksa vladanja koje propisuje statut Srpskog numizmatičkog društva. (Kukolja ima i u politici, itekako, a takođe u ponekim muzejima iz kojih volšebno nestaju pojedini eksponati, pa i kompletne kolekcije.)

Mi smatramo da nije dopustljivo olako blaćenje ugleda SND i njegovih članova kojekakvim neodgovornim napisima po novinama. Postoji čak i mišljenje da bi naše Društvo trebalo angažovati jednog svog stalnog advokata koji bi bio zadužen kako za odbranu ugleda našeg Društva, tako i njegovih članova, naročito u slučajevima policijske torture i zaplena privatnih kolekcija.

Mi takođe smatramo da bi naši arhaični zakonski propisi u pogledu zaštite kulturnog blaga, barem što se numizmatike tiče (za druge oblasti nismo eksperti), morali biti prilagođeni savremenoj evropskoj i svetskoj regulativi. Inače, integralni tekst našeg Zakona o kulturnim dobrima (objavljen u Sl. glasniku RS br. 71/94), zainteresovani članovi našeg Društva i drugi naši čitaoci mogu skinuti sa interneta, adresa je: http://www.mincul.sr.gov.zu/download/zakon_o_kulturnim_dobrima_LA.doc. Ne grantujemo vam, međutim, da će vam čitanje ovog arhaičnog i nerazumljivog Zakona biti od neke koristi. Ali ima tu i „zgodnih“ detalja: tu su, na primer, odlikovanja (koja se dodeljuju pojedincima!) takođe proglašena za kulturnu baštinu. (Toga u zakonima drugih država nema, sem možda nekada u nekadašnjem Sovjetskom Savezu).

„Kolekcionari grabe baštinu“, kažu „Novosti“ i njihov pomenuti sagovornik, a mi dodajemo: Tačno, mi numizmatički kolekcionari sa velikom entuzijazmom grabimo i grebemo da u svoje kolekcije stavimo i sačuvamo od propadanja što više najisitnijih spomenika kulture, na kojima je čarobno ispisana istorija. Naša je uloga zato pozitivna i mi se njome ponosimo.

Ranko Mandić

Lični stav

U okviru letnjeg programa Narodnog muzeja održan je prošle godine ciklus predavanja o problemima nabavki novih eksponata. U okviru toga, pukovnik policije gosp. Željko Jež govorio je o šteti koju čine arheološkim nalazištima, kako se on izrazio: tzv. „arheolozi amateri – dedetektoraši“ i njihovi organizatori „kolekcionari“, svrstajući po finansijskom obimu ilegalnu trgovinu s tim materijalom odmah iza trgovine drogom. Predavanje je bilo ilustrovano kako šemom funkcionisanja te trgovine, tako i slikama zaplenjenog materijala. Osim poznatog zlatnog avarskog pojasa, mogle su se videti gomilice celih i polomljenih bronzanih fibula, kao i bronzani i srebrni rimski novac.

Pre njega, o tome šta je muzej značajno „nabavio“ posredstvom policije zadnjih desetak godina govorila je g-đa Bojana Borić-Brešković, muzejski savetnik. Prikazala je nalaz srebrnog rimskog novca (oko 1.000 kom.) nađen pored temelja neke seoske kuće. Po njenom opisu i slikama, a po mom poznavanju retkosti i cena, nije u pitanju ništa što neki veći muzej, kakav je naš Narodni muzej, već nema, i to u velikim količinama. Materijalna vrednost pri prodaji na komad mogla bi u Beogradu da bude oko 5 evra po komadu, ako bi se prodavalo više godina, a pri trenutnoj prodaji upola manje.

Drugi zaplenjeni nalaz bio je sanduk pun „petlića“ i sličnog zlatnog stranog novca sa kraja XIX veka*. Našli su ga majstori pri kopanju nekih komunalnih potreba. Tom zlatu u tolikoj količini pre je mesto u trezoru banke sa ostalim isključivo materijalnim vrednostima nego u muzeju.

Zbunio me je stav oba predavača. Zvučili su mi kao govornici na političkim mitinzima iz vremena dolaska komunista na vlast koje sam slušao kao dečak. Napominjem da je srpsko numizmatičko društvo je osnovala grupa kulturnih radnika 1956. godine (među kojima su bili i kolekcionar pukovnik milicije Božidar Pašković i kustos Narodnog muzeja Nada Todo-rovčić) i registrovala za razmenu numizmatičkog materijala tj. dela arheološkog materijala. Cilj im je bio, između ostalog, omogućavanje proučavanja tog materijala od strane šireg sloja poznavalaca tih istoriskih izvora i njegovo spasavanje od uništenja (topljenjem).

Promenom režima 1945 godine, promenjen je i odnos prema privatnoj svojini – uvedeni su monopoli države u raznim oblastima pa i u ovoj. Po zakonu, koji je i danas na snazi, sve što se nađe u zemlji tretira se kao državno vlasništvo, pa samim tim prodaja tog materijala kao trgovina ukradenom robom. Mi znamo da je jedan deo materijala koji se pojavi na prodaji iskopan nekoliko dana ili nedelja. On se ni po čemu ne razlikuje od materijala koji je pronađen dok današnji zakon nije bio na snazi tj. čija kupovina ne podleže zakonskoj zabrani. Svaki kolekcionar, kupujući neki srednjovekovni ili antički novčić, po tom zakonu je na nekoj vrsti udice, jer ne može biti siguran u njegovo poreklo. Ne može da zna da li će ga, kad tad, neki „detektoraš“ ili preprodavac, na policijskom saslušanju, označiti kao kupca njegove robe (što se i meni desilo), pa samim tim taj deo zbirke mu se oduzima uz odgovarajuću dozu neprijatnosti jer je praktično sarađivao sa onima koji ovaj zakon proglašava lopovima.

Treba li da se odrekemo toga hobija i ugasimo SND da bi izbegli neprilike? Nekada su redovni posetioci naših sastanaka bili poznati kulturni radnici, na prof. slikar prof. Milenko Šerban, prof. dr Staniša Novaković, književnik Vasilije Popović – Pavle Ugrinov, advokat Vojislav Mihailović, arheolog dr Marko Popović, režiser Jovan Ristić, pevač i pesnik Bora Đorđević i mnogi drugi, a i g-đa. Bojana Borić-Brešković, sve dok nije postavljena na mesto upravnika Narodnog muzeja. Danas su poznati kulturni radnici retkost. Nisu oni napustili svoj interes zanimanja već su se povukli iz njegovog javnog demonstriranja da bi sebe pošteđeli mogućih neprijatnosti. A zašto baš sada kada bi, zbog navodne opšte demokratizacije Društva, i u ovom području moralo doći do napretka, a ne obrnuto?

Naš zakokon ima i svoj negativni efekat po već otkopan materijal. Nalazači kriju mesto nalaza, rasparčavaju nalaz radi lakše prodaje, kriju broj nađenih komada, prodaju onim preprodavcima koji kupuju za inostrane kupce. Bilo je primera da su i uništavali materijal kad im je policija bila pred vratima.

Poznata je činjenica da cenu robi određuje potražnja. Potražnja srpskog srednjovekovnog novca daleko je najveća u Srbiji (i Makedoniji) gde se u 99% slučajeva i nalazi. Znam da su neki beogradski kolekcionari putovali u inostranstvo samo

da bi kupili na nekoj od aukcija retke primerke takmičeći se u ceni sa kolekcionarima iz naše dijaspore. Koliko bi posrednika i putnih troškova bilo isključeno da je komad prodavan na našoj aukciji ili u nekoj našoj, za sada još nepostojećoj, numizmatičkoj radnji.

Danas se sve privatizuje. A numizmatika se i dalje tretira, kako se u štampi da pročitati, kao „nacionalno blago neprocenjive vrednosti“. To „blago neprocenjive vrednosti“ u klubu čeka mesecima novog vlasnika za sume od pola ili jednog evra, do najviše nekoliko desetina evra. Jedanput, dvaput godišnje pojave se u prodaji neki zaista vredni komadi koje bi mogli da interesuju i naše muzeje. Njihova cena retko dostiže 500 ili 1000 evra. (Na jednoj od aukcija SND-a tražena je suma od 800 evra za jedan unikatni novčić cara Uroša. Muzeji nisu reagovali, privatnim licima je bio preskup.)

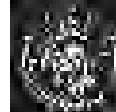
Ako bi se zakon zaštite kulturnih dobara prilagodio prirodnim potrebama čoveka, efekat očuvanja tog blaga bio bi daleko veći. Kad bi naši muzejski radnici aktivirali svoja teoretski stečena znanja organizujući rad „arheologa amatera“ dobili bi armiju dobrovoljnih sradnika i tačna mesta pojedinih potencijalnih nalazišta. Za to je potrebno da se da pravo nalazaču na „blago“ koje je našao i da se ono vrednuje konkretnim sumama. Prirodno da muzeji nemaju potrebe da otkupljuju sve od reda (sada zadržavaju i bunkerisu sve što dobiju zaplenom), već samo ono što je za njih interesantno. Ali, bili bi obavezni da sve što se nađe prouče, vrednuju i publikuju, ako ima neku naučnu vrednost. Pokazalo bi se da ti „amateri arheolozi“ mogu biti društveno jako korisni, da nisu baš bez znanja i da imaju mnogo razumevanja i ljubavi prema onome što traže, a ne samo prema evrima. Znanje, poštenje i ljubav prema kulturnim vrednostima nije privatna svojina pojedinih državnih službenika dobijena školskom spremom i rešenjem o postavljenju na mesto policajca, sudije ili kustosa.

Kakav bi taj zakon trebalo da izgleda? Ne treba ga izmišljati već pribecći prilagođavanju našim prilikama postojećih zakona zapadnih zemalja prema kojim je usmeren šverc tog materijala. Te zemlje takođe imaju svoja „nacionalna blaga neprocenjive vrednosti“ i svojim zakonima ga štite ne zaboravljajući pri tom ni slobodu trgovine ni neprikosnovenost privatne svojine svojih građana.

Smatram da su javne prodaje i publikovanje rariteta njihova najbolja zaštita. Pravo preče kupovine po izlicitiranoj ceni postoji u mnogim zakonima razvijenih zemalja. U svakom slučaju naš zakon, za koji još postoji i opravdana sumnja da se selektivno primenjuje, i ponašanje muzejskih stručnjaka koji eksponiraju sebe a ne eksponate, je ogromna kočnica za arheološku nauku, a pogotovu za njen uski deo koji mene zanima – srpsku srednjovekovnu numizmatiku.

Miroslav Jovanović

* Prema zakonskim regulativama razvijenih zemalja, napr. Velike Britanije, kulturnim nasleđem smatraju se predmeti stariji od 300 godina, a koji u sebi imaju minimum 10% srebra ili zlata. (Prim. redakcije).

KNJIŽARA I PAPIRNICI SND

I – Stručna numizmatička literatura

- ▶ NUMIZMATIČAR – Raspoloživi brojevi: 1–8 i 10–21
- ▶ dinar – Raspoloživi brojevi: 6–22
- ▶ ORDEN br. 1–3
- ▶ MLADI KOLEKCIJONAR br. 1–6
- ▶ AUKCIJE SND – Katalozi 1, 3, 6 i 7
- ▶ MEDALJE I PLAKETE IZ ZBIRKE NARODNOG MUZEJA
- ▶ Mila Piletić: ODLIKOVANJA JUGOSLOVENSKIH NARODA XIX I PRVE POLOVINE XX VEKA
- ▶ N. Omerović, N. Mitrović, D. Pavlović i Z. Ilić: KATALOG AUKCIJA – CATALOG OF SHARES
- ▶ Vojislav Mihailović: NOVAC SRPSKIH VELIKAŠA IZ VREMENA CARSTVA
- ▶ Sergije Dimitrijević: SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC
- ▶ Rastislav Marić: STUDIJE IZ SRPSKE NUMIZMATIKE
- ▶ Vujadin Ivanišević: NOVČARSTVO SREDNJOVEKOVNE SRBIJE
- ▶ Ranko Mandić: KATALOG METALNOG NOVCA 1700–1994.
- ▶ Jovan Hadži-Pešić: NOVAC SRBIJE 1868–1918.
- ▶ Jovan Hadži-Pešić: NOVAC KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1918–1941.
- ▶ Jovan Hadži-Pešić: NOVAC JUGOSLAVIJE 1944–1992.
- ▶ Narodna banka: NOVČANICE JUGOSLAVIJE 1918–1997.
- ▶ Slavoljub Petrović: NUMIZMATIČKI REČNIK
- ▶ Bogdan Koprivica: SVET NUMIZMATIKE
- ▶ Branko Drča: OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ VIMINACIJUMA IV I V VEKA
- ▶ Đorđe Jamušakov: SREBRNI NOVAC RIMSKE REPUBLIKE
- ▶ Đorđe Jamušakov: NOVAC IMPERATORA OD SULE DO AVGUSTA
- ▶ Ivan Becić: FINANSIJSKA POLITIKA KRALJEVINE SHS
- ▶ Goran Nikolić: KURS DINARA I DEVIZNA POLITIKA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
- ▶ KNEZ MILOŠ I SRPSKE VLASTI PREMA STARINAMA I UMETNOSTI 1815–1839.

II – Promotivni materijal („galanterija“) SND

- ▶ SND kompleti optičajnog novca SR Jugoslavije, posljednjih godina izdanja: 2000. i 2002.
- ▶ Razglednice SND (3. serija)
- ▶ Podmetači SND (2. i 3. kolo)
- ▶ Notes-blokovi SND (1. i 2. model)
- ▶ Olovke SND
- ▶ Plastične vrećice SND (2. serija, veće i manje)
- ▶ Univerzalne VIZITKARTE za članove
(Tekst prema individualnim porudžbinama)

Literaturu i materijal možete kupiti na svim našim sastancima ili poručiti kod sekretara SND, gosp. Dragana Pavlovića na telefone: 011 / 3221 972 i 064 / 131 63 70; e-mail: numiserb@yubc. net

SASTANCI NUMIZMATIČARA U SRBIJI

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO – BEOGRAD

Termin: utorak 15–18 časova

Mesto: Svetog Save 16–18, II sprat

Kontakt: D. Pavlović 011/3221–972, 064/131- 6370

BABUŠNICA – Numizmatičko društvo „Lužnica“

Termin: svakog prvog ponedjeljka u mesecu 10–12 č.

Mesto: Hotel „Crni vrh“. Kontakt: Zlatibor Ilić

BEČEJ

Termin: ponedjeljak 17–19 č. Mesto: Dom penzionera

BOLJEVAC – Numizmatičko društvo „Aleksandar Sever“

Termin: svakog prvog ponedjeljka u mesecu 18–20 č. Mesto: Kulturno obrazovni centar Boljevac.

Kontakt: Siniša Đukić, tel. 030/63–224

JAGODINA

Termin: nedelja 11–15 časova. Mesto: kafe „Cezar“

KRUŠEVAC

Termin: ponedjeljak 17–19 časova.

Mesto: Stara mezulana

LESKOVAC

Termin: nedelja 9–13 časova. Mesto: hotel „Beograd“

NEGOTIN – Numizmatičko društvo „Hajduk Veljko“

Termin: subota 10:30 - 13 č. Mesto: kafana „Separe“.

Kontakt: Mića, tel. 063/455–359

NIŠ – Numizmatičko društvo „Mediana“

Termin: petak 15–18 časova. Mesto: Tvrdava, Planinarski dom.

NOVI SAD

Termin: nedelja 10–12 č. Mesto: restoran NIP „Forum“, Vojvode Mišića 2, I sprat

PARAČIN- Numizmatičko društvo „Paraćin“

Termin: svake subote 10–14 č. Mesto: M. Z. 11 kongres, ul. Francuska 4. Kontakt: Svetlan Tomić, 035/565–194

RESAVICA – Numizmatičko društvo „Idimum“

Termin: svakog prvog ponedjeljka u mesecu 16–19 č.

Mesto: Dom kulture – mala sala

Kontakt: Jugoslav Miletić, tel. 035/627–495

SOKOBANJA – Numizmatičko društvo „Sokograd“

Termin: nedelja 10–14 č. Mesto: restoran

„Splendid“, Kralja Petra I br. 2. Kontakt: Milovan Pantić, tel. 063/476–371

SUBOTICA

Termin: nedelja 9–12 č. Mesto: restoran „Antikvarnica“, Borisa Kidrića 10. Kontakt: Silvester Gerlović, tel. 024/556–958, 024/44–957

SVRLJIG – Numizmatičko društvo „Timacum Maius“

Kontakt: Slaviša Milivojević, tel. 018/823–682

ZAJEČAR

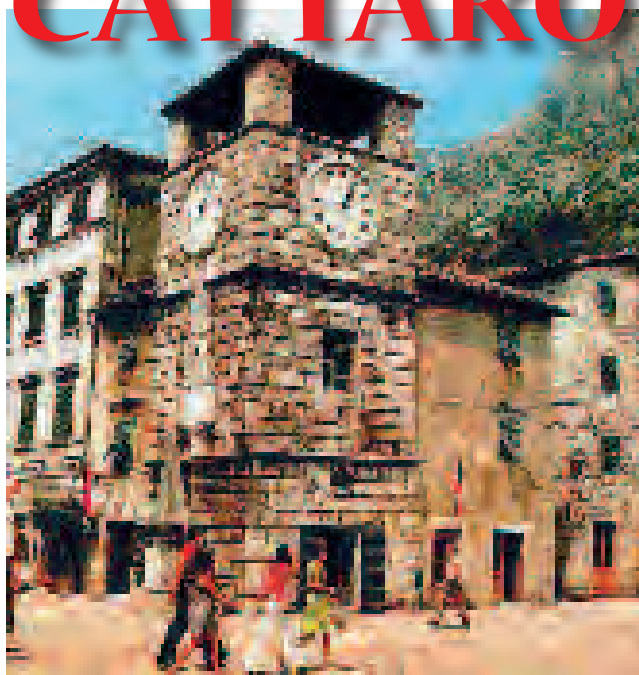
Termin: sredo 18–21 č. Mesto: prostorije SOFKE.

Kontakt: Zoran Pantić, tel. 019/769–617

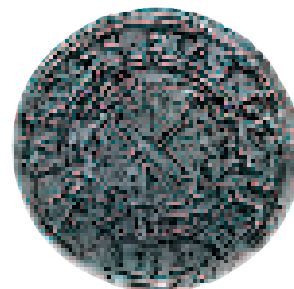
ZRENJANIN

Termin: nedelja 9–12 č. Mesto: Dom penzionera.

CATTARO IN NUMIS

*Kupujem medalje, novac,
razglednice, akcije, dokumenta
i druge predmete vezane za*
KOTOR.

063/200-695
slobodanhomen@hotmail.com

Otkupljujem
predmete kolekcionarstva
do 1945. godine

ODLIKOVANJA
MILITARIJU
AKCIJE
KNJIGE
FOTOGRAFIJE

rajkoivanovic@hotmail.com

Tel. 011 397-5678
063 710-5735

SND
doživotni
član
027

Србуја

КОЛЕКЦИЈА

Ђорђа Тошића

Kolekcija HOMEN